PUBLII TERENTII COMŒDIÆ EXPURGATÆ. INTERPRETATIONE AC NOTIS...

Publius Terentius Afer, Joseph : de Jouvancy

II B

PUBLII

TERENTII

COMŒDIÆ

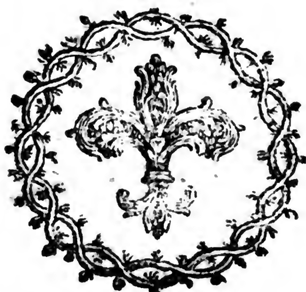
EXPURGATÆ.

Interpretatione ac Notis illustravit

JOSEPHUS JUVENCIUS

Societatis Jesu.

Editio prioribus auctior & emendatior.

VENETIIS, MDCCLXXXII.

* * * * * * * * * * * * * * * *

Sumpt. Hæredis Nicolai Pezzana.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

TERENTII VITA.

PUBLIUS TERENTIUS natus est Carthagine in Africa, anno Urbis conditæ 560. novem annis ante mortem Plauti; inde Romam profectus Terentio Lucano Senatori servivit, a quo propter egregiam indolem non institutus modo est liberaliter, sed & mature manumissus. Cum multis deinde nobilibus Romanis familiariter vixit, maxime cum Scipione Æmiliano & cum Lælio, a quibus fama est ipsum in scribendo non leviter adjutum fuisse. Scripsit Comœdias sex, quas magnam partem e Græcis Menandri poetæ latinas fecit. Annos admodum triginta natus in Græciam solvit, ubi plures fabulas e Menandro convertisse dicitur, ac novas aliquot edidisse de suo: sed iis, cum rediret Romam, naufragio amissis, tædio ac dolore jacturæ consumptus obiit in urbe Arcadiæ Stymphalo, anno U. C. 595. Cn. Corn. Dolabella & M. Fulvio Nobiliore Coss. Itaque natus & mortuus est inter finem belli Punici secundi & initium tertii; vir, Ciceronis, Ovidii, Horatii, omnium judicio, habitus auctor optimus Latinitatis.

Cicero libro VII. Epist. ad Attic. ep. 3.

Secutus sum, non dico Cæcilium, malus enim auctor Latinitatis, sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur a C. Lælio scribi.

Horat. lib. II. Epist. ep. 1.

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte;
Hos ediscit, & hos arcto stipata theatro
Spectat Roma frequens . . . .

Vellejus Paterculus lib. 1.

Dulces Latini leporis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque & Afranium, sub pari ætate nituerunt.

Quintil. lib. x. cap. 1.

Terentii scripta sunt elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent.

Plinius lib. 1. ep. 16.

Legit mihi nuper epistolas, Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

DE

DE COMŒDIA ET METRIS TERENTIANIS.

I. POesis est Ars quæ imitandis oratione suavi hominum actionibus, quid in vita faciendum sit, quid fugiendum, suaviter docet. Hinc

II. Duplex est: altera Epica, quæ actiones hominum narrando imitatur & exponit, talis est Æneis Virgiliana: altera Dramatica, quæ actiones, adhibitis personis, repræsentat & veluti facit: tales sunt Tragœdiæ omnes & Comœdiæ.

III. Dramatica poesis, altera Tragœdia dicitur, altera Comœdia: in hoc utraque convenit, quod utraque actionem repræsentat unam, in uno loco gestam, & certo temporis intervallo, quod vulgo definitur horarum 24. in hoc differt, quod Tragœdia heroicam actionem aliquam & a viris illustribus gestam imitatur. Comœdia vero actionem plebejam, qualis ab hominibus e vulgo fieri consuevit, quæ ad publicam rem non pertineat, sed potius ad privatam & domesticam: unde Comœdiam vocat Tullius pro Roscio Amerino *quotidianæ vitæ imaginem.*

IV. Comœdia vetus nihil aliud fuit quam festum quoddam carmen per vicos & compita cani solitum condita messe. Ars addita subinde est, auctæ ac divisæ personæ, ornatus adhibiti, sumpta e vulgi moribus dicendi & canendi argumenta, & certorum hominum vitia palam agitata & notata magna cum libertate: sed hæc libertas cum in vitium excidisset, (ut ait Horatius in Arte poetica) legibus coercenda fuit,

vetitumque ne homines in theatro nominarentur ac traducerentur. Hinc nata Comœdia nova, quæ ita versatur in argumento seu ficto seu vero, ut a maledictis & contumeliis quibus prisca in probos æque ac improbos impune sæviebat, abstineat, omnes ex æquo moneat, ac sine acerbitate delectet. Eupolis, Cratinus, Aristophanes, &c. in veteri Comœdia floruerunt: Menander, Cæcilius, Terentius, &c. in nova.

V. Porro cum una quædam esse actio dicitur, quam Tragœdia & Comœdia imitantur, non ita est una & simplex, quin aliæ quoque actiones adjungatur, modo ad unam aliquam primariam vel necessaria, vel probabili & verisimili ratione referantur: illæ actiones cum primaria conjunctæ vocantur Episodia: tunc sunt optimæ cum agnitionem aliquam continent, vel mutationem & casus aliquos præter expectationem & consilia personarum; tumque Peripetiæ appellantur. Omnium actionum istarum complexio & compositio vocatur fabula. Quia vero plurimum habet delectationis, si quis ex aliquo periculo præter spem emergat; ita fere componitur fabula, ut primarum partium actor, sive ille qui actionem primariam gerit, adducatur in aliquod grave periculum, idque præter opinionem, aut citra suam aliquam culpam, eaque pars fabulæ dicitur Protasis, Epitasis sive nodus, ea pars in qua istud ipsum periculum augetur: cum vero solvitur periculum, & res in meliorem statum convertitur, appellatur solutio sive Catastrophe. Vulgo enim Comœdia læto exitu clauditur; cum in Tragœdiis ut plurimum funesta sit Catastrophe, etsi lætam & fortunatam esse nihil vetet, ut patet e Tragœdiæ, quam ex Aristotele attulimus, definitione ac veterum exemplis.

VI. Cum Poesis omnis ad delectationem maxime comparata sit, omnis uti versibus debet, quæ est oratio omnium suavissima. Tragici utuntur Jambicis perfectis, iis nempe qui in pedibus pari-

paribus Jambos habent, nempe in 2. 4. & 6. in imparibus vero Spondeos vel Anapæstos, Dactylos aut Jambos, quia omnes isti pedes plus habent gravitatis & dignitatis. Comici utuntur Jambicis imperfectis, idque satis habent, si in fine sit pes Jambus, in aliis locis adhibent promiscue Jambos, Spondæos, Dactylos, Tribraches, Anapæstos, qui locum habent in Jambicis perfectis. Præterea utuntur Amphimacro seu Cretico, qui constat duabus extremis syllabis longis & media brevi, ut Pāmphĭlūm, āmbĭūnt. Interdum Proceleusmatico sive duobus Pyrrhichiis, hoc est quatuor brevibus, quia quatuor breves respondent duabus longis, e quibus constat Spondæus, cui locus est in Jambico versu. Exemplum Proceleusmatici habes in Andria Act. 1. Sc. 1. sub finem.

Mālă mēns | mălŭs ănĭ | mūs, quēm | quĭdem ĕgŏ | sī sēn | sĕrō.

in hac enim scena sunt omnes Senarii sive Trimetri. Itaque in secondo pede est Proceleusmaticus. Item in eadem Andria Act. 3. Sc. 3. in primo pede:

Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.

VII. Utuntur etiam Comici versibus Jambicis dimetris, idest, qui quatuor tantum pedes habeant; nam antiqui vocabant duos pedes, unam mensuram: interdum Tetrametris, idest, qui habeant quatuor mensuras, sive qui constent octo pedibus; unde octonarii & quadrati appellantur. Interdum totis quatuor, aut sex, aut octo pedibus non constant illorum versus, sed deest aliquando una syllaba in principio aut fine, & ii versus vocantur Catalecti, sive desinentes, penduli & semimutili, ut

Mūsæ | Jŏvēm | cănē | bānt.

est dimeter catalectus, deest enim ultima syllaba: item

Nōn | ĕbūr | nĕque aū | rĕūm.

deest enim prima syllaba. Observandum hic tantum est, eum pedem, qui proximus est syllabæ relictæ, & pendenti, Iambum esse oportere. Aliquando deest unus pes, iique versus vocantur Brachycatalecti, sive mutili, ut

Mūsæ | Jŏvīs | nātæ.

est dimeter Brachycatalectus, deest quippe pes quartus. Hoc idem in Tetrāmetris contingit: v. gr. in illo

Vōs prĕcōr | vūlgūs | sĭlĕn | tūm vōs | qŭe fĕ | rāles | Dĕōs.

deest prima syllaba: quod si scandas aliter ac velis deesse syllabam in fine potius quam in principio, facies Throchaicum versum, qui nempe Trochæum pedem pro Jambo iisdem locis atque Jambicus ponit.

Vōs prĕ | cōr vūl | gūs sĭ | lĕntūm | vōsquĕ | fĕrā | lēs Dĕōs.

sic in Adelphis act. 3. sc. 2.

Cē tĕ | rōs rŭĕ | rem, ăgĕrēm, | răpĕrēm, | tūndĕ | rem ēt prō | stĕrnĕrēm.

scandi etiam aliter potest prior versus, si ponatur amphimacer in principio.

Vōs prĕcōr | vūlgūs | sĭlēn | tum, &c.

& tunc deerit ultimus pes, eritque Tetrametes Brachycatalectus. Quemadmodum illi versus Andriæ Act. 4. Sc. 1. qui Muretum, Scaligerum, Erasmum, & ceteram eruditorum familiam adeo torserunt, dici commode possunt Trimetri Brachycatalecti: sic eos metire:

Hōccĭnĕ | crēdĭbĭ | le ēst aūt | mĕmŏrā | bĭlĕ.
Tāntă vē | cōrdĭa ĭn | nātă cŭīquām ūt | sĭēt.

tacessant enim ii qui us suum quemdam quem

sibi

sibi fingunt ipsi numerum, ingratiis inveniant; tollunt, mutant, vellicant miseros versus irato Terentio, & veteribus libris reclamantibus.

In quibusdam sive Dimetris sive Tetrametris abundat syllaba una vel pes unus, vocanturque Hypercatalecti sive Hypermetri, qui nempe habent aliquid supra communem mensuram. Ita longior est iste una syllaba.

Mūsǣ | sŏrō | rēs sūnt | Mĭnēr | væ.

VIII. Ad inveniendum quoque numerum Comicorum versuum juvabis observare quæ sequuntur.

1. Sæpissime litteram S elidi, ita ut inter scandendum, ut vocant, legendum sit *magi* pro *magis*, *sati* pro *satis*, &c. sexcenta sunt exempla; immo, interdum extrito S vocalis præcedens eliditur: sic in Andria:

Bŏnūm īn | gĕnĭūm | nārrās | ădŏlē | scēntis ō | ptĭmūm.

ita ut *scentis o* spondeus sit, *scent' o*, nisi malis Amphimacrum ponere.
In eadem Andria.

Sēmpĕr ēnīm dictā ēst ējūs hæ̆c ātque hăbīta est sŏrōr.

quo in versu voces, *ejus hæc at*, sunt tres longæ: item.

Sed quīd opus est verbis? Sēd qŭid ŏp' ēst | vērbīs?

2. Voces quasdam dissyllabas in unam syllabam concrescere, v. g. *fuit*, *fiet*, *puer*, *rei*, *eho*, *meus*, *tuus*, *suus*, *suo*, *Deos*, &c. sic metire versum Andriæ Scena 1. Act. 1.

Lībĕrĭ | ūs vĭ | vēndī, | fuīt pŏtēs | tās, nam ān | tĕā.

nonnulli volunt esse Amphymacrum in voce,

liberius, in qua duæ mediæ syllabæ coeant in unam, quasi si esset librĭūs; alii Dactylum si expungatur S fibrĭŭ, sic illum ejusdem Comœdiæ qui est in Act. 4. Scena 1.

nĭt mălĭs | gaūdĕat | ă | liēnīs, ātque ēx | incōm | mŏdīs,

in *gaudeat*, duæ ultimæ syllabæ in unam brevem coalescunt, quasi *gaudat* legeretur, in *alienis*, duæ mediæ concrescunt in unam longam, sic *quiesci*, *melius*, *potius*, pro dissyllabis ponuntur, *grandiuscula* pro trisyllabo: ita Virgilius vocem *stellio* dissyllabam posuit, Horatius *pituita* trisyllabam. Contra vero voces quædam monosyllabæ in duas syllabas porriguntur ut *jam*, quasi esset *iam*.

3. Sæpe vocales non elidi, cum in sequenti voce occurrunt aliis, neque litteram *M*.

4. Voces *illum*, *illam*, *eccum*, *eccam*, &c. aliquando primam habere brevem, quia olim cum unica littera L. & C. scribebantur, *ilum*, *ecum*.

5. M & R, in media dictione interdum elidi, sic in Andria, Act. 1. Sc. 3.

Enimvero Dave nihil læti est segnitiæ, &c.

primus pes anapæstus est ĕnĭvē | rō, &c. littera vero *M* in fine interdum eliditur ante consonantem.
Andria Act. 3. Sc. 2.

Cērte ĕnĭ | scĭō, nōn | sătīs mē | pērnōsti &c.

ubi primus pes Dactylus est cērt ĕnĭ, &c.

6. Vocales quasdam corripi, quæ non eliduntur, v. g. in Andria. Act. 4. Sc. 4.

Rĕlī | quīt mĕ hŏ | mo ātque ăbĭ | it.

ubi *me* breve est, quia non eliditur, more græco, & Sc. 6.

Quæ

Quæ sĕ ĭn ı hŏnĕste ōptā vit, &c.

voces illæ, quæ *se in* ...... Dactylum efficiunt; nonnulli ut hiatum hunc effugiant, addi volunt Plautino more litteram D.

Reliquit med homo.

7. Nota, *oho*, *hem*, & alias quasdam id genus interjectiones, extra metrum aliquando censendas, neque, cum metiri voles versum, annumerandas aliis vocibus: sunt enim illæ voces ab natura potius, & impetu quodam, quam ab arte & poesi profectæ.

NOI
RIFORMATORI
Dello Studio di Padova.

Concediamo Licenza all' Erede di Nicolò Pezzana, Stampator di Venezia di poter ristampare il Libro intitolato: *Publii Terentii Comœdiæ &c., ristampa cum notis Juvencii &c.* osservando gli ordini soliti in materia di Stampe, e presentando le Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 16. Aprile 1782.

(*Andrea Querini Rif.*

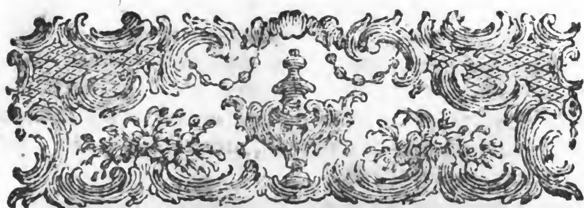
(*Niccolò Barbarigo Rif.*

(*Girolamo Ascanio Giustinian K. Rif.*

Registrato in Libro a Carte 42. al N. 401.

Davide Marchesini Segr.

P. TE-

P. TERENTII

ANDRIA.

ARGUMENTUM.

Pamphilus adolescens Atheniensis uxorem clam patre ducere statuerat peregrinam virginem nomine Glycerium. Simo ejus pater id suspicatus, ut rem totam, & animum filii certius cognosceret, simulat se uxorem illi dare velle Philumenam Chremetis amici hominis & honestissimi viri filiam. Annuit Pamphilus, qui per servulum intellexerat simulari nuptias, & nihil esse periculi ne ipse Glycerium deserere cogeretur. Simo, ubi vidit annuentem Pamphilum, serio cogitare cœpit de Philumena illi tradenda, ut ea ratione filium ab amore Glycerii ignotæ & obscuræ virginis abstraheret. Itaque Chremetem Philumenæ patrem rogat, ut eam Pamphilo conjugem det. Assentitur Chremes, licet ægre, quia Pamphilum jam addictum esse Glycerio cognoverat. Æstuat Pamphilus, non audet patri resistere, Glycerium deserere non potest: instat Simo & confecisset nuptias nisi casus laborantem Pamphilum adjuvisset. Crito quidam ex Andro insula veniens, unde Glycerium Athenas addu-

adducta fuerat, Chremeti & Simoni bene notus, docet illos, Andriam hanc virginem quæ Glycerium vocaretur, esse Pasibulam Chremetis ipsius filiam alteram, quæ olim periisse credita erat. Hanc igitur Pamphilus summa Chremetis & Simonis voluptate uxorem palam accipit: Philumena vero ducenda datur Charino, amico Pamphili, qui ejus nuptias ambiebat.

PERSONÆ.

SIMO, Senex Athenienfis, Pater Pamphili.

CHREMES, amicus Simonis, Philumenæ & Pasibulæ, seu Glycerii pater.

CRITO, Andrius, amicus Simonis & Chremetis.

PAMPHILUS, adolescens, filius Simonis.

CHARINUS, adolescens, amicus Pamphili.

BYRRHIA, servus Charini.

DAVUS, *DROMO*, servi Simonis & Pamphili.

SOSIA, libertus Simonis.

GLYCERIUM, Filia Chremetis natu minor, vero nomine Pasibula, soror Philumenæ parentibus ignota, & per Critonem agnita.

CHRYSIS, hospes Glycerii, ejus soror falso credita.

MYSIS, ancilla.

P. TERENTII

ANDRIA.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS M. FULVIO, & M. Glabrione Ædilibus Curulibus. Egerunt L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus, Claudii filius, tibiis paribus dextris & sinistris. Et est tota Græca, edita M. Marcello, Cn. Sulpitio coss.

Andria. Significat ea vox feminam ex Andro insula Ægei maris. Sic vocatur Glycerium, quia ex Andro advecta erat. Hinc nomen toti Comœdiæ factum.

Acta ludis Megalensibus. Exhibita dum celebrarentur ludi in honorem Cybeles: ea vox *Megalenses* facta est ex græca voce μεγάλυ *magna*, quia Cybele vocabatur magna mater, seu Mater Deorum omnium.

Ædilibus. Non tantum ædiles habebant curam ædium sive sacrarum, sive aliarum, verum etiam ludorum & spectaculorum. Ea tamen cura tantum Ædiles Curules spectabat, qui dignitate præstabant Ædilibus plebis, & Ædilibus Cerealibus. Rosinum vide.

Curulibus. Curules magistratus illi vocabantur qui honoris caussa utebantur publice sella eburnea, quæ quod esset in ipsorum curru dum in curiam vehebantur, curulis est dicta.

Egerunt. Actores præcipui fuerunt.

Modos fecit. Cantica certis numeris temperavit. Post singulos actus aliquid musice canebatur, & illi numeri ac modi ab optimis canendi magistris fiebant.

Tibiis paribus, &c. Duplicis olim generis erant tibiæ: altera dextra oris parte inflabatur, & ideo dextra tibia dicebatur: altera, sinistra parte oris, quæ idcirco vocabatur sinistra. Ambæ primo conjunctim, mox separatæ & seorsim sunt inflatæ. Dextra tibia unicum habebat foramen, sed latius & apertius, unde sonus edebatur gravior: sinistra duo habebat foramina paullo tamen angustiora, unde sonus acutior existebat. Quando plures tibiæ dextræ inflabantur simul, id est, quæ singulæ unum tantum haberent foramen, iste modus vocabatur, *Lydius*, sive *Dorius*. Quando plures sinistræ adhibebantur; modus *Tyrius*, sive *Sarranus* quia Tyrus olim Sarra dicta est, appellabatur: eratque iste modus lætior & hilarior; cum Lydius esset contra austerior & lentior.

Si

Si una dextera & altera sinistra inflaretur, modus *Phrygius* nuncupabatur, sive *Barbarus*, quia Phryges olim Barbari dicti sunt. Pares igitur tibiæ sunt, quæ sunt omnes dexteræ, vel sinistræ: impares contra.

Dextris & sinistris. Nempe nunc dextris omnibus, nunc omnibus sinistris: aliter pares non fuissent: vel dextris uno tempore, alio sinistris. Si enim locus aut tempus quo agebatur Comœdia, postularet plus hilaritatis, sinistræ omnes tibiæ sumebantur; si contra, dexteræ. Immo in eadem comœdia cantica & modi sæpe mutabantur.

Est Græca. Ejus argumentium est Græcum, mores, & Personæ.

Edita, &c. Cadit iste annus in annum ab U. C. 588.

Istud proemium vocatur in aliquibus libris Didascalia, quæ vox græca hic significat præmonitionem quandam adhibitam docendi caussa.

Scena porro, sive locus, in quo peragitur Comœdia, est Athenis in platea, ubi sunt ædes Simonis, Chremetis & Glyceris.

PROLOGUS.

Terentius defenditur contra malevolorum quorundam accusationes.

Poeta quum primum animum ad scribendum appulit,
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas;

PROLOGUS. Ea vox interdum sumitur pro explicatione argumenti totius comœdiæ, vel actus alicujus, interdum spectatores de re aliqua monet.

Appulit. Adiecit, applicuit: cum primum operam in scribendis comœdiis ponere cœpit. Appellere proprie est ad littus adducere.

Negoti. Pro negotii, id est, curæ ac muneris. Id sibi solum curandum esse credidit.

Fabulas. Comœdiæ & Tragœdiæ appellantur fabulæ, non quod omnia in illis ficta & falsa sint, sed quia quamvis actio primaria debeat esse vera, aut verisimilis saltem, alias multas ad eam ornandam fingere poetis liceat. Dictæ sunt forte etiam fabulæ a fando, quia multa in iis narrantur.

Mal-

Verum aliter evenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui malevoli
Veteris poetæ maledictis respondeat.
Nunc quam rem vitio dent, quæso animum advortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam:
Qui utramvis recte norit, ambas noverit:
Non ita dissimili argumento sunt, sed tamen
Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo.
Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis:
Id isti vituperant factum, atque in eo disputant
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt næ intelligendo ut nihil intelligant.

Multo. Junge cum *aliter*, multo aliter.

Operam abutitur. Perdit operam: eam enim deberet collocare in explicando fabulæ argumento; non in refellendis calumniis.

Non qui. Non ut.

Veteri poeta. Senioris, & jandiu in faciendis fabulis exercitati. Ille Lucius Lavinius vocabatur, qui Terentium ætate inferiorem sibi præferri dolebat.

Vitio dent. Quid in Terentio reprehendant obtrectatores:

Menander. Græcus poeta Comicus, obiit Olympiadis 121. an. 4. ab urbe condita 461. ejus comœdias in Latinum sermonem Terentius convertit.

Andriam & Perinthiam. Erant duæ Menandri Comœdiæ, ab duabus feminis, quæ primas in illis habebant partes, dictæ, Andria femina ex Andro, & Perinthia, ex Perintho urbe Thraciæ.

Non ita. Non admodum, non valde.

Oratione ac stylo. Oratio in sensu est, stylus in verbis.... *Donatus*. Est autem stylus ferrum tenue ac oblongum quo in pugillaribus olim scribebatur. Hinc pro ipsa scribendi ratione ponitur.

Quæ convenere. Ordo est: fatetur Terentius se transtulisse in suam comœdiam Latinam Andriam ex Græca Menandri Perinthia, quæ ipsi visa sunt convenire & accommodata esse Andriæ, & illis usum esse tanquam si propria sibi fuissent, & non aliunde imitando expressa.

Contaminari. Alias aliis mixta & confusas fœdari.

Næ. Profecto, certe.

Intelligendo. Volendo videri intelligentes & litterarum integritati consulentes.

Næ-

Qui quum hunc accusant, Nævium, Plautum, Ennium.
Accusant, quos hic noster auctores habet,
Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius, quam istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant porro moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Favete, adeste æquo animo, & rem cognoscite,
Ut pernoscatis, ecquid spei sit reliquum,
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

Nævium. Nævius Poeta vetus Latinus, bellum Punicum primum, in quo fecerat stipendia, versibus mandavit.

Plautum. Fuit ille Poeta Latinus comicus fere æqualis Terentii, festivissimus & maxime Latinus.

Ennium. Poeta fuit Latinus antiquissimus, parum in loquendo comptus: bellum Punicum secundum hexametris scripsit, &c.

Auctores. Quos sequitur, qui idem fecerunt quod ipse facit. Auctor est is cujus fidem & auctoritatem sequimur.

Æmulari. Imitari negligentiam, id est, liberiorem in scribendo rationem & quasi negligentiam.

Istorum. Suorum obtrectatorum.

Obscuram. Humilem & ignobilem: vel quæ obscuritatem scriptis affert.

Diligentiam. Fidelitatem nimiam & curam affectatam in imitandis bonis auctoribus, quæ verbum verbo quasi reddit, &c.

Porro. In posterum.

Malefacta, &c. Ne Terentius palam omnibus faciat ea quæ isti in scribendo peccant.

Æquo. Benevolo.

Reliquum. Ista vox *reliquum* syllabarum quatuor est, vel si est trium tantum, geminanda erit littera l, *relliquum*, ut constet versus.

Posthac. Ordo est: ut intelligatis quid ab Terentio sperare vos in posterum conveniat: an fabulæ quas idem alias postea componet, spectandæ sint a vobis, an e theatro potius excludendæ. *Exigo* sæpe sumitur pro ejicio, interdum pro expendo, examino: itaque sententia hæc esse potest: an putetis examinandas, prius quam spectentur, Terentii fabulas. Et vero erant constituti publice judices qui ejusmodi lucubrationes expenderent, antequam ederentur.

De integro. Denuo. Quidam ita legunt istos versus, *ut pernoscat is quid spei, &c.* Nempe, ut Terentius intelligat quid sperandum sibi sit a vobis, an suas comœdias spectaturi sitis, an in posterum repudiaturi.

ACTUS

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

SIMO, SOSIA.

Simo aperit suum Sosiæ consilium de nuptiis filii simulatis: idemque totius fabulæ argumentum, quasi aliud agens, explicat: actionum semina futurarum jacit.

SI. VOs isthæc intro auferte: abite. Sosia
Adesdum, paucis te volo.
SO. Dictum puta,
Nempe ut curentur recte hæc. *SI.* immo aliud.
SO. Quid est,
Quod ars tibi mea efficere hoc possit amplius?
SI. Nihil isthac opus est arte ad hanc rem quam paro;
Sed iis, quas semper in te intellexi sitas,

ACTUS. Sunt partes majores fabulæ; vulgo sunt quinque: Scenæ, sunt minores partes: earum numerus definitus non est. Ea vox *Scena* significat umbraculum, sylvam, & ramos quibus locus inumbratur: quia olim antequam theatris uti mos esset, frondes & umbracula pro theatro & ornamento erant. Tunc est nova scena quando aliqua persona egreditur theatro, vel nova alia in illud ingreditur: tunc est finitus actus quando personæ omnes e theatro discedunt.

Vos... Servulos alloquitur qui e macello ferebant obsonia quæ emerat ipse quasi ad filii nuptias celebrandas.

Isthæc. Pisces, carnes: vel aulæa, sedilia, & alium apparatum.

Intro. In domum interiorem: in culinam, aulam.

Paucis. Subaudi, verbis, volo te alloqui.

Dictum puta. Intelligo quid velis, quasi jam dixisses, nempe monitum me vis ut ista obsonia recte coquantur & parentur.

Immo aliud. Subaudi, volo.

Ars mea. Opera & diligentia; vel industria in obsoniis parandis.

Iis. Artibus, sive virtutibus, fide ad complenda mandata; taciturnitate ad celanda. *Donat.*

Quid

Fide, & taciturnitate. *SO.* expecto quid velis.
SI. Ego postquam te emi a parvulo, ut semper tibi
Apud me justa & clemens fuerit servitus
Scis; feci e servo ut esses libertus mihi,
Propterea quod serviebas liberaliter;
Quod habui summum pretium, persolvi tibi.
SO. In memoria habeo. *SI.* haud muto factum. *SO.* Gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placet, Simo, &
Id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nam isthæc commemoratio,
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno verbo dic quid est, quod me velis.
SI. Ita faciam: hoc primum in hac re prædico tibi,
Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.
SO. Cur simulas igitur? *SI.* Rem omnem a principio audies,
Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te velim.

Quid velis. Subaudi, mihi dicere.

A parvulo. A tenera ætate, puerulum te emi.

Justa. Servitus justa in qua nihil iniquum jubetur; clemens, in qua etiam de justo multum remittitur. *Donat.*

Libertus. Est servus donatus libertate.

Liberaliter. Sponte, honesto & ingenuo modo, non serviliter.

Pretium. Libertatem.

In memoria habeo. Non sum ingratus & immemor.

Haud muto... Non me pœnitet facti, hoc est libertatis tibi datæ: infectum id nolim, si sit res in integro.

Id gratum. Ordo est, & habeo gratiam, in beneficii loco pono quod tibi fuerit gratum, si quid operæ navavi tibi.

Advorsum te. Erga te. Amant Comici dicere advorsum, pro adversum; volt, pro vult; advorto pro adverto; pessumus pro pessimus, &c.

Hoc. Quod narras de me.

Immemoris. Hominis beneficiorum obliti. Legunt quidam *immemori*. Ista nunc mihi commemorare, quæ facis, quid aliud est quam exprobrare mihi tua beneficia quasi eorum immemori?

Is.

Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia,
Liberius vivendi fuit potestas, nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum ætas, metus, magister prohibebant? *SO.* ita
est.
SI. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut
equos,
Alere, aut canes ad venandum, aut ad Philo-
sophos;
Horum ille nihil egregie præter cetera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. *SO.* non injuria, nam id arbitror
Adprime in vita esse utile, UT NE QUID NIMIS.
SI. Sic vita erat: facile omnes perferre, ac pati,
Cum quibus erat cumque una: his sese dedere,
Eorum obsequi studiis, advorsus nemini:
Nunquam præponens se illis: ita facillime
Sine invidia invenias laudem, & amicos pares.

Is. Pamphilus.

Excessit ex ephebis. E numero Epheborum exiit, egressus est annos pubertatis; cum omissis studiis puerilibus, & nucibus, ut ajunt, relictis, ad graviora se studia convertunt adolescentes. Ephebus idem est ac puer jam grandior, ann. 14. agens.

Fuit potestas. Supple, illi.

Qui scire posses. Quomodo sciri a quoquam posset, aut nosci ejus indoles? secunda persona pro tertia cum dignitate ponitur.

Plerique omnes. Omnes ferme.

Equos alere. Græco more infinitivum posuit pro gerundio, alendi, ad aliquod studium v. g. alendi equos, aut canes, eundi ad Philosophos.

Ad Philosophos. Subaudi audiendos ire, vel animum appellere.

Egregie. Nihil eorum studebat, id est, cupiebat, impensius nihil amabat præter cetera, sed omnia illa moderate factitabat.

Adprime. Imprimis.

Nimis. Subaudi, fiat; ut servetur in omnibus mediocritas.

Sic vita erat. Tales erant Pamphili mores, ea vivendi ratio.

Pati. Subaudi, consueverat.

Cum quibus. Junge: cum quibuscumque simul erat.

Dedere. Comiter annuere in omnibus, ad eorum se nutus omnes fingere.

Studiis. Voluntatibus.

Invenias. Invenire possumus.

Obse-

SO. Sapienter vitam instituit, namque hoc tempore
OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM
PARIT.
SI. Interea mulier quædam ab hinc triennium
Ex Andro commigravit huic viciniæ,
Inopia, & cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma atque ætate integra.
SO. Hei vereor, ne quid Andria adportet mali.
SI. Primum hæc pudice vitam, parce, ac duriter
Agebat, lana, ac tela victum quæritans.
Sed postquam ad illam accessit adolescentulus
Unus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum a labore proclive ad libidinem;
Famæ haud pepercit. Forte quidam filium
Perduxere illuc secum, ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus est:
Habet: observabam mane illorum servulos
Venientes, aut abeuntes; rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem adiit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. SO. Teneo. SI. Phædrum,
aut Cliniam,
Dicebat, aut Niceratum, nam hi tres tum simul
Visebant: eho quid Pamphilus? Quid? symbolam
Dedit, cœnavit: gaudebam. Item alio die
Quærebam, comperiebam nihil ad Pamphilum

Obsequium. Comitas, facilitas, observantia quæ honestatis ferme rationem non habet, quæ plus amicitiæ quam æquitati tribuit.

Ab hinc triennium. A tribus annis.

Huic viciniæ. In hanc viciniam.

Coacta. Ex Andro venire.

Integra. Florenti, juvenili.

Andria. Hæc mulier quam narras ex Andro commigrasse huc.

Ut una esset. Cum ipsis versaretur: vel, cibum sumeret.

Captus est. Irretitus mala consuetudine, & amore.

Habet. Subaudi, vulnus, plagam accipit, hoc proprie dicebatur de gladiatoribus vulneratis.

Sodes. Subaudi, amabo, vox blandientis.

Quid? Symbolam dedit. Est responsio alicujus servuli quem Simo interrogarit. Symbola autem hic significat pecuniam quæ in convivium contribuitur ab unoquoque convivarum.

Atti-

Quidquam attinere : enim vero ſpectatum ſatis
Putabam , & magnum exemplum continentiæ.
Nam qui cum ingeniis conflictatur ejuſmodi ,
Neque commovetur animus in ea re tamen ,
Scias poſſe habere jam ipſum ſuæ vitæ modum.
Cum id mihi placebat , tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas ,
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus eſt ? hac fama impulſus Chremes
Ultro ad me venit , unicam gnatam ſuam
Cum dote ſumma filio uxorem ut daret.
Placuit , deſpondi , hic nuptiis dictus eſt dies.
SO. Quid obſtat , cur non veræ fiant ? *SI.* audies :
Fere in diebus paucis , quibus hæc acta ſunt ,
Chryſis vicina hæc moritur . *SO.* o factum bene ,
Beaſti , metui a Chryſide. *SI.* ibi tum filius
Cum illis qui adibant Chryſidem , una aderat frequens ,
Curabat una funus , triſtis interim ,
Nonnunquam collacrumabat : placuit tum id mihi ;

Attinere. Nihil eſſe ſuſpicionis malæ , aut criminis , quod ad Pamphilum pertineret , quod in eum conjici poſſet.

Spectatum. Probatum ſatis & exploratam ejus continentiam arbitrabar , tantamque eſſe, ut in exemplum aliis proponi etiam poſſet.

Cum ingeniis , &c. Qui cum hominibus eo ingenio & indole præditis, libidinoſis aſſidue verſatur. Conflictari , eſt atteri & effricari : comparatio ducitur a vaſis quæ colliduntur inter ſe dum ſe tangunt ; flictus , eſt ſonus corporum colliſorum.

Donat. Malim ſumere metaphoram a luctantibus ; eſt enim adoleſcentibus cum voluptatibus & cum improbis ſodalibus pugna periculoſa.

Commovetur. Ad ſcelus impellitur ; dimovetur a virtutis via.

Modum. Regimen, certam & conſtantem vitæ ac virtutis viam & rationem tenere tuto poſſe.

Fortunas. Felicitatem.

Deſpondi. Filium meum promiſi ejus filiæ maritum.

Dictus. Conſtitutus , condictus.

Beaſti. Me iſto nuntio bea-

Sic cogitabam; hic parvæ consuetudinis
Caussa, mortem hujus tam fert familiariter;
Quid si ipse amasset? Quid mihi hic faciet patri?
Hæc ego putabam esse omnia humani ingeni,
Mansuetique animi officia: quid multis moror?
Egomet quoque ejus caussa in funus prodeo,
Nihil suspicans etiam mali. *SO.* hem, quid est?
SI. scies:
Effertur, imus. Interea inter mulieres
Quæ ibi aderant, forte unam aspicio adolescentulam,
Forma.... *SO.* bona fortasse. *SI.* & vultu, Sosia,
Adeo modesto, adeo ingenio, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari præter ceteras
Visa est, & quia erat forma præter ceteras
Honesta, & liberali, accedo ad pedissequas,
Quæ sit, rogo: sororem esse ajunt Chrysidis.
Percussit illico animum: at at, hoc illud est,
Hinc illæ lacrumæ, hinc illa est misericordia.
SO. Quam timeo quorsum evadas. *SI.* funus interim
Procedit, sequimur, ad sepulcrum venimus,
In ignem posita est, fletur. Interea hæc soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Satis cum periculo: ibi tum exanimatus Pamphilus

beatum fecisti; summo gaudio affecisti.

Familiariter. Tam ægre, tam acerbe, ut familiares solent.

Humani. Honestæ & liberalis indolis.

Prodeo. Domo exii ad exequias Chrysidis cohonestandas.

Effertur. Cadaver e domo ad rogum fertur.

Liberali. Ingenua.

Pedissequas. Famulas.

Percussit. Hoc responso commotus sum, & attonitus: vel, subaudi, percussit suspicio animum.

At at. Nempe, mecum inquiebam, hæc illa caussa est cur Pamphilus lacrymetur; soror illa Chrysidis excitavit in illo dolorem, quem de Chrysidis morte significat. *At* geminatum admirationi exprimendæ servit, & perturbationi.

Quorsum evadas. Quonam ista recidant: quo pervenias narrando; ne funesti aliquid ad extremum narres.

Bene.

Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit præceps, mulierem ab igne retrahit,
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Rejecit se in eum flens quam familiariter.
SO. Quid ais? *SI.* redeo inde iratus, atque ægre ferens:
Nec satis ad objurgandum caussæ; diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccavi pater?
Quæ sese voluit in ignem injicere, prohibui,
Servavi: honesta oratio est. *SO.* recte putas;
Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit,
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
SI. Venit Chremes postridie ad me clamitans
Indignum facinus, comperisse Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam: ego illud sedulo
Negare factum, ille instat factum: denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturum. *SO.* non tu ibi gnatum? *SI.* ne hæc quidem
Satis vehemens caussa ad objurgandum. *SO.* qui? cedo?
SI. Tute ipse his rebus finem præscripsisti pater;
Prope adest, quum alieno more vivendum est mihi:
Sine nunc meo me vivere interea modo.

Bene. Valde sedulo.
Perditum. Supinum est.
Nec satis, &c. Neque tamen mihi visus sum habere satis idoneam caussam ad objurgandum filium; potuisset enim dicere, &c.
Oratio. Excusatio. Qui hæc dicit, honeste & sapienter loquitur.
Damnum. Damnum rei est; malum hominis. *Donat.*
Indignum facinus. Rem esse propudiosam; his verbis utimur ad increpandum, idque abrupta oratione.
Comperisse. Subaudi, se.
Factum. Ita se rem habere: id vere factum esse.
Instat. Perseverat dicere.
Tute ipse. Hæc respondentem Pamphilum Simo inducit. Tu ipse, o pater, isti vitæ meæ liberiori finem præscripsisti, cum me certis nuptiis illigas: tempus instat cum ex alterius, nempe meæ uxoris, more & voluntate mihi vivendum erit...

SO. Quis igitur relictus est objurgandi locus ?
SI. Si propter amorem uxorem nolit ducere,
Et primum ab illo animadvertenda injuria est ;
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias
Vera objurgandi caussa sit, si deneget.
Simul sceleratus Davus si quid consilii
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli.
Quem ego credo manibus pedibusque obnixe
omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quam ut obsequatur gnato. SO. quapropter ?
SI. rogas ?
Mala mens, malus animus : quem quidem ego
si sensero....
Sed quid opus est verbis ? Sin eveniat (quod volo)
In Pamphilo ut nihil sit moræ : restat Chremes,
Qui mihi exorandus est, & spero confore.
Nunc tuum est officium, has bene ut adsimiles
nuptias :
Perterrefacias Davum, observes filium,

Quis igitur. Quænam occasio tibi alia, & ratio videtur idonea ut eum objurges?

Animadvertenda. Puniendа.

Ab illo injuria. Græca locutio: idest, injuria ab illo mihi facienda, quæ ab illo fiet, si uxorem, præcipiente me, nolit ducere.

Id operam do. Id laboro, id satago.

Per falsas nuptias. Sententia est, ut ex istis simulatis nuptiis caussa mihi nascatur justa ejus reprehendendi, quam profecto habebo, si deneget.

Deneget. Recuset uxorem ducere.

Simul... Simul id ago, ut Davus effundat ac perdat omnes suas fraudes, quod faciet nullo meo damno, si quidem simulatæ sunt nuptiæ istæ.

Obnixe. Obstinate, sedulo.

Id adeo. Propter id utique.

Obsequatur. Gratum faciat.

Mala mens... Quia Davus est nequam & versipellis.

Si sensero. Subaudi, moliri aliquam fraudem, probe ulciscar.

Nihil sit moræ. Ut Pamphilus non recuset nuptias.

Exorandus. Nolebat enim filiam suam Pamphilo dare, a quo aliam amari norat.

Confore. Mecum illum fore conventurum, assensurum mihi ; rem confectum iri.

I præ.

Quid agat, quid cum illo consilii captet. *SO.* sat est.
Curabo: eamus jam nunc intro. *SI.* I præ: sequar.
Non dubium est, quin uxorem nolit filius:
Ita Davum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit: sed ipse exit foras.

I præ. Præi. Antecede. *Non, &c.* Quidam hic novam ordiuntur scenam, sed non tanti est: aliter nova quoque ducenda esset ab his verbis Scenæ II. Act. III. Non impulit me... tunc enim Simo quoque solus in theatro restat.

SCENA SECUNDA.

SIMO, DAVUS.

Simo interminatur Davo, ne quid ad nuptias disturbandas doli struat.

D. Mirabar hoc, si sic abiret, & heri semperlenitas
Verebar quorsum evaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id ægre tulit.

Mirabar, &c. Mirabar Simonis lenitatem & metuebam, ne perpetua ejus indulgentia in aliquod malum desineret; quem haberet exitum verebar.

Semperlenitas. Unum quasi verbum est, ex adverbio & substantivo compactum.

Qui postquam. Adeo lenis fuit, ut, cum audisset nolle Chremetem dare filiam suam Philumenam Pamphilo, nemini nostrum id significaverit, neque id ægre ferre visus sit. Hoc mirabar; sed nunc ejus capio mentem: voluit ignorari a nobis eas, quas filio nihilominus parabat nuptias, ut illas impedire non possemus.

S. At nunc faciet; neque, ut opinor, sine tuo magno malo.

D. Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,

Sperantes jam amoto metu, interea oscitantes opprimi,

Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias:

Astute. *S.* carnufex quæ loquitur. *D.* herus est, neque prævideram.

S. Dave. *D.* hem, quid est? *S.* ehodum ad me. *D.* quid hic vult? *S.* quid ais? *D.* qua de re? *S.* rogas?

Meum gnatum rumor est amare. *D.* id populus curat scilicet.

S. Hoccine agis, an non? *D.* ego vero istuc. *S.* Sed nunc ea me exquirere,

Iniqui patris est: nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet?

Dum tempus ad eam rem tulit, sivi animum ut expleret suum:

Nunc hæc dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.

Dehinc postulo, sive æquum est, te oro Dave,

Faciet. Loquetur, ægre se ferre ostendet.

Duci. Decipi, lactari.

Gaudio. Quasi nuptiæ futuræ nullæ essent, & Chremes nunquam daturus esset suam filiam Pamphilo.

Sperantes. Dum speraremus nuptias nullas fore, nihilque metueremus mali.

Oscitantes. Negligentes & incuriosi: oscitare est hiare, os diducere, quod negligentiæ & inertiæ signum est.

Opprimi. Incautos occupari & obrui.

Astute. Hoc senis consilium sane callidum est, inquit Davus.

Ad me. Subaudi, accede.

Hoccine agis? An attendis quæ dico, an alia cogitas? *hoc agere*, locutio est latina; estque serio de re aliqua cogitare; contrarium est, *aliud agere*.

Istuc. Pro istud; subaudi; ago, animadverto, attendo quod dicis.

Dum tempus. Dum adolescentia sinebat ut liberius viveret.

Si æquum est. Si fas est, si dignum est me tecum ita loqui: te rogari servum a Domino.

ut redeat jam in viam.

D. Hoc quid ſit... S. omnes qui amant, graviter ſibi dari uxorem ferunt.

D. Ita ajunt. S. tum ſi quis magiſtrum cepit ad eam rem improbum,

Ipſum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.

D. Non hercle intelligo. S. non? hem. D. non: Davus ſum, non Oedipus.

S. Nempe ergo aperte vis, quæ reſtant, me loqui. D. ſane quidem.

S. Si ſenſero hodie quidquam in his te nuptiis

Fallaciæ conari, quo fiant minus,

Aut velle in ea re oſtendere, quam ſis callidus:

Verberibus cæſum te in piſtrinum Dave dedam uſque ad necem,

Ea lege atque omine, ut ſi te inde exemerim, ego pro te molam.

In viam. Ad Officium, ad bonam frugem recipiat ſe ex vita liberiori.

Quid ſit. Subaudi, non capio, non intelligo quod velis.

Ita ajunt. Hoc loquuntur & credunt omnes.

Deteriorem partem. Illi perſuadet ut nolit uxorem ducere.

Oedipus. Fuit ille Laji Thebanorum Regis & Jocaſtæ filius, homo ingenioſus qui ſolus ænigma propoſitum a Sphinge explicuit; itaque ſignificat Davus ſe hominem eſſe rudem, neque idoneum intelligendis iis quæ obſcurius dicerentur, non vatem aut divinum. Hinc manavit Proverbium in homines non nimis acutos.

Quo fiant minus. Quominus fiant; Tmeſis, figura qua una vox in duas ſecatur.

Piſtrinum. Ibi molæ a ſervis nequam eo detruſis verſabantur manu.

Dedam. Conjiciam, compingam, donec ibi moriaris enectus labore. Dare, *inquit Donatus*, de ea re dicitur quam repetere velis; dedere, eſt ad perpetuum: damus & amicis; dedimus tantum hoſtibus.

Omine. Præſagio, denuntiatione. Omen eſt ſignificatio aliqua futuri eventus, quæ colligitur ex aliquo ſigno Divinæ voluntatis. Ea porro ſigna ſumebant veteres ex avium cantu, & Omen proprie dicebatur; volatu, & Auſpicium erat; vel paſtu, Tripudium. Quod autem certis ominibus ejuſmodi & auſpiciis fiebat, ratum habebatur.

Exemerim. Extraxerim, eduxerim.

Quid, hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? *D.* imo callide:
Ita aperte ipsam rem modo locutus, nihil circuitione usus es.
S. Ubivis facilius passus sim, quam in hac re, me deludier.
D. Bona verba quæso. *S.* irrides? nihil me fallis: sed dico tibi,
Ne temere facias, neque tu hoc dicas tibi non prædictum: Cave.

Ubivis. In alio quolibet negotio.
Bona verba. Supple, dicito. Meliora & mitiora loquere, minis tam gravibus abstine.
Fallis. Lates. Video tuos omnes dolos.

SCENA TERTIA.

DAVUS.

Davus moliri dolos constituit; nonnihil etiam obiter & per jocum subjicit, unde postea tota fabula solvatur.

ENimvero, Dave; nihil loci est segnitiæ, neque socordiæ,
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis:
Quæ si non astu providentur, me, aut herum pessumdabunt.
Nec quid agam certum est, Pamphilumne adjutem, an auscultem seni.

Nihil est loci .... Non est agendum nunc segniter.
Astu providentur. Meditatis & mature paratis dolis disturbabuntur.
Herum. Pamphilum.
Pessumdabunt. perdent: pessum ire proprie de navi dicitur, quæ mergitur, in imum ruit.
Adjutem. Adjuvem, ab *adjuto*.
Auscultem seni. An Simo-

Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: sin opitulor, hujus minas,
Cui verba dare difficile est: primum jam de amore hoc comperit,
Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam.
Si senserit, perii, aut si libitum fuerit caussam ceperit;
Quo jure, quaque injuria præcipitem me in pistrinum dabit?
Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: hæc Andria,
Quæ clam vocatur uxor, gravida e Pamphilo est:
Audireque eorum est operæ pretium audaciam,
Nam inceptio est amentium, haud amantium,
Quicquid peperisset, decreverunt tollere:
Et fingunt quamdam inter se nunc fallaciam,
Civem Atticam esse hanc. Fuit olim quidam senex
Mercator; navem is fregit apud Andrum insulam,
Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam Chrysidis
Patrem recepisse, orbam, parvam: fabulæ.
Mihi quidem hercle non fit verisimile, atque ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur: at ego hinc me ad forum, ut
Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat:

moni obsequar, (& nihil struam fallaciæ.

Illum. Pamphilum.

Hujus. Simonis.

Verba dare. Fallere.

Servat. Observat, explorat quid agam.

Senserit. Me dolos moliri.

Caussam ceperit. Accipiet aliquam ansam & prætextum in me sæviendi jure an secus, per fas aut nefas.

Hæc Andria. Glycerium.

Est operæ pretium. Ridicula, mira est eorum audacia: juvat audire, &c.

Inceptio. Consilium.

Tollere. Educare, nutrire.

Hanc. Glycerium.

Senex. Frater Chremetis, ut post dicetur, act. 5.

Ibi tum. Ordo est: tum hanc Glycerium ejectam naufragio, orbam parente, ajunt receptam fuisse a patre Chrysidis.

Fabulæ. Hæc omnia mera commenta sunt.

Ab ea. Ab Glycerii domo.

Ad forum. Subauditur, confero ad plateam, macellum.

Opprimat. Imparatum occupet.

SCENA QUARTA.

MYSIS.

Mysis ancilla exiens a Glycerio incidit in Pamphilum.

AUdivi, Archillis, jamdudum; Lesbiam adduci jubes;
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria:
Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem:
Tamen eam adducam. Importunitatem spectate aniculæ,
Quia compotrix ejus est. Dii date facultatem, obsecro,
Huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor quid fiet:

Audivi. Ordo est. O Archillis (hæc ancilla quædam est) jam dudum audivi quod præcipis, nempe jubes me accersere Lesbiam ut Glycerio adsit laboranti.

Pol. Vox affirmantis seu jurantis, id est, per Pollucem. Solebant per Pollucem, per Ædem Pollucis, jurare tam viri quam feminæ: at per Herculem mulieres vulgo non jurabant, neque viri per Castorem.

Temulenta. Vino dedita. Temetum vox est Latina vetus, idem significans ac vinum, quia tentat mentem.

Importunitatem, &c. Idcirco tam importune anicula hæc (Argillis videlicet) petit ut Lesbia potius quam alia vocetur, quia solet cum illa potare.

Spectate. Operæ pretium est spectare, mirari licet.

Huic. Glycerio. *Illi*. Lesbiæ.

In aliis... In aliis mulieribus adjuvandis potius peccet, quam in Glycerio, facite ut noceat aliis citius, quam Glycerio.

Quidnam. Quorsum. Quid id est quod...

Fiet. Sit. Comice.

Vereor. Id est, anxia sum & in metu propter quid ita exanimatus sit. Timeo ne quid subsit mali.

Nun-

Opperiar, ut sciam nunquidnam hæc turba tristitiæ adferat.

Nunquidnam. Num aliquid.

Hæc turba. Hæc Pamphili exanimati trepidatio.

Tristitia. Mali, periculi.

Adferat. Portendat, allatura sit nobis.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, MYSIS.

Pamphilus de uxore ducenda monitus a Patre obstupescit, dolet, queritur; se fidem Glycerio datam servaturum pollicetur.

P. Hoccine est humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?

M. Quid illud est?

P. Proh Deum atque hominum fidem! quid est, si non hæc contumelia est?

Uxorem decrerat dare sese mihi hodie, nonne oportuit

Præscisse me ante? nonne prius communicatum oportuit?

M. Miseram me, quod verbum audio?

P. Quid Chremes, qui denegarat se commissurum mihi

Gnatam suam uxorem? id mutavit, quoniam me immutatum videt?

Itane obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?

Hoccine, &c. Quis unquam homo aliquid ejusmodi cepit consilii, quis tam inhumane unquam egit?

Proh .... Testor & appello Deos hominesque, nonne hæc mera contumelia est!

Decrerat. Pro decreverat.

Id mutavit. Mentem mutavit: an vult jam mihi dare filiam suam uxorem:

Immutatum. Quamvis *immuto* significet idem ac *muto*, in hoc tamen loco

Quod si fit, pereo funditus.
Adeone hominem esse invenustum, aut infelicem quemquam ut ego sum?
Pro Deum atque hominum fidem! nullone ego
Chremetis pacto adfinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia: hem,
Repudiatus repetor: quamobrem? nisi si id est quod suspicor;
Aliquid monstri alunt, ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. *M.* oratio hæc me miseram exanimavit metu.
P. Nam quid ego nunc dicam de patre: ah
Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens modo
Mihi apud forum: Uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit; para
Abi domum (Id mihi visus est dicere) abi cito, & suspende te.

videtur ea vox *immutatum* significare non mutatum. Mutavit mentem Chremes, jam dat mihi Philumenam, an quia me videt mores & consuetudinem cum Glycerio non mutasse? in ejus amorem constantem & immutabilem esse? Id autem dicit ironice; hæc enim ratio deterrere potius Chremetem debebat, quam allicere, nisi si vellet Chremes ægre facere Pamphilo, quod in sequenti versu Pamphilus queritur.

Invenustum. Cui Venus non favet perturbatum, infortunatum. Adhibetur autem infinitivus ad exprimendam graviorem animi perturbationem, idque absolute, ut ajunt, idest nulla voce præeunte, a qua regatur.

Spretus. Ego a Chremete: quoties me illusit?

Facta, &c. Primo nuptiæ factæ fuerunt & pactiones transactæ: post repudiatus fui, negata mihi Philumena; jam iterum offertur, & ego revocor.

Nisi si. Nisi forte hæc caussa est, quare me revocent ad eas nuptias, quod, &c.

Monstri. Monstrum rem ignotam & miram significat. Sententia est: aliquid machinantur clam, & fovent quod non satis capio.

Obtrudi. Invito in matrimonium collocari.

Para. Compara te ad nu-

Obstupui : censen' ullum me verbum potuisse proloqui ?
Aut ullam caussam , ineptam saltem , falsam , iniquam ? obmutui.
Quod si ego prius id rescissem : quid facerem , si quis nunc me roget ;
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem : sed nunc quid primum exequar ?
Tot me impediunt curæ , quæ meum animum diversim trahunt ,
Amor , misericordiæ hujus , nuptiarum sollicitatio ,
Tum patris pudor , qui me tam leni passus est animo usque adhuc ,
Quæ meocumque animo libitum est, facere; eine ego ut adverser ? hei mihi !
Incertum est quid agam. *M.* misere timeo, hoc incertum quorsum accidat ;
Sed nunc peropus est , aut hunc cum ipsa , aut me aliquid de illa adversum hunc loqui :
Dum in dubio est animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur ? Mysis salve. *M.* o salve Pamphile, *P.* quid agit ? *M.* rogas ?
Laborat e dolore, atque ex hoc misera sollicita est, diem

nuptias , paratus esto .

Censen'. Cencesne? hæc secunda persona pro tertia ponitur: quis putet?

Aut ullam &c. Refer ad, *proloqui*, hoc est, dicere, exponere potuisse...

Aliquid facerem. Idest, omnia molirer, nihil non agerem.

Sollicitatio. Preces, imperium patris, quibus sollicitor ut uxorem hanc fumam.

Pudor. Veneratio, observantia, qua illum colo.

Hoc incertum. Hæc dubitatio Pamphili.

Peropus. Valde opus, perquam necessarium.

Adversum hunc. Apud hunc, cum hoc Pamphilo.

Paullo momento. Exigua vi, levi impulsu. Momentum est leve pondus, quod in lancem trutinæ unam injicitur, ut pondus augeatur.

Quid agit. Glycerium.

Ex hoc. Propterea in metu & cura est, quia hic dies modo fuerat destinatus

Quia olim in hunc sunt constitutæ nuptiæ; tum autem hoc timet,
Ne deseras se. *P.* hem! egone istuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miseram sinam,
Quæ mihi suum animum, atque omnem vitam credidit?
Quam ego animo egregio caram pro uxore habuerim:
Bene & pudice ejus doctum atque eductum sinam
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. *M.* haud vereor, si in te solo sit situm;
Sed vim ut queas ferre.... *P.* adeone me ignavum putas?
Adeone porro ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoveat, neque commoneat ut servem fidem.
M. Unum hoc scio, hanc meritam esse ut memor esses sui,
P. Memor essem? o Mysis, Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio: jam ferme moriens me vocat;
Accessi: vos semotæ, nos soli; incipit;
Mi Pamphile, hujus formam, atque ætatem vides,

suis cum Philumena nuptiis: nec dicit a quo fuerint nuptiæ constitutæ, *inquit Donat.* quasi hoc etiam a Pamphilo factum sit. Legunt aliqui, misere sollicita est.

Immutarier. Pro immutari. Mores ejus & indolem pudicam & honestam, inopia impelli ad scelus.

Ut queas ferre; Supple, timeo; ne non patri possis resistere, qui vim tibi adhibebit, & te coget ducere Philumenam.

Scripta. Tam alte infixa ut si essent scripta.

Dicta. Ordo est: dicta Chrysidis illa scripta sunt mihi in animo.

Vocat. Chrysis.

Semotæ. Vos recesseratis paullisper.

Hujus. Glycerii.

Clam

Nec clam te est, quam illi utræque res inutiles
Et ad pudicitiam, & ad tutandum rem fient:
Quod ego per hanc te dextram oro, & ingenium tuum,
Per tuam fidem, perque hujus solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras:
Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive hæc te solum semper fecit maximi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus,
Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.
Bona nostra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei.
Hanc mihi in manum dat, mors continuo ipsam occupat:
Accepi; acceptam servabo. *M.* ita spero quidem.
P. Sed cur tu abis ab illa? *M.* obstetricem accerso. *P.* propera.
Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis.
Ne ad morbum hoc etiam. *M.* teneo.

Clam te est. Non ignoras.

Utraque res. Forma & ætas.

Rem. Opes.

Quod ego. Istud, *quod*, ornatui tantum servit, vel subauditur *propter*. propter quod, quocirca. Sic Virgil. 6. Æn. v. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras per genitorem oro*. Dextra autem fidei consecratur; unde quando aliquid alicui promittimus, prensare dextram solemus, ut rerum quas promittimus effectricem.

Solitudinem. Penuriam propinquorum & amicorum.

Segreges. Separes.

Ab illa. Ab ædibus Glycerii.

Cave. Cave facias verbum unum, dicas quidquam Glycerio de istis, quæ parantur, nuptiis: ne hic etiam dolor ad ejus morbum accedat.

Teneo. Faciam, cavebo. Hic versus perficitur initio scenæ sequentis.

ACTUS SECUNDUS

SCENA PRIMA.

CHARINUS, BIRRHIA, PAMPHILUS.

Charinus audit ex Birrhia parari nuptias Philumenæ cum Pamphilo; ipse Pamphilus superveniens significat Charino, se ab iis vehementer abhorrere.

C. Quid ais Birrhia?
Daturne illa hodie Pamphilo nuptum?
B. Sic est. C. qui scis Birrhia?
B. Apud forum modo de Davo audivi. C. væ misero mihi!
Ut animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita postquam adempta spes est, lassus, cura confectus, stupet.
B. Quæso ædepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non potest,
Velis id quod possit. C. nihil alíud, nisi Philumenam, volo.
B. Ah! quanto satius est, id operam te dare,
Istum qui amorem ex animo amoveas, quam id loqui,
Quo magis libido frustra incendatur tua.
C. Facile omnes, quum valemus, recta consilia ægrotis damus:
Tu si hic sis, aliter sentias. B. age, age ut lubet. C. sed Pamphilum

Illa. Philumena, filia Chremetis natu major.
Usque ante hac. Semper hactenus.
Attentus fuit. Vigil, expectans rei exitum, suspensus.
Ædepol. Per ædem Pollucis: jurandi formula. Vide Sc. V. Act. I.
Qui. Quo pacto.
Hic sis. In eo statu, in quo ego sum, in meo loco.
Aliter sentias. Aliam habe-

Video : omnia experiri certum est prius quam pereo. *B.* Quid hic agit ?
C. Ipsum hunc orabo, huic supplicabo, amorem huic narrabo meum,
Credo impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prodat dies :
Interea fiet aliquid, spero. *B.* id aliquid nihil est. *C.* Birrhia,
Quid tibi videtur ? adeone ad eum ? *B.* Quidni? ut si nihil impetres,
Te sibi cavendum credat, si illam duxerit ?
C. Abin' hinc in malam rem cum suspicione isthac scelus.
P. Charinum video : salve. *C.* o salve Pamphile.
Ad te venio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.
P. Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.
Sed istud quidnam est? *C.* hodie uxorem ducis? *P.* ajunt. *C.* Pamphile,
Si id facis, hodie postremum me vides. *P.* quid ita? *C.* hei mihi.
Vereor dicere: huic dic quæso Birrhia. *B.* ego dicam. *P.* quid est ?
B. Sponsam hic tuam amat. *P.* ne iste haud mecum sentit. *C.* ah Pamphile.

bebis mentem atque illam in qua nunc es.

Prius quam pereo. Quam omni spe excido habendæ Philumenæ.

Prodat. Differat, producat.

Fiet aliquid. Novi aliquid eveniet, dolus aliquis excogitabitur.

Nihil est. Istud, quod speras eventurum, nihil est, frustra a te speratur, non eveniet.

Adeone. Num censes adeundum esse mihi Pamphilū?

Duxerit. In uxorem acceperit.

Abin' in malam rem. Vox imprecantis. Per malam rem intelligitur exitium, crux, quæ servorum supplicium erat.

Scelus. Scelerate.

Istuc quidnam est? Quorsum ita me alloqueris?

Postremum me vides. Nunquam te amplius videbo, certus sum vel mori, vel alio aliquo demigrare, &c.

Haud mecum sentit. Non id amat quod amo : valde mi-

P. Quam vellem! C. nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro,
Principio ut ne ducas. P. dabo equidem operam. C. sed si id non potes,
Aut tibi si nuptiæ hæ sunt cordi.... P. Cordi! C. saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscor aliquo, ne videam: P. audi nunc jam,
Ego, Charine, neutiquam officium esse liberi puto:
Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi:
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.
C. Reddidisti animum. P. nunc si quid potes aut tu, aut hic Birrhia,
Facite, fingite, invenite, efficite, qui detur tibi.
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. sat habeo. P. Davum optume.
Video, cujus consilio fretus sum. C. at tu hercle haud quicquam mihi,
Nisi ea, quæ nihil opus sunt sciri: fugin' hinc; B. ego vero, ac lubens.

mihi dissimilis est, ignorat quomodo sim affectus.

Quam vellem. Subaudi; ut hanc duceres; ut ego ne illam ducerem.

Principio. Primum, primo loco: duo enim postulat.

Profer. Differ.

Liberi. Honesti & liberalis.

Promereat. Cum nihil det beneficii.

Gratiæ apponi. In beneficii loco poni.

Haud quicquam mihi. Subaudi, refers, nihil mihi boni paras. Dixerat enim Birrhia, duci Philumenam a Pamphilo; quod ægre audierat Charinus.

Ego vero. Subaudi, fugio, discedo.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHARINUS, PAMPHILUS.

Docet Davus Pamphilum fictas esse ac simulatas inter ipsum ac Philumenam nuptias.

D. DI boni! boni quid porto! sed ubi inveniam Pamphilum,
Ut metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. Lætus est, nescio quid. *P.* nihil est, nondum hæc rescivit mala.
D. Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias....
C. Audin' tu illum? *D.* toto me oppido exanimatum quærere.
Sed ubi quæram; aut quo nunc primum intendam; C. cessas alloqui?
D. Abeo. *P.* Dave ades, resiste. *D.* quis homo est, qui me... o Pamphile.
Te Ipsum quæro: euge o Charine; ambo opportune: vos volo.
C. Dave, perii. *D.* quin tu hoc audi. *C.* interii. *D.* quid timeas scio.

Boni quid porto! Quam bonum habeo nuntium Pamphilo renuntiandum.

Expleam. Impleam.

Nescio quid. Nescio quam ob caussam.

Nihil est. Frustra gaudio exultat, nondum istas mihi destinatas infelici nuptias rescivit, ut opinor.

Credo. Junge hoc verbum cum ultima parte sequentis versus: nempe, Quem nunc credo me quærere toto oppido exanimatum.

Intendam. Quam in partem cursum dirigam, in quem vicum tendam.

Abeo. Hac via pergo. Quidam legunt *habeo*, id est inveni ubi illum quæram.

Resiste. Mane, subsiste.

Qui me. Vocat.

Opportune. Subauditur, adestis.

Quin. Immo audi quod sum dicturus.

Quid

P. Mea quidem hercle certe in dubio eſt vita. *D.* & quid tu, ſcio.
P. Nuptiæ mihi...... *D.* & id ſcio, *P.* hodie. *D.* obtundis tametſi, intelligo.
Id paves, ne ducas tu illam, tu autem, ut ducas. *C.* rem tenes..
P. Iſtuc ipſum, *D.* atqui iſtuc ipſum, nihil pericli eſt: me vide.
P. Obſecro te, quam primum hoc me libera miſerum metu. *D.* hem,
Libero: uxorem tibi jam non dat Chremes.... *P.* qui ſcis? *D.* ſcio.
Tuus pater modo me deprehendit; ait tibi uxorem dare ſe.
Hodie; item alia multa, quæ nunc non eſt narrandi locus:
Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi hæc:
Ubi te non invenio, ibi aſcendo in quemdam excelſum locum,
Circumſpicio: nuſquam: forte ibi hujus video Birrhiam,
Rogo, negat vidiſſe: mihi moleſtum, quid agam cogito:
Redeunti interea ex ipſa re mihi incidit ſuſpicio; hem!

Quid tu. Timeas.
Mihi. Parantur.
Obtundis. Moleſtus es mihi toties eadem repetendo, quamvis omnia ſciam. Ducta metaphora eſt a fabris, qui ferrum malleis tundunt crebro ictu.
Ne ducas. Tu, o Pamphile, times ne uxorem habeas Philumenam, id enim fugis: tu vero, Charine, times ne illa non tibi detur, id enim optas.
Iſthuc ipſum. Ipſiſſima res eſt, rem ipſam dicis.
Me vide. Quaſi diceret, ego unus poſſum vos a periculo & metu liberare: mihi fidite.
Ibi. Tunc.
Nuſquam. Nullibi te video.
Hujus. Subauditur, ſervum, nempe Charini qui adeſt.
Rogo. Num te viderit.
Suſpicio. Dubitandi cauſſa de nuptiarum veritate oblata eſt ex illis ipſis nuptiis, ex earum apparatu, &c.

Obſe-

Paullulum opsoni, ipsus tristis, de improviso nuptiæ;
Non cohærent. P. quorsumnam istuc? D. ego me continuo ad Chremen;
Quum illoc advenio, solitudo ante ostium: jam id gaudeo.
C. Recte dicis: perge. D. maneo: interea introire neminem
Video, exire neminem; matronam nullam: in ædibus
Nihil ornati, nihil tumulti: accessi intro, aspexi. P. scio;
Magnum signum. D. num videntur convenire hæc nuptiis?
P. Non opinor, Dave. D. opinor, narras? non recte accipis,
Certa res est: etiam puerum inde abiens conveni Chremis,
Olera, & pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni.
C. Liberatus sum Dave hodie tua opera. D. at nullus quidem.
C. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. D. ridiculum caput?

Opsoni. Pro opsonii. Opsonium significat omne ciborum genus præter panem & vinum.

Ipsus. Ipse Simo tristis est.

Non cohærent. Ista omnia non recte inter se conveniunt: non accomodata sunt nuptiis hodie celebrandis.

Illoc. Pro illuc: ad ejus domum.

Ornati. Pro ornatus, ornamenti.

Tumulti. Olim ea vox erat secundæ declinationis.

Opinor, narras? Correctio est. Ais tu, opinor? desiste opinari: immo certa est res.

Conveni. Inveni.

Puerum. Famulum.

Chremis. Chremis, & Chremetis in genitivo.

Obolo. Supple, emptos. Obolus autem valet nostratis monetæ denariolos, ut ajunt, 7. & est sexta pars Drachmæ.

At nullus quidem. Tu vero non es, ut putas, liberatus. Nullus, pro non.

Quid ita, &c. Quorsum me negas liberatum? nonne verum est Chremetem, non dare Philumenam uxorem

Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere:
Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis ... C. Bene mones.
Ibo, etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata est. Vale.

rem huic Pamphilo? tu hoc jam dixisti.
Vides. Salutas, adis, rogas.
Ambis ... Eclipsis; idest enim, nihil efficies.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, DAVUS.

Suadet Pamphilo Davus, ut fingat se uxorem velle ducere, idque patri renuntiet.

P. QUid igitur sibi vult pater? cur simulat? D. ego dicam tibi.
Si id succenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
Ipsus sibi esse injurius videatur, neque id injuria:
Prius, quam tuum animum ut sese habeat ad nuptias, perspexerit.
Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet.
Tum illæ turbæ fient. P. Quidvis patiar. D. pater est, Pamphile,

Simulat. Velle se mihi uxorem dare.
Si id, &c. Hæc est mens tui patris, videretur sibi iniquus esse si ob id irasceretur tibi, quod Chremes nolit filiam tibi suam dare: & vero inique faceret, nisi ante explorasset quomodo sis affectus, an uxorem velis ducere, an nolis. Si dicas te nolle ducere, tum in te omnem culpam conjiciet, dicetque tuam libidinem & amorem erga Glycerium esse in caussa cur Chremes neget tibi filiam suam: tum enimvero minas, tragœdias excitabit, &c. legunt aliqui, *ipsus tibi esse injurius videatur*.
Quid vis patiar. Feram quid-

Difficile est: tum hæc sola est mulier; dictum ac factum; invenerit
Aliquam caussam, quamobrem ejiciat oppido, P. ejiciat? D. cito.
P. Cedo igitur, quid faciam, Dave? D. dic te ducturum. P. hem? D. quid est?
P. Egone dicam? D. cur non? P. nunquam faciam. D. ne nega.
P. Suadere noli. D. ex ea re quid fiat, vide.
P. Ut ab illa excludar, huc concludar, D. non ita est.
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem.
Ducas volo hodie uxorem: tu, ducam, inquies.
Cedo, quid jurgabit tecum; hic reddes omnia,
Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut fient,
Sine omni periculo: nam hocce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu, ea caussa, minueris
Hæc quæ facis, ne is mutet suam sententiam.
Patri dic velle; ut, cum velit, tibi jure irasci non queat:
Nam quod tu speres, propulsabo facile: uxorem his moribus

quidlibet: vel quid vis patiar; nempe sinam illum turbas facere & clamitare. Alii distinguunt sic: Quid? vis patiar? visne ut patiar uxorem invito mihi sic obtrudi? me a Glycerio avelli?

Difficile est. Negligere illius querelas & convicia.

Hæc. Glycerium.

Dictum ac factum. Proverbii genus quo celeritas indicatur; cum, ubi dictum aliquid est, statim fit, seu potius est jam factum: est igitur idem ac celeriter, dicto citius.

Invenerit. Inveniet.

Ejiciat. Glycerium.

Oppido. Athenis.

Fiat. Eventurum sit.

Ab illa. A Glycerio separes; in Philumenæ nuptias ut in parata retia conjiciar, & concludar.

Hic. Tunc; dum ita te geres.

Minueris. Quamvis promiseris patri te ducturum uxorem, tamen non desines facere quæ facis, vives ut vixisti hactenus, ut Chremes in sententia negandæ tibi suæ filiæ maneat.

Ne is. Chremes.

Ut cum... Quamvis habere velit aliquam justam caussam tibi succensendi, reperire nullam queat.

Nam quod, &c. Davus sol-

Dabit nemo : inopem inveniet potius, quam te corrumpi ſinat.
Sed ſi te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris,
Aliam otioſus quæret : interea aliquid acciderit boni.
P. Itane credis? D. haud dubium id quidem eſt. P. vide quo inducas. D. quin taces?
P. Dicam: puerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ab illa, cautio eſt:
Nam pollicitus ſum ſuſcepturum. D. o facinus audax? P. hanc fidem.
Sibi me obſecravit, qui ſe ſciret non deſerturum, ut darem.
D. Curabitur : ſed pater adeſt, cave te eſſe triſtem ſentiat.

ſolvit quod erat objectum a Pamphilo: ſic enim ille ſecum aiebat: Chremes non dabit mihi ſuam filiam; nemo item alius ſuam, qui meos mores norit: ergo quamvis negem patri me uxorem velle ducere, nihil inde mihi naſcetur mali. Reſpondet Davus, & ſpem illam refellit: falſum eſt neminem inventum iri, qui ſuam tibi filiam uxorem det: tuus enim Pater inveniet, uxoremque tibi dabit potius inopem aliquam virginem, quam te ſinat parum pudice & honeſte vivere.

Propulſabo. Refellam, diluam.

His moribus. Meis, qui parum pudici exiſtimantur, mihi his moribus prædito. Hæc de ſe Pamphilus.

Negligentem feceris. Efficies ut tuas nuptias negligentius curet.

Otioſus. Per otium, interpoſita mora.

Cautio eſt. Cavendum eſt.

Suſcepturum. Educaturum.

Qui ſe ſciret. Ut ea fide a me accepta, certo ſciret ſe a me nunquam eſſe deſerendam.

Curabitur. Imperſonaliter, tanquam arduum & grave.

SCE-

SCENA QUARTA.

SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

Hortatur Davus Pamphilum, ut animo præsenti patrem alloquatur.

S. REVISO quid agant, aut quid captent consilii.
D. Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.
Venit meditatus alicunde ex solo loco,
Orationem sperat invenisse se,
Qua differat te: proin' tu face, apud te tu sies.
P. Modo ut possim, Dave. D. crede mihi hoc, inquam, Pamphile,
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Unum esse verbum, si te dices ducere.

Reviso. Redeo ut videam.
Agant. Davus, Pamphilus, &c.
Hic. Simo. Fingitur hæc ita loqui Davus in remotiori theatri parte, ut a Simone nec videri, nec audiri possit.
Ex solo loco. Venit ex aliquo loco reducto, ubi solus secum accurate meditatus est quid tibi dicat.
Differat. Te in diversum ferat, perturbet, tua consilia disjiciat.
Face. Fac, operam da.
Apud te. Tui compos.
Modo... Subauditur, faciam id quidem, dummodo id facere possim.
Commutaturum verbum. Nihil tecum habiturum jurgii: nihil responsurum tibi: *commutare verba* est, colloquiis alternis dicere, quod altercantes factitant.

SCE-

SCENA QUINTA.

BIRRHIA, SIMO, DAVUS, PAMPHILUS.

Pamphilus se obsequentem fore patri denuntiat: Birrhia, locutum serio Pamphilum ratus, illum accusat perfidiæ.

B. HERUS me, relictis rebus, jussit Pamphilum
Hodie observare, ut quid ageret de nuptiis
Scirem: id propterea nunc hunc venientem sequor:
Ipsum adeo præsto video cum Davo, hoc agam.
S. Utrumque adesse video. D. hem serva. S. Pamphile.
D. Quasi de improviso respice ad eum. P. hem pater.
D. Probe. S. hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
B. Nunc nostræ parti timeo, quid hic respondeat.
P. Neque isthic, neque alibi tibi usquam erit in me mora. B. hem!
D. Obmutuit. B. quid dixit; S. facis, ut te decet,
Quum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.

Rebus. Aliis negotiis & occupationibus.

Observare. Explorare quid agat. Dicit autem hoc, tacita voce, vel ita semotus, ut a Pamphilo non possit audiri, quamvis a spectatoribus possit.

Id propterea. Propter id.

Hoc agam. Eos observabo.

Utrumque. Davum, & Pamphilum, quos antea non vidisse fingitur, vel quia remotior erat, vel quia secum tacitus aliquid cogitabat.

Serva. Vide Pamphile aut memor sis eorum, quæ dixi: ea tene.

Probe. Recte ita te convertisti.

Nostræ parti. Charino & mihi.

Isthic. In his nuptiis.

Usquam erit in me mora. Non cunctabor, non adversabor tibi, præsto ero ad omnia. *Obmutuit*. Simo.

Cum gratia. Lubenti & prompto animo id præstas quod volo.

Sum

D. Sum verus? B. herus, quantum audio, uxore excidit.
S. I'jam nunc intro: ne in mora, quum opus sit, sies.
P. Eo. B. nullane in re esse homine cuiquam fidem?
Verum illud verbum est, vulgo quod dici solet,
OMNES SIBI malle melius esse, quam alteri.
Renuntiabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

Sum verus? Nonne hoc vere prædixeram?
Excidit. Amisit Philumenam, quam sperabat uxorem sibi datum iri.
Omnes, &c. Adeoque malle Pamphilum sibi Philumenam dari, quam Charino.
Renunciabo. Feram hunc nuncium malum Charino, ab eo, ut opinor, idcirco male mulctandus.

SCENA SEXTA.

DAVUS, SIMO.

Davus confirmat Simoni, Pamphilum a nuptiis nullatenus abhorrere: sub finem, aliud agens senem acute mordat.

D. HIC nunc me credit aliquam sibi fallaciam
Portare, & ea me hic restitisse gratia.
S. Quid Davus narrat? D. æque quidquam nunc quidem.
S. Nihilne? hem! D. nihil prorsus. S. atque expectabam quidem.
D. Præter spem evenit; sentio: hoc male habet virum.

Hic. Simo.
Portare. Struere, machinari. Demissa voce hoc dicit, ita ut Simo clare non audiat.
Ea gratia. Eam ob rem.
Æque... Subaudi, narro, seu loquor, nihil sane nunc loquor; ad verbum; æque aliquid nunc atque antea loquor. Nihil modo loquor, cum antea nihil loquerer.
Expectabam. Dum aliquid diceres.
Evenit. Sperabat aliud a Pamphilo dictum iri.
Male habet. Torquet, urit.

S. Potin'es mihi verum dicere? *D.* nihil facilius.
S. Num illi molestæ quidpiam hæ sunt nuptiæ,
Hujusce propter consuetudinem hospitæ?
D. Nihil hercle: aut si adeo, bidui aut tridui est
Hæc sollicitudo; nostin'? deinde desinet:
Etenim eam secum rem recta reputavit via.
S. Laudo. *D.* dum licitum est ei, dumque ætas tulit,
Indulsit genio, at cavit, ne umquam infamiæ
Ea res sibi esset, ut virum fortem decet.
Nunc uxore opus est; animum ad uxorem appulit.
S. Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.
D. Nihil propter hanc rem; sed est, quod succenseat.
S. Quidnam est? *D.* puerile est. *S.* Quid est? *D.* nihil. *S.* quin dic, quid est?
D. Ait nimium parce facere sumptum. *S.* mene? *D.* te.
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem:
Num filio videtur uxorem dare?
Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic fiet,
Tu quoque perparce nimium; non laudo. *S.* tace.

Potin' es: Potesne? veteres dicebant *potis* & *pote* pro potens, qui potest: est ne potis, potisne es, & per syncopen potin' es.... id est potesne? a *potis* fit potior, potissimus.

Quidpiam. Aliquatenus, tantisper.

Hospitæ. Glycerii, quæ hospes & peregrina putabatur, nempe Andria: cum revera esset Atheniensis, ut postea planum fiet.

Aut si adeo. Aut si paullulum molestæ illi sunt.

Recta via. Sapienter, rationem in eo negotio & officium secutus est.

Nunc &c. Nunc vero cum intelligat sibi uxorem ducendam esse, ad eam rem, ad nuptias animum applicuit.

Hanc rem. Quod uxorem sibi ducendam videat, te jubente.

Drachmis decem. Assibus 35. Drachma una respondet Romano denario, idest tribus assibus cum semisse nostræ monetæ: sex obolos eadem continebat.

Obsonatus est. Sumptum fecit in cibos coemendos.

Æqualium. Adolescentum ejusdem mecum ætatis.

Quod dicendum, &c. Quod pace tua dixerim in hoc loco, filio absente.

Perparce nimium. Subau-

D. Commovi. S. ego, isthæc recte ut fiant, videro.

Quidnam hoc rei est? quidnam hic vult veterator sibi?

Nam si hic mali est quidquam, hem illic est huic rei caput.

Laudi, sumptum fecisti. *Commovi*. Hæc oratio mea illum pupugit.
Isthæc recte ut fiant. Ut splendide peragantur nuptiæ providebo.
Veterator. Versipellis; vetus fraudum artifex. Proprio ita servi vocabantur, qui diuturna & sæpe mutata servitute vafri & callidi evaserant: iis opponebantur novitii, idest, recentes servi & nondum emunctæ naris.
Illic. Pro ille.
Caput. Origo, caussa.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

MYSIS, SIMO, DAVUS, LESBIA.

Simo, qui ab ancillis casu audierat Glycerii partum appropinquare, id quasi ab Davo fictum interpretatur.

M. ITa pol quidem res est, ut dixti Lesbia: Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.

S. Ab Andria est ancilla hæc: quid narras? D. ita est.

M. Sed hic Pamphilus.... S. quid dicit? M. firmavit fidem. S. hem.

D. Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.

Ab Andria. E domo Glycerii: una est ex ipsius ancillis? quid ais, o Dave?
Firmavit fidem. Promisit se ducturum Glycerium, eam se neutiquam deserturum.
Hic. Simo.

M. Nam quod peperisset, jussit tolli. *S.* o Jupiter,
Quid ego audio? actum est, si quidem hæc vera prædicat.
L. Bonum ingenium narras adolescentis. *M.* optumum.
Sed sequere me intro, ne in mora illi sis. *L.* sequor.
D. Quod remedium nunc huic malo inveniam? *S.* quid hoc!
Adeone est demens? ex peregrina? jam scio, ah
Vix tandem sensi stolidus. *D.* quid hic sensisse se ait?
S. Hæc primum adfertur jam mihi ab hoc fallacia:
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.
Hui, tam cito? ridiculum: postquam ante ostium

Tolli. Servari, educari. Hæc omnia inter se ancillæ narrant ignorantes Simonem adesse, & audire.

Actum est. Nihil amplius de meo filio, de nuptiis Philumenæ mihi sperandum est. Conclamatum est. *Actum est.* Vox est fori, in quo actum esse negotium seu lis dicitur, quando est dijudicata: unde illud, actum ne agas: idest rem jam decisam ne iterum in judicium voca. *Donat*.

Bonum ingenium. Mores optimos.

In mora sis. Diutius expectari te patiaris a Glycerio laborante.

Huic malo. Quod imminet ex iis, quæ Simo jam audivit ab ancilla. Hoc secum veluti dicit.

Demens. Pamphilus.

Ex peregrina. Subaudi, filium suscepit. Veteri Atheniensium lege cautum erat, ne quis peregrinam uxorem duceret, sed civem tantum; & illæ peregrinæ male vulgo audiebantur.

Jam scio. Corrigit Simo suam mentem. Sensus est: jam intelligo quid istæ sibi ancillæ velint; erravi qui rem veram putaverim fieri, fraus mera est, quæ mihi ab hoc Davo struitur: edoctæ ab illo mulieres simulant Glycerium parturire, ut Chremetem avocent ab danda Pamphilo sua filia; ita nempe Davus conatur nuptias, ut video, disturbare.

Tam cito. Itane vero tam cito tempus pariendi Glycerio advenit? & hoc ipso temporis puncto, quo ego ad ostium accedo, festinat parere? mera est hæc fabula: o Dave non bene divisisti sua rebus istis agendis tempora, non recte fraudem illam com-

Me audivit stare, approperat: non sat commode
Divisa sunt temporibus tibi, Dave, hæc. D. mihin'?
S. Num immemor es discipuli? D. ego, quid narres, nescio.
S. Hiccine me si imparatum in veris nuptiis
Adortus esset, quos mihi ludos redderet?
Nunc hujus periculo fit; ego in PORTUNAVIGO.

composuisti: siccine periculum creas: tuo discipulo Pamphilo, quem ipse, tam male dolum nectendo, perdis & prodis? adeone illius es immemor? alii volunt *immemores*, unam esse vocem, & ita exponunt: si tu hæc commode divisisti temporibus, forte tui discipuli, Mysis, Lesbia, Glycerium, Pamphilus, qui te fraudum habent magistrum, sunt immemores, idest, parum astuti & intelligentes, qui fraudes suas tam male temperent, vel, obliviscuntur ordinem a te præscriptum.

Adortus. Aggressus ex insidiis.

Quos ludos... Ut me ludificaretur, ac deciperet! legunt aliqui, *ederet*.

Nunc &c. Quidquid ab eo doli fit, in eum recidet, ego in tuto sum.

In portu navigo. Proverbium est: in eos cadit, qui extra periculum & aleam sunt.

SCENA SECUNDA.

LESBIA, ARCHILLIS, SIMO, DAVUS.

Davus in eam sententiam adbuc magis Simonem inducit, ut credat Glycerii partum meram esse fabulam: cumque infantem ante fores Simonis apponere statuisset idem Davus, ut hoc resciens ac videns Chremes, qui mox adventurus erat, Pamphilo suam filiam denegaret; id quasi mulierum fraude ac dolo faciendum esse Simoni prædicit; ut Simo id totum fictum ratus non male existimet de Pamphilo, nihil in eum durius statuat, ac nuptias porro urgeat.

L. ADHUC, Archillis, quæ adsolent, quæque oportent,

Adhuc. Hactenus. Archillis dicit hoc, domo Glycerii egrediens.

Oportent. Antique.

Signa ad salutem esse omnia huic esse video.
Nunc primum facite isthæc ut lavet; post deinde
Quod jussi, ei date bibere, & quantum imperavi
Date; mox ego huc revertar.
Per Æcastor scitus puer natus est Pamphilo!
Deos quæso, ut sit superstes, quandoquidem ipse est ingenio bono,
Cumque huic veritus est optimæ adolescenti facere injuriam.
S. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum? *D.* quidnam id est?
S. Non imperabat coram, quid opus facto esset puerperæ,
Sed postquam egressa est, illis, quæ sunt intus, clamat de via:
O Dave, itane contemnor abs te? aut itane tandem idoneus
Tibi videor, quem tam aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui, videar: certe si resciverim.....
D. Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. *S.* edixin' tibi?

Huic. Glycerio partu levatæ.
Lavet. Balneo utatur.
Per Æcastor. Per ædem Castoris: jurandi formula.
Scitus. Elegantulus.
Superstes. Vitalis, salvus.
Cumque.... Et præterea cum &c. Et ob hanc præterea caussam, quod.
Facere injuriam. Eam deserendo.
Vel. Certe.
Abs te ortum. Hunc dolum a te confictum, de Glycerii partu.
Non imperabat, &c. id signi est, inquit Simo, hæc fingi, quod Archillis, quæ ad Glycerium quasi partu levatam accessit, coram illa & intus non imperabat certa remedia, quæ jam illi de via foris clamat, scilicet ut ego isthæc audiens & vera putans, deludat, & absterreatur Chremes, cum hæc accipiet, ab filia sua danda Pamphilo.
Accurate. Subaudi, dolos tuos para, & strue.
Certe &c. Hoc tibi affirmo, te non impune fraudem laturum, si eam resciverim.
Certe hercle. Hoc ita dicit ut audiat spectator, non ut Simo.
Ipsus. Pro ipse; ut *Ollus* pro ille.

Num

Interminatus sum, ne faceres? num veritus: quid retulit?
Credon' tibi hoc nunc, peperisse hanc e Pamphilo?
D. Teneo quid erret: quid ego agam, habeo. S. quid taces?
D. Quid credas¿ quasi non tibi renuntiata sint hæc sic fore.
S. Mihin' quisquam? .... D. Eho, an tute intellexti hoc adsimulari? S. irrideor.
D. Renuntiatum est: nam qui isthæc tibi incidit suspicio!
S. Qui? quia te noram. D. quasi tu dicas factum id consilio meo.
S. Certe enim scio. D. Non satis me pernosti etiam qualis sim, Simo.
S. Egone te? .... D. sed, si quid narrare occœpi, continuo dari
Tibi verba censes. S. falso. D. itaque hercle nihil jam mutire audeo.

Num veritus? Num imperia mea reveritus es?

Quid retulit? Quid mihi profuit minari?

Credon'. An me satis stolidum putas, qui credam tibi hoc &c.

Quid taces? Locutus quidem erat Davus, sed ita demisse, & commurmurans secum, ut eum tacuisse dicat Simo.

Quid credas? Dixerat Simo tertio ab hinc versu, credo ne tibi &c. respondet Davus: Non est opus ut hoc mihi credas: tu ipse nosti, & dudum audivisti fingenda fore hæc ab illis, & simulanda omnia.

Mihin' quisquam? An mihi hoc dixit quisquam? nullus certe.

Tute. Per te solus, nemine renunciante; certe oportuit hoc tibi ab aliquo renunciari: unde enim id suspicatus esses?

Eho. Admirantis est hic; alias vocantis. interdum comminantis.

Qui. Quo pacto? unde?

Te noram. Idoneum ejusmodi struendis fraudibus.

Quasi tu dicas. Nempe id dicis...

Etiam. Adhuc.

Egone te. Subauditur, ignoro.

Dari tibi verba. Te decipi, tibi imponi a me.

Falso. Et erro scilicet, cum id censeo? ironia.

Hercle. Pro *Hercule*, sive *Hercules*, ita me Hercules juvet; forma jurandi.

S. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic; *D.* intellextin'?
Sed nihilo secius mox deferent puerum huc ante ostium:
Id ego jam nunc tibi renuncio, here, futurum, ut sis sciens:
Ne tu hoc mihi posterius dicas Davi factum consilio, aut dolis:
Prorsus a me opinionem hanc tuam ego esse amotam volo.
S. Unde id scis? *D.* Audivi, & credo: multa concurrunt simul,
Qui conjecturam hanc nunc facio; jam primum hæc se e Pamphilo
Gravidam dixit esse; inventum est falsum: nunc, postquam videt
Nuptias domi apparari, missa est ancilla illico
Obstetricem accersitum ad eam, & puerum ut adferret simul:
Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur nuptiæ.
S. Quid ais? cum intellexeras id consilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
D. Quis igitur eum ab illa abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem

Intellextin'... Pro intellexistine? an hoc habes pro certo? bene est: vere dicis: tamen illæ ancillæ mox afferent huc puerum ante fores, nempe ut tibi hoc magis persuadeant, illum nunc e Glycerio esse natum, teque ita decipiant, ac nuptias impediant.

Id scis. Allaturas puerum ut me decipiant.

Concurrunt. Multa signa & argumenta simul conspirant, ut id conjiciam.

Qui. Quare, propter quæ.

Puerum ut adferret. Quem a Glycerio fingerent editum.

Hoc nisi fit, &c. Nisi tu ipse istis oculis videas puerum hunc, falsum ne puta, & crede nihil ab illis fieri ad movendas, hoc est impediendas tui filii cum Philumena nuptias.

Quis igitur, &c. Ego vero dixi, & id signi est quod eum, licet ægre, a Glycerio divellit.

Uxo-

Scimus quàm misere hanc amarit : nunc sibi uxorem expetit.
Postremo id mihi da negotii; tu tamen has nuptias
Perge facere ita, ut facis, & id spero adjuturos Deos.
S. Immo abi intro, ibi me operire, & quod parato opus est, para
Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem:
Atque haud scio, an, quæ dixit, sint vera omnia;
Sed parvipendo, illud mihi multo maximum est,
Quod mihi pollicitus est ipsius gnatus: nunc Chremem
Conveniam, orabo gnato uxorem; si impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitus est, haud dubium est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam.

Uxorem expetit. Paratus est ad uxorem capiendam, quam volueris.

Parato. Parare.

Impulit me. Mihi persuasit.

Haud scio an vera sint. Forte vera sunt.

Parvipendo. Non admodum curo vera sint, nec ne.

Uxorem. Subauditur, det suam filiam.

Quid alias. Cur alio tempore.

Nam gnatus &c. Ordo est. Nam non dubito quin possim natum cogere, nempe ad uxorem ducendam, si nolit præstare quod pollicitus est.

In tempore. Opportune.

Eccum. Adverbium factum e gemina voce. *Ecce eum*; nempe, ecce Chremem.

SCENA TERTIA.

SIMO, CHREMES.

Simo nihil mali gravioris de filio suspicans, immo infensum Glycerio credens, Chremetem orat ut Philumenam illi uxorem det; exorat, & e simulatis nuptiis vera fiunt.

S. JUBEO Chremetem. *C.* oh te ipsum quærebam. *S.* Et ego te. *C.* optato advenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui ajebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato; id viso, tune, an illi insaniant.
S. Ausculta paucis, & quid ego te velim, & tu quod quæris, scies.
C. Ausculto, loquere quid velis.
S. Per ego te Deos oro, & nostram amicitiam, Chreme,
Quæ incepta a parvis cum ætate accrevit simul,
Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus tibi potestas summa servandi datur,
Ut me adjuves in hac re: atque ita, ut nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. *C.* ah? ne me obsecra,
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat:
Alium esse censes nunc me, atque olim, cum dabam?

Chremetem. Subaudi, salvere.

Optato. Adverbium est.

Viso. Venio ut resciam.

Insaniant. Fallantur, hoc fingant. Tu insanis, si dixisti; illi insaniunt, si non audita referunt. Donat.

Ausculta. Audi.

Per te Deos. Te per Deos; ita elegantius separatur *per* a suo casu: ita Virg. *per ego has lacrymas dextramque tuam te oro*. 4. Æn. v. 314.

Quasi... Quasi vero indigeas precibus, ut id a me impetres, quod ultro facturus sum?

Cum dabam. Cum filiam meam daturum promittebam.

In

Si in rem eſt utrique, ut fiant, accerſi jube:
Sed ſi ex ea re plus mali eſt, quam commodi
Utrique; id oro te, in commune ut conſulas,
Quaſi illa tua ſit, Pamphilique ego ſim pater.
S. Immo ita volo, itaque poſtulo ut fiat, Chreme:
Neque poſtulem abs te, niſi ipſa res moneat. *G.* quid eſt?
S. Iræ ſunt inter Glycerium, & gnatum. *C.* audio.
S. Ita magnæ, ut ſperem poſſe avelli. *C.* fabulæ.
S. Profecto ſic eſt. *C.* ſic hercle, ut dicam tibi,
AMANTIUM iræ, amoris redintegratio eſt.
S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus libido occluſa eſt contumeliis:
Prius quam harum ſcelera, & lacrimæ confictæ dolis
Reducant animum ægrotum ad miſericordiam,
Uxorem demus: ſpero conſuetudine, &
Conjugio liberali devinctum, Chreme,
Dehinc facile ex illis ſeſe emerſurum malis.
C. Tibi ita videtur: at ego non poſſe arbitror

In rem. Utile.
Utrique. Pamphilo & Philumenæ, vel mihi & tibi.
Accerſi. Ut fiant nuptiæ.
In Commune. Communi amborum utilitati conſule.
Ita. Ea tantum lege volo fieri iſtas nuptias, ſi utiles in commune ſunt futuræ. *Poſtulem.* Poſtularem.
Ipſa res. Niſi res ipſa loqueretur, ac perſuaderet utile utriſque eſſe.
Audio. Itane eſt?
Avelli. Hunc ab illa.
Redintegratio. Inſtauratio, renovatio.
Ante eamus. Medeamur malo, occurramus.
Occluſa. Frænata, debilitata & impedita.
Contumeliis. Quibus eſt affectus a Glycerio.
Harum. Glycerii & ſociarum mulierum.
Reducant. Ab odio ad amorem, & Glycerii commiſerationem revocent.
Ægrotum. Malo amore laborantem; imbecillem, & reſiſtendo imparem.
Liberali. Pudicæ, & honeſtæ mulieris.

Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti,
S. Qui scis ergo isthuc, nisi periculum feceris? C. at
Istud periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates, vide,
Principio, amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.
C. Quid isthuc? si ita isthuc animum induxti esse utile,
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. Merito te semper maximi feci Chreme.
C. Sed quid ais? S. quid? C. qui scis eos nunc discordare inter se?
S. Ipsus mihi Davus, qui intimus est eorum consiliis, dixit;
Et is mihi persuadet, nuptias, quantum queam, ut maturem:
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus audies verba: heus evocate huc Davum.
Sed eccum, video ipsum foras exire.

Hanc. Philumenam. Non diu cum ea posse vivere.
Perpeti. Pravos Pamphili mores ferre posse.
Periculum. Tentamentum, experientiam.
Redit. Recidit, ut a se invicem separentur aliquando.
Discessio. Divortium.
Corrigitur. Mutat mores Pamphilus.
Claudier. A me impediri. Vetus terminatio, pro, claudi.

SCENA QUARTA.

DAVUS, SIMO, CHREMES.

Accipit Davus a Simone, veras denique nuptias esse faciendas, non simulatas; qua res mire illum perturbat.

D. AD te ibam. *S.* quidnam est?
D. Cur uxor non arcessitur? jam advesperascit. *S.* Audin' tu illum?
Ego dudum non nihil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem
Quod vulgus servorum solet, dolis ut me deluderes,
Propterea quod amat filius. *D.* ego isthuc facerem? *S.* credidi.
Idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam. *D.* quid? *S.* scies.
Nam propemodum habeo jam tibi fidem. *D.* tandem cognosti qui siem.
S. Non fuerant nuptiæ futuræ. *D.* Quid? non? *S.* sed ea gratia
Simulavi, vos ut pertentarem. *D.* quid ais? *S.* sic est res. *D.* vide.
Nunquam quivi ego istuc intelligere: vah! consilium callidum.
S. Hoc audi: ut hinc te jussi introire, opportune hic fit mihi obviam.
D. Hem, numnam periimus? *S.* narro, quæ tu dudum narrasti mihi.

Arcessitur. Philumena ad nuptias celebrandas.

Audin'? Hoc Simo dicit Chremeti quasi in aurem.

Vulgus servorum. Servi plerique omnes; qui Dominos student fallere.

Isthuc. Ut dolos struerem tibi.

Pertentarem. Explorarem.

Quivi. Potui.

Ut hinc. Statim atque.

Hic. Chremes.

Numnam periimus. Hoc de-

D. Quidnam audio? S. gnatum ut det oro, vixque id exoro. D. occidi.

S. Hem, quid dixti? D. optume inquam factum. S. nunc per hunc nulla est mora.

D. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam, atque huc renuncio.

S. Nunc te oro, Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.

D. Ego vero solus? S. corrigere mihi gnatum porro enitere.

D. Faciam hercle sedulo. S. potes nunc, dum animus irritatus est.

D. Quiescas. S. age igitur: ubi nunc est ipsus? D. mirum, ni domi est.

S. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam eadem illi. D. nullus sum.

Quid caussæ est, quin hinc in pristinum recta proficiscar via?

Nihil est preci loci relictum, jam perturbavi omnia,
Herum fefelli, in nuptias conjeci herilem filium,
Feci hodie ut fierent, insperante hoc, atque invito Pamphilo.

Hem astutias! quid si quiessem, nihil evenisset mali.

Sed eccum ipsum video: occidi.

Utinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me præcipitem darem.

demissa voce dicit: heu vereor ne quid acciderit mali.

Apparentur. Nuptiæ. Legunt alii, apparetur, impersonaliter.

Renuncio. Mox referam quo loco res tota sit, an parata sint omnia.

Irritatus. Glycerio infensus, ira provocatus.

Nullus sum. Perii, occidi.

Quid caussæ est. Quid impedit quominus recta eam in pistrinum? Frumentum veteres molis & saxis terebant; eas molas trudebant magno labore servi, iique nequam, & a Dominis huc, supplicii caussa, missi.

Preci. Precationi, precibus: non debeo veniam precando sperare ab hero, vel Pamphilo.

Hem astutias! En quo fraudes nostræ & machinæ reciderunt!

Aliquid, [illegible] aliquis abruptus, [illegible] vorago aliqua.

SCE-

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, DAVUS.

Ubi audit Pamphilus veras esse suas cum Philumena nuptias, Davum auctorem mali graviter objurgat.

P. UBI illic scelus est, qui me perdidit?
D. perii. P. atque hoc confiteor
Jure obtigisse, quandoquidem tam iners, tam nulli consilii
Sum: servon' fortunas meas me commisisse futili?
Ergo pretium ob stultitiam fero, sed inultum id nunquam auferet.
D. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si evito hoc malum.
P. Sed quid ego nunc dicam patri? negabon' velle me, modo
Qui sum pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeam?
Nec quid me nunc faciam, scio. D. nec de me equidem, atque id ago sedulo.

Scelus. Sceleratus Davus.

Illic. Pro ille, ut diximus jam.

Nulli. Antique, pro nullius.

Fortunas. Negotium tanti momenti, famam & salutem meam.

Futili. Inconsulto, vano: qui secretum effundit, &c. Translatio est, ut exponit Servius, Donatus, a vase *futili* dicto, cujus os latum & patulum, fundus angustus & acutus erat, quo utebantur in sacris Vestæ, quia aqua ad sacra Vestæ hausta in terra non ponitur, quod si fiat piaculum est, unde excogitatum est vas, quod stare non posset, sed positum statim effunderetur.

Pretium. Mercedem, pœnam.

Inultum. Impune non feret.

Id ago. Id cogito sedulo; quo pacto nempe evadam, quid de me faciam.

In-

Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram. *P.* oh!

D. Visus sum. *P.* Ehodum bone vir, quid ais? viden' me consiliis tuis

Miserum impeditum esse? *D.* at jam expediam. *P.* expedies? *D.* certe Pamphile.

P. Nempe ut modo. *D.* Immo melius spero. *P.* oh, tibi ego ut credam furcifer?

Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretus siem!

Qui me hodie ex tranquillissima re conjecisti in nuptias.

An non dixi hoc esse futurum? *D.* dixti. *P.* quid meritus es? *D.* crucem:

Sed paullulum sine ad me ut redeam, jam aliquid dispiciam. *P.* hei mihi!

Cur non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo?

Namque hocce tempus præcavere mihi me, haud te ulcisci. finit,

Inventurum. Me fraudem aliquam excogitaturum.

Producam moram. Inveniam quomodo hæ pessimæ nuptiæ differantur.

Expediam. Periculo extraham.

Ut modo. Subauditur, fecisti.

Furcifer. Furciferi dicebantur illi servi, qui ob leve delictum cogebantur a Dominis ignominiæ magis quam supplicii caussa, circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus & prædicare peccatum suum; simulque submonere ceteros, ne quid simile admitterent. *Donat*.

Hem quo fretus siem? Hic ille scilicet est quo mea salus dicitur!

Ad me ut redeam. Me colligam, fœcundum dolis pectus excutiam.

Dispiciam. Excogitabo, exquiram.

Spatium. Satis temporis.

ACTUS

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

CHARINUS, PAMPHILUS, DAVUS.

Conqueritur Charinus de Pamphilo; Pamphilus de Davo, qui se aliquid inventurum fallacia ad eos expediendos pollicetur.

C. HOccine credibile est, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,
Ut malis gaudeat, atque ex incommodis
Alterius sua ut comparet commoda? ah!
Idne est verum? immo id genus hominum est pessumum,
In denegando modo queîs pudor est paullulum,
Post ubi jam tempus est promissa perfici,
Tum necessario se aperiunt, & timent,
Et tamen res cogit eos denegare: ibi
Tum impudentissima eorum oratio est.
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,

Memorabile. Num explicari verbis potest? Quis credat hoc, quis dicat, &c.

Vecordia. Improbitas, perfidia ...

Comparet. Colligat.

Immo, &c. Non solum id est verissimum, ejusmodi homines reperiri; sed etiam iidem sunt longe omnium improbissimi; tunc tantummodo aliquis pudor iis adest, cum est aliquid denegandum, non audent præ pudore & verecundia aliquid denegare alteri; at ubi tempus adest præstandi promissa, coguntur ipsi suam levitatem & perfidiam patefacere; & quamvis tergiversentur ac denegare promissa timeant, tamen ipsa rei necessitate coguntur id facere, tunc, si eos urgeas, tecum ira loquentur impudenter, Quis tu es, &c.

Quis mihi es? Non cognatus, frater, &c.

Cur meam. Cur pactam mihi uxorem tibi concedam?

Pra-

Proximus ſum egomet mihi. Attamen, ubi fides eſt,
Si roges, nihil pudet: hic, ubi opus eſt,
Non verentur; illic, ubi nihil opus eſt, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, & cum eo injuriam hanc expoſtulem?
Mala ingeram multa? atque aliquis dicat, nihil promoveris.
Multum: moleſtus certe ei fuero, atque animo morem geſſero.
P. Charine, & me, & te imprudens, niſi quid Di reſpiciunt, perdidi.
C. Itane imprudens? tandem inventa eſt cauſſa, ſolviſti fidem.
P. Quid tandem? *C.* etiam nunc me ducere iſtis dictis poſtulas?
P. Quid iſtuc eſt? *C.* poſtquam me amare dixi, complacita eſt tibi:
Heu me miſerum, qui tuum animum ex animo ſpectavi meo!

Proximus. Adeoque cariſſimus.

Hic, ubi &c. Non timent, nullo pudore afficiuntur, cum tibi negant promiſſa, cum ipſos opus eſſet tamen pudore maximo affici, ob ſuam inconſtantiam & perfidiam: at cum promittunt, cum ab iis aliquid petitur, tum pudore & metu afficiuntur, etſi nihil tunc opus eſt, quia libere & audacter negare poſſent, ſine nulla inconſtantiæ aut perfidiæ nota.

Mala ingeram. Probra & convicia cumulem & quaſi tela in eum jaciam.

Atque aliquis &c. Sed aliquis mihi dixerit, me nihil facere lucri iſtis conviciis in Pamphilum ingerendis; immo vero multum proficiam, &c.

Animo morem geſſero. Iram explebo meam, ultionis voluptate fruar.

Niſi quid, &c. Niſi nos aliqua ratione Dii adjuvent.

Itane imprudens? Hoccine ais te imprudentem & invitum hoc feciſſe?

Cauſſa. Prætextus; nempe quod inviſus & imprudens ducas Philumenam: putas id ſatis eſſe cauſſæ, cur dicas te promiſſa præſtitiſſe, & ſolviſſe datam mihi fidem, cum pollicebaris te illam non ducturum.

Ducere. Deludere.

Poſtulas. Contendis, moliris.

Tuum animum. De te ju-

P. Falsus es. *C.* nonne tibi satis esse hoc visum solidum est gaudium,
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres?
Habeas. *P.* Habeam? ah nescis quantis in malis verser miser,
Quantasque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines
Meus carnifex. *C.* quid isthuc tam mirum est, si de te exemplum capit?
P. Haud isthuc dicas, si cognoris vel me, vel amorem meum.
C. Scio, cum patre altercasti dudum; & is nunc propterea tibi
Succenset, nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres.
P. Imo etiam, quo tu minus scis ærumnas meas,
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi,
Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. Scio, coactus tua voluntate es. *P.* mane,
Nondum scis. *C.* scio equidem illam ducturum esse te.

judicavi ex me ipso: talem te fore erga me judicavi, qualis ego eram, nempe sincerus, verax.

Falsus. Deceptus.

Hoc. Quod Philumena tibi daretur.

Lactasses. Tuis promissis ac spe bona illectum decepisses.

Produceres. In longum duceres: spe falsa & expectatione detineres.

Habeas. Serva tibi sane Philumenam.

Si de te. Si tecum agit, quomodo tu cum aliis, & mecum agis: si te imitatur, si tibi eam præstat fidem, quam præstas aliis.

Altercasti. Joco hæc dicit: innuit certandum diu non fuisse cum Pamphilo, ut cogeretur ad istas nuptias.

Immo etiam. Contra vero: vel subauditur *audi*, immo etiam hoc audi: hoc amplius accipe: istæ nuptiæ non apparabantur mihi.

Quo tu minus, &c. Id est, ex quo parum meas nosti ærumnas: quod ipsum argumento est te meas ærumnas minime nosse.

Tua voluntate. Ironice, idest, nemo te coegit, hoc voluisti; te volente hoc factum est.

Mane. Sine, dum absolvam cetera.

Ene-

P. Cur me enecas? hoc audi: nunquam destitit
Instare, ut dicerem esse ducturum patri,
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
C. Quis homo isthuc? *P.* Davos. *C.* Davos? quamobrem? *P.* nescio,
Nisi mihi Deos satis scio fuisse iratos, qui auscultaverim.
C. Factum est hoc Dave? *D.* factum. *C.* hem, quid ais, scelus?
At tibi Di dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent: quod, nisi hoc consilium, darent?
D. Deceptus sum, at non defatigatus. *C.* scio.
D. Hac non successit, alia aggrediemur via.
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse jam ad salutem converti hoc malum.
P. Immo etiam: nam satis credo, si advigilaveris,
Ex unis, geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo
Conari manibus, pedibus, noctesque, & dies;
Capitis periculum adire, dum prosim tibi:
Tuum est, si quid præter spem evenit, mihi ignoscere.

Enecas. Excrucias.
Destitit. Davus.
Perpulit. Persuasit ut dicerem.
Isthuc. Fecit.
Davos. Pro, Davus.
Auscultaverim. Illi morem gesserim.
At. Ista particula initio sententiæ prefixa increpationi servit.
Duint. Dent, comice.
Conjectum. Coactum ad has nuptias: iis implicatum.
Immo etiam. Contra vero: vel, recte dicis.
Advigilaveris. Si vires & industriam contendas.
Ex unis. Pro unis nuptiis in duas me conjicies.
Pro servitio. Quia tuus sum servus, debeo conari, &c.

Se-

Parum successit quod ago, at facio sedulo.
Vel melius tu aliud reperi, me missum face.
P. Cupio: restitue, in quem me accepisti locum.
D. Faciam. P. at jam hoc opus est. D. hem, st, mane crepuit a Glycerio ostium.
P. Nihil ad te. D. quæro. P. hem, nunccine demum? D. at jam hoc tibi inventum dabo.

Sedulo. Ex animo, cum fide, & diligentia, sine dolo.
Missum face. Dimitte me, noli de me conqueri, vel potius, opera mea non utere, me tanquam inutilem omitte, domo tua ejice.
Cupio. Equidem te missum faciam, & tua ope atque opera libens in posterum carebo, sed ante tamen restitue me in eum statum in quo eram, cum incepisti curam hujus negotii, nempe antequam promisissem hortatu tuo, me ducturum Philumenam.
Jam. Nulla interposita mora statim hoc facto est opus.
St. Vocula silentium imperantis.
A Glycerio. Ex domo Glycerii.
Nihil ad te. Omitte curam istam quæ te non spectat, videlicet quid agatur apud Glycerium.
Quæro. Aliquid fraudis.
Nunccine. Num nunc tandem quod quærebas invenisti?
Dabo inventum. Statim invenero, quiesce.

SCENA SECUNDA.

MYSIS, PAMPHILUS, CHARINUS, DAVUS.

Pamphilus a Myside accersitur, Clycerium convenit: Charinus interim dum fraudem Davus struit, domum se recipit, ab eo tempore monendus.

M. JAm, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum

Ubi ubi. Quocumque in loco.

Tuum Pamphilum : tu modo, anime mi, noli te macerare.

P. Mysis. *M.* quid est? hem Pamphile, optume mihi te offers. *P.* quid est?

M. Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad sese venias:

Videre ait te cupere. *P.* vah, perii: hoc malum integrascit:

Siccine me, atque illam opera tua tunc miseros sollicitarier?

Nam idcirco accersor, nuptias quod mihi apparari sensit.

C. Quibus quidem quam facile poterat quiesci, si hic quiesset.

D. Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga. *M.* atque ædepol

Ea res est; propter eaque nunc misera in mœrore est. *P.* Mysis,

Per omnes tibi adjuro Deos, nunquam eam me deserturum;

Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.

Hanc mihi expetivi: contigit; conveniunt mores: valeant

Anime mi. O Glycerium.

Macerare. Dolore conficere.

Hoc malum. Mea molestia, Glycerii sollicitudo.

Integrascit. Integratur, renovatur.

Opera tua. Tua Dave imprudentia.

Quiesci. Poteramus esse quieti, & liberi isto metu, si quietus Davus, & otiosus fuisset, si se in hoc negotium non interposuisset.

Insanit. Pamphilus furit atque æstuat odio & ira ...

Instiga. Accende illum magis, ironice.

Ædepol. Per ædem Pollucis.

Ea res est. Ea ipsa caussa est, quam dixisti, cur Glycerium doleat, teque accersat, quia de tuis nuptiis audivit.

Adjuro. Juro, affirmo juratus.

Capiundos ... Mihi omnes homines iratos idcirco atque inimicos fore.

Conveniunt. Similes sunt illius mores meis.

Contigit. Voti compos factus sum:

Valeant. Facessant, longe sint: vox renuntiationis & imprecationis.

Qui inter nos dissidium volunt; hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.

C. Resipisco. P. non Apollinis magis verum, atque hoc responsum est.

Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,

Quominus hæ fierent nuptiæ, volo: sed si id non poterit;

Id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse ut credat.

Quis videor? C. miser æque, atque ego. D. consilium quæro. C. at ut fortis es.

P. Scio quid coner. D. hoc ego tibi profecto effectum reddam.

P. Jam hoc opus est. D. Quin jam habeo. C. quid est? D. huic, non tibi, habeo, ne erres.

C. Sat habeo. P. Quid facies? cedo. D. dies hic, mihi ut sit satis, vereor,

Resipisco. Respiro ex metu: bono jam sum animo.

Responsum. Oraculum.

Ut ne. Ut non credat pater istas nuptias opera mea impeditas fuisse; gaudebo sane, sed si &c.

In proclivi quod est. Quod est facile & paratum.

Per me stetisse. Per me factum esse, ne fierent.

Quis videor? Subaudi, tibi. Quid de me jam censes; quem esse me putas?

Consilium. Fraudem, rationem te expediendi: hoc dicit Pamphilo quasi tacitus.

Fortis es. Hoc dicit Charinus Pamphilo non audiens, vel contemnens quæ a Davo interposita fuere: es quidem, ut ego sum, miser, qui labores ac pericliteris ne amittas sponsam: at præterea fortis & generosus es, qui paratus sis tam fortiter agere pro Glycerio cum tuo patre, & illi profiteri te in caussa esse, cur istæ nuptiæ non fiant: ita quæso, perge; Glycerium tuam ne desere.

Scio. Dicit hoc Pamphilus Davo: Scio te machinari aliquid.

Effectum reddam. Effectum dare, reddere, est exequi, perficere, &c.

Jam. Sine mora opus est hoc effici.

Quin. Atqui percommode consilium, fraudem inventam habeo.

Huic. Pamphilo, in ejus gratiam & commodum, non in tuum; hoc inveni, & habeo in promptu.

Sat habeo. Plura non quæro.

Dies, &c. Vereor ne non satis longus hic sit dies ad id, quod meditor, perficiendum, ac proinde non habeo sa-

Ad agendum; ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc vos amolimini, nam mihi impedimento estis.
P. Ego hanc visam. *D.* quid tu? quo hinc te agis? *C.* verum vis dicam? *D.* immo etiam.
Narrationis incipit mihi initium. *C.* Quid me fiet?
D. Ergo tu impudens, non satis habes, quod tibi dieculam addo,
Quantum huic promoveo nuptias? *C.* Dave attamen .... *D.* quid ergo?
C. Ut ducam. *D.* ridiculum. *C.* huc face ad me ut venias, si quid poteris.
D. Quid veniam? nihil habeo. *C.* attamen, si quid .... *D.* age, veniam. *C.* si quid ....
Domi ero. *D.* tu Mysis, dum exeo, parumper operire hic. *M.* quapropter?
D. Ita facto est opus. *M.* matura. *D.* jam inquam hic adero.

satis otii ad narranda, tibique non sunt opus.

Ne. Pro, nedum, hic ponitur.

Amolimini. Amovete: abite hinc.

Immo etiam, &c. Ah factum male! mihi iste (Charinus) quasi si otiosus essem longam aliquam incipit narrationem: non vacat mihi te audire.

Dieculam. Moram exiguam unius diei tibi do.

Quantum. Interea dum.

Promoveo. Differo, impedio.

Attamen. Subaudi, noli me deserere.

Quid ergo? Subaudi, vis, petis.

Ducam. Philumenam.

Ridiculum. O te hominem ridiculum! vel, rem ridiculam rogas, non recte hoc a me petis quod in potestate mea non est: sed hoc tantum efficere conabor, ut ne illam ducat Pamphilus.

Face. Fac, operam da.

Quid veniam. Propter quid?

Nihil habeo. Subaudi, quod tua caussa facere possim.

Age veniam. Ea vox, *age*, vix concedentis. Esto, sane veniam.

Si quid. Subaudi, monitum me voles, si quid me juvare poteris, manebo domi ut te expectem, veni.

Dum exeo. Dum hinc abeo, brevi reversurus.

SCENA TERTIA.

MYSIS.

Sortem Glycerii Mysis deplorat.

NIhilne esse proprium cuiquam? Dii vestram fidem!
Summum bonum esse here putabam hunc Pamphilum:
Amicum, patronum, virum, in quovis loco
Paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem! facile hic plus mali est, quam illic boni.
Sed Davus exit; mi homo, quid istud obsecro est?
Quo portas puerum?

Esse proprium. Nonne merito dolendum est nullum esse homini ulli bonum perpetuum ac stabile, quod suum dicere jure possit?

Dii vestram fidem. Admirantis est, ego vos testes hujus rei appello, superi, vel imploro vestram fidem, idest, opem & auxilium. *Donat*.

Loco. Re, negotio, periculo.

Facile. Omnino.

Hic. In eo periculo, in quo nunc versatur, & metu.

Illic. In beneficiis, quæ a Pamphilo accepit.

SCENA QUARTA.

DAVUS, MYSIS.

Davus puerum fascils involutum ex ædibus Glycerii exportat ante fores Simonis. Vide Scenam 2. Act. 3. intervenit Chremes. Sic nuptias disturbare conatur Davus, quod erat Pamphilo jam pollicitus.

D. MYsis, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem exprompta memoria, atque astutia.
M. Quidnam incepturus? D. accipe a me hunc ocyus,
Atque ante nostram januam appone. M. obsecro,
Humine? D. ex ara hinc sume verbenas tibi,
Atque eas substerne. M. quamobrem id tute non facis?
D. Quia, si forte opus sit ad herum jusjurandum mihi
Non apposuisse, ut liquido possim. M. intelligo:
Nova nunc religio in te isthæc incessit: cedo.
D. Move ocyus te, ut quid agam, porro intelligas.

Exprompta. Expedita.
Memoria. Ut præcepta Davi retineat, vel, intelligentia & attentione.
Hunc. Infantem.
Nostram. Simonis.
Ex ara. In theatro cum fiebat comœdia, extruebatur ara Apollini, cui comœdia omnis dicata erat, ut Baccho tragœdia, cui sua in tragœdiis erat etiam ara. Malim tamen intelligere hoc de ara, quæ in domorum atrio Vestræ posita vulgo erat; unde & vestibulum pars ea domus dicebatur.
Sume. Quas puero substernas. *Verbenas*. Herbæ sunt in sacris adhiberi solitæ, quæ tum in ara erant.
Jusjurandum. Si opus sit jusjurandum, pro si opus sit jurejurando. Si cogat me herus jurare, possim citra mendacium affirmare & jurare adaucter, me non apposuisse hunc puerum ad fores.
Religio. Scrupulum vulgo dicimus.
Cedo. Da mihi puerum in manus.

Spon-

Proh Jupiter! *M.* quid? *D.* sponsæ pater intervenit:
Repudio consilium, quod primum intenderam.
M. Nescio quid narres. *D.* ego quoque hinc ab dextera
Venire me adsimulabo; tu, ut subservias
Orationi, utcumque opus sit, verbis, vide.
M. Ego quid agas, nihil intelligo: sed si quid est,
Quod mea opera opus sit vobis, aut ut plus vides,
Manebo, ne quid vestrum remorer commodum.

Sponsa. Philumenæ.
Repudio. Abjicio: videtur Davus aliquid dicturus aut acturus quidpiam fuisse, si Chremes non intervenisset, verbi gratia, ut Chremetem moneret de puero apposito.
Intenderam. Animo destinaram.
Ego quoque. Quia Chremes etiam veniebat alia ex parte.
Subservias. Adjuves ea quæ dicturus sum, tuis verbis.
Utcumque opus sit. Ubicumque necesse fuerit, quantum oportebit.
Plus vides. Es me prudentior, & astutior; plus sapis.

SCENA QUINTA.

CHREMES, MYSIS, DAVUS.

Chremes cum Simonem conveniret, eum de paratis nuptiis moniturus, offendit puerum ad fores Simonis: audit a Myside puerum hunc esse Pamphili a Glycerio filium, adeoque statuit filiam suam Pamphilo non dare, quod maxime volebat Davus.

C. REvertor, postquam quæ opus fuere ad nuptias
Gnatæ, paravi: ut jubeam accersi: sed, quid hoc?

Revertor. Domum Simonis ex mea.
Accersi. Pamphilum ex domo paterna cum Simone ad celebrandas nuptias evocari.

Puer hercle est : mulier tunc apposuisti huc ? M. ubi
Illic est ? C. Non mihi respondes ? M. hem, nusquam est : væ misere mihi !
Reliquit me homo, atque abiit. D. Dì vestram fidem !
Quid turbæ est apud forum ! quid illic hominum litigant !
Tum annona cara est : quid dicam aliud, nescio.
M. Cur tu, obsecro, hic me solam ? D. hem, quæ hæc est fabula ?
Eho Mysis, puer hic unde est ? quisve huc attulit ?
M. Satin' sanus es, qui me id rogites ? D. quem igitur rogem,
Qui hic neminem alium video ? C. miror unde sit.
D. Dicturan' quod rogo ? M. Au ! D. concede ad dexteram.

Ubi est ? Subaudi, Davus. Abierat Davus, ut ne incideret in Chremetem : Mysis, quo excessisset ignorans, eum requirit, ac circumspicit.

Illic. Pro, ille ; antique.

Nusquam est. Davus, evasit, evanuit.

Quid turba, &c. Davus ex improviso rediens, fingit se e macello venire, ne quid Chremes doli suspicetur. Dii boni, inquit, ut in foro turbatur, quot homines illic jurgant inter se ! nimirum annona cara nunc est, triticum venditur solito carius.

Quid hominum. Quot homines, quantum hominum !

Quid dicam. Hoc dicit clam & secum. Nescio quid dicam commodius ad decipiendum Chremetem, siquidem fingo me venire ex foro.

Solam. Subaudi, reliquisti. Ad eam interrogationem nihil reponit Davus, ne quid Chremeti suboleat.

Fabula. Fraus, dolus : ita Davus agit ut si Chremeti persuadere vellet, hunc puerum per fraudem ab Glycerio & mulierculis ejus sociis deportatum ad fores Simonis fuisse ; eo consilio ut nuptias Pamphili disturbarent : sic enim & Pamphili famæ videtur consulere, & Chremeti, tamen vehementem injicit suspicionem, ac sollicitudinem.

Neminem alium video. Viderat tamen Chremetem, sed consulto dissimulat.

Miror. Ignoro, non capio quis hunc puerum huc afferre potuerit.

Dicturan'. An dices mihi quod a te peto, perges ne aliud dicere ? hoc tacitus dicit & feriens Mysidem, unde illa exclamat.

Au ! quod dolentis & queritantis est.

Concede. Idest, ito, secede.

Non

M. Deliras: non tute ipse? *D.* verbum si mihi
Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.
M. Maledicis. *D.* unde est? dic clare? *M.* a vobis. *D.* ah ah ah.
Mirum vero, impudenter mulier si facit.
C. Ab Andria est ancilla hæc, quantum intelligo.
D. Adeone videmur vobis esse idonei,
In quibus sic illudatis? *C.* veni in tempore
D. Propera adeo puerum tollere hinc ab janua:
Mane, cave quoquam ex istoc excessis loco.
M. Di te eradicent, ita me miseram territas.
D. Tibi ego dico, an non? *M.* quid vis? *D.* at etiam rogas?
Cedo, cujum puerum hic apposuisti, dic mihi.
M. Tu nescis? *D.* mitte id quod scio, dic quod rogo.
M. vestri .... *D.* cujus vestri? *M.* Pamphili. *D.* hem, quid Pamphili?
M. eho, an non est? *C.* recte ego semper fugi has nuptias.

Non tute ipse. Nonne tu ipsemet hunc puerum attulisti?

Verbum si, &c. Hoc tacitus ancillæ dicit, minas intentans, vetansque ne puerum a se ipso allatum dicat.

Verbum faxis. Pro feceris: faxo, faxis, idest, si quid dixeris.

Maledicis. Comminaris.

Unde est. Hic puer.

A vobis. A Domo vestræ Glycerii, Pamphili vestri filius est.

Mirum vero, &c. Id mirum non est, si mulier hæc impudenter mentitur, hoc mulieribus sollemne.

Ab Andria. Ex Glycerii domo, & familia: dicit hoc Chremes quasi secum & remotus ab Davo ac Myside, qui nondum eum vidisse finguntur.

Videmur. Davus alloquitur Mysidem quasi ancillam Glycerii, a mulierculis submissam ad puerum deferendum, & nuptias Pamphili cum Glycerio detegendas.

Vobis. Glycerii famulabus.

In tempore. Opportune, ut veritatem pernoscerem. Cum provisus sit, intervenisse putat. *Donat*.

Mane. Hoc demissa voce dicit, vetatque clam ne faciat, quod palam & clare, ut audiret Chremes, illi imperaverat. Mysis, quæ consilium Davi non intelligit, cum eo rixatur serio.

Excessis. Pro excesseris.

Cujum. Accusativus a cujus, cuja, cujum; iste puer quem

D. O facinus animadvertendum! *M.* quid clamitas?
D. Quemne ego heri vidi ad vos adferri vesperi?
M. O hominem audacem. *D.* verum; vidi Cantharam
Suffarcinatam. *M.* Dis pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.
D. Næ illa illum haud novit, cujus caussa hæc incipit.
Chremes, si positum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.
C. Non hercle faciet. *D.* nunc adeo, ut tu sis sciens,
Ni puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam, teque ibidem provolvam in luto.
M. Tu pol, homo, non es sobrius. *D.* fallacia
Alia aliam trudit: jam susurrari audio,
Civem Atticam esse hanc. *C.* hem. *D.* coactus legibus

quē hic apposuisti, cujus est.

O facinus. O mendacium puniendum!

Quem ne ego... Num ille ipse est puer, quem ego vidi ad ædes Glycerii afferri aliunde, heri sub vesperam, ut nempe huc apponeretur postridie, quasi esset Pamphili; ita est, vidi enim ancillam Cantharam pondus aliquod fasciis involutum gestare:

Verum. Subaudi, est: ita est, ut dico.

Suffarcinatam. Sarcina, pannis, &c. onustam.

Liberæ. Quod mulieres liberæ, & non tantum famulæ, adessent eo tempore quo iste puer natus est e Glycerio; earum enim testimonium repudiari non poterit, ut famularum potest: mancipiorum enim testimonium non valebat.

Næ illa, &c. Hæc ancilla certe non novit indolem Chremetis, quem ut a nuptiis absterreat, puerum hunc, quamvis falso, esse Pamphili narrat, sic enim secum illa cogitat; si Chremes viderit puerum ante Simonis januam, non dabit Pamphilo suam filiam; res aliter se habet: vir ille est bonus, & ut ab Glycerio ignota muliercula Pamphilum abstrahat, illi suam filiam libenter dabit. Dicit hoc Davus, simulans se Chremetem non videre, qui hæc audiens, tacitus (ita tamen ut spectator audiat) respondet, falleris o Dave, non certe Chremes, de quo loqueris, faciet, quod dicis; non dabit Pamphilo suam gnatam sic.

Fallacia. En mendacium aliud ex alio nascitur, vel de-

Eam uxorem ducet. *M.* eho obsecro, an non civis est?

C. Jocularium in malum insciens pene incidi.

D. Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus advenis:

Ausculta. *C.* Audivi jam omnia. *D.* anne tu omnia?

C. Audivi, inquam, a principio. *D.* audistin' obsecro? hem

Scelera? hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.

Hic ille est, non te credas Davum ludere.

M. Me miseram: nihil pol falsi dixi, mi senex.

C. Novi rem omnem: sed est Simo intus? *D.* est.

M. Ne me attingas sceleste: si pol Glycerio non omnia hæc ....

D. Eho inepta, nescis quid sit actum. *M.* qui sciam?

D. Hic socer est: alio pacto haud poterat fieri,

Ut sciret hæc, quæ volumus. *M.* prædiceres.

detegitur: ut falsum est hunc puerum esse Pamphili, ita perinde falsum est quod audio mussitari a quibusdam, Glycerium esse civem Atticam.

Eam. Glycerium.

Jocularium. Ridiculum. Ego, inquit Chremes, dum huc venio, agnovi casu malum & periculum, quod mihi & meæ filiæ imminebat, tot fabulis tamen permixtum, ut in dolore risum vix teneam.

Per tempus. Tempestive: id dicit quasi ipsum non providisset antea.

Scelera. Mendacia quæ istæ mulieres sceleratæ comminiscuntur, ac doli quos machinantur: quæ hunc puerum Pamphili esse dicant, cum revera suppositicius sit.

Hanc. Mysidem, quæ scelerum illorum est administra.

Hic ille est. Quem ludis, o Mysis, tibi res cum Chremete est, non tantum mecum; illius negotium agitur, pœnas illi dabis.

Ne me attingas. Fingitur Davus manu per jocum impellere Mysidem, quasi gratulans sibi re bene gesta.

Non omnia hæc. Renunciavero; Aposiopesis.

Socer. Chremes pater Philumenæ.

Quæ volumus. Nempe Pamphilum Glycerii nuptiis jam esse irretitum.

Prædiceres. Quin antea me de tuo consilio monebas?

D. Paullum interesse censes, ex animo omnia
Ut fert natura facias, an de industria?

Paullum, &c. Parum ne discriminis esse arbitraris inter ea quæ indole & natura duce facimus, & quæ ante: melius tu partes tuas & personam egisti non monita; nam sic natura, & ex animo locuta es, adeoque fidem Chremeti majorem fecisti.

SCENA SEXTA.

CRITO, MYSIS, DAVUS.

Crito Sobrinus Chrysidis ex Andro Athenas veniens, ut ejus demortua bona lege possideret, deduci se ad Glycerium postulat.

C. IN hac habitasse platea dictum est Chrysidem,
Quæ se inhoneste optavit parare hic divitias
Potius, quam in patria honeste paupera vivere;
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona:
Sed quos perconter video: salvete. *M.* obsecro,
Quem video? estne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. C. o Mysis salve. *M.* salvus sit Crito.
C. Itan' Chrysis? hem. *M.* nos quidem pol miseras perdidit.

Dictum est. Subaudi, mihi.

Quæ se. Ordo est: quæ optavit potius, quæ maluit se parare divitias, quam &c.

Paupera. Antique.

Ea. Bona Chrysidis.

Lege. Jure quod mihi lex dat, quia sum illius Sobrinus. Nam ex lege qui sunt genere proximi ex intestato, ad cernendam hereditatem vocantur.

Quos perconter. A quibus rescire, quod quæro, possim.

Sobrinus. Sororis Chrysidis filius. Sobrini seu consobrini sunt duarum vel plurium sororum filii, quasi Sororini: quidam Sobrinos volunt esse filios consobrinorum; norat autem Mysis Critonem, quæ in Andro illum viderat, antequam illinc Chrysis discederet cum Glycerio & Myside.

Itan'. Subaudi, mortua est?

Quo

C. Quid vos? quo pacto hic? satin' recte? M. nosne? sic
Ut quimus, ajunt, quando ut volumus, non licet.
C. Quid Glycerium? jam hic suos parentes reperit?
M. Utinam. C. an nondum etiam? haud auspicato huc me appuli:
Nam pol, si id scissem, nunquam huc retulissem pedem:
Semper enim ejus dicta est hæc, atque habita est soror,
Quæ illius fuerunt, possidet: nunc me hospitem
Lites sequi, quam hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent, simul arbitror
Jam esse aliquem amicum, & defensorem ei: nam fere
Grandiuscula jam profecta est illinc: clamitent
Me sycophantam hereditatem persequi,
Mendicum: tum ipsam despoliare non libet.

Quo pacto hic. Subaudi, Vivitis?

Ut quimus. Vivimus ut possumus, siquidem non licet vivere ut vellemus.

Haud auspicato. Infeliciter: nihil majoris momenti aggrediebantur Romani, nihil evenire posse credebant e sententia nisi captis auspiciis, idest, Deorum numine consulto, & significata per avium cantum, pastum, &c. eorum voluntate: auspicato verò fieri dicebatur id quod fiebat bonis auspiciis, & felicibus.

Me appuli. Me contuli, accessi.

Tetulissem Antique pro, tulissem, legitur & *retulissem*.

Hæc. Glycerium.

Illius. Chrysidis.

Hospitem. Peregrinum, non civem.

Lites sequi. Lites movere de bonis Chrysidis, quæ mea sunt, non Glycerii.

Facile ... Ironia: nempe aliorum exemplis moneor rem & arduam & periculosam esse.

Illinc. Ex Andro.

Clamitent. Palam dicent homines me calumniatorem esse, injustæ litis artificem.

Sycophanta proprie is est qui indicat furem ficuum. Ficus in Attica publice servabantur, ut apud nos vineæ cum maturescunt racemi: & ficuum publici custodes accusabant, deferebantque eos a quibus carpi ficus vidissent; quod quia sæpe injuria faciebant, ideo ficuum delator, sive sycophanta, pro calum-

M. O optume hospes pol, Crito, antiquum obtines.

C. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam. *M.* maxume.

D. Sequar hos: nolo me in tempore hoc videat senex.

lumniatore dictus est.

Antiquum obtines. Retines antiquum morem & bonitatem: homines prisci temporis recti & æqui amantes ferme erant, unde, *homo antiquus*, pro candido & experte fraudis.

Eam. Glycerium.

Senex. Simo.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

CHREMES, SIMO.

Chremes Simoni renunciat se filiam suam Pamphilo non daturum.

C. SAtis jam, satis, Simo, spectata erga te amicitia est mea.
Satis pericli cœpi adire, orandi jam finem face.
Dum studeo obsequi tibi, pene illusi vitam filiæ.
S. Immo enim quam maxime abs te postulo atque oro, Chreme,
Ut beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobes.
C. Vide quam iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis.

Orandi. Petendi a me, ut filio tuo dem Philumenam.

Illusi. Perdidi; neglexi ejus salutem & ludibrio habui.

Immo enim. Atqui, immo vero.

Verbis initum. Promissis inchoatum.

Studio. Amore tui filii.

Dum. Modo, dummodo.

Mo-

Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas:
Nam si cogites, remittas jam me onerare injuriis.
S. Quibus? *C.* ah rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo
In alio occupato amore, & abhorrenti a nuptiis,
Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias:
Ejus labore, atque ejus dolore gnato ut medicarer tuo:
Impetrasti; incepi, dum res tulit; nunc non fert; feras.
Illam hinc civem esse ajunt, puer est natus, nos missos face.
S. Per ego te Deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
Quibus id maxime utile est, illum esse quam deterrimum.
Nuptiarum gratia hæc sunt ficta, atque incepta omnia:
Ubi ea caussa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, desinent.
C. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. *S.* scio. *C.* at

Modum benignitatis. Non cogitas quatenus amici benignitas progredi debeat, quem tenere modum in dando beneficio par sit.

Remittas. Desines certe.

In seditionem. Cum certo periculo discordiæ, divortii.

Medicarer. Abstraherem illum ab amore Glycerii, certis & honestis nuptiis alligatum.

Dum res tulit. Dum id aliqua ratione commode fieri poterat: legunt aliqui. *Dum res retulit*, antiquo præterito.

Feras. Patiaris me promissis non stare.

Illam. Glycerium.

Missos face. De Philumena & affinitate nostra noli cogitare.

Face. Antiquum pro *fac*.

Illis. Glycerii ancillis.

Illum. Pamphilum.

Nuptiarum gratia. Ut nuptiæ Pamphili cum tua filia impedirentur.

Ubi, &c. Cum videbunt nuptias jam factas.

Ancillam. Mysiden, vide scen. 4. Act. 4.

Vero vultu, cum ibi me adesse neuter tum præsenserat.

S. Credo, & id facturos Davus dudum prædixit mihi,

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui, dicere.

Vero. Qui nihil eos simulate facere satis ostenderet. *Nescio quid.* Nescio quam ob caussam. *Ac volui.* Contra quam volebam.

SCENA SECUNDA.

DAVUS, CHREMES, SIMO, DROMO.

Cum Davus triumphans gaudio diceret a se Critone rescivisse Glycerium esse civem Atticam, jubente Simone in vincula rapitur.

D. ANimo jam nunc otioso esse impero. *C.* hem Davum tibi?

S. Unde egreditur? *D.* meo præsidio, atque hospitis. *S.* quid illud mali est?

D. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus, non vidi. *S.* scelus!

Quemnam hic laudat? *D.* OMNIS RES est jam in vado. *S.* cesso alloqui?

Animo, &c. Jam licet nobis esse otiosis & securis: hæc dicit antequam Simonem & Chremetem adesse animadverterit.

Hem Davum tibi. Quærebas modo Davum, en adest: nondum hoc Davus audit.

Meo præsidio. Quod securi jam simus, ope mea & Critonis hospitis factum est.

Quid? Quid sceleris novi ac fraudis loquitur?

Commodiorem. Opportuniorem.

In vado. In tuto. *Vadum*, est locus in littore, ubi aqua alta non est, ubi navis non periclitatur; hinc sumptum proverbium ad ea significanda, quæ periculo carent, ut esse dicantur in vado.

O no-

D. Herus est, quid agam? S. o salve bone vir. D. hem Simo, o noster Chreme,
Omnia apparata jam sunt intus. S. curasti probe.
D. Ubi voles, accerse. S. bene sane: id enim vero hinc nunc abest.
Etiam tu hoc respondes? quid isthic tibi negoti est? D. mihin'? S. ita.
D. Mihine? S. tibi ergo. D. modo introii. S. quasi ego, quam dudum, rogem.
D. Cum tuo gnato una. S. anne est intus Pamphilus? crucior miser.
Eho, non tu dixtin' esse inter eos inimicitias carnifex?
D. Sunt. S. cur igitur hic est? C. quid illum censes? cum illa litigat.
D. Immo vero indignum Chreme jam facinus faxo ex me audias.
Nescio quis senex modo venit: ellum, confidens, catus;
Cum faciem videas, videtur esse quantivis preti.

O noster. Indicat Glycerium inventam esse Chremetis filiam, quasi diceret, o noster socer.

Ubi. Quandocumque.

Hic abest. Solum istud faciendum restat, ut accersantur: hoc unum desideratur, est ironia.

Etiam tu. An non tu hoc mihi respondes? jam ne illud mihi responsurus es? quid caussæ est cur ingressus sis domum Glycerii? quid illic tibi negotii est?

Tibi ergo. Tibi omnino.

Quam dudum. Quam a longo tempore ingressus fueris.

Una. Simul ingressus sum huc.

Eos. Pamphilū, & Glyceriū.

Hic est. Pamphilus in Glycerii domo.

Quid illum censes. Subaudi, hic agere.

Litigat. Ironice.

Indignum. Vult videri adhuc improbare quæ dicuntur ad Pamphili defensionem, & Critonis testimonium contemnere, forte ut adulter Simonis: Chremetem autem alloquitur, quia vult eum adhuc magis deterrere a nuptiis, hac narratione.

Ellum. Ecce illum: non significat ea vox adesse præsentem Critonem, qui tantum proditurus est scena 4. sed illum esse intus, non procul abesse.

Catus. Prudens, sagax.

Cum faciem videas. Si illum aspexeris: vel ex ipsa fronte ac vultu.

Quantivis, maximi. Quanto potest maximo pre-

tio

Tristis severitas inest in vultu; atque in verbis fides.

S. Quidnam apportas? D. nihil equidem, nisi quod illum audivi dicere.

S. Quid ait tandem? D. Glycerium se scire esse civem Atticam.

S. Hem Dromo, Dromo. DR. quid est? S. Dromo. D. audi. S. verbum si addideris, Dromo.

D. Audi obsecro. DR. quid vis? S. sublimem hunc intro rape, quantum potes.

DR. Quem? S. Davum. D. quamobrem. S. quia lubet: rape inquam. D. quid feci? S. rape.

D. Si quidquam mentitum invenies, occidito. S. nihil audio:

Ego jam te commotum reddam. D. tametsi hoc verum est ... S. tu tamen ...

Cura adservandum vinctum, atque, audin'? quadrupedem constringito.

Age nunc; jam ego pol hodie, si vivo, tibi ostendam, herum

Quid sit pericli fallere, &

Illi patrem. C. ah ne sævi tantopere. S. Chreme.

Pietatem gnati? nonne te miseret mei?

Tantum laborem capere ob talem filium?

Age Pamphile, exi Pamphile, ecquid te pudet?

tio dignus: vir non vulgaris notæ.

Tristis. Plena gravitatis & prudentiæ.

Apportas? Quid tibi vis istis? quid affers novi?

Dromo. Simo appellat alium e servis intus existentem, qui lorarius erat.

Hunc. Davum.

Sublimem. Alte sublatum.

Commotum. Qui te otiosum jam fore prædicabas: probe te exagitari & cædi jubebo; jam mihi sub plagis crepitabis, & subsilies.

Tametsi. Subaudi, tamenne male me mulctabis, etsi nihil mentitus sim?

Tamen. Ita erit: vapulabis pulchre.

Cura. Dromonem alloquitur.

Quadrupedem. Quasi si fera aliqua esset, quæ quatuor pedibus simul nexis constringeretur.

Illi. Pamphilo.

Pietatem. Subaudi, Vide: ironia est: hæccine pietas mei filii erga me?

Age ... Evocat e Domo Glycerii Pamphilum ante fores, seu in vestibulum, ubi versabantur.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS, SIMO, CHREMES.

Simo Pamphilum graviter objurgat : petit veniam Pamphilus & fatetur crimen, simul orat sibi ut liceat adducere Critonem : annuit Simo.

P. QUis me vult? perii : pater eſt. *S.* quid ais omnium? *C.* ah
Rem potius ipſam dic ; ac mitte male loqui.
S. Quaſi quidquam in hunc jam gravius dici poſſet :
Ain' tandem? civis Glycerium eſt? *P.* ita prædicant.
S. Ita prædicant? o ingentem confidentiam!
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num ejus color pudoris ſignum uſquam indicat?
Adeon' impotenti eſſe animo, ut præter civium
Morem, atque legem, & ſui voluntatem patris,
Tamen hanc habere ſtudeat cum ſummo probro?
P. Me miſerum. *S.* modone id demum ſenſti Pamphile?
Olim iſthuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiendum tibi,
Eodem die iſtuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam ſenectutem hujus ſolicito amentia? an
Pro hujus ego ut peccatis ſupplicium ſufferam?
Immo habeat, valeat, vivat cum illa. *P.* mi pater.

Omnium... Subaudi, o nequiſſime; o perditiſſime.

Rem ipſam. Dic ſi quid habes illi objiciendum; dic in quo peccaverit.

Impotenti animo. Ita obſtinate malis cupiditatibus addicto. *Impotens*, qui non poteſt reſiſtere cupiditatibus.

Legem. Vetitum erat Athenis lege, ut diximus, ne quis peregrinam duceret.

Iſthuc verbum. Vere dici hoc de te potuit, te eſſe miſerrimum.

Hu-

S. Quid, mi pater? quasi tu hujus indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inventi invito patre:
Adducti, qui illam civem hinc dicant: viceris.
P. Pater, licetne pauca? *S.* quid dices mihi? *C.* at
Tamen Simo audi *S.* ego audiam? quid ego audiam,
Chremes? *C.* attamen dicat sine. *S.* age dicat, sino.
P. Ego me amare hanc fateor: si id peccare est, fateor id quoque.
Tibi, pater, me dedo? quidvis oneris impone, impera:
Vis me uxorem ducere? hanc vis amittere? ut potero, feram:
Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem:
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. *S.* adducas? *P.* sine, pater.
C. Æquum postulat, da veniam. *P.* sine te hoc exorem. *S.* sino.
Quodvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chreme.
C. Pro peccato magno paullum supplicii satis est patri.

Hujus patris. Quem vides; mei: *hujus* contemptum sonat.
Hinc. Ex hac urbe ortam.
Viceris. Sit ita sane ut vis, cedendum tibi est.
Id quoque. Nempe hoc quoque a me peccatum esse.
Hoc modo. Hoc tantum.
Allegatum. Appositum subornatum. *Expurgem*. Crimen diluam.
Veniam. Facultatem.
Ab hoc. A Pamphilo.
Comperiar. Deponens verbum; deprehendam, vel potius, deprehendar: ita ut comperiar patiendi vim habeat.

SCE-

SCENA QUARTA.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILUS.

Crito probat Glycerium esse civem Atticam & Chremetis ipsius filiam. Davus vinculis solvitur.

CR. MItte orare: una harum quævis caussa me, ut faciam, monet.
Vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio.
CH. Andrium ego Critonem video? & certe is est: salvus sis Crito.
Quid tu Athenas insolens? CR. evenit: sed hiccine est Simo?
CH. Hic est. S. mene quæris? eho tu Glycerium hinc civem esse ais?
CR. Tu negas? S. Itane huc paratus advenis? CR. quare? S. rogas?
Tune impune hoc facias? tunc hic homines adolescentulos.
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactas? CR. sanusne es?

Mitte. Cessa me orare, ut nempe ostendam Glycerium esse civem Atticam.

Vel. tu... Vel quia id me rogas, cui rem facere gratam pervelim: vel quia ita se res habet? vel quia cupio ipsi Glycerio: cupere autem alicui, velle alicujus caussa, est illius commodis & rationibus studere.

Athenas. Subaudi, venisti.

Insolens. Qui venire non soles.

Evenit. Casu id contigit.

Eductos. Educatos liberaliter.

Lactas. Allicis ad scelus.

Sanusne es? Ut constet versus, legendum est, sanu' n' es? est enim id apud Comicos frequens ut litteram s. in fine vocis elidant, quod hic semel monuisse satis erit.

Sub-

P. Perii ! metuo, ut substet hospes. *CH.* si, Simo, hunc noris satis,

Non ita arbitrere: bonus hic est vir. *S.* hic vir sit bonus ?

Itane adtemperate venit hodie in ipsis nuptiis,

Ut veniret ante huc nunquam ? est vero huic credendum, Chreme ?

P. Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.

S. Sycophanta ! *CR.* hem. *CH.* sic Crito, est hic ; mitte. *CR.* videat, qui siet,

Si mihi pergit, quid vult, dicere; ea quæ non vult, audiet.

Ego isthæc moveo, aut curo ? non tu tuum malum æquo animo feres ?

Nam ego quæ dixi, vera an falsa audieris, jam sciri potest.

Atticus quidam olim navi fracta, apud Andrum ejectus est,

Et isthæc una parva virgo ; tum ille egens, forte applicat ;

Substet. Ne non perferre possit Chrito hanc Simonis iracundiam, & animo præsenti esse.

Hic vir sit bonus. Egon'tu credam esse virum frugi?

Adtemperate. Ipso in tempore, quasi ex condicto.

Ut veniret. Qui tamen antea nunquam venerit Athenas:

Habeo, &c. Venit in mentem mihi aliquid quod Critonem monerem valde apposite ad rem nostram : an aliquid quod a Glycerio audierit, de ipsius nomine & parentibus.

Sycophanta. Calumniator : ita Critonem vocat Simo.

Sic est... Talis est, o Crito, Simonis indoles, nempe morosa, iracunda ; noli ejus conviciis commoveri.

Videat, qui fiet. Quæ sit ejus indoles non laboro, ipse viderit.

Moveo. Ego istas scilicet nuptias conor impedire ? has turbas excito ?

Non tu .. Tuum est ferre si quid hic mali accidit & curare ; non meum..

Tuum malum. Peccatum filii.

Audieris. A me dicta sint tibi vere an falso.

Ejectus est. Vi tempestatis delatus in Andrum insulam.

Una. Simul cum illo.

Applicat. Dedit se patri

Primum ad Chrysidis patrem se. *S.* fabulam inceptat. *CH.* sine.
CR. Itane vero obturbat? *CH.* perge. *CR.* tum is mihi cognatus fuit,
Qui eum recepit: ibi ego audivi ex illo, sese esse Atticum:
Is ibi mortuus est. *CH.* ejus nomen? *CR.* nomen tam cito tibi?
Phania. *CH.* hem perii. *CR.* verum hercle opinor fuisse Phaniam:
Hoc certo scio, Rhamnusium se ajebat esse. *CH.* o Jupiter.
CR. Eadem hæc, Chreme, multi alii in Andro tum audivere. *CH.* utinam
Id fit, quod spero: heo dic mihi, quid is eam tum, Crito?
Samne esse ajebat? *CR.* non. *CH.* Cujam igitur. *CR.* fratris filiam.
CH. Certe mea est. *CR.* quid ais? *S.* quid tu ais? *P.* arrige aures, Pamphile.
S. Qui credis? *CH.* Phania ille, frater meus fuit. *S.* noram, & scio.
CH. Is hinc bellum fugiens, meque in Asiam persequens proficiscitur:

tri Chrysidis, domum ejus se contulit.

Obturbat. Me interpellat.

Is. Pater Chrysidis.

Cognatus. Cognatus dicitur quilibet sanguine conjunctus, & propinquus, sive paterno genere & linea, sive materno: agnatus qui paterno tantum.

Ibi. In Andro.

Tam cito tibi? Subaudi, num possum dicere? non occurrit; tum, ubi cogitavit aliquantisper, fingitur illud reperisse, & appellare.

Hem perii. Illud *perii* hic admirantis, & attoniti est.

Rhamnusium. Rhamnus, Rhamnuntis, est pagus Atticæ, Rhamnusius, civis ejus oppiduli.

Cujam. Cujus filiam.

Fratris. Is erat Chremes, Phaniæ frater.

Arrige aures. Proverbium. Metaphora a pecudibus aures arrigentibus.

Qui credis? Quo argumento credis hanc tuam esse filiam?

Noram, & scio. Noram Phaniam, & hunc scio tuum fratrem fuisse.

Persequens. Sequens me in

Tum illam hic relinquere est veritus; post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. *P.* vix sum apud me, ita animus commotus est metu;
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo. *P.* credo pater.
CH. At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet. *P.* dignus es.
Cum tua religione, odio: nodum in scirpo quæris. *CR.* quid istuc est?
CH. Nomen non convenit? *CR.* fuit hercle aliud huic parvæ. *CH.* quod, Crito?
Nunquid meministi? *CR.* id quæro. *P.* Egone hujus memoriam patiar meæ
Voluptati obstare? cum ego possum in hac re medicari mihi:
Non patiar: heus, Chreme; quod quæris, Pasibula est. *CR.* ipsa est. *CH.* ea est.
P. Ex ipsa millies audivi. *S.* omnes nos gaudere hoc, Chreme,
Te credo credere. *CH.* ita me Di ament, credo. *P.* quid restat pater?

in Asiam, quo prius eram profectus.

Hic. Athenis.

Post illa. Postea, ex eo tempore.

Illo. Fratre scilicet meo.

Mirando. Vel, dum miror, vel ob bonum tantum, tam mirandum.

Multimodis. Multis de caussis.

Tuam. O Chreme.

Credo. Te id gaudere.

Scrupulus. Difficultas, dubium. Scrupulus proprie est lapillus, qui incidens in calceos, pedes oblædit.

Religione. Scrupulo, metu; religio enim est Dei metus quidam.

Nodum in scirpo. Scirpus est juncus palustris totus lævis & sine ullo nodo: proverbium hoc in eos dicitur qui difficultatem ibi quærunt ubi nulla est: qui dubitandi occasionem in re minime dubia quæritant.

Quid istuc est? Quis iste tuus scrupulus est?

Nomen. Glycerium, quo illa nomine vocatur, non erat nomen meæ filiæ.

Memoriam. Infidelitatem memoriæ, oblivionem.

Voluptati. Lætitiæ.

Res

S. Jamdudum res reduxit me ipsa in gratiam. *P.* o lepidum patrem!
De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes? *CH.* caussa optuma est:
Nisi quid pater aliud ait. *P.* nempe. *S.* scilicet. *CH.* Dos est, Pamphile,
Decem talenta. *P.* accipio. *CH.* propero ad filiam; eho mecum, Crito.
Nam illam me haud nosse credo. *S.* cur non illam huc transferri jubes?
P. Recte admones; Davo isthuc dedam jam negoti. *S.* non potest.
P. Qui? *S.* quia habet aliud magis ex sese, & majus. *P.* quidnam? *S.* vinctus est.
P. Pater, non recte vinctus est. *S.* haud ita jussi. *P.* jube solvi obsecro.
S. Age fiat. *P.* at matura. *S.* eo intro. *P.* o faustum & felicem hunc diem!

Res ipsa. Casus tam felix & inexpectatus me tibi placavit.

Lepidum. Suavem, humanum.

Nihil mutat. Opinor Chremetem velle ut res eodem in statu sit quo est, uxoremque ita possideam, ut hactenus possedi.

Caussa optuma est. Jure id tibi concedo quod petis.

Nisi quid... Nisi aliter Patri tuo Simoni videtur.

Nempe. Sane illius judicio & voluntati standum est.

Scilicet. Egone ut nolim?

Decem talenta. Libræ Gallicæ, seu Francici nummi 24000.

Magis ex sese. Quod magis ad ipsum pertinet; quod ipsum propius tangit.

Haud ita jussi. Non jussi ut non recte vinceretur, sed ut rectissime & arctissime.

SCE-

SCENA QUINTA.

CHARINUS, PAMPHILUS.

Pamphilus triumphans gaudio in Davum incidit : Charinus in utrumque.

C. PRoviso quid agat Pamphilus : atque eccum. P. aliquis forsan me putet
Non putare hoc verum ; at mihi nunc sic esse hoc verum lubet.
Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbitror,
Quod voluptates eorum propriæ sunt : nam mihi immortalitas
Parta est, si nulla ægritudo huic gaudio intercesserit.
Sed quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari ?
C. Quid illud gaudii est. P. Davum video ; nemo est, quem mallem omnium :
Nam hunc scio mea solum gavisurum gaudia.

Proviso. Venio ut sciam & videam....
Eccum. Ecce eum.
Hoc. Quod dicturus sum.
Lubet. Persuasum est.
Sempiternam, &c. Deos idcirco immortales & beatos arbitror.
Propriæ. Perpetuæ, ratæ, & constantes.
Intercesserit. Intervenerit. Si meum gaudium nulla turbaverit molestia.
Quid illud? Fingitur nondum esse visus aut auditus a Pamphilo, vel Davo.

SCENA SEXTA.

DAVUS, PAMPHILUS, CHARINUS.

Pamphilus Davo & Charino gaudium suum exponit.

D. PAMPHILUS ubinam hic est? P. Dave D. quisnam homo est? P. ego sum. D. o Pamphile!

P. Nescis quid mihi obtigerit. D. certe: sed quid mihi obtigerit, scio.

P. Et quidem ego. D. more hominum evenit, ut quod sim nactus mali,

Prius rescisceres tu, quam ego, quod tibi evenit boni.

P. Mea Glycerium suos parentes reperit. D. o factum bene. C. hem.

P. Pater amicus summus nobis. D. quis? P. Chremes. D. narras probe.

P. Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam. C. num ille somniat.

Ea, quæ vigilans voluit. P. tum de puero Dave? D. ah desine;

Solus est quem diligunt Di. C. salvus sum, si hæc vera sunt.

Colloquar. P. quis homo est? Charine in tempore ipso mihi advenis.

Scio. Nempe me egregie vinctum fuisse tua caussa.

Quis? Quemnam dicis esse nobis amicum? uter ille tandem est? Simo, tuus pater? an Chremes, pater Glycerii? Respondet Pamphilus: Est ipse Chremes, qui nobis modo tam infensus erat.

Num ille. Hoc dicit adhuc semotus.

Desine, &c. Cessa de illo sollicitus esse, ita scitus & pulchellus est, ut eum solum Dii omnes curare & diligere videantur.

Colloquar. Eos adibo.

Sc-

Bene factum. D. hem, audistin'? C. omnia, age, me in tuis secundis rebus respice:

Tuus est tunc Chremes, facturum, quæ voles, scio esse omnia.

P. Memini, atque adeo longum est, nos illum expectare, dum exeat:

Sequere hac me intus, apud Glycerium est nunc; tu, Dave, abi domum:

Propera, accerse, hinc qui auferant eam: quid stas? quid cessas? D. eo.

Ne expectetis dum exeant huc: intus despondebitur.

Intus transigetur, siquid est quod restet: Plaudite.

CALLIOPIUS RECENSUI.

Secundis. In rebus prosperis mei sis memor.

Tuus. Favens, amicus, Socer.

Longum est. Mora longa est.

Domum. Glycerii.

Hinc. Qui eam e sua domo transferant ad nostram.

Auferant. Proprie: rapi enim simulabant e matris gremio cum ad virum virgo ducebatur, ut sic raptus Sabinarum, qui feliciter Romulo cessit, adumbraretur.

Quid stas. Quin curris?

Ne expectetis. Alloquitur spectatores, eosque dimittit, quod tamen vitiose fieri docent qui de re tragica scribunt; nam vetant ne quid actoribus sit cum spectatoribus rei.

Exeant huc. Pamphilus & Glycerium prodeant in theatrum.

Despondebitur. Dabitur uxor Glycerium Pamphilo. Proprie spondeo est promitto, unde qui virginem alicui promittit, sponsor vocatur, quæ promittitur, seu datur, sponsa; is cui datur, sponsus; despondere tamen proprie pater dicebatur, sive is, cujus in potestate virgo erat.

Plaudite. Hoc spectatoribus dicebatur, reperitur in quibusdam libris Ω quæ littera finem rei notat, quia est litterarum ultima.

Calliopius. Nomen eruditi cujusdam, & censoris librorum.

Recensui. Expendi, verba singula excussi, comparavi cum antiquioribus libris: &c.

FINIS.

P. TE-

P. TERENTII
ADELPHI.

ARGUMENTUM.

Demea & Micio fratres erant Athenis; hic mitis & commodus; ille asper & impotens; hic in urbe cœlebs; ille ruri victitans parce ac duriter cum uno e liberis duobus, cui nomen Ctesipho; nam alterum nomine Æschinum, & majorem natu alendum fratri Micioni & educandum in urbe tradiderat.

Æschinus, qui Micionis indulgentiæ liberius in urbe vivebat, clam patre Demea uxorem acceperat nomine Pamphilam, Sostratæ filiam. Ctesipho ejus frater cum veniret identidem in urbem, ducere voluit, inscio itidem patre, psaltriam quamdam nomine Callidiam, quæ inter venales servos apud mancipiorum Mangonem habebatur; cumque mercator vendere virginem cunctaretur, Æschinus rogatu fratris eam per vim a Mangone rapit, ac fratri suo tradit.

Audit hoc facinus Æschini pater Demea, cum rediret ex agro, & in Micionem graviter invehitur, quod Æschinum a se ipsi commendatum istis vivere apud se moribus, hæc moliri patiatur, dum Æschini frater Ctesipho modeste ac pudice ruri secum viveret; putabat enim raptam ab Æschino Callidiam, ut eam sibi haberet, non ut Ctesiphoni traderet. Idipsum cum putaret Sostrata, filiamque suam Pamphilam ab Æschino repudiatam crederet, Micionem convenit, rogatque ut Pamphilæ cum Æschino matrimonium firmare velit, quod Micio ipsi pollicetur.

Demea non ita multo post monitus ab Hegione

de clandestino Æschini matrimonio cum Pamphila, idemque sæpe delusus a servis, denique se ab iis & a Ctesiphone deceptum: datam illi ab Æschino Callidiam deprehendens excandescit: sed fratris monitis, ac lenitate mitigatus eo adducitur, ut ratas esse Æschini cum Pamphila nuptias jubeat: deinde Ctesiphoni placatur, & Callidiam ipsi ultro uxorem dat.

PERSONÆ.

MICIO, Civis Atheniensis humanissimis moribus.

DEMEA, frater Micionis, homo asper ac ferus.

ÆSCHINUS, filius Demeæ natu major, ab Micione adoptatus, & in urbe degens.

CTESIPHO, filius Demeæ natu minor, cum patre ruri ferme agẽs.

PAMPHILA, uxor Æschini, Sostratæ filia.

SOSTRATA, matrona, Pamphilæ mater.

CALLIDIA, psaltria quædam, uxor Ctesiphoni data.

CANTHARA, nutrix Pamphilæ.

HEGIO, senex, Sostratæ cognatus.

GETA, Sostratæ servus.

SANNIO, mercator mancipiorum.

SYRUS. } Servi Micionis.
DROMO.
STORAX, persona muta.

P. T E-

P. TERENTII

ADELPHI.

ACTA LUDIS FUNEBRIBUS L. ÆMILII Pauli; quos fecere Q. Fabius Maximus, & L. Cornel. Africanus, egere L. Attilius Prænestinus, & Minutius Prothymus. Modos fecit Flaccus Claudii tibiis Sarranis. Græca est Menandri. L. Anitio Gallo & M. Cornel. Cethego Coss.

Adelphi. Græca vox, significans *fratres* quia, primas in hac fabula partes agunt Micio & Demea fratres.

Ludis funebribus. In mortuorum honorem celebrabantur apud Romanos ludi, spectacula, tragœdiæ, &c.

L. Æmilii Pauli. Is Persea Macedonium regem victum in triumpho duxit: ejus filii fuere P. Cornel. Scipio, Africanus minor dictus, qui Carthaginem delevit anno U. C. 608. adoptatus in Scipionum familiam a filio majoris Africani, & Q. Fab. Maximus in Fabiorum gentem ascitus adoptione: qui patri suo Æmilio ludos funebres fecere pro more.

Egere. Actores principes fuere.

Modos. Musicam composuit.

Claudii. Sive Claudii subauditur libertus, sive filius.

Sarranis. Tyriis; Tyrus olim dicta est Sarra. Sarranæ autem tibiæ sunt eædem ac sinistræ & acutiores: vide Andriam, post argumentum. *Donatus* scribit modulatam fuisse tibiis dextris, id est Lydiis, ob seriam gravitatem: unde non levis est suspicio, Titulum hunc esse mutilatum, & modulatam quidem fuisse tibiis Lydiis, cum primum est acta, nempe in istis ludis funebribus, postea vero Sarranis, quia hilariorem edebant sonum & parum convenientem ludis funebribus.

L. Anicio, &c. Cadit iste annus in annum ab U. C. 595.

PROLOGUS.

Adversariorum obtrectationem quamdam diluit Poeta, & sectatorum attentionem postulat.

POstquam Poeta sensit scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit: vos eritis judices,
Laudine an vitio duci factum id oporteat:
Synapothnescontes Diphili comœdia est,
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam:
In Græca adolescens est, qui Mangoni eripit
Mulierem, in prima fabula: cum Plautus locum
Reliquit integrum, cum hic locum sumpsit sibi

Poeta. Terrentius.
Scripturam. Scriptas a se comœdias.
Ab iniquis. Inimicis.
Rapere. Eam, quæ modo exhibenda est, ab adversariis carpi, vituperari.
Indicio. Ipsemet poeta indicabit quid a se factum fuerit, caussam suam ad vos deferet: erit ipse sui index & delator, vos eritis judices. Indicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit; confitetur, qui de se tantum, & qui invitus. *Donat.*
Diphili, &c. Diphilus poeta quidam Græcus comœdiam scripsit, quam synapothnescontes appellavit; eam Plautus in sermonem Latinum convertit & Commorientes inscripsit. Diphilum hunc Strabo Sinopensem fuisse affirmat, & Menandri æqualem, sententiarum gravitate præstantem. Illi autem Commorientes erant amicorum quoddam genus, qui sic amabant inter se, ut eadem esset illis & vivendi & moriendi conditio, ut eosdem casus ferrent, iisdem periculis defungerentur. Vide Athenæum lib. 6. Cæsarem de Bello Gall. lib. 3. ubi eos Soldurios seu Devotos appellat.
Græca. A Diphilo scripta.
In prima. In prima comœdiæ parte: primo actu.
Integrum. Intactum.
Hic. Terentius.
Sumpsit sibi. Transtulit in suam comœdiam Adelphos inscriptam, quem latine verteret. Adelphi igitur fabula est a Menandro tota sumpta, præter istum Diphili locum.

Ex-

In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit;
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite,
Fortumne factum existimetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui vobis universis, & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne expectetis argumentum fabulæ:
Senes, qui primi venient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent: facite, æquanimitas
Vestra ut poetæ ad scribendum augeat industriam.

Extulit. Expressit, vertit.

Reprehensum. Resumptum a Terentio & collectum, qui a Plauto objectus & omissus præ negligentia fuerat: veluti e fuga retractum locum qui Plautum fugerat. Porro ea comœdia non extat inter Plautinas: credibile est illam injuria temporum intercidisse.

Nobiles. Scipionem & Lælium: vide vitam Terentii.

Sine superbia. Ita ut nemo ab illis superbe repudiatus, & neglectus fuerit; ita ut illi non efferant se se ob collocata apud cives beneficia.

Partem aperient, &c. Partem unam argumenti narratione explicabunt; alteram partem ipsa actione & decursu comœdiæ satis exponent.

Æquanimitas. Æquus & benevolus animus.

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

MICIO.

Micio de Æschino, qui domum non redierat, sollicitus, quasi aliud agens, de suis, de fratris & Æschini moribus auditorem monet.

STorax: Non rediit hac nocte a cœna Æschinus,
Neque servulorum quisquam, qui adversum ierant.
Profecto hoc vere dicunt, si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, evenire ea satius est,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, te putat animo obsequi.
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito?
Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit;

Storax. Nomen servi, quem Æschino comitem dederat Micio: illum egressus in proscenium inclamat, putans eum rediisse cum Æschino, & intus esse. Porro ubi videt Storacem non respondere, se colligit, & secum quasi dicit ea quæ sequuntur. Non rediit, &c.

Adversum. Obviam.

Dicunt. Homines. Quod vulgo dicitur, verum est.

Absis. Domo.

Ubi. Alicui. Legunt aliqui *ibi*.

Cesses. Cuncteris, diutius sis.

Satius est, *&c*. Sententia est; graviora mala suspicantur & timent evenisse filiis parentes eorum studiosi, quam ea, quæ irata uxor de viro absente, aut diutius morante alicubi cogitat.

Animo obsequi. Potitare, genio indulgere.

Filius. Adoptivus, nempe Æschinus.

Ali-

Aut uspiam ceciderit, ac perfregerit aliquid.
Vah, quemquamne hominem in animo instituere,
Aut parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre: is adeo
Dissimili studio est; jam inde ab adolescentia
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum, & (quod fortunatum isti putant)
Uxorem nunquam habui: ille contra, hæc omnia:
Ruri agere vitam, semper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit; nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi,
Eduxi a parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto, solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere; postremo alii, clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium:

Aliquid. Brachium sibi, vel crus fregerit, &c.

Instituere. Inducere.

Parare. Sumere sibi aliunde aliquem, qui ipsi sit carior, quam ipse est sibi; de Æschino loquitur, quem acceperat in filium, & se ipso cariorem habebat.

Is. Demea frater.

Isti. Contemptum sonat hoc pronomen: nunquam duxi uxorem, quamvis isti, id est, homines plerique omnes putent fortunatum id esse.

Hæc omnia. Subaudi; fecit: nempe uxorem duxit, rus coluit, &c.

Se habere. Se alere: se tractare.

Inde. Ex quibus.

Eduxi. Educavi.

Contra. Vicissim; ut me tanquam suum patrem habeat, ametque.

Do. Pecuniam.

Prætermitto. Si quid peccat.

Agere. Subaudi, consuevit.

Clanculum patres. Clam patribus. Ordo est; assuefeci Æschinum adoptivum filium meum, ut ne me celet ea, quæ alii adolescentes clam patribus faciunt, cum liberius, ut ætas sinit, genio indulgent.

Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit; tanto magis audebit ceteros.
PUDORE ET LIBERALITATE liberos
Retinere satius esse credo, quam metu,
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent:
Venit ad me sæpe clamans. Quid agis Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur canit?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimio indulges; nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, præter æquumque, & bonum:
ET ERRAT LONGE, mea quidam sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adjungitur.
Mea sic est ratio, & sic animum induco meum:
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit:
Ille, quem beneficio adjungas, ex animo facit,
Studet par referre, præsens, absensque idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium

Insuerit. Consueverit.

Pudore & liberalitate. *Pudore*, ad filios retulit; *liberalitate* ad patres. *Pudor*, est metus displicendi parentibus, reverentia: *liberalitatis*, bonitas parentum, & indulgentia.

Retinere. A vitiis prohibere.

Non conveniunt. In his frater mecum non consentit.

Vestitu. Pro vestitui, poetice.

Adjungitur. Exercetur; leniter obtinetur.

Malo. Verberibus; metu.

Dum id... Quamdiu credit patrem, verbi gratia, monendum fore, cavet ne quid peccet: si latere se posse sperat, redit ad improbitatem innatam, quam dum observaretur, dissimulabat.

Adjungas. Tibi concilies.

Facit. Officium.

Patrium. Boni patris munus.

Hoc,

Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed estne hic ipsus, de quo agebam? & certe is est.
Nescio quid tristem video: credo, jam (ut solet)
Jurgabit. Salvum te advenire Demea,
Gaudemus.

Hoc, &c. Hac re differt Pater & Dominus: hoc est inter patrem & Dominum discrimen.

Nescio quid. Propter quid.

Salvum. Sunt qui scenæ sequentis initium ducant ab his verbis: hinc enim incipit colloquium amborum fratrum.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, MICIO.

Demea certior factus ipso rumore, & populi convicio, mulierem ab Æschino fuisse abreptam, furit in Micionem: Ctesiphonem, cujus in gratiam flagitium hoc factum esse nescit, laudat.

D. HEm opportune: te ipsum quærito.
M. Quid tristis es? *D.* rogitas me, ubi nobis Æschinus?
Siet, quid tristis ego sim? *M.* dixin' hoc fore?
Quid is fecit? *D.* quid ille fecerit? quem neque pudet

Ubi nobis... Cum nobis sit Æschinus, *subaudi* talis, tam perditis moribus: rogas mecur sim tristis, cum filium talem habeamus, qualis iste est Æschinus, vel; ut hoc rogas? ubi, id est, apud quem, cujus in domo sit Æschinus, ubi tam prave sit ac vivat.

Dixin'.... Nonne dixeram eum jurgaturum.

Quid fecit. Æschinus.

Fecerit. Subaudi, rogas.

Quidquam, neque metuit quemquam: neque legem putat
Tenere se ullam; nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designavit? *M.* quidnam id est?
D. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas, ipsum dominum, atque omnem familiam
Mulctavit usque ad mortem, eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes, indignissime
Factum esse: hoc advenienti quot mihi, Micio,
Dixere? in ore est omni populo: denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum: hæc cum illi, Micio,
Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis.
M. HOMINE IMPERITO nunquam quidquam injustius:
Qui, nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat.
D. Quorsum isthuc? *M.* quia tu, Demea, hæc male judicas.
Non est flagitium (mihi crede) adolescentulum
Genio indulgere, neque potare, neque fores
Effringere: hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos: tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tu fecisti inopia:
Injurium est: nam si esset unde id fieret,

Quæ antehac. Ejus alia flagitia.

Designavit. Molitus est, in ore omnium & oculis patravit, quasi sublato signo.

Mulctavit. Verberibus affecit.

Hoc. Istam rem: volunt aliqui esse adverbium loci, pro huc: firmi auctoritate Servii in hunc versum lib. 8. Æneidos. *Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto*, quo in versu *hoc* pro *huc* ponitur.

Rei. Augendis opibus, rei domesticæ procurandæ.

Hujus. Ctesiphonis.

Imperito. Inique & inscite res æstimante, verum inexperto.

Si esset. Pro, si fuisset: græca locutio.

Ia-

Faceremus, & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te expectatum ejecisse foras,
Alieniore ætate post faceret tamen.
D. Pro Jupiter? tu homo adiges me ad insaniam.
Non est flagitium facere hæc adolescentulum?
M. ah,
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi.
Is meus est factus: si quid peccat Demea,
Mihi peccat, ego illi maxumam partem feram.
Opsonat, potat, olet unguenta de meo.
Ludit? dabitur a me argentum, ubi erit commodum,
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur: discidit
Vestem? resarcietur: est (Dis gratia)
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemvis arbitrum,

Faceremus. Fecissemus: Greci aliquando utuntur imperfectis pro perfectis.

Illum. Tuum Ctesiphonem, quem apud te ruri habes.

Homo. Humanus, lenior.

Te expectatum. Ubi post mortem tuam diu optatam & expectatam, te pedibus in publicum versis, mortuum ad fores deposuisset.

Alieniore. Minus tempestiva.

Tu homo. Quasi ignotus & alienus esses. Homo per contemptum dicitur aliquando.

Mihi peccat. Meo damno & periculo.

Illi. Vult Donatus vocem istam non esse pronomen, sed adverbium loci: pro *ibi*, hac sententia: ubi peccabit Æschinus, quando genio largius indulgebit, ego tunc maximam partem sumptus & impensæ feram, ut leviorem & minimam. Potest etiam *illi* esse genitivus, prisco more, pro *illius*: feram maximam partem illius sumptus & peccati videlicet.

Opsonat. Laute epulatur.

De meo. De mea pecunia.

Excludetur foras. Illum domo mea ejiciam: vel ipse excludetur domo compotorum & aleatorum, qui inopem facile non admittunt.

Est.... Non deest nobis pecunia, ex qua isti sumptus fiant.

Aut desine, &c. Aut desine

Te plura in hac re peccare ostendam. D. hei mihi!
Pater esse disce ab illis, qui vere sient.
M. Natura tu illi pater es, consiliis ego.
D. Tun' consulis quidquam? M. ah si pergis, abiero.
D. Siccine agis? M. an ego toties de eadem re audiam?
D. Curæ est mihi. M. [& mihi curæ est: verum, Demea,
Curemus æquam uterque partem, tu alterum;
Ego item alterum; ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. D. ah Micio!
M. Mihi sic videtur. D. quid isthuc? tibi si isthuc placet,
Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac... M. rursum, Demea
Irascere? D. an non credis? repeton' quem dedi?
Ægre est, alienus non sum: si obsto ... hem desino.
Unum vis curem, curo; & est Dis gratia,
Cum ita, ut volo, est; iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum gravius dicere.

sine mecum altercari, aut offer quem tu cumque volueris judicem istius inter nos controversiæ; vincam quocumque judice, & in pluribus peccare te ostendam, te esse iniquiorem, quam ego sim.

Pater esse ... Disce quo modo pater tractare filios debeat.

Qui vere sient. Id est, sint; qui vere sint patres, ut ego sum; non qui adoptione tantum ut tu.

Consulis. Recte æstimas; sapienter & in Æschini utilitatem agis.

Curæ. Est mihi Æschinus.

Æquam. Æqualem.

Posthac. Subaudi, fecero.

An non credis. An dubitas quin vere irascar & merito?

Repeton'? An repetere & abducere a te Æschinum volo? neutiquam: habe illum & perde, si lubet, ego id quidem ægre feram, quia pater sum; non obstabo tamen, quominus tu cum illo agas, ut libuerit: desino plura dicere ea de re.

Ita, ut volo, est. Talis est, qualem volo; nempe honestus, pudicus, &c.

Iste tuus. Æschinus; tuus adoptione.

Sentiet. Subaudi, quam sibi tua indulgentia fuerit exitialis: nolo enim dicere aliquid gravius, nempe illum iri perditum, evasurum sceleratissimum: hæc ubi dixit Demea, discedit.

SCE-

SCENA TERTIA.

MICIO.

Ea quæ audis a fratre, secum reputat: cur agat cum illo durius, docet.

M. NEc nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit, tamen
Nonnihil molesta hæc sunt mihi, sed ostendere
Me ægre pati illi nolui, nam ita est homo:
Cum placo, adversor sedulo, & deterreo;
Tamen vix humane patitur: verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. Etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam:
Nam nuper dixit velle uxorem ducere;
Sperabam jam deservisse adolescentiam,
Gaudebam; ecce autem de integro ..... nisi, quidquid est,

Nec nihil. Aliquid verum est ex iis quæ dixit Demea, non omnia tamen sunt vera: quædam bene, quædam secus dixit.

Ita est. Ea est indole.

Cum placo. Quando volo eum placare & mitigare. Irati quidam obsequio flectuntur; quidam irritantur & ægrescunt. Potest explicari versus vocula *sedulo*, in hanc sententiam. Cum volo eum placare, illi adversor, at sedulo, id est, pedetentim, sedate, blande.

Adversor. Resisto, contradico.

Deterreo. Territo, minas jacto.

Humane. Quiete, moderate.

Augeam. Ejus iracundiam accendam.

De integro. Subaudi, incipit, nempe vitam priorem vivere, Genio indulgere: refert se ad consueta flagitia.

Nisi. Tamen.

He-

Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.

Hominem. Æschinum. Antequam porro veniret ad Micionem Demea, fores effregerat Æschinus, & mulierem jam eripiebat, dum collocuti sunt Demea & Micio, multa, ut fit, per vim & tumultum idem egerat; denique initio Actus secundi eam ad Ctesiphonem ducit expectantem in Micionis, qui Æschinum in foro quæritabat, ædibus.

ACTUS SECUNDUS.

SCENA PRIMA.

SANNIO, ÆSCHINUS.

Æschinus Callidiam a Sannione venalium mercatore abreptam in Micionis domum introducit.

S. OBsecro populares, ferte misero, atque innocenti auxilium:
Subvenite inopi: *Æ.* otiose nunc jam illico hic consiste.
Quid respectas? nihil pericli est: nunquam, dum ego adero, hic te tanget.
S. Ego illam invitis omnibus....
Æ. Quamquam est scelestus, non committet hodie umquam iterum ut vapulet.
S. Æschine audi, ne te ignarum fuisse dicas meorum morum.

Obsecro, &c. Sannio, hi videt ereptam sibi mulierem abduci, eam prosequitur usque Micionis domum, ubi querelas graviores inchoat.

Populares. Cives, homines ejusdem gentis & populi.

Otiose. Mane hic otiose & sine metu: dicit hoc Æschinus Callidiæ.

Quid respectas. Mulierem alloquitur quasi metuentem sibi a Sannione.

Ista r.

Ego mercator sum. *Æ.* scio. *S.* at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quod te posterius purges, nolle hanc injuriam mihi
Factam esse, hujus non faciam: crede hoc, ego meum jus persequar:
Neque tu verbis solves umquam, quod mihi te maleseceris:
Novi ego vestra hæc: nollem factum, jusjurandum dabitur te esse
Indignum injuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.
Æ. Abi præ strenue, ac fores aperi. *S.* ceterum hoc nihil facis.
Æ. I intro nunc jam. *S.* at enim non sinam. *Æ.* accede illuc, Parmeno,
Nimium isthoc abisti: hic propter hunc assiste, hem sic volo:

Istam. Subaudi retraham, abducam Callidiam.

Non committet. Non tam stulte faciet.

Fide optuma. Fidelitate & æquitate in vendendo & emendo.

Purges. Excuses.

Nolle factam. Ita veteres pro injuria satisfaciebant, si dicerent nolle se quidpiam in quempiam dictum vel factum: agnoscere se factam indigno injuriam: id coram judicibus; interdum privatim adjurabant, eaque formula vindicabatur ab infamia qui se læsum quærebatur.

Hujus non faciam. Nihil ducam, hanc tuam excusationem parvipendam. Hoc autem dicitur ostendendo floccum aut stipulam, vel inferendo dentes anteriores ungui extremo pollicis, eumque cum sonitu retrahendo, vel pollicem ac medium digitum in talitrum explodendo.

Vestra hæc. Quæ soletis dicere: nempe ita vos excusatis vulgo, nollem injuriam huic illatam; facti me pœnitet, &c.

Jusjurandum dabitur. Jurabimus.

Indignum. Indignus injuria, est dignus cui injuria non fiat.

Abi. Præi, (alloquitur Parmenonem): fores Micionis aperi.

Hoc nihil facis. Frustra id moliris: nihil agis.

I intro. Callidiam alloquitur.

Parmeno. Servus Æschini.

Isthoc. In locum a Sannione remotiorem.

Propter hunc. Juxta hunc.

Quin

Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam dimoveas tuos;
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
S. Isthuc volo ergo ipsum experiri. *Æ.* hem serva: omitte mulierem.
S. O facinus indignum! *Æ.* geminabit, nisi caves. *S.* hei misero mihi!
Æ. Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen:
I nunc jam: *S.* quid hoc rei est? regnumne Æschine tu possides?
Æ. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.
S. Quid tibi rei mecum est? *Æ.* nihil. *S.* quid? nostine qui sim? *Æ.* Non desidero.
S. Tetigine tui quidquam? *Æ.* si attigisses, ferres infortunium.
S. Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?
Responde. *Æ.* ante ædes non fecisse erit melius hic convicium?
Nam si molestus pergis esse, jam intro arripere, atque ibi

Quin pugnus. Quin tuus pugnus in ejus mala, id est, gena hæreat: quin cum pugno verberes: post paullo pugnum Sannioni impingit Parmeno Callidiam volenti retinere, ne domum Æschini intraret.

Serva. Dicit hoc Sannioni, quem percussit Parmeno: habes; accepisti colaphum quem mereris; serva illum tibi.

Omitte... Ne ingrediatur, noli retinere.

Gem nabit. Ictum Parmeno.

Non innueram... O Parmeno prius verberasti Sannionem, quam ego tibi significassem nutu: malo tamen te in ea re diligentiorem esse quam tardiorem.

In istam partem. Ut verberes non jussus, potius quam jussus non verberes. *Donat.*

I nunc. Ingredere jam tuto Callidia: vel tibi jam abire licet, Sannio.

O natus esses, &c. Male tibi esset, ut merentur tuæ virtutes, id est, tua scelera.

Meam. Mulierem a me pretio emptam.

Erit melius. Rectius fece-

Usque ad necem operiere loris. *S.* loris liber *Æ.* sic erit.

S. O hominem impurum! hiccine libertatem, ajunt æquam esse omnibus?

M. Si satis jam bacchatus es: audi si vis nunc jam.

S. Egone bacchatus sum in re, an tu in me? *Æ.* omitte ista, atque ad rem redi.

S. Quam rem? quo redeam? *Æ.* jamne me vis dicere, quod ad te attinet?

S. Cupio; modo æqui aliquid. *Æ.* vah, iste iniqua me non vult loqui.

S. Nequam sum, fateor, pernicies communis adolescentium,

Perjurus, pestis, tamen tibi a me nulla est orta injuria.

Æ. Nam hercle etiam id restat. *S.* illuc, quæso, redi quo cœpisti, Æschine.

Æ. Minis viginti tu illam emisti, quæ res tibi vertat male.

Argenti tantum tibi dabitur. *S.* quid, si ego tibi illam nolo vendere,

Coges me? *Æ.* minime. *S.* namque id metui. *Æ.* neque vendendam censeo,

ceris, si desinas hic ante ædes nostras clamitare & tumultuari.

Liber? Mene liberum loris cædendum ais instar servi.

Impurum. Improbum.

Æquam. Æqualem, ut in rep.

Ad rem. Ad pretium tibi pro hac muliere solvendum, de quo nunc agitur & lis mihi tecum est.

Nam hercle . . . Nempe hoc unum tibi superest, ut mihi facias injuriam; experiri hoc ipsum velim.

Illuc. Ad pretium.

Minis 20. Mina erat nummus quidam Atticus centum drachmas valens, quæ singulæ tribus assibus & semisse æstimantur, adeoque mina quælibet respondet libris Turonicis 17. ac decem assibus: & minæ 20. conficiunt libras trecentas quinquaginta.

Namque id metui. Ironice: enim vero istud metuebam.

Quæ libera est : nam ego illam liberali assero caussa manu.

Nunc vide utrum vis argentum accipere, an caussam meditari tuam.

Delibera hoc, dum ego redeo.

Liberali, &c. Ordo est: Ego illam assero manu, caussa liberali, id est, in judicio, in quo de libertate agitur, lege & actione quæ est de libertate: porro *manu asserere*, est injecta alicui manu, eum liberum pronunciare & affirmare. Solebant enim manu apprehendere apud judices quem liberum esse dicerent: tenere manu rem, seu injicere manus rei, quam suam esse contenderent.

SCENA SECUNDA.

SANNIO.

Samnio de Æschino queritur.

S. PRo supreme Jupiter!
Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuria.

Domo me eripuit, verberavit, me invito abduxit meam,

Ob malefacta hæc tantidem emptam postulat sibi tradier:

Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.

Verum enim, quando bene promeruit, fiat suum jus postulat.

Minime miror, &c. Non jam miror homines reperiri, qui adeo male mulctentur, ut insani & impotes mentis fiant.

Ob malefacta. Qui me tam male tractavit.

Tantidem. Tanto pretio uanto est a me empta. Hoc autem inique ferunt mercatores, qui suas merces pluris volunt vendere, quam quanti emerunt ipsi.

Infregit. Illisit, inflixit.

Promeruit. Ironice: meruit, ut illi a quo vapulavi, morem gererem.

Suum jus. Ironice.

Mi-

Age jam cupio, modo si argentum reddat: sed ego hoc hariolor:
Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico
Vendidisse me, de argento somnium, mox, cras redi....
Id quoque possum ferre, si modo reddat, quamquam injurium est:
Verum cogito id, quod rex est, quando eum quæstum occeperis,
Accipienda, & mussitanda injuria adolescentium est:
Sed nemo dabit, frustra egomet mecum has rationes puto.

Modo si. Dummodo.
Reddat. Nempe quanti empta est.
Hariolor. Vaticinor. Frustra spero mihi nummos dandos.
Dare tanti. Tanto pretio mulierem vendere.
Faciet. Producet.
Vendidisse me. Adeoque erectionis actio tolletur, interposita pactione pretii & venditione. *Donat*.
Somnium. Solutio argenti variis procrastinationibus & ambagibus evanescet instar somnii; res futilis & inanis, somnium proverbio dicitur.
Mox. Mox dabo, inquiet.
Id quoque. Istas procrastinationes.
Eum quæstum. Mancipiorum mercaturam.
Mussitanda. Tacite toleranda.
Dabit. Pecuniam.
Rationes. Pecuniarias.
Puto. Subduco: suppuno: frustra spero me ipsas 20. minas habiturum, omnem summam certe amittam.

SCE-

SCENA TERTIA.

SYRUS, SANNIO.

Syrus Æschini servus persuadet Sannioni, ut oblatum ab Æschino pro Callidia pretium sumat.

SY. Tace, egomet conveniam jam ipsum, cupide accipiat faxo, atque etiam
Bene dicat secum esse actum. Quid isthuc, Sannio, est, quod te audio
Nescio quid concertasse cum hero? *SA.* numquam vidi iniquius
Certationem comparatam, quam quæ hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, usque defessi sumus.
SY. Tua culpa. *SA.* quid agerem? *SY.* adolescenti morem gestum oportuit.
SA. Qui potui melius, qui hodie usque os præbui? *SY.* age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco negligere maxumum interdum est lucrum. *SA.* hui!
SY. Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paullulum, atque
Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime.

Tace. Videtur hoc dicere Æschino qui domum introgressus, concertatam cum Sannione rixam Syro aperuerat, intelligo, inquit ille, rem totam, o Æschine, plura dicere mihi desine.

Cupide accipiat. Libenter summam oblatam capiat, hæc dicit quasi tacitus & in limine, sive etiam post siparium & scenam, tum progressus & Sannionem quasi de improviso aspiciens, eum alloquitur.

Usque. Diu, multum.

Os præbui. An potui melius illi morem gerere, quam præbendo illi os meum colaphis & pugnis tundendum?

Fane-

Ne non tibi isthuc fœneraret. *SA.* ego spem pretio non emo.

SY. Numquam rem facies: abi, nescis inescare homines, Sannio.

SA. Credo isthuc melius esse: verum ego numquam adeo astutus fui,

Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.

SY. Age, novi tuum animum, quasi quidquam tibi sint viginti minæ,

Dum huic obsequare: præterea autem te ajunt proficisci Cyprum. *SA.* hem:

SY. Coemisse hinc, quæ illuc veheres, multa; navem conductam; hoc scio,

Animus tibi pendet, ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages,

SA. Nusquam pedem: periî hercle, hac illi spe hoc inceperunt. *SY.* timet:

Injeci scrupulum homini. *SA.* o scelera! illuc vide

Fœneraret. Cum fœnore ingenti reponeret.

Spem. Lucri futuri & incerti.

Pretio. Præsentis pecuniæ damno.

Rem facies. Ditesces.

Inescare. Delinire, allicere.

Auferre. Obtinere.

Quidquam. Res majoris momenti. Quasi summa illa tanti apud te sit, ut ei nolis obsequi.

Dum. Modo gratificeris Æschino.

Hinc. Ex hac urbe.

Animus tibi pendet. Incertus ac dubius es quid agas, an scilicet omittas illam pecuniam, an iter. Metaphora ducitur a libra seu trutina, quæ cum neutram in partem vergit, esse in æquilibrio dicitur.

Hoc ages. Hoc negotium absolves; repetes pretium pro Callidia debitum, potes interim proficisci.

Pedem. Subauditur, efsero: non abeo in Cyprum.

Hac spe. Sperant me non habiturum spatium juris mei persequendi, & exigendæ pecuniæ, ob hoc iter quod mihi instat.

Timet. Hoc aversus & demissa voce dicit.

Injeci scrupulum. Scrupuli sunt minuti lapilli, qui inter ambulandum in calceos incidunt, ac pedem torquent: inde injicere scrupulum dicitur, qui alicui sollicitudinem & dubitationem affert; scrupulum

Ut in ipso articulo oppressit: emptæ mulieres
Complures, & item hinc alia, quæ porto Cyprum;
Nisi eo ad mercatum veniam, damnum maximum est;
Nunc si hoc omittam, actum agam: ubi illinc ediero.
Nihil est, refrixerit res, nunc demum venis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quam aut hic nunc manere tam diu, aut tum persequi.
SY. Jamne enumerasti, quod ad te rediturum putes?
SA. Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?
Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet?
SY. Labascit: unum hoc habeo: vide, si satis placet,
Potius quam venias in periculum, Sannio,
Serveine, an perdas totum; dividuum face:

lum eximere, qui cura liberat.

In ipso articulo. Ut me inopinum invadit ipso tempore, quo minime paratum esse me sensit. Pergit in metaphora; scrupulus enim in calceos incidens, pedum articulos oblædit. *Donat.* Propterea momentum temporis dicitur articulus, quia præteritum & futurum quasi conjungit, ut articuli partes pedum committunt, sive quia est minima pars temporis, ut articulus, membri pars minima.

Eo. In hanc insulam: est posita e regione Ciliciæ.

Hoc. Negotium cum Æschino.

Actum agam. Videbor velle rem confectam & transactam iterum ordiri; litem decisam rursum intendere; operam lusero.

Nihil est. Quod sperem tunc.

Cur passus? Tantam moram: cur maturius debitum non reposcebas? fingit hæc dici sibi pecuniam reposcenti.

Tum persequi. Cum rediero.

Jamne... Num satis deliberasti, quid lucri cum Æschino, quid damni facturus sis.

Labascit. Nutat, jam mihi assensurus est. Hoc veluti secum dicit.

Si satis placet. Num tibi sit omnino placiturum quod dicam.

Dividuum face. Divide sum-

Minas decem corradet aliunde. *SA.* hei mihi,
Etiam de sorte nunc venio in dubium miser!
Pudet nihil, omnes dentes labefecit mihi,
Præterea colaphis tuber est totum caput,
Etiam insuper defendet? nusquam abeo. *SY.* ut lubet.
Nunquid vis, quin abeam? *SA.* immo hercle hoc quæso; Syre,
Ut ut hæc sunt facta, potius quam lites sequar,
Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est, Syre:
Scio non te usum antehac amicitia mea,
Memorem me dices esse, & gratum. *SY.* sedulo
Faciam: sed Ctesiphonem video, lætus est,
Triumphat. *SA.* quid, quod te oro? ... *SY.* paullisper mane.

summam in duas partes. Petis viginti minas, decem cape.

Corradet. Inveniet, extricabit.

De sorte. Sors in re nummaria est summa pecuniæ cui fœnus & usura accedit, v. g. viginti nunc minæ, quibus empta erat a mercatore Callidia, ultra quas sperabat Sannio se aliquid habiturum.

Colaphis. Propter colaphos.

Tuber. Plenum tuberibus, vel totum tumidum instar unius ingentis tuberis.

Defrudet. Pro, defraudet. Partem debitæ mihi pecuniæ auferat per fraudem, pro 20. minus det tantum 10.

Nusquam abeo. Renuntio tibi me in Cyprum non proficisci.

Nunquid vis ... Nihilne habes præterea, quod mihi dicas; quoniam a te discedam.

Ut ut hæc sunt facta. Quoquo modo hæc sunt facta: missa facio quæ in me per vim & nefas admisit: sint illa sane facta; sed meum mihi reddat, &c.

Meum. Sortem 20. minas totas; & non tantum 10.

Memorem. Memor est qui beneficii meminit, gratus qui vicem etiam reddit.

Quid? quod te oro. Quid? o Syre nonne efficies id quod te oro?

SCE-

SCENA QUARTA.

CTESIPHO, SYRUS.

Gratulatur sibi & fratrem laudat Ctesipho.

C. ABs quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, si, quem æquum est facere, is bene facit.
O frater, quid ego nunc te laudem? satis certe scio,
Numquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin superet tua:
Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror.
Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.
S. O Ctesipho. C. o Syre, Æschinus ubi est? S. ellum, te expectat domi. C. hem.
S. Quid est? C. quid sit? illius opera Syre nunc vivo: festivum caput!
Qui omnia sibi post putarit esse præ meo commodo,
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit.
Nihil pote supra: sed quidnam foris crepuit? S. mane, ipse exit foras,

Abs quivis. A quolibet.

Juvat. Cordi est: suavissimum est tuum beneficium.

Fratrem, &c. Quod nemo alius habeat fratrem magis excellentem in summis quibusque artibus, hoc est, dotibus, & virtutibus.

Ellum. Ecce illum.

Quid sit. Quæris quid fit? ignoras quid agatur?

In se transtulit. Omne periculum in se suscepit.

Nihil pote. Nihil fieri aut dici potest supra hoc fratris beneficium.

Foris crepuit. In antiquis ædificiis fores aperiebantur in publicum, quare exituri, fores ab intus manu pulsabant, quo caverent ii qui foris erant, ne a foribus repente in viam protrusis læderentur.

SCE-

SCENA QUINTA.

ÆSCHINUS, CTESIPHO, SYRUS, SANNIO.

Gratulantur sibi mutuo Æschinus, & Ctesipho Sannioni pretium solvitur.

M. UBi est ille sacrilegus? *SA.* men' quærite numquidnam effert? occidi!
Nil video. *Æ.* ehem, opportune, te ipsum quæriro: quid fit, Ctesipho?
In tuto est omnis res: omitte vero tristitiam tuam.
C. Ego illam facile vero omitto, qui quidem te habeam fratrem,
O mi Æschine! o mi germane: ah vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quod habeam gratum, facere existimes.
Æ. Age inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos, Ctesipho:
Sed hoc mihi dolet, nos pene sero scisse, & pene in eum locum
Rediisse, ut si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.

Ille. Sannio.
Effert? Nunquid pecuniæ secum portat?
Nil video. Pecuniæ.
Te ipsum. O Ctesipho.
Quid fit? Scis ne, quo res tua loco sit? Quid agitur, qui vales?
In os. Coram aliis te præsentem laudare.
Assentandi. Subaudi, caussa: græca locutio per Ellipsim.
Age inepte, &c. Ridicule ac pueriliter facis, qui tantopere laudes beneficium a fratre, cui tam notus & carus es, collatum.
Scisse. Ubi esset Callidia, & a te optari uxorem.
Rediisse. Rem omnem adductam esse in tam grave periculum.

C. Pudebat. Æ. ah, ſtultitia eſt iſthæc, non pudor, tam ob parvulam

Rem pene ex patria: turpe dictu: Deos quæſo ut iſthæc prohibeant.

C. Peccavi. Æ. quid ait tandem nobis Sannio. ST. jam mitis eſt.

Æ. Ego ad forum ibo, ut hunc abſolvam: tu intro ad illam Cteſipho.

SA. Syre inſta. ST. eamus, namque hic properat in Cyprum. SA. ne tam quidem.

Quamvis etiam maneo otioſus hic. ST. reddetur, ne time.

SA. At ut omne reddat. ST. omne reddet, tace modo, ac ſequere hac. SA. ſequor.

C. Heus, heus Syre. ST. hem, quid eſt? C. obſecro hercle hominem iſtum impuriſſimum

Quamprimum abſolvitote, ne, ſi magis irritatus fiet,

Aliqua ad patrem hoc permanet, atque ego tunc perpetuo perierim.

ST. Non fiet, bono animo eſto, tu præſtolare domi interim,

Pudebat. Te admonere & rogare, ut illam mihi raperes.

Ex patria . . . . Subaudi, te profugere voluiſſe, præ mœrore quod illam non poſſes ducere uxorem, quod pecunia careres.

Peccavi. Qui id conſilii ceperim fugiendi, ſcilicet, qui te prius non rogaverim.

Mitis eſt. Ex debacchante ſcilicet & auſtero.

Abſolvam. Expediam, dimittam; ut ſolvam quod illi debetur. In foro erant menſarii & fœneratores, unde filii familias nummos capiebant, inſciis ſæpe parentibus.

Inſta. Ut pretium accipiam, urge.

Eamus. Ad forum, ut citò numeremus pecuniam Sannioni, urget enim illum iter.

Ne tam quidem. Non tam propero tamen, quam dicis.

Quamvis. Quantumvis, quamdiu tibi licuerit, expectabo & hic otioſus manebo.

Aliqua. Aliqua ratione & via.

Permanet. Rumor iſte deferatur.

Præſtolare. Mane & expecta nos domi, Cteſipho, dum

Et lectulos jube sterni nobis, & parari cetera:
Ego jam transacta re convertam me domum cum
opsonio.
C. Ita quæso; quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

dum ego & Æschinus imus ad forum.
Lectulos. Quibus ad mensam accumbamus.
Transacta re. Cum isto Sannione.
Convertam. E foro revertar domum.
Opsonio, Lautis dapibus.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

SOSTRATA, CANTHARA.

Sostrata filiæ suæ Pamphilæ, quam duxerat clam Æschinus, metuit, & ab Æschino prælatam illi Callidiam suspicatur.

S. OBsecro mea tu nutrix, quid nunc fiet?
C. quid fiet, rogas?
Recte Ædepol spero. S. solæ sumus Æschinus autem hic non adest.
C. Pol is quidem jam hic aderit, nam numquam unum intermittit diem,
Quin semper venia.... S. solus mearum miseriarum est remedium.
C. E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera.

Mea tu. Vox blandientis.
Ædepol. Per ædem Pollucis.
E re nata. Si quidem res illa fortuito contigit: *res nata*, dicitur casus aliquis repentinus & præter expectationem.
Eam. Pamphilam.

Quando clam nupsit, quod eam ille duxit potissimum,
Talis, tali genere, atque animo, natus es tanta familia:
S. Ita Pol est, ut dicis: salvus nobis, Deos quæso, ut siet.

Talis. Tam honestus. *Ille*. Æschinus.

SCENA SECUNDA.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

Geta narrat Sostratæ abductam ab Æschino Callidiam: consulunt inter se quid facto sit opus, & Hegionem de re tota quamprimum monere statuunt.

S. NUnc illud est, quod si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque filiæque, herili est: væ misero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest;

Illud est: Eo statu res nostræ sunt, vel ejusmodi contigit malum &c. Est autem abrupta oratio: primus enim versus cum tertio jungi debet: nunc illud est malum, quod mihi, & heræ, ejusque filiæ est, quod si omnes, &c. Istud autem, *quod*, pronomen esse malim quam adverbium; erit porro in accusandi casu, & subaudiendum erit aliquod verbum, a quo regatur, licet id quod scriptum est, nempe *auxilii nihil afferant*, dandi casum postulet. Ea Syntaxeos perturbatio vehementiori motui apta est, & a rethoribus dicitur ἀνακόλουθον.

Conferant. In unum colligant.

Circumvallant. Ut rupes abruptæ: vel potius, ut hostes densati: iis in angustiis versor.

Unde. Ex quibus.

Emergi. Impersonaliter: Emer-

Vis egestas, injustitia, solitudo, infantia.
Hoccine sæculum? o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!
S. Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum, & properantem Getam?
G. Quem neque fides, neque jusjurandum, neque illum misericordia
Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope.
Quam toties se ducturum erat pollicitus. *S.* non intelligo
Satis, quia loquatur. *C.* propius obsecro accedamus Sostrata. *G.* ah,
Me miserum! vix sum compos animi! ita ardeo iracundia:
Nihil est, quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut iram hanc in eos evomam omnem; dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus;
Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram statuerem,

Emergit qui ex aqua enatat, qui evolvitur periculo.

Hoccine sæculum? Adeone sceleratos esse homines id ætatis?

Neque illum. Ea vox *illum* abundat. Sic apud Virgilium: *nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.*

Repressit. Deterruit, ne aliam uxorem sumeret.

Reflexit. Ad officium, & fidem revocavit.

Familiam. Æschini.

Satis mihi, &c. Contentus forem eorum supplicio & lætus...

Seni. Demeæ, Æschini patri.

Produxit. Edidit in lucem.

Scelus. Filium adeo sceleratum.

Sublimem. Alte sublatum.

Statuerem. Illi constituto pe-

Ut cerebro dispergat viam,
Adolescenti ipsi eriperent oculos, post hæc præcipitem darem.
Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.
Sed cesso heram hoc malo impertiri propere? S. Revocemus. Geta.
G. Hem, quisquis es, sine me .... S. ego sum Sostrata. G. ubi ea est? te ipsam quærito,
Te expecto: oppido opportune te obtulisti mihi obviam,
Hera. S. quid est? quid trepidas? G. hei mihi! S. quid festinas mi Geta?
Animum recipe. G. prorsus. S. quid isthuc prorsus ergo est? G. perimus.
Actum est. S. eloquere obsecro quid sit. G. jam. S. quid jam, Geta?
G. Æschinus. S. quid ergo is? ..... G. alienus est a nostra familia. S. hem,
Perii: quare? G. amare occepit aliam. S. væ misere mihi!
G. Neque id occulte fert, a mercatore ipsius eripuit palam.
S. Satin' hoc certe? .... G. certe, hisce oculis egomet vidi, Sostrata. S. ah,

pedibus in cælum versis, caput ad pavimentum confringerem.

Adolescenti. Æschino.

Ruerem. Proruerem.

Agerem. Prosequerer, premerem.

Cesso. Cunctor: quin statim hoc malum heræ meæ renuncio?

Sine me. Subaudi, abire: ira vehementius succensus, non satis videns, sic heram Geta non agnoscit.

Animum recipe. Et collige a metu. Legere malit Turnebus, *animam recipe*, id est respira libere per otium, anhelitum vehementiorem comprime.

Prorsus. Subaudi, Periimus.

Quid isthuc, &c. Quid tibi vis autem cum tua ista voce, prorsus.

Actum est. Proprie de lite dicitur, ubi jam lata sententia est, transfertur ad res alias, ubi nihil spei superest.

Satin' hoc certe? Subaudi, dicis, comperisti.

Ita.

Me miseram! quid credas jam? at cui credas? nostrum Æschinum,
Nostram vitam omnium, in quo nostræ spes, omnesque opes sitæ
Erant; qui sine hac jurabat se unum nunquam victurum diem,
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris,
Ita obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere . . .
G. Hera, lacrymas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opus est, porro consule:
Patiamurne, an narremus cuipiam? C. au, au? mi homo, sanusne es?
An hoc proferendum tibi usque esse videtur? G. mihi quidem non placet
Jam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat:
Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, sat scio:
Tua fama, & gnatæ vita in dubium veniet: tum si maxime
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari:
Quapropter quoquo pacto celato est opus. S. ah, minime gentium,
Non faciam. G. quid agis? S. proferam. G. hem, mea Sostrata, vide quam rem agas.
S. Pejore res loco non potest esse, quam in quo nunc sita est.
Primum indotata est, tum præterea, quæ secunda ei dos erat,

Ita. Deinde, porro.

Inficias ibit. Negabit, nempe fidem se dedisse Pamphilæ.

In dubium. In periculum.

Si maxime. Quamvis.

Quoquo pacto. Omnibus rite perpensis, quocumque modo res cadat.

Indotata. Non habeo dotem quam illi donare possim.

Quæ secunda ei dos. Illi sua virginitas quasi dos altera erat.

Periit, pro virgine dari nuptum non potest: reliquum est,

Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.

Postremo, quando ego conscia mihi sum, a me culpam esse hanc procul,

Neque pretium, neque rem ullam intercessisse illa aut me indignam, Geta, experiar

G. Quid isthuc? accedo, ut melius dicas. S. tu quantum potes

Abi, atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine.

Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxime.

G. Nam hercle alias nemo respicit nos. S. propera: tu, mea Canthara,

Curre, obstetricem accerse, ut cum opus sit, ne in mora nobis siet.

Quem amiserat. Et quem Pamphila sustulerat clam.

Pretium. Neque me, neque Pamphilam accepisse pecuniam ab Æschino. Si enim virgo, aut ejus mater pretium accepisset, non cogebatur legibus adolescens eam uxorem ducere.

Intercessisse. Accidisse, nihil factum esse quod illi aut mihi exprobrari possit.

Experiar. Jure & legibus agam apud Judices, cogam Æschinum stare promissis, & Pamphilam ducere.

Accedo. Aures admoveo propius, ut ex te audiam consilium aliud isto melius & nobis.

Hujus. Pamphilæ.

Simulo. Meo marito.

Summus. Amicissimus.

Respicit. Adjuvat, curat.

SCE-

SCENA TERTIA.

DEMEA.

Demea rure in urbem veniens, & aliquid de Ctesiphone suspicans mali in Syrum incidit.

D. DIsperii. Ctesiphonem audivi filium
Una adfuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicujus rei est, etiam eum ad nequitiam adducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquo; persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum Syrum ire video: hinc scibo jam ubi siet;
Atque hercle hic de grege illo est, si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex:
Non ostendam me id velle.

In raptione. Cum a Sannione abduceretur Callidia.

Id misero... Id malorum meorum cumulus & summa erit, si Æschinus illum, id est, Ctesiphonem, qui est alicui adhuc rei, subaudi, utilis, qui adhuc frugi est, perdere male possit.

Ganeum. Vilem popinam.

Impurus. Æschinus flagitiosus.

Scibo. Antique, pro sciam.

De grege illo. Sodalium & servorum Æschini.

Id me velle. Nempe quæritare Ctesiphonem & ea de re esse sollicitum.

SCENA QUARTA.

DEMEA, SYRUS.

Demea facete illuditur a Syro, & rus abigitur.

S. OMnem rem modo seni,
Quo pacto se haberet, enarramus ordine.
Nihil quidquam vidi lætius. D. pro Jupiter!
Hominis stultitiam! S. collaudavit filium
Mihi, qui dedissem consilium, egit gratias.
D. Disrumpor. S. argentum adnumeravit illico;
Dedit præterea in sumptum dimidium minæ;
Id distributum sane ex sententia. D. hem,
Huic mandes, si quid recte curatum velis:
S. Hem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?
D. Quid agatur? vestram nequeo mirari satis
Rationem. S. est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda. Pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maxumum in aqua sinito ludere
Paullisper, ubi ego venero, exossabitur,
Prius nolo. D. hæccine flagitia? S. mihi quidem non placent,

Seni. Micioni.
Nihil lætius. Neminem eo lætiorem.
Filium. Æschinum.
Argentum. Pro Callidia.
Minæ. Vide act. II. scen. I.
Distributum. Inter me ac soda es meos famulos Micionis.
Ex sententia. Ut maxime optabam: nostro commodo, & arbitrio.
Huic mandes. En hominem idoneum exequendi quibuslibet mandatis: ironia.
Rationem. Vivendi & agendi modum.
Ne dicam dolo. Ut sincere & sine dolo loquar, ut vere dicam.
Purga. Extractis intestinis. Fingitur aliquid operis agere Syrus in culina cum famulis, interim dum alloquitur Demeam.
Prius. Nolo illi ossa detrahi, antequam venero.

Sal-

Et clamo sæpe. Salsamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulchre. D. Di vestram fidem?
Utrum studione id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi,
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiat aliquo militatum. S. o Demea,
Isthuc est sapere, non quod ante pedes modo est
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,
Prospicere. D. quid? isthæc jam penes vos psaltria est?
S. Ellam intus. D. eho, an domi est habiturus?
S. credo, ut est
Dementia. D. hæccine fieri? S. inepta lenitas
Patris & facilitas prava. D. fratris me quidem
Pudet, pigetque. S. nimium inter vos Demea,
(Ac non, quia ades præsens, dico hoc) pernimium interest:
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille somnium: sineres vero illum tuum
Facere hæc? D. sinerem illum? an non sex totis mensibus
Prius olfecissem, quam ille quidquam cœperet?
S. Vigilantiam tuam tu mihi narras? D. sic siet

Salsamenta. Carnes salsæ: sale aut muria conditæ.
Macerentur. Molliantur in aqua, & salem amittant.
Studio habet. Facere dedita opera studet.
Profugiet. Æschinus.
Pene vos. Domi vestræ.
Ellam. Ecce illam, non ostendit præsentem, sed significat in remotiori cubiculo esse & interiori.
Pudet pigetque. Pudet in his quæ turpiter facit: piget in his quæ cum Æschini damno ac malo. Pudet quod turpe est: piget quod dolet. *Donat*.
Ut est. Tanta est.
Quantus quantus. A capite ad calcem.
Somnium. Est homo pauci ac nihili, nihil habens solidæ probitatis, ut somnium nihil habet veritatis & rei. Legunt aliqui, ille omnium, subaudiendo, stultissimus, inconsultissimus est.
Tuum. Ctesiphonem quem alis ruri tecum.
Olfecissem. Persentiscerem, prævidissem.
Cœperet. Antique dictum, pro, inciperet.
Narras? Subaudi ego vero jam diu illam pernovi.
Sic fiet. Id modo cupio ut talis esse Ctesipho pergat, qualis nunc est.

Modo, ut nunc est, quæso. *S.* ut quisque suum vult esse, ita est.
D. Quid eum? vidistine hodie? *S.* tuumne filium?
(Abigam hunc rus) jam dudum aliquid ruri agere arbitror.
D. Satin' scis ibi eum esse? *S.* oh, quem egomet produxi. *D.* optume est.
Metui; ne hæreret hic. *S.* atque iratum admodum:
D. Quid autem? *S.* adortus jurgio fratrem apud forum
De psaltria isthac. *D.* ain' vero? *S.* vah, nihil reticuit:
Nam, ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare, Æschine,
Hæccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro? *D.* oh, lacrumo gaudio.
S. Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.
D. Salvos sit, spero: est similis majorum suum. *S.* hui!
D. Syre, præceptorum plenus istorum ille. *S.* Phy,
Domi habuit, unde disceret. *D.* fit sedulo;
Nihil prætermitto, consuefacio, denique

Suum. Filium.

Abigam. Hoc versus a Demea & minus clare dicitur.

Jam dudum, &c. Ctesiphonem puro operis aliquid ruri jam dudum facere. Hoc dicit clare, & ut audiat Demea.

Produxi. Illum rus porro duxi.

Hæreret. Moraretur diutius.

Iratum. Subaudi, dimisi, vel vidi.

Homo. Ctesipho. *Intervenit* autem est, medio in negotio quasi ex insidiis sui pervenit.

Salvos. Salvus, superstes diu sit.

Suum. Suorum.

Hui. Quasi admiretur ipse quæ audit.

Præceptorum. Istorum, quæ audisti illum dicentem fratri, cum eum adortus jurgio est.

Phy. Ain'tu vero? omnino.

Unde; A quo: te scilicet magistrum habuit, & exemplum.

Fit sedulo. Docetur a me Ctesipho domi sedulo.

Hoc

Inspicere, tanquam in speculum, vitas omnium
Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi:
Hoc facito. *S.* recte sane. *D.* hoc fugito. *S.* callide.
D. Hoc laudi est. *S.* isthæc res est. *D.* hoc vitio datur.
S. Probissime. *D.* porro autem... *S.* non hercle otium est
Nunc mihi auscultandi: pisces ex sententia
Nactus sum, hi mihi ne corrumpantur, cautio est.
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa, Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti, &, quod queo,
Conservos ad eumdem illis præcipio modum.
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum,
Illud recte; iterum sic memento: sedulo
Moneo, quæ possum pro mea sapientia
Postremo tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere jubeo, & moneo quid facto usus sit.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio;
Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.

Hoc facito. Hanc rem fac, istam fuge, hoc fit cum laude, &c.

Isthæc res est. Hoc ipsum est nempe filio dicendum a patre.

Ex sententia. Quales optabam.

Cautio est. Cavendum est.

Parum lautum.... Male conditum.

Memento. Subaudi, facere. Alloquitur unum aliquem e conservis & coquis, quem docere se ait, ut Demea filium perridicule.

Usus. Opus.

Inepta hæc. Nostram hic apud Micionem vivendi rationem.

Ut homo est. Ut est indoles Micionis, ita illi parendum.

Nunquid vis? *D.* mentem vobis meliorem dari.

S. Tu rus hinc ibis. *D.* recte. *S.* nam quid tu hic agas,

Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?

D. Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,

Rus abiit: illum curo unum, ille ad me attinet.

Quando ita vult frater, de isthoc ipse viderit.

Sed quis illic est, quem procul video? estne hic Hegio

Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est, vah, homo,

Amicus nobis jam inde a puero: Dii boni,

Næ illiusmodi jam nobis magnam civium

Penuria est, homo antiqua virtute, ac fide,

Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.

Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias

Restare video! vah, vivere etiam nunc liber.

Opperiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

Vis. Nunquid vis mihi aliud imperare, dicere?

Quamobrem. Cujus caussa.

Isthoc. Æschino.

Tribulis. Ex eadem nobiscum tribu. Populus Atheniensis distributus erat in tribus 12. pro mensium numero, rursum unaquæque tribus in triginta partes, quas genera vocabant, pro numero dierum cujusque mensis.

Illiusmodi. Talium.

Antiqua. Antiquitas, ut ait Cicero, *proxime ad Deos accedit*, & omnia fieri tempore deteriora creduntur; unde antiqui mores, sunt boni probatique mores.

Haud cito. Non facile. Non is est a quo aliqua pernicies Reipublicæ oriatur.

Hujus generis. Stirpis & naturæ, hominum talium.

SCENA QUINTA.

HEGIO, GETA, DEMEA.

Certior fit Demea per Hegionem de Pamphilo in uxorem de Æſchino accepta.

H. PRoh Dii immortales, facinus indignum, Geta,
Quid narras? G. ſic eſt factum. H. ex illane familia
Tam illiberale facinus eſſe ortum? o Æſchine.
Pol haud paternum iſthuc dediſti. D. videlicet
De pſaltria hæc audivit; id illi nunc dolet
Alieno, pater id nihili pendit: hei mihi!
Utinam hic prope adeſſet alicubi, atque audiret hæc
H. Ni facient quæ illos æquum eſt, haud ſic auferent.
G. In te ſpes omnis Hegio nobis ſita eſt:
Te ſolum habemus, tu es patronus, tu pater:
Ille tibi moriens nos commendavit ſenex:
Si deſeris tu, periimus. H. cave dixeris,

Sic eſt factum. Æſchinus Pamphila relicta duxit Callidiam; ita enim putabant, ignorans Callidiam Cteſiphoni raptam & datam.

Pol. Per Pollucem.

Haud paternum. Subaudi, facinus.

Dediſti. Feciſti.... non ita fuiſti a patre inſtitutus: non ex moribus paternis hoc hauſiſti.

De pſaltria. Demea nondum ab Hegione & Geta agnitus, quia in remotiori adhuc theatri parte erat, audiens illos ingemiſcere, putat eam eſſe cauſſam, quod audierint raptam eſſe ab Æſchino pſaltriam.

Alieno. Non affini, aut propinquo.

Pater. Micio, qui Æſchinum adoptaverat.

Adeſſet. Micio.

Æquum eſt. Subaudi, facere: niſi Æſchinus Pamphilam, uti promiſit, uxorem ducat.

Auferent. Ferent impune.

Ille ſenex. Simulus, Pamphilæ pater demortuus.

Cave dixeris. Cave putes vos a me deſerendos.

Poſ-

Neque faciam, neque me satis pie posse arbitror.
D. Adibo: salvete Hegionem plurimum
Jubeo. H. te quærebam ipsum; salve Demea.
D. Quid autem? H. major filius tuus Æschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est viri.
D. Quid isthuc? H. nostrum amicum noras Simulum,
Atque æqualem? D. quidni? H. filiam ejus virginem
Decepit. D. hem! H. mane, nondum audisti, Demea,
Quod est gravissimum. D. an quidquam est etiam amplius?
H. Vero amplius: nam hoc quidem ferundum aliquo modo est.
Venit ipsus ultro deinde ad matrem virginis,
Fidem dans, jurans se illam ducturum domum,
Lacrumans, orans: ignotum est, tacitum est, creditum est.
Ille bonus vir nobis psaltriam (si Dis placet)
Paravit, quicum vivat; illam deserit.
D. Pro certon' tu isthæc dicis? H. mater virginis
In medio est, ipsa virgo, res ipsa; hic Geta
Præterea, ut captus est servorum, non malus,
Neque iners, alit illas; solus omnem familiam

Posse. Subaudi, vos deserere.

Quid autem. Subaudi, rei est novæ; vel propter quid me quærebas?

Æqualem. Ejusdem ætatis ac temporis nobiscum.

Quidni? Quidni ego noverim? cur esset mihi ignotus ille? illum omnino novi.

Mane. Expecta.

Vero. Enim vero, utique.

Si Dis placet. Latina locutio, cum indignatnur, & ironice dicitur, quia quod neque bonum, neque æquum est, Diis non placet.

Paravit. Comparavit, emit.

In medio. Nota est omnibus, conveniri & adiri facile potest. *In medio* res posita dicitur, quæ est facilis & obvia.

Res ipsa. Subaudi, est in medio, per se loquitur.

Ut captus est servorum. Quantum esse probitatis in ser-

Sustentat : hunc abduce, vinci, quære rem.
G. Immo hercle extorque, nisi ita factum est,
Demea.
Postremo non negabit, coram ipsum cedo.
D. Pudet : nec, quid agam, neque quid huic
respondeam scio.
H. Illæc fidem nunc vestram implorat, Demea;
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant Deos quæso, ut vobis decet,
Sin aliter animus vester est, ego, Demea,
Summa vi hanc defendam, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat, una a pueris parvuli
Sumus educati, una semper militiæ, & domi
Fuimus, paupertatem una pertulimus gravem :
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes? D. fratrem conveniam,
Hegio;
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id
sequar.
H. Sed Demea hoc tu facito, cum animo cogites.
Quam vos facillime agitis, quam estis maxime
Potentes, dites, fortunati, nobiles:

servis & illa conditione, potest.

Abduce. Domum ducito.

Vinci. Constringe; da in carcerem & quæstionem.

Extorque. Tormentis.

Nisi ita... Subaudi, non recuso necem.

Negabit. Æschinus.

Cedo. Jube illum huc venire.

Illæ. Pamphila.

Voluntate. A vobis volentibus.

Hæc primum, &c. Ordo est, Primum quidem Deos rogo, ut hæc fiant cum ea æquitate, quæ vobis convenit.

Vobis decet. Dixit more Græco.

Hanc. Pamphilam.

Illum. Simulum.

Experiar. Intendam litem, judicio agam.

Facillime agitis. Laute atque honeste vivitis. *Ago, agito*, sæpe pro vivo sumitur. Turnebus legit *agitatis*,

No-

Tam maxime vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vultis perhiberi probos.
D. Redito: fient, quæ fieri æquum est, omnia.
H. Decet te facere. Geta duc me intro ad Sostratam.
D. Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc sit modo
Defunctum; verum nimia illa licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

Noscere. Pro, facere. Græca locutio.
Perhiberi. Existimari, prædicari.
Redito. Abi; domum tuam & quiesce.
Indicente. Non antea denunciante. Sententia est: ea flagitia Æschini non miror: non fuere mihi indicta & improvisa.
Defunctum. Utinam hic finis sit malorum & scelerum: *defunctum*, hoc loco vel passiva significatione, vel impersonaliter, ut ajunt, sumitur: utinam pejora non committantur ab Æschino; utinam hic desitum sit.
Evadet. Erumpet, definet.
Evomam. Iracundiam & stomachum exonerem.

SCENA SEXTA.

HEGIO, SOSTRATA.

Sostratam Hegio solatur.

H. BOno animo fac sis Sostrata, & istam, quod potes,
Fac consolere; ergo Micionem, si apud forum est,
Conveniam, atque, ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, facturus ut sit officium suum,

Istam. Pamphilam.
Quod. Quantum, quatenus.
Si est. Si accidit, si fieri potest, ut cum ad æquitatem compa-

Faciat: sin aliter de hac re est ejus sententia,
Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciam.

Faciat. Fungatur sane officio.

Mi. Mihi.

paratum inveniam.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

CTESIPHO, SYRUS.

Dum Syrus Ctesiphonem sollicitum, quid patri responsurus sit, pulcre docet, Demea supervenit.

C. AIn'patrem hinc abiisse rus? S. jam dudum. C. dic sodes. S. apud
Villam est; nunc cum maxime operis aliquid facere credo. C. utinam quidem:
Quod cum salute ejus fiat, ita se defatigarit velim,
Ut triduo hoc perpetuo prorsus e lecto nequeat surgere.
S. Ita fiat, & isthoc si quid potis est rectius. C. ita, nam hunc diem

Ain'. Aisne? an certum est?

Sodes. Si audes, oro te.

Operis. Laboris rusticani.

Utinam quidem. Subaudi, ita sit.

Quod cum. Ea tamen lege ut valetudini ejus hic labor non noceat; laboret sane, sed salva valetudine.

Et isthoc. Fiat etiam si quid melius ista re evenire potest: iis verbis vel longiorem morbum, vel mortem Demeæ precatur, quasi utiliorem futuram Ctesiphoni, quam laborem aut morbum: hoc autem cum dicit, avertit se a Ctesiphone, qui si rem clare audiret, servum corripere deberet: quamquam ut im-

Misere nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.
Et illud rus nulla alia caussa tam male odi, nisi quia
Prope est : quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quam huc reverti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio :
Rogabit me, ubi fuerim, quem ego hodie toto non vidi die.
Quod dicam? *S.* nihilne in mentem? *C.* nunquam quidquam. *S.* tanto nequior :
Cliens, amicus, hospes nemo est vobis? *C.* sunt, quid postea?
S. Hisce opera ut data sit. *C.* quæ non data sit, non potest fieri. *S.* potest.
C. Interdiu, sed si hic pernocto, caussæ quid dicam Syre?
S. Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam, mos esset dari.

improbum filium non valde amarit.

Misere. Enixe, efflictim.

Rus. Villam Demeæ.

Oppressisset. Prius occupasset nox Demeam in villa.

Quem ego. Si quidem ego illum non vidi.

In mentem? Subaudi venit.

Nunquam. Non.

Tanto nequior. Latina locutio; istud sonans, factum male; vel, næ tu homo es inconsultus, & parum astutus; contra est, tanto melior.

Cliens. Clientes erant in populo Romano, cives tenuiores, qui se in fidem potentiorum & patrocinium tradebant, eosque ut filii colebant, affectabantur, &c.

Quid postea? Quid hoc ad rem pertinet?

Hisce, &c. Ut dicas te illis operam dedisse, idest, laborem aliquem eorum causa in urbe sumpsisse, aliquid operæ & beneficii illis præstitisse, dic factum esse ut his data sit opera.

Fieri. Dici hoc non potest.

Interdiu. Sane: inquit Ctesipho, posset id a me dici, me interdiu, hoc est per diem, illis operam dedisse; at si hic per noctem totam maneo, &c.

Quin

Quin tu otiosus es : ego illius sensum pulchre calleo :
Cum fervit maxume, tam placidum, quam ovem reddo. C. quomodo ?
S. Laudarier te audit libenter : facio te apud illum Deum :
Virtute narro. C. meas ? S. tuas : homini illico lacrumæ cadunt,
Quasi puero, gaudio : hem tibi autem . . . .
C. quidnam est ? S. LUPUS IN FABULA.
C. Pater est ? S. ipsus est. C. Syre quid agimus ?
S. fuge modo intro, ego videro.
C. Si quid rogabit, nusquam tu me : audistin' ?
S. potin' ut desinas ?

Quin tu, &c. Atqui securus tamen esto, & vacuus metu.

Illius, &c. Novi egregie indolem Demea.

Fervit. Fervet, irascitur.

Facio te Deum. Te instar Dei cujusdam laudo ; ad superos te laudibus meis extollo.

Gaudio. Præ gaudio.

Hem tibi. Subaudi, adest.

Lupus in fabula. Adest ille ipse de quo loquimur. Et hic fabula pro narratione ponitur. Si lupus videat aliquem prior, dicitur illi vocem eripere, unde Virg. *vox quoque Mœrim jam fugit ipsa, lupi Mœrim videre priores* : sic ubi quispiam, de quo non ita commode loquebamur, intervenit, facit ut abrumpamus sermonem & velut obmutescamus, quasi si lupus nos prior vidisset.

Videro. Pro, videbo, & consulam quid facto sit opus.

Tu me. Subaudi, dicito vidisse.

Potin'. . . . Potesne tacere ? quin tu plura desinis.

SCENA SECUNDA.

DEMEA, CTESIPHO, SYRUS.

Demea filium Ctesiphonem quaerebat, illum Syrus belle ludificatur, & procul in extremum urbem abigit.

D. NÆ ego homo ſum infelix? primum fratrem nuſquam invenio gentium:
Præterea autem, dum illum quæro, a villa mercenarium
Vidi, is filium negat eſſe ruri, nec quid agam ſcio.
C. Syre. S. quid ais? C. men'quærit? S. Verum.
P. perii. S. quin tu animo bono es.
D. Quid hoc malum infelicitatis? nequeo ſatis decernere,
Niſi me credo huic eſſe natum rei, ferundis miſeriis:
Primus ſentio mala noſtra, primus reſciſco omnia,
Primus porro obnuncio: ægre ſolus, ſi quid ſit, fero.

Gentium. Genitivus hic additur elegantia cauſſa, ut alii, locorum, rerum, &c.

A villa. Subaudi, venientem.

Mercenarium. Hominem qui mercede opus facit, maxime rem.

Nec quid agam ſcio. An fratrem, an filium magis quæram? utrum in urbe maneam, an rus eam.

Verum. Verum eſt: ita eſt.

Malum. Ea vox, qua ſi eſſet adverbium, ponitur ad dolorem, deteſtationemque ſignificandam.

Decernere. Statuere.

Ferundis. Nempe ferendis miſeriis.

Reſciſco. Reſciſcere, & reſcire, non eſt iterum ſcire: ſed factum aliquod occultius, aut inopinatum, inſperatumve cognoſcere.

Obnuntio. Obnunciat, qui malam rem nunciat, & proprie obnunciare dicuntur augures qui aliquid mali ominis viderint. *Donat*.

Pri-

S. Rideo hunc: primum ait se scire, is solus nescit omnia.

D. Nunc redeo, si forte frater redierit, viso, *C.* Syre

Obsecro, vide nè ille hoc prorsus se irruat. *S.* etiam taces?

Ego cavebo. *C.* numquam hercle hodie ego isthuc committam tibi.

Nam me in cellam aliquam concludam, id tutissimum est.

S. Age, tamen ego hunc amovebo. *D.* sed eccum sceleratum Syrum.

S. Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest:

Scire equidem volo, quot mihi sint domini: quæ hæc est miseria?

D. Quid ille gannit? quid vult? quid ais bone vir? hem, est frater domi?

S. Quid (malum) bono vir mihi narras? equidem perii. *D.* quid tibi est?

Primum. In accusandi casu est.

Se irruat. Irrumpat neutrum verbum quasi activum posuit.

Etiam taces? Nondumne taces?

Isthuc. Istud: nunquam tuæ curæ & astutiæ committam hoc negotium, hanc curam cavendi, ne huc intro pater se inferat.

Cellam. Cubiculum angustum: proprie est locus clausus, ubi servantur & celantur esculenta & poculenta.

Age. Ut libet.

Durare. Diutius manere: hoc verbum perferendis malis convenit. *Donat*. & sumitur a re fullonia quod pannus coactus & compressus durescat. Huc intelliges Plauti responsum in Asinaria. *Non queo durare?* Pa. *Si non didicisti fulloniam non est mirandum*.

Si sic fit. Si res ita geritur: si tam male mulctantur servi.

Gannit. Mussitat, narrat: *gannire* proprie vulpium est quiritantium.

Quid mihi narras. Quid me ita compellas familiariter, & quasi per jocum, dum virum bonum me nominas, qui pene sum enectus verberibus: vel, simpliciter reperit eadem verba, quæ Demea dixerat: tu bone vir, quid a me petis? abi, sis in malam rem.

Usque.

S. Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam
Usque occidit. *D.* hem, quid narras? *S.* hem, vide ut discidit labrum.
D. Quamobrem? *S.* me impulsore hanc emptam esse ait. *D.* non tu eum.
Rus hinc modo produxe ajebas? *S.* factum, verum venit post insaniens:
Nihil pepercit: non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?
D. Laudo, Ctesipho: patrissas; abi, virum te judico.
S. Laudas, ne ille continebit posthac, si sapiet, manus.
D. Fortiter. *S.* perquam; quia miseram mulierem & me servulum,
Qui referire non audebam, vicit; hui perfortiter!
D. Non potuit melius: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.
Sed estne frater intus? *S.* non est. *D.* ubi illum quæram, cogito.
S. Scio ubi sit, verum hodie numquam monstrabo. *D.* hem, quid ais?

Usque. Pene: *occidit* autem est, mulctavit, contulit, cecidit.

Produxe. Pro produxisse: ita vixet, pro vixisset, apud Virg. extinxem, pro extinxissem, &c. Nonne dixisti mihi modo te illum rus euntem porro duxisse & prosecutum esse?

Factum. Ita factum est a me, ut dixi tibi.

Non puduisse. Adeone illum fuisse barbarum ut eum non puduerit.

Tantillum. Tam exiguum, olim puerulum.

Patrissas. Patrios mores habes, patrem imitaris.

Abi. Laudantis est: non quod præsentem alloquatur: bene est, judico te fortem & bonum virum esse, hoc qui feceris.

Fortiter. Fecit fortiter Ctesipho, qui te sic mulctaverit.

Perquam. Sane fecit perquam fortiter: ironia:

Non potuit melius. Subaudi, fieri.

Huic rei. Raptioni Callidiæ.

Caput. Caussam, originem.

Di-

S. Ita. D. diminuetur tibi quidem jam cerebrum. S. at nomen nescio
Illius hominis, sed locum novi ubi sit. D. dic ergo locum.
S. Nostin' porticum apud macellum hanc deorsum. D. quidni noverim?
S. Præterito hac recta platea sursum: ubi eo veneris,
Clivos deorsum versum est; hac te præcipitato? postea
Est ad hanc manum sacellum; ibi angiportum propter est.
D. Quonam? S. illic, ubi etiam caprificus magna est, nostin'? D. novi. S. hac pergito.
D. Id quidem angiportum non est pervium. S. verum; hercle, vah?
Censen' hominem me esse? erravi: in porticum rursum redi.

Diminuetur. In minutas partes confringetur.

Illius hominis. Puta, fabri aut opificis, apud quem est Micio.

Hanc deorsum. Quæ est in via paullum declivi.

Quidni noverim? Enim vero illam porticum novi. Cur eam non nossem?

Præterito. Ito præter hanc porticum sic, ut recta ascendas sursum per plateam, id est, ut partem vici & plateæ superiorem teneas, non declivem alteram.

Clivos. Clivus est deorsum vergens.

Hac. Per hunc clivum descende præceps, propere.

Hanc manum. Quænam sit, læva an dextra, gestu indicat.

Antiportum. Angusta via, ita dicta quod per eam nihil agi, ac duci possit in portus: vel, ut ait Donatus, quod sit angusta semita inter domos, nam domos antiqui portus appellabant. Vicus autem non pervius, sive, clausus ab una parte, fundula dicitur, a fundo puta vasis, putei; qui fundus exitu caret.

Propter est. Prope est.

Quonam. Subaudi, in loco.

Caprificus. Ficus silvestris.

Verum. Ita est, per Herculem, ut dicis.

Censen'. Cen esne? opinor intelligis me esse hominem, adeoque errori obnoxium. Vult Donatus istud *cencesne*? negantis

 esse:

Sane hac multo proprius ibis, & minor est erratio:
Scin' Cratini hujus ditis ædes? D. scio. S. ubi eas præterieris,
Ad sinistram hac recta platea: ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram, prius quam ad portam venias, apud ipsum lacum
Est pistrilla, & ex adversum est fabrica, ubi est. D. quid ibi facit?
S. Lectulos in sole iligneis pedibus faciundos dedit.
D. Ubi potetis vos? bene sane: sed cesso ad eum pergere?
S. I sane, ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium.

esse: putasne me esse hominem? certe non sum, nisi corpore: parum ingeniosus & intelligens sum, adeoque facile fuit errare me.

Propius. Brevius.

Platea. Subaudi, perge, ito.

Dianæ. Subaudi, ædem sacram.

Lacum. Aquæ receptaculum in urbe prope portam civitatis, ubi potantur equi, abluuntur lintra, &c.

Pistrilla. Exiguum pistrinum quasi pistrinula: dicebant enim antiqui pistrina pro pistrinum.

Ex adversum. Contra, e regione.

Fabrica. Officina Fabri lignarii.

In sole. Quibus ad mensam accumbatur in sole, in loco aprico.

Iligneis. Ex ilice.

Silicernium. Senex decrepite: hoc autem aversus & tacitus dicit. Erat proprie *silicernium* cœna, quæ inferebatur Diis manibus, quod eam silentes, hoc est, mortui & umbræ cernerent, & haberent, vel quod qui eam parabant & offerebant, silentes tantum ipsam cernerent, nihilque ex ea contigerent. Senex dicitur silicernium quia brevi moriturus cum sit, spectat ipsum hæc cœna feralis proxime: vel, ita vocatur, quia brevi silentibus, hoc est, mortuis, cernendus sit: vel denique, quia silicem, hoc est, Sarcophagum & tumulum spectat: alii a silice, factum volunt silicurnum, hoc est siliceum, ut a nocte nocturnum, a mense menstruum; hinc prandium silicurnum, quod fieret circa silicem seu tumulum

Æschinus odiose cessat, & prandium corrumpitur:
Ctesipho autem latitat alicubi: ego jam prospiciam mihi.
Nam jam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, & cyathos sorbillans paullatim hunc producam diem.

lum mortui, dictum esse silicernium.

Odiose. Moleste, incommode.

Cessat. Mors trahit.

Adibo. Ingrediar locum ubi paratum est prandium.

Cyathos sorbillans. Pocula alia ex aliis leniter sorbens.

Producam. Transigam usque ad extremum.

SCENA TERTIA.

MICIO; HEGIO.

Rogat Micionem Hegio, ut Sostratam adeat & consoletur: annuis Micio.

M. EGO in hac re nihil reperio, quamobrem lauder tantopere, Hegio,
Meum officium facio, quod peccatum a nobis ortum est, corrigo,
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant

Ego. Suspicatur Muretus hanc scenam esse primam Actus v. quia vacuum est theatrum, abeunte Demea quæsitum fratrem; Syro potatum: sed cum in hoc ipso temporis articulo superveniat Micio & Hegio ex alia parte theatri, etsi remotiore, ac loquantur antea quam Demea discesserit, licet eos audire vel dispicere nequeat; potest videri theatrum non esse vacuum, quod plerisque aliis in locis & scenis usuvenit.

A nobis. Flagitium quod a nostra domo, ab Æschino filio meo adoptivo est profectum.

Sibi fieri injuriam, ultro si quam facere ipsi, expostulant,
Et ultro accusant: id quia non est a me factum, agis gratias.
H. Ah, minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæso, ut una mecum ad matrem virginis eas, Micio;
Atque isthac eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri:
Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, & illam psaltriam.
M. Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eamus. *H.* bene facis:
Nam & illi animum jam revelabis, quæ dolore, ac miseria
Tabescit, & tuo officio fueris functus; sed si aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti. *M.* immo ego ibo. *H.* bene facis:
OMNES, QUIBUS RES SUNT minus secundæ, magis sunt nescio quomodo
Suspiciosi, ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

Ultro, &c. Qui se læsos putant, si queraris de injuria tibi ab iis illata; immo qui alios primi accusant, ego talis nondum, & recte factum a te puto, qui ultro expostules de illata injuria, adeoque nihil mihi debes, si hoc in bonam partem accipiam.

Te aliter. Subaudi, esse: alium te esse atque es, nunquam duxi.

Suspicionem hanc. Quæ illam augit, dum putat suam filiam Pamphilam ab Æschino relictam esse, hanc suspicionem, inquam, esse falsam, quia ista psaltria est rapta non propter ipsum Æschinum, sed propter ejus fratrem.

Ad contumeliam. Quasi fierent in ipsorum contumeliam.

Impotentiam. Imbecillitatem, inopiam.

Pur-

Quapropter te ipsum purgare ipsis coram, placabilius est.

M. Et recte & verum dicis. *H.* sequere me ergo hac intro. *M.* maxume.

Purgare. Suspicionem diluere.

Placabilius. Accommodatius ad eam placandam.

SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS.

Dolet injectam Sostratæ suspicionem esse, quasi Pamphilum deserere voluerit.

Æ. DISCRUCIOR animi: hoccine de improviso mali mihi objici
Tantum, ut neque quid me faciam, neque quid agam, certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore
Consistere nihil consilii quidquam potest: vah quomodo
Me ex hac turba expediam? tanta nunc suspicio de me incidit,
Neque ea immerito: Sostrata credit, mihi me hanc emisse psaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte exierat, ubi eam vidi, illico
Accedo, rogito, Pamphila quid agat; jam partus adsiet:
Eone obstetricem accersat: illa exclamat, abi, abi, jam Æschine,

Animi. Subaudi, caussa, vel curis, doloribus animi.

Consistere. Certum esse ac deliberatum.

Turba. Negotio.

Anus. Vetula Sostratæ ancilla.

Indicium id. Indicavit mihi Sostratam hoc suspicari.

Adsiet. Instet. An brevi paritura sit.

Satis diu verba dedisti nobis, sat adhuc tua frustrata est fides.
Hem, quid isthuc, obsecro, inquam est? valeas, habeas illam, quæ placet.
Sensi illico id illam suspicari: sed me repressi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.
Nunc quid faciam? dicam ne fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri: age, mitto: fieri potis est, ut ne qua exeat:
Ipsum id metuo ut credant: tot concurrunt verisimilia:
Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum, ad me abducta est domum:
Hæc adeo mea culpa fateor fieri, non me hanc rem patri,
Ut ut erat gesta, indicasse! exorassem, ut eam ducerem domum.

Dedisti verba. Verba dare, est fallere, promissis non stare.

Hem. Hæc dicit Æschinus vetulæ.

Valeas. Vetulæ verba sunt: facesse o Æschine: vel, bene sit tibi: ironia.

Illam. Callidiam, hanc enim Sostrata suspicabatur ab Æschino raptam & prælatam Pamphilæ filiæ suæ.

Repressi. Nolui arcanum omne aperire isti vetulæ loquaci.

Efferri. Palam fieri.

Age mitto, &c. Sed esto sane, fieri possit ut id non exeat; id est, permaneat, pervulgetur; metuo tamen ne non mihi credant Sostrata, & Hegio, si dixerim me non mihi, sed fratri Callidiam rapuisse adeo multa conveniunt verisimilia; cur existimer illam voluisse mihi rapere ipsi.

Ad me domum. Meam domum est abducta e Sannionis domo.

Hanc rem. Meas cum Pamphila nuptias.

Patri. Micioni.

Ut ut erat gesta. Sive bene, sive male.

Indicasse. Infinitivus adhibetur in motu graviori: subaudiendum, nonne me oportuit, decebat indicasse?

Ducerem domum. Uxorem haberem palam: uxores ducebantur virorum domum cum facibus & pompa.

Ces-

Cessatum usque adhuc est : nunc jam porro Æschine expergiscere.

Nunc hoc primum est ; ad illas ibo, ut purgem me, accedam ad fores.

Perii, horresco semper, ubi fores pulsare hasce occipio miser.

Heus, heus, Æschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium.

Prodit nescio quis ; concedam huc.

Cessatum est. Nempe a me, hactenus silui & cunctatus sum rem omnem aperire Micioni.

Hoc primum est. Illud primo loco agendum est.

Purgem. Excusem, crimen amoliar.

Fores. Sostratæ.

Aperite aliquis. Aliquis vim pluralem habet, inquit *Donat.* quia non est aliquis nisi de multis.

SCENA QUINTA.

MICIO, ÆSCHINUS.

Æschinus Micioni aperit suas cum Pamphilo, quas hactenus eum celarat, nuptias.

M. ITA ut dixi, Sostrata,

Facito : ego Æschinum conveniam, ut quomodo acta hæc sint, sciat.

Sed quis ostium hoc pulsavit ? *Æ.* pater hercle est, perii, *M.* Æschine.

Æ. Quid huic hic negotii est ? *M.* tunc has pepulisti fores?

Tacet : cur non ludo hunc aliquantisper ? melius est,

Ut dixi. Multa intus locutus fuerat : nunc jubet ut vel securæ sint, vel adornent nuptias. *Donat.*

Non ludo. Non animi timore percello, animi caussa, & exagito : dicit hoc secum, & clam.

Quandoquidem hoc nunquam mihi ipſe voluit credere.
Nil mihi reſpondes? Æ. non equidem iſtas, quod ſciam.
M. Itane? nam mirabar quid hic negotii eſſet tibi.
Erubuit: ſalva res eſt. Æ. dic ſodes, pater.
Tibi vero quid iſthic eſt rei? M. nihil mihi quidem:
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc advocatum ſibi. Æ. quid? M. ego dicam tibi.
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ,
Opinor has non noſſe te, & certo ſcio:
Neque enim diu huc commigrarunt. Æ. quid tum poſtea?
M. Virgo eſt cum matre. Æ. perge. M. hæc virgo orba eſt patre:
Hic meus amicus illi genere eſt proximus:
Huic leges cogunt nubere hanc. Æ. perii. M quid eſt?
Æ. Nihil. recte: perge. M. is venit, ut ſecum avehat:
Nam habitat Mileti. Æ. hem! virginem ut ſecum advehat?
M. Sic eſt. Æ. Miletum uſque obſecro? M. ita. Æ. animo male eſt.

Hoc. Arcanum, clandeſtinas nuptias.
Credere. Aperire, & mihi confidere.
Iſtas. Subaudi, pulſavi forês.
A foro. Platea.
Advocatum. Non ſignificat hic cauſidicum, ſed eum qui ad opem alicui in negotio ferendam ab illo vocatur, & rogatur, ut vel ſua tantum præſentia, vel ſuffragatione reum adjuvet.
Diu. Pridem.
Virgo. Pamphilam intelligit.
Leges. Lex erat Athenis a Solone lata, ut virginem orbam parentibus duceret is qui eſſet illi proximus genere, aut ei dotem daret.
Avehat. Pamphilam.
Mileti. Eſt urbs Aſiæ minoris in Caria.
Obſecro. Mirantis & interrogantis eſt.
Animo male eſt. Diſcrucior, vel, linquor animo.

Cen-

Quid ipsæ ? quid ajunt ? *M.* quid istas censes ? nihil enim
Commenta mater est, esse ex alio viro
Nescio quo puerum natum, neque eum nominat :
Priorem esse illum, non oportere huic dari.
Æ. Eho nonne hæc justa tibi videntur postea ?
M. Non. *Æ.* obsecro, non ? an illam hinc abducet, pater ?
M. Quidni illam abducat ? *Æ.* factum a vobis duriter,
Immisericorditerque; atque etiam, si est, pater
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
M. Quamobrem ? *Æ.* rogas me ? quid illi tandem creditis
Fore animi misero, qui illi consuevit prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat)
Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!
M. Qua ratione isthuc ? quis despondit ? quis dedit ?
Cui, quando nupsit ? auctor his rebus quis est ?
Cur duxit alienam ? *Æ.* an sedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc veniret, expectantem ? hæc mi pater

Censes ? Subaudi, dicere.

Nihil enim. Subaudi, dicunt.

Commenta est. Excogitavit hanc fabulam ut diceret, &c.

Priorem. Potiorem, præferendum.

Huic dari. Pamphilam uxorem non esse dandam huic, qui genere est proximus, sed illi, unde filium prius Virgo suscepit, ita pugnat mater.

Illi consuevit. Pro uxore illam hactenus habuit.

Haud scio an. Procul dubio, utique.

Isthuc. Istud dicis ?

Quis despondit ? Quis illi ignoto Pamphilam uxorem promisit ?

Cui ? Quis ille est, qui vocatur, cui data uxor esse dicitur.

Auctor. Is dicitur, cujus nomine & fide res aliqua transigitur, qui eam ratam & firmam facit, cujus eventum præstat.

Sedere. Innuptam esse.

Grandem. Ætate provectam.

Te dicere æquum fuit, & id defendere.

M. Ridicule: adversumne illum caussam dicerem,

Cui veneram advocatus? sed quid, Æschine,

Nostra, aut quid nobis cum illis? abeamus: quid est?

Quid lacrumas? *Æ.* pater, obsecro, ausculta. *M.* Æschine audivi omnia,

Et scio, nam te amo; quo magis, quæ agis, curæ sunt mihi.

Æ. Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,

Ut me hoc delictum admisisse inme id mihi vehementer dolet,

Et me tui pudet. *M.* Credo hercle, nam ingenium novi tuum

Liberale: sed vereor ne indiligens nimium sies.

In qua civitate tandem te arbitrare vivere?

Clam patre tuo pro uxore habuisti virginem:

Jam id peccatum primum magnum: at postquam id evenit, cedo,

Nunquid circumspexti? aut nunquid tute prospexti tibi:

Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,

Qua rescisceerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.

Nostra? Subaudi; refert?

Promerentem. Merentem amari.

Tui pudet. Pudore afficior tui caussa & gratia; pudet me in conspectum tuum venire.

Circumspexti. Circumspexisti: in omnem partem oculos circumtulisti, ut videres quid esset in ea re mali, periculi, & remedii.

Quid fieret. Quid faciendum tibi esset, qua ratione faciendum, quid cautionis & remedii, quo pacto afferendum.

Qua rescıscerem. Qua via & ratione istud ab alio quopiam acciperem, si quidem te ipsum pudebat mihi dicere. Nihil horum considerasti.

Hæc dum dubitas. Dum hæres incertus ac dubius quid agas, dum cunctaris huic malo mederi.

Pro-

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et illam, sine tua opera, iri deductum domum?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. *Æ.* hem! *M.* bono animo es, inquam. *Æ.* Pater,
Obsecro num ludis tu nunc me? *M.* ego te? quamobrem? *Æ.* nescio:
Nisi, quis tam misere hoc esse cupio verum, eo vereor magis.
M. Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.
Æ. Quid: jamne uxorem? *M.* jam. *M.* jam? *M.* jam quantum potest. *Æ.* Di me, pater,
Omnes oderint, ni magis te, quam oculus nunc amo meos.
M. Quid? quam illam? *Æ.* æque. *M.* perbenigne. *Æ.* quid? ille ubi est Milesius?
M. Abiit; periit; navem ascendit: sed cur cessas? *Æ.* abi pater:
Tu potius Deos comprecare, nam tibi eos certe scio,
Quo vir melior multo es, quam ego, obtemperaturos magis.
M. ego eo intro; ut, quæ opus sunt, parentur; tu fac, ut dixi, si sapis.

Prodidisti. Decepisti, in periculum adduxisti.

Gnatum. Natum ex ea infantem.

Confecturos. Deos istis malis provisurus: te cessante, nihil agente.

Vereor. Ne non verum sit. Est autem ordo: nescio an me laudas, & eo magis vereor ne me ludas, quo magis cupio rem ita esse uti dicis.

Jam quantum potest. Quam fieri poterit celerrime.

Quam illam. Num amas me magis quam illam, nempe Pamphilam.

Æque. Atque illam.

Periit. Evanuit, quid illo factum fuerit ignoratur: ita, rem a se fuisse fictam, indicat.

Ut dixi. Esto deinceps cautior & sapientior.

Æ. Quid hoc est negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?
Si frater, aut sodalis esset, qui magis morem gereret?
Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem!
Itaque adeo magnam mihi injecit sua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo.
Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptiis egomet siem.

Hoc est filium esse. Quis filius me fortunatior est? quis pater illo melior?
Gestandus in sinu. Locutio latina: ex animo diligendus.
Itaque, &c. Fecit Micio ista sua benignitate in me, ut vehementer id curem & caveam, ne quid imprudens faxim, quod ipsi displicere possit: prudens certe & sciens nihil ejusmodi faciam.

SCENA SEXTA.

DEMEA.

Demea defatigatus cursitando per urbem, ut fratrem quæreret, eo non invento domum ipsius redit, ut, quem abesse putat, expectet.

D. DEfessus sum ambulando: ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Jupiter.
Perreptavi usque omne oppidum, ad portam, ad lacum,
Quo non? neque illic fabrica ulla erat, neque fratrem homo

Ut te. Subaudi, precor, velim.
Monstratione. Monstraverat, sive indicaverat Syrus, in scena secunda, ubi moraretur Micio: locum vide.
Fabricam. Officina fabri

Vidisse se ajebat quisquam: nunc vero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

bri lignarii.
Obsidere. Perstare velut in obsidione & excubiis.
Usque. Tamdiu.

SCENA SEPTIMA.

MICIO, DEMEA.

Furit Demea ob Æschini flagitium: Micio fratrem conatur placare mira lenitate.

M. IBo, illis dicam nullam esse in nobis moram.
D. Sed eccum ipsum: te jam dudum quæro, Micio.
M. Quidnam? *D.* fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis. *M.* ecce autem. *D.* nova,
Capitalia. *M.* ohe, jam .... *D.* ah! nescis qui vir. *M.* scio.
D. Ah stulte, tu de psaltria me somnias
Agere, hoc peccatum est in virginem civem. *D.* scio.
D. Ohe, scis, & patere? *M.* quid ni patiar? sit. *D.* dic mihi,

Illis. Sostratæ, Pamphilæ, dicam per me non stare quominus Pamphilæ cum Æschino nuptiæ celebrentur.
Quidnam. Propter quid autem?
Illius. Æschini.
Ecce autem. Subaudi, occipiunt jurgia, incipit litigare.
Capitalia. Capite & extremo supplicio plectenda.
Ohe, jam ... Satis est, desine, particulæ hæc, *ohe*, finem rei notat.
Qui vir. Quam flagitiosus adolescens sit Æschinus. Hoc verbum *vir*, ad laudem fere accipitur, & in bonam partem: sumitur itaque hic ironice.
Hoc. De quo tecum ago, quod modo queror, ab eo commissum est in civem, non in psaltriam ignotam & mancipium.

In-

Non clamas? non insanis? *M.* non. *D.* malim quidem.

Puer natus est. *M.* Di bene vortant .... *D.* virgo nihil habet:

M. Audivi. *D.* & ducenda indotata est? *M.* scilicet.

D. Quid nunc futurum est? *M.* id enim, quod res ipsa fert:

Illinc huc transferetur virgo. *D.* o Jupiter!

Isthoccine pacto oportet? *M.* quid faciam amplius?

D. Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi istuc dolet,

Simulare certe est hominis. *M.* quin jam virginem

Despondi; res composita est, fiunt nuptiæ;

Dempsi metum omnem: hæc magis sunt hominis. *D.* ceterum

Placet tibi factum Micio? *M.* non: si queam

Mutare, NUNC, CUM non queo, æquo animo fero.

ITA VITA EST HOMINUM, quasi, cum ludas tesseris:

Si illud, quod est maxume opus jam, non cadit,

Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.

D. Corrector! nempe tua arte viginti minæ

Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,

Aliquo abjicienda est, si non pretio, at gratiis.

M. Neque est, neque illam sane studeo vendere.

Insanis. Debacchiaris.

Malim quidem. Subaudi: male perire, quam hæc pati.

Fert. Monet, nempe id fiet quod est faciendum, res ipsa loquitur.

Illinc. E domo matris.

Huc. In nostram.

Oportet. subaudi, fieri.

Ipsa re. Propter flagitii gravitatem.

Simulare. Dolorem.

Hominis. Probi & prudentis.

Non. Non placet; vellim, si possem, facere, ut factum non esset: si esset integrum, vellem esse infectum.

Non cadit. Non jactum est.

Corrector! Præclarum emendatorem!

Viginti minæ. Vide actum superiorem.

Si non pretio. Si non potest ejici ita ut alicui vendatur pretio.

Gratiis. Gratuito.

Neque est. Subaudi, eji-

D. Quid igitur facies? M. domi erit. D. pro Divum fidem!
Psaltria, & materfamilias una in domo?
M. Cur non? D. sanumne te credis esse. M. equidem arbitror.
D. Ita me Di ament, ut video ego tuum ineptiam:
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
M. Cur non? D. & nova nupta eadem hæc discet? M. scilicet.
D. Tu inter eas restim ductam saltabis. M. probe:
Et tu nobiscum una, si opus sit. D. hei mihi!
Non te hæc pudent? M. jam vero omitte, Demea,
Tuam isthanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hilarem, ac lubentem fac te in nati nuptiis.
Ego hos conveniam; post huc redeo. D. o Jupiter!
Hanccine vitam? hoscine mores? hunc dementiam?
Uxor sine dote veniet, intus psaltria est,
Domus sumptuosa, adolescens luxu perditus,
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus.
Servare prorsus non potest hanc familiam.

ejicienda, vendenda.

Materfamilias. Mulier pudica & honesto juncta matrimonio significatur, quasi familiæ mater: familias genitivus est priscus.

Facturum. Subaudi, hoc, nempe te illa domi tuæ servaturum.

Quicum. Cum qua.

Nova nupta. Pamphila.

Restim ductans. Romani ita saltabant interdum, ut præsultor, & chori princeps funem teneret manu, tum ceteri ab illo: natum hoc ludi genus refert Donatus ab eo fune, quo equus ligneus a Græcis fabricatus in Trojana mœnia introductus est.

Una. Subaudi, saltabis, funem tenebis.

Lubentem. Vox ista conviviis apta est: unde Aul. Gellius lubentias vocat conviviorum lautitias, & ad bibendum invitationes l. 15. 2.

Hos. Æschinum, Sostratam, Hegionem.

Salus. Dea incolumitatis & sanitatis præses, cui dicatum Romæ templum.

SCE-

SCENA OCTAVA.

SYRUS, DEMEA.

Syrus bene potus ac pransus a domo Æschini prodit, atque a Demea deprehenditur.

S. ÆDepol, Syrisce, te curasti molliter,
Lauteque munus administrasti tuum;
Abi: sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. *D.* illud sis vide
Exemplum disciplinæ. *S.* ecce autem hic adest senex
Noster; quid fit? quid tu es tristis? *D.* oh scelus!
S. Eho, jam tu verba fundis hic, sapientia:
D. Tun' si mens esses?.... *S.* Dis quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilisses. *D.* exemplum omnibus
Curarem ut esses. *S.* quamobrem? quid feci? *D.* rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potasti scelus,
Quasi re bene gesta. *S.* Sane nollem huc exitum.

Ædepol. Per ædem seu templum Pollucis.

Syrisce. Se ipsum alloquitur, voce diminuta, ut blandientes solent.

Munus. Ironia, bene potasti.

Abi. Vox etiam blandientis, id sonans, bene est; gratulor.

Prodeambulare. Prodire & spatiari ante fores.

Sis. Si vis; expletiva particula rogitantis est, & ferme verbo postponitur, videsis, refersis, idest, si placet, vide; rogo te ut referas, videas &c.

Disciplinæ. Modestiæ, temperantiæ, domus bene moratæ.

Quid fit. Hac voculа se invicem salutabant vulgo.

Verba. Sententias.

Sapientia. Quasi si esses ipsa sapientia.

Tun'. Tune. Subaudi, hæc faceres, ita satur esses, ita flagitiosus.

Dis. Dives, sumitur interdum pro Deo divitiarum Pluto, & Plutone, Dis, Ditis.

Rem. Opes, fortunas, familiam tuam florentem in perpetuum reddidisses.

Exitum. Impersonale vocis passivæ: nollem huc prodisse; huc a me prodeambulatum doleo.

SCE-

SCENA NONA.

DROMO, SYRUS, DEMEA.

Demea Ctesiphonem appellari audiens a Dromone, fores irrumpit, ac potantem cum Callidia Ctesiphonem offendit.

D. HEus Syre, rogat te Ctesipho ut redeas. *S.* abi.
D. Quid Ctesiphonem hic narrat? *S.* nihil. *D.* eho, carnifex,
Est Ctesipho intus? *S.* non est. *D.* cur hic nominat?
S. Est alius quidam parasitaster parvulus.
Nostin'? *D.* jam scibo. *S.* quid agis, quo abis? *D.* mitte me.
S. Noli inquam. *D.* non manum abstines, mastigia?
An tibi mavis cerebrum dispergi hic? *S.* abiit.
Ædepol commissatorem haud sane commodum.
Præsertim Ctesiphoni: quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiscam hoc villi, sic agam.

Narrat. Nominat.
Nihil. Nihil est rei.
Est alius. Ejusdem nempe nominis.
Parasitaster. Exiguus parasitus. Erant autem parasiti, qui alienas mensas consectabantur, & idcirco multa indigna & faciebant & ferebant.
Mitte. Sine ire.
Mastigia. Plagis dignus, ductum verbum a μάςιξ, voce græca, quæ flagellum significat, ita fere vocabantur servi nequam.
Abiit. Ingressus est, mihi e manibus evasit.
Commissatorem. Convivam, compotatorem.
Edormiscam. Dormiendo decoquam.
Hoc villi. Hoc vinum quod potavi edormiscam, & digeram meam crapulam: *villum* autem vox diminutiva pro exiguo, & malo vino, quasi vinulum.

ACTUS

Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum, responde. *M.* factum est, non nego.
D. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis uxorem Micio? nam qui minus
Mihi idem jus æquum est esse, quam mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. Non æquum dicis. *D.* non? *M.* nam vetus verbum hoc quidem est,
COMMUNIA esse amicorum inter se omnia.
D. Facete, nunc demum isthæc nata oratio est.
M. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio si id te mordet, sumptum filii
Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro te tollebas tua,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tuam uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eamdem illam rationem antiquam obtine:
Conserva, quære, parce, fac quamplurimum
Illis relinquas, gloriam tu istam obtine,

Est ortum. Tu primum id ut fieret postulasti.

Curemus, &c. Cur emis psaltriam, quam Ctesiphonides uxorem?

Nam qui minus . . . Ordo est: nam qui, id est, cur minus æquum est idem jus esse mihi tecum, quam mecum tibi: sententia hæc: cur idem juris tecum non habeo, ac tu mecum? æquo jure agamus: tu Æschinum solum cura, ego Ctesiphonem solum.

Communia. Adeoque possumus utrique utrumque curare.

Facete, nunc, &c. Lepidam responsionem, nunc demum hoc dicis.

Sumptum quem . . . Pro sumptus, quem faciunt, vel, quem sumptum faciunt: ita Virgil. *Urbem quam statuo vestra est.*

Pro re. Pro tuis opibus, quantam ferebant tuæ fortunæ.

Tollebas. Educabas: veteres natos pueros humi deponebant; mox si educare statuerent, eosdem tollebant ab humo.

Eamdem, &c. Perge facere, ut hactenus fecisti.

Mea.

Mea, quæ præter ſpem evenere, utantur ſine:
De ſumma nihil decedet: quod hinc acceſſerit,
Id de lucro putato eſſe: omnia hæc ſi voles
Id animo vere cogitare, Demea:
Et mihi, & tibi, & illis dempſeris moleſtiam.
D. Mitto rem: conſuetudinem ipſorum . . . . *M.* mane.
Scio, iſthuc ibam: multa in homine, Demea,
Signa inſunt; ex quibus conjectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, ſæpe ut poſſis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet;
Non quod diſſimilis res ſit, ſed quod is, qui facit:
Quæ ego eſſe in illis video, ut confidam fore ita;
Ut volumus: video eos ſapere, intelligere, in loco
Vereri, inter ſe amare; ſcire eſt liberum
Ingenium, atque animum; quovis illos tu die

Mea. Eſt hoc pronomen in accuſativo plurali: dicebant enim, utor aliquid: hoc autem ſibi vult Micio: patere ut meis opibus utantur, quas non debebant ſperare: ſi enim uxorem duxiſſem, veniſſent mea bona ad uxorem, & liberos meos, & illis tui liberi caruiſſent, quibus jam fruuntur tamen.

De ſumma. Abs te illis relinquenda, de tuis bonis.

Decedet. Detrahetur, minuetur.

Hinc. Ex me: quod illis dedero.

Acceſſerit. Pecuniæ & bonorum venerit.

Mitto rem. De bonis ſollicitus non ſum.

Conſuetudinem. Mores: ſubaudi, expendamus.

Iſthuc ibam. De ipſorum moribus eram dicturus.

Qui facit. Subaudi, ſit diſſimilis: eamdem rem duo faciunt non eadem præditi indole: unde alter illam ſine periculo & impune, alter cum noxa, & detrimento facit.

Quæ ego, &c. Video in illis hæc eſſe ſigna, e quibus conjici poſſit, ipſis licere facere, quod aliis non item liceret.

Fore ita. Tales exituros aliquando, quales cupimus.

In loco. Ubi res poſtulat: cum decet.

Vereri. Erubeſcere, pudore affici.

Scire eſt. Licet ex iis cognoſcere.

Liberum. Liberale, honeſtum.

Re-

Reducas: at enim me tuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo : o noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius :
SOLUM UNUM hoc vitium affert senectus hominibus,
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quod illos sat ætas acuet. *D.* ne nimium modo
Bonæ tuæ istæ nos rationes, Micio,
Et tuus iste animus æquus subvertat. *M.* tace,
Non fiet: mitte jam isthæc; da te hodie mihi,
Exporge frontem. *D.* scilicet, ita tempus fert,
Faciundum est: ceterum rus cum filio
Cum primo lucu ibo hinc. *M.* immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te. *D.* & istam psaltriam
Una illuc mecum hinc abstraham. *M.* pugnaveris.
Eo pacto prorsum illi alligatis filium.
Modo facito, ut illam serves. *D.* ego isthuc videro:
Atque ibi, favillæ plena, fumi, ac pollinis

Reducas. Nempe ad officium & viam virtutis.

Ab re omissiores. Negligentiores in quærendis opibus: ne minus studeant rei familiari augendæ.

Ætate. Senectutis beneficio.

Ad rem. Ad opes conquirendas.

Quod. Ad quam rem & attentionem in re facienda.

Acuet. Docebit, instigabit.

Ne nimium modo. Cave modo, ne nimium, &c.

Æquus. Mitis, indulgens.

Subvertat. Eos perdat.

Da te mihi. Remitte paullulum de tua ista severitate in meam gratiam. Mihi obsequere, & gratificare.

Exporge. Exporrige, exhilara.

Lucu. Antique, pro luce; nempe, cras summo mane abibo.

Illuc. Rus.

Pugnaveris. Pugnabis, id est, non sine pugna & labore illam abstrahes hinc: rem magnam feceris, si &c. vel, viceris, concedo.

Illic. Ea ratione ruri tuum filium facillime detinebis, si psaltriam ruri eum habere patiaris.

Modo. Tantummdo.

Ibi. In villa, illic. Ordo est, atque saxo, sive perficiam, ut illic plena sit fumi & pollinis coquendo & molendo.

Pollinis. Farinæ tenuioris.

Coquendo sit saxo, & molendo; præter hæc,
Meridie ipso faciam ut stipulam colligat;
Tam excoctam reddam, atque atram, quam carbo est. *M.* placet:
Nunc mihi videre sapere, atque equidem filium
Tum etiam cogas, ut formam illius prædicet.
D. Derides? fortunatus, qui isthoc animo sies:
Ego sentio. *M.* ah pergis ne ne? *D.* jam jam desino.
M. I ergo intro & cui opus est, ei rei hunc sumamus diem.

Ego sentio. Ego sentio te esse infelicissimum: id autem absolvere non potuit interpellante Micione.

Pergis ne? Jurgari.

Ei rei. Nempe ad celebrandas Æschini nuptias.

SCENA SECUNDA.

DEMEA.

Demea pene a Micione victus incipit mitescere.

D. NUnquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, usus, semper aliquid adportet novi;
Aliquid moneat; ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies:
Quod mihi nunc evenit: nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc,
Prope jam excurso spatio, mitto: id quamobrem? re ipsa reperi,

Subducta. Nemo tam bene putatam & comparatam vitæ degendæ rationem habuit: ducere, ait *Donat*. est digitis computare, sed palam; subducere, clam & secum.

Nescias. Nescire & hactenus ignorasse videaris.

Prima. Carissima, optima.

Excurso spatio. Vita confecta in summa senectute.

Mitto. Repudio; condemno.

Id quamobrem? Cur autem de-

FACILITATE NIHIL homini esse melius, neque clementia,
Id esse verum, ex me, atque ex fratre, cuivis facile est noscere;
Ille suam semper egit vitam in otio, in conviviis;
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus;
Sibi vixit, sibi sumptum fecit; omnes benedicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,
Duxi uxorem; quam ibi miseriam vidi! nati filii,
Alia cura; porro autem, dum studeo, illis ut quam plurimum
Facerem, contrivi in quærundo vitam, atque ætatem meam:
Nunc exacta ætate, hoc fundi pro labore ab his fero,
Odium: ille alter sine labore patria potitur commoda,
Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia,
Illum diligunt, apud illum sunt ambo; ego desertus sum;
Illum ut vivat, optant, meam autem mortem expectant scilicet.

desero illam vitam duriorem? quia nempe reperii, &c.

Facilitate. Comitate, indulgentia, benignitate.

Os. Neminem coram offendere in os: subaudi, solitus est.

Sibi vixit. Suo more: arbitratu, commodo.

Facerem. Subaudi, lucri, pecuniæ compararem plurimum.

Fructi. Antique, pro, fructus.

Ille alter. Micio fruitur omnibus commodis, quæ patres e liberis possunt percipere.

Potitur commoda. Potior cum accus. antique ponebatur, ut fruor, utor, &c.

Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos

Paullo sumpto: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.

Age, age, nunc experiamur contra hæc, quod ego possiem

Blande dicere, aut benigne facere, quando huc provocat.

Ego quoque a meis me amari & magni pendi postulo:

Si id fit dando, atque obsequendo, non posteriores feram.

Deerit? id mea minime refert, qui sum natu maximus.

Eductos. Educatos.

Suos. Sibi addictos & amantes.

Paullo. Exiguo.

Huc provocat. Me ad istam lenitatem & hilaritatem invitat.

Posteriores feram. Non ero inferior fratre. Primas, secundas, postremas ferre, subaudi, partes: sumptum a fabularum actoribus, inter quos præcipui, primas agere dicuntur, alii secundas, tertias, &c.

Deerit. Subaudi, pecunia: opes hinc meæ minuentur.

Maximus. Adeoque morti vicinior, & qui paucioribus egeam.

SCE-

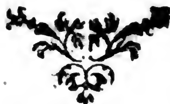
SCENA TERTIA.

SYRUS, DEMEA.

Subeunte domum Micione, substiterat ante fores Demeæ, secum ea, quæ audierat a fratre, reputans; hunc Micio rogat per Syrum, ne abeat longius; novam humanitatem induit Demea.

S. HEus Demea, rogat frater ne abeas longius.
D. Quis homo? o Syre noster, salve, quid fit? quid agitur?
S. Recte. D. optime est: jam nunc hæc tria primum addidi
Præter naturam, o noster, quid fit? quid agitur?
Servum haud illiberalem præbes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. gratiam habeo. D. atqui, Syre.
Hoc verum est, & ipsa re experiere propediem.

Hæc. Tria verba, nempe, o noster, quid fit, quid agitur? gratulatur sibi de tam nova sua urbanitate. *Hoc verum est.* Cave putes me jocari: serio loquor.

SCENA QUARTA.

GETA, DEMEA.

Ibat ad Micionem Geta cum Sostrata, incidunt in Demeam, qui novam affabilitatem prae-fert, ac Getam praeter ingenium laudat.

G. HEra ego huc ad hos proviso, quam mox virginem
Accersant: sed eccum Demeam, salvus fies:
D. Oh, qui vocare? G. Geta. D. Geta, hominem maximi
Pretii esse hodie te judicavi animo meo:
Nam is mihi est profecto servus spectatus satis,
Cui dominus curae est, ita ut tibi sensi, Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid usus venerit,
Lubens bene faxim: meditor esse affabilis,
Et bene procedit. G. bonus es, cum haec existimas.
D. Paullatim plebem primulum facio meam.

Hera. Sostratam alloquitur.

Ad hos proviso... Procedo ad ipsos, nempe Micionem & Aeschinum, ut visam quando velint virginem, nempe Pamphilam adduci.

Quam mox. Adverbium est, cito, mature.

Spectatus. Spectatae & expertae probitatis.

Si quid... Si quid evenerit, opus fuerit; si qua se occasio dederit.

Meditor... Dicit hoc submissa voce, & sibi nova sua humanitate gratulatur.

Existimas. Credis de me, loqueris: *existimo*, saepe sumitur pro dico.

Primulum. Primum, primo loco: per *plebem* servos intelligit: populus honoratior est plebe; plebs, infimi civium.

Facio meam. Mihi concilio, demereur affabilitate mea.

SCENA QUINTA.

ÆSCINUS, DEMEA, SYRUS, GETA.

Demea Æschini uxorem, ipsis parietibus dirutis, ut via sit commodior, adduci domum jubet.

Æ. OCcidunt me, equidem, dum nimis sanctas nuptias
Student facere: in apparando consumunt diem.
D. Quid agitur Æschine? Æ. hem pater mi, tu hic eras?
D. Tuus hercle vero & animo, & natura pater,
Qui te amat plusquam hosce oculos: sed cur non domum
Uxorem accersis? Æ. cupio: verum hoc mihi moræ est
Tibicina, & hymenæum qui cantent. D. eho:
Vin' tu huic seni auscultare? Æ. quid? D. missa hæc face.
Hymenæum, turbam, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in orto maceriam jube dirui,
Quantum potest; hac transfer, unam fac domum
Transduce & matrem, & familiam omnem ad nos. Æ. placet.
Pater lepidissime. D. euge, jam lepidus vocor.

Sanctas. Sollemnes, religiose apparatas.

Tibicina. Subaudi, remoratur: tibicinam expecto & homines qui cantent hymenæum; erat hymnus nuptialis ab Hymenæo nuptiarum Deo sic dictus.

Huic seni. Mihi seni.

Lampadas. Ducebatur uxor in mariti domum præeuntibus facibus quinque: illas ferebant pueri patrimi & matrimi, id est, qui patrem & matrem haberent superstites.

Maceriam. Varro esse dicit parietem e lapidibus sine cœmento.

Quantum potest. Quanta vi & celeritate fieri potest maxima.

Hac. Per hanc viam, per maceriam dirutam.

Transfer. Domum ducito.

Transduce. Transportari jube.

Fratri ædes fient perviæ, turbam domum
Adducet, sumptum admittet; multa: quæ mea?
Ego lepidus ineo gratiam: jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo viginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? *S.* quid ergo? *D.* dirue:
Tu, illas, abi, & traduce. *G.* Di tibi, Demea,
Bene faciant, cum te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle. *D.* dignos arbitror.
Quid tu ais? *Æ.* sic opinor. *D.* multo rectius est,
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. *Æ.* nihil enim vidi melius mi pater.
D. Sic soleo; sed eccum, Micio egreditur foras.

Perviæ. Apertæ & patentes.

Adducet. Micio frater.

Multa. Hæc omnia multi sunt impendii, ac sumptus, vel alia multa faciet.

Quid mea? Subaudi, refert, interest?

Ineo gratiam. Mihi interim animos illorum concilio, in gratiam eo, amicos mihi comparo.

Illi. Sannioni, unde fuerat empta psaltria. Etsi autem in scena 4. Actus 3. jam illi Sannioni persolutæ dicantur illæ 20. minæ, tamen id oblitus fuisse Demea dici potest, vel cum hoc ab Syro in memorata scena narraretur, non satis attendisse.

Babylo. Argentarius quidam.

Ex animo. Libenter, tam grato animo.

Factum. Subaudi, bene. Di tibi bene faxint, cum te video nostræ familiæ tam liberaliter velle benefactum, tam sponte gratificari.

Puerperam. Mulierem quæ modo peperit puerum.

Nihil melius. Nullum vidi patrem te commodiorem & meliorem.

SCENA SEXTA.

MICIO, DEMEA, ÆSCHINUS.

Demea immodica liberalitate pristinam parcitatis labem conatur eluere.

M. JUbet frater? ubi is est? tunc jubes hoc, Demea?
D. Ego vero jubeo, & in hac re, & aliis omnibus
Quam maxime unam facere nos hanc familiam
Colere, adjuvare, adjungere. *Æ.* ita quæso pater.
M. Haud aliter censeo. *D.* immo hercle ita nobis decet.
Primum hujus uxoris est mater. *M.* est: quid postea?
D. Proba, & modesta. *M.* ita ajunt. *D.* natu grandior.
M. Scio. *D.* Parere jam diu per annos hæc non potest:
Nec qui eam respiciat, quisquam est, sola est. *M.* quam hic rem agit?
D. Hanc te æquum est ducere, & operam, ut fiat, dare.
M. Me ducere autem? *D.* te. *M.* me? *D.* te inquam. *M.* ineptis. *D.* si tu sis homo,
Hic faciet. *Æ.* mi pater. *M.* quid tu huic, asine, auscultas? *D.* nihil agis:

Jubet frater? Audierat a Syro diruendam esse maceriam; admirans petit, an id porro jubeat Demea.
Colere. Observare & amare nos invicem.
Adjungere. Demereri.
Primum. In primis, præ ceteris.
Hujus. Sostratam decet apud nos esse, quia est mater uxoris hujus, nempe Æschini, est mater Pamphilæ.
Per annos. Propter senectutem.
Respiciat. Adjuvet.
Te. O Micio.
Ducere. Uxorem accipere.
Et te. O Æschine.
Ineptis. Desipis.
Si tu, &c. O Æschine si

Fieri aliter non potest. *M.* deliras. *Æ.* sine, te exorem, mi pater.

M. Insanis? aufer. *D.* age, da veniam filio. *M.* satin' sanus es? ego

Novus maritus anno demum quinto & sexagesimo

Fiam, atque anum decrepitam ducam? idne estis auctores mihi?

Æ. Fac: promisi ego illis. *M.* promisti autem? de te largitor puer,

D. Age, quid? si quid te majus oret? *M.* quasi hoc non sit maximum.

D. Age, da veniam. *Æ.* ne gravare. *D.* fac, promitte. *M.* non omittis?

Æ. Non, nisi exorem. *M.* vis est hæc quidem. *D.* age prolixe Micio.

M. Et si hoc mihi pravum, ineptum, absurdum, atque alienum a vita mea

Videatur, si vos tantopere isthuc vultis, fiat. *Æ.* bene facis,

Merito te amo. *D.* verum, quid ego dicam? hoc confit quod volo.

Quid nunc quod restat? Hegio his est cognatus proximus,

Affinis nobis, pauper; bene nos aliquid facere illi decet.

M. Quid facere? *D.* agelli hic sub urbe est paullulum, quod locitas foras:

generose ac fortiter id aggrederis, Micio id faciet: hoc ipsi persuadebis.

Aufer. Subaudi, te; abi, apage, vel aufer manum qua mihi blandiris.

Da veniam. Annue quod perit.

Largitor. Largire: promitte liberaliter tua, non aliena.

Si quid. Subaudi, nonne faceres, quanto magis facias, quod est factu facillimum & minimum.

Da veniam. Sine, te exorari.

Age prolixe. Age, liberaliter facito.

Confit. Conficitur quod volo, nempe ut Sostrata sit uxor Micionis: quid ego jam faciendum proponam? quid restat ad cumulum liberalitatis?

Affinis nobis. Uxoris cognati, marito affines sunt. *Donat.*

Sub urbe. Prope urbem.

Foras. Alicui ignoto, & alie-

Huic demus, qui fruatur. *M.* paullum id autem? *D.* si multum fiet,
Faciendum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.
Postremo non meum illud verbum facio, quod tu Micio
Bene, & sapienter dixti dudum; vitium commune omnium est,
QUOD NIMIUM ad rem in senecta attenti sumus: hanc maculam nos decet
Effugere: dictum est vere, & re ipsa fieri oportet, Micio.
M. Quid isthuc? dabitur, quandoquidem hic vult. *Æ.* Mi pater.
D. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore & animo. *M.* Gaudeo.
D. SUO SIBI HUNC gladio jugulo.

alieno locas.

Fruatur. Id est, fructum capiat, non proprietate ponatur. *Donat.*

Paullum id autem? An vero ager ille tam exiguus est, quam dicis.

Si malum est. Quamvis multum agri sit, illi tamen dandum.

Pro parte huic est. Vice patris est nurui nostræ: Pamphila hunc patris in loco habet.

Meum illud facio. Tanquam a me ortam sententiam non sequor & adhibeo, sed a te: potest etiam ita interpungi: non meum illud verbum: subaudiendo, est: facio quod ut dixisti bene & sapienter: legunt aliqui non incommode: *postremo nunc meum illud verbum facio:* usurpo mihi sententiam a te dictam, & ut vivendi normam deinceps habebo.

Suo sibi... Istud *sibi* abundat & a veteribus elegantiæ cujusdam caussa addebatur. Ita Plaut. *suo sibi servit patri.* Porro sententia versiculi est hæc: in Micionem fratrem meum pugno lenitate & liberalitate, quam ille virtutem maxime amat ac profitetur ut suam, suis eum dictis capio: retorqueo in ipsum ea quæ in me dixit. Metaphora ducitur a militibus, qui suis ipsorum telis aliquando in pugna conficiuntur.

SCENA SEPTIMA.

SYRUS, DEMEA, MICIO, ÆSCHINUS.

Demea liberalis & commodus esse pergit, Syrum libertate domandum curat, ejusque uxorem, &c. denique quo consilio ea fecerit, docet.

S. FActum est, quod jussi, Demea.
D. Frugi homo es: ædepol hodie mea quidem sententia
Judico, Syrum fieri æquum liberum. *M.* isthunc liberum?
Quodnam ob factum? D. multa. S. o noster Demea, ædepol vir bonus es.
Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulo:
Docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.
D. Res apparet: & quidem porro: opsonare, lautius
Cibos condire, apparare de die convivium:
Non mediocris hominis hæc sunt officia. S. o lepidum caput!
D. Postremo, hodie in psaltria ista emunda hic adjutor fuit:

Jussi. Jussisti. Diruta est maceria.
Frugi. Bonæ frugis, vir bonus.
Æquum, *&c.* Æquum esse ut fiat liber.
Multa. Ob multa facta.
Et quidem porro. Et quidem clare.
Opsonare . . . Cibos exquisitos emere.
De die. Interdiu: media die: solebant veteres sobrii cibum sumere dumtaxat vesperi, aut si quid pranderent, leve hoc & exiguum erat.
Mediocris. Parum ingeniosi, pigri, tardi.
Hæc. Opsonare, apparare convivium.

Alii.

Hic curavit : prodesse æquum est, alii meliores erunt :
Denique hic vult fieri. *M.* vin' tu hoc fieri? *Æ.* cupio. *M.* si quidem
Tu vis, Syre, eho accede huc ad me: liber esto. *S.* bene facis :
Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi præterea, Demea.
D. Gaudeo. *Æ.* & ego. *S.* credo : utinam hoc perpetuum fiat gaudium,
Phrygiam ut uxorem meam una mecum videam liberam.
D. Optimam quidem mulierem. *S.* & quidem tuo nepoti, hujus filio,
Hodie primam mammam dedit hæc. *D.* hercle vero, serio :
Si quidem prima dedit, haud dubium, quin emitti æquum fiet.
M. Ob eam rem? *D.* ob eam : postremo a me argentum, quanti est, sumito
S. Di tibi, Demea, oro omnes semper omnia optata afferant.
M. Syre, processisti hodie pulchre. *D.* siquidem porro Micio
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullulum præ manu

Alii : Alii servi isto beneficio, quo Syrus donabitur, fient diligentiores ad munus suum fungendum; nempe idem sperantes.

Hic vult. Æschinus.

Liber esto. Cum libertatem servo dabant, solebant eum percutere alapa, vel manu prehensum circumagere & emittere.

Seorsum. Privatim, præcipue, nominatim.

Perpetuum. Stabile ac proprium.

Hercle, vero, serio. Tria sunt adverbia idem affirmantia.

Emitti. Liberum pronuntiari sollemni more.

Quanti est. Quanto pretio valet Phrygia.

Processisti. Rem bene gessisti, liber cum uxore factus es.

Paullulum. Pecuniæ.

Præ manu. In manu.

Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. *M.* isthoc vilius.
Æ. Frugi homo est. *S.* reddam hercle, da modo. *Æ.* age, pater. *M.* post consulam.
D. Faciet. *S.* o vir optime. *Æ.* o mi pater festivissime!
M. Quid isthuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?
Quod prolubium? quæ isthæc subita est largitas? *D.* dicam tibi;
Ut id ostenderem, quod te isti facilem, & festivum putant,
Id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Micio.
Nunc adeo si ob eam rem vobis mea vita invisa est, Æschine,
Quia non ista prorsus injusta omnia omnino obsequor;
Missa facio, effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed si id vultis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impense cupitis, consulitis parum,
Hæc reprehendere & corrigere me, & obsecundare in loco,

Unde utatur. Ex quo argento aliquid conficiat lucri.

Isthoc vilius. Syrus iste est vilior & nequior isto flocco, vel pulvisculo, adeoque non reddet.

Post consulam. Videro.

Prolubium. Promptus & lubens animus ad largiendum, ab impersonali, lubet, prolubet: legunt alii *proluvium* a proluendo, & accipiunt pro effusa liberalitate & quasi diluvio prodigalitatis.

Vera vita. Vera ratione, ex æquitate & virtute, quæ regulæ sunt bene vivendi.

Missa facio. Nempe ista omnia, omitto curam omnem vestri: legunt aliqui, *missos facio.*

Obsecundare. Obsequi & indulgere, ubi decet.

Ecce

Ecce me, qui id faciam vobis. Æ. tibi pater permittimus;
Plus scis, quid facto opus est, sed de fratre quid fiet? D. sino.
Habeat; in isthac finem faciat. Æ. istuc recte Plaudite.

Ecce me. Habetis me paratum ad hæc facienda.

Habeat. Callidiam uxorem ducat.

Finem faciat. Aliam ne amet. Putant aliqui deesse scenam ultimam, qua significetur esse agnita Callidia Hegionis filia, sed ejus patrem Hegionem esse ex nullo fabulæ hujus loco apparet, quod indicatum tamen, ex arte, oportuerat, ut fit in Andria: satis igitur est, si Demea ex mera liberalitate quamvis ignotam mulierculam Ctesiphoni condonet.

FINIS.

P. TERENTII
PHORMIO.

ARGUMENTUM.

CHremes, & Demipho Athenienses, fratres erant: Demiphoni filius erat nomine Antipho: Chremes cum e Nausistrata uxore Atheniensi filium Phædriam haberet, aliam uxorem duxerat in Lemno, Ægri maris insula, quo identidem commeabat, ac ne res pervulgaretur, Stilphonem se in Lemno vocari jusserat. Ex hac altera uxore cum filiam nomine Phanium suscepisset, postquam ea decimum quintum ætatis annum attigisset, egit cum fratre suo Demiphone, ut Antiphoni ipsius Demiphonis filio uxor daretur, moxque cum matre Athenas a Lemno adduceretur, clam Nausistrata priori Chremetis conjuge. Eam ob rem in Lemnum iter aggreditur Chremes; verum cum in itinere ob morbum, aut alia de caussa diutius moraretur, illa ejus uxor altera e Lemno venit Athenas, ubi cum eum sub nomine Stilphonis omnibus incto frustra quæsivisset, dolore & morbo victa moritur, ejus filiam Phanium matris funus procurantem videt Antipho, Demiphonis filius, & clam, adjuvante parasito quodam Phormione, uxorem ducit. Reversus e Lemno Chremes, itemque Demipho a Cilicia, quo necessarium iter illi proxime fuerat, ubi rem audiunt, ægre ferunt & eo usque conantur istas nuptias disjungere, dum tandem Chremes filiam suam Phanium agnoscit, quæ Antiphoni nupsisset, quod ipsum ambo peroptabant. Sed ecce tibi aliud malum: Phædria Chremetis e Neusistrata filius psaltriam quandam uxorem acceperat inscio patre, ejusdem Phormionis opera: fu-

rit

rit Chremes, sed precibus tamen & minis Nausistratæ, quæ illius alterum conjugium a Phormione didicerat, mitigatus, Phædriæ veniam dat.

Scena Athenis.

PERSONÆ.

DEMIPHO. } Fratres Athenienses.
CHREMES. }

ANTIPHO, Demiphonis filius.

NAUSISTRATA, uxor Chremetis prior.

PHÆDRIA, filius Chremetis e Nausistrata.

PHANIUM, filia Chremetis e Nausistrata.

PHANIUM, filia Chremetis ex altera ejus uxore Lemnia, persona muta.

SOPHRONA, Phanii matris.

PAMPHILA, uxor Phædriæ, civis agnita, persona muta.

PHORMIO, Parasitus.

DORIO, mercator mancipiorum.

GETA, servus Demiphonis.

DAVUS, servus.

DORCIUM, ancilla.

CHARINUS, } Amici Demiphonis.
HEGIO, }
CRITO, }

P. TERENTII

PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS, L. POSTUMIO Albino, L. Cornel. Merula Ædilib. Cur. Egere L. Ambivius Turpio, L. Attilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus Claudii, Tibiis imparib. Tota Græca, Apollodori Epidicazomenos. Facta quarto, Cn. Fannio, M. Valerio Messala Conss.

Phormio. Ista comœdia tota inscribitur a Phormione una ex ejus personis præcipuis, cujus sunt in illa partes, si non dignitate, at certe in agendis ac miscendis rebus, primæ.

Ludis Romanis. Erant illi Romæ antiquissimi; Jovi, Junoni & Minervæ fiebant; magni vocabantur ob antiquitatem, sumptum, & celebritatem.

Egerunt. Actores præcipui fuere.

Tibiis imparibus, &c. Nempe una dextera, & altera sinistra, qui *modus Phrygius* dicebatur, mixtus ex acuto & gravi sono. Dextra enim tibia, ita dicta quia dextera oris parte inflabatur, unico foramine, eoque apertiori utebatur, unde gravior existebat sonus: sinistra tibia, duplici: unde sonus acutior. Si duæ dexteræ tibiæ inflarentur, *modus Lydius* erat: si duæ sinistræ, *Sarranus* sive *Tyrius*, & tunc paribus tibiis modi illi fieri dicebantur. Vide Andriam.

Tota græca, &c. E græco Poeta Apollodoro tota in latinum sermonem conversa: & Græce inscripta, ἐπιδικαζόμενος, quæ vox Græca eum significat, qui in judicio cum altero contendit: ita vocabat Antiphonem Apollodorus, quia illi fictam litem intendit Phormio, ut eum cogat Phanium uxorem ducere: vel, eum qui jure aliquid obtinet ipsi adjudicatum; & talis est Phormio, secundum quem fertur sententia.

C. Fannio, &c. Anno ab Urbe condita 593. ante Christum 159.

PRO-

PROLOGUS.

Poetæ cujusdam, a quo fuerat lacessitus Terentius, maledictis breviter respondet; deinde attentionem a spectatoribus postulat.

POstquam Poeta vetus poetam non potest
Retrahere a studio, & transdere hominem in otium;
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:
Qui ita dictitat, quas antea fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura levi:
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Cervam videre fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
Quod si intelligeret, cum stetit olim nova,
Actoris opera magis stetisse, quam sua;
Minus multo audacter, quam nunc lædit, læderet;
Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poeta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novus,

Poeta vetus. Aliquis invidus & æmulus Terentii. Lucium Lavinium hunc fuisse volunt.

Poetam. Terentium.

Transdere. Traducere: efficere ut cesset a scribendis comœdiis, & in otio quiescat.

Scriptura. Stylo, genere scribendi.

Quia nusquam. Hoc ab aliqua istius veteris poetæ Comœdia sumit, & ut insulsum ac puerile Terentius irridet: inducebat ille adolescentem ex amore insanientem, qui videre sibi videretur cervam, canibus insequentibus, plorantem & auxilium adolescentis orantem.

Quod si &c. Si poeta ille consideraret probatam fuisse olim suam fabulam recentem, propter optimos actores, &c.

Olim cum stetit. Cum olim ejus (nempe veteris poetæ) comœdia benigne a populo accepta fuit, & probata: quando prima vice acta *Stare* fabula dicitur quæ placet; *cadere*, quæ exploditur.

Actoris opera, &c. Id ma-

Quem diceret; nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
Hic respondere voluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipso allatum est, id sibi esse relatum putet.
De illo jam finem faciam dicendi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid velim, animum attendite; apporto novam
Æpidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant:
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res agetur maxime.
Voluntas vestra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste æquo animo per silentium:
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitasque vestra adjutans, atque æquanimitas.

magis factum esse, quia optimi erant actores, quam quod ipsa comœdia bona & bene scripta esset.

In medio, &c. Gloriam poeseos omnibus ex æquo propositam esse; omnes ad eam aspirare posse. Musicam appellat artem poeticam, quia Musæ illi præsunt, vel quia numeris certis & pedibus, ut musica, continetur.

Ad famem. Ad inopiam redigere abducendo illum a studio & poesi.

Audisset bene. Dicta illa fuissent bona.

Quod. Quæ maledicta.

Cum ipse. Quamvis.

Voluntas. Benignitas, favor.

Date operam. Sedulo attendite.

Per tumultum. Qui contigerat, cum spectatores de sedibus disceptarent: aut aliam, ut fit, ejusmodi rixam movissent: id autem contigit cum exhiberetur Hecyra, & ista Phormio fortasse, quæ sæpius fuit facta.

Grex. Actorum turma.

Motus loco est. Theatrum deserere coactus est, in quod tamen rediit, eorumdem actorum aut unius ex illis præcipua constantia, & vestra bonitate adjuvante.

ACTU

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

DAVUS.

Davus pecuniam Getæ debitam afferens de servorum conditione misera conqueritur.

D. AMicus summus meus, & popularis Geta
Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula
Jam pridem apud me reliquum pauxillulum
Nummorum; id ut conficerem: confeci; affero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem, ei credo munus hoc corraditur.
Quam inique comparatum est, hi qui minus habent,
Ut semper aliquid addant divitioribus:
Quod ille unciatim vix demenso de suo,

Popularis. Ejusdem populi, oppidi, pagi.
Ratiuncula. Exigua pecuniæ summa illi a me debita.
Id ut conficerem. Ut aliunde sibi hanc summam reperirem, subaudi, rogans.
Herilem. Filium ejus heri seu Domini: nempe Antiphonem Demiphonis filium. Is enim, absente patre, fictam sibi litem a Phormione intendi passus Phanium ducere cogebatur, vide Act. 1. Sc. 2.
Uxorem. Phanium.
Ei. Ut detur Phanio.
Corraditur. A Geta vix colligitur.
Demenso. De quotidiano cibo, de mensura frumenti sibi per singulos menses ab hero dari solita... Servi quaternos modios frumenti accipiebant in mensem: *demensum* a demetior: ita Plautus demensum cibum appellat.

De-

Suum defraudans genium, comparsit miser,
Id illa universum abripiet, haud existimans
Quanto labore partum: porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt, omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi: sed videon' Getam?

Defraudans genium. De victu quotidiano aliquid detrahens, necessitati & naturæ subducens. Genius apud veteres erat vel anima cujusque hominis, vel Deus quidam vitæ singulorum præses, qui cum ipsis gigneretur una & moreretur, quem voluptate & iis omnibus, quibus alitur vita & fovetur, gaudere maxime putabant; hinc *indulgere genio* est dulcia carpere, sectari voluptates: contra vero, *genium defraudare*, parce vesci ac duriter.

Comparsit. A compareo; multa parsimonia collegit a parcendo conservavit.

Haud existimans. Nullam habens rationem: non considerans.

Ferietur. Quasi novo vulnere.

Initiabunt. Initiare proprie est consecrare: pueros, cum ablactabantur, consecrari mos erat Deabus tribus: uni quæ cibo præerat, Eduliæ; alteri quæ potui, Poticæ; tertiæ, quæ cunis, Cubæ. Aliis etiam mysteriis & numinibus, alio tempore & ætate, initiabantur.

SCENA SECUNDA.

GETA, DAVUS.

Davus offert Getæ quam debebat pecuniam, mox ut fit, inter se fabulantes de Phædria & Antiphone, quæ ab auditoribus sciri erat opus, pulchre narrant.

G. SI quis me quæret rufus ... D. presto est, desine. G. oh!

Si quis, &c. Exiens foras Geta servum aliquem morantem alloquitur: Si quis rufus pulsabit has fores, & me quæret, dices illi... Non perficit orationem,

At ego obviam conabar tibi Dave. *D.* accipe, hem:
Lectum est; conveniet numerus, quantum debui.
G. Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.
D. Præsertim ut nunc sunt mores; adeo res rediit;
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? *G.* egone? nescis quo in metu, &
Quanto in periculo sim. *D.* quid isthuc est? *G.* scies,
Modo ut tacere possis. *D.* abi sis insciens:
Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere? *G.* ergo ausculta. *D.* hanc operam tibi dico.
G. Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem.
Nostine? *D.* quidni? *G.* quid? ejus gnatum Phædriam?
D. Tanquam te. *G.* evenit senibus ambobus simul,
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam

nem, quia illum ipsum, a quo quærebatur, rursum, nempe Davum, subeuntem videt.

Conabar. Ire incipiebam, meditabar.

Lectum est. Subaudi, argentum: probatum & spectatum.

Conveniet. Congruet summæ debitæ: tantum est, quantum debeo.

Adeo. Eo ventum est improbitatis.

Abi sis. Næ tu homo es ineptus, & parum consideratus.

Ubi. Deinde; tum hoc loco, in ea re.

Hanc, &c. Id ago, tibi ausculto.

Quidni? Quasi vero illum non nossem.

Senibus. Ut esset iter ambobus senibus.

Illi. Nempe Chremi.

Lemnum. Est Insula maris Ægei, Vulcano sacra: nunc Stalimene vulgo dicitur.

Nostro. Demiphoni.

Ciliciam. Est regio Asiæ minoris e regione Cypri & Ægypti.

Pel-

Ad hospitem antiquum: is senem per epistolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.
D. Cui tanta erat res, & supererat? *G.* desinas:
Sic est ingenium. *D.* oh, regem me esse oportuit!
G. Abeuntes ambo hinc tum senes, me filiis
Relinquunt quasi magistrum. *D.* o Geta, provinciam
Cepisti duram. *G.* mihi usu venit, hoc scio:
Memini relinqui me, Deo irato meo:
Cœpi adversari primo: quid verbis opus est?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
D. Venere in mente isthæc mihi, nam quæ inscitia est
Adversum stimulum calces? *G.* cœpi his omnia

Pellexit. Impulit ad iter in Ciliciam suscipiendum.

Modo non. Ferme, propemodum.

Montes auri. Proverbium & hyperbole est de iis qui immensa promittunt, spesque amplissimas ostentant, a Persarum arrogantia ducta, qui propter auri venas in Perside frequentes, aureos montes jactabant Plaut. Stic. *Neque ille sibi mercat Persarum montes qui esse aurei perhibentur*.

Cui tanta, &c. Sententia est, qui fieri potuit ut lucri spe proposita Demipho iter illud difficile obiret, qui tam dives esset? ... An Domino tuo pollicebatur hæc, cui tanta erat res. *Donat*.

Regem. Divitem instar regis, hoc ait: certe ego, si dives, si rex essem, non id facerem quod Demipho, pecuniæ caussa tantum laborem non sumerem.

Filiis. Phœdriæ & Antiphonis.

Provinciam. Munus, officium.

Usu venit. Ut ut est, ita contigit.

Deo irato meo. Deum unicuique suum quemdam veteres putabant esse, qui bonæ ipsorum aut malæ fortunæ esset auctor; Genium appellabant.

Adversari. Resistere adolescentum cupiditatibus.

Fidelis. Qui me jusserat adolescentes observare, & in officio continere; fidus est amicus, inquit *Donat*. fidelis servus.

Perdidi. Humeros loris & vulneribus perditos & contusos habeo.

Venere .... Prævidebam hæc tibi eventura, te ab adolescentibus male mulctandum: est enim hominis imprudentis iis repugnare quos vincere nequeas, eos pro-

Facere, obsequi quæ vellent. *D.* scisti uti foro.

G. Noster mali nihil quidquam primo: hic Phædria

Continuo quamdam nactus est puellulam

Citharistriam, hanc amare cœpit perdite.

Ea serviebat mangoni impurissimo:

Neque, quod daretur quidquam: id curarant patres.

Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,

Sectari, in ludum ducere, & reducere:

Nos otiosi operam dabamus Phædriæ.

In quo hæc discebat ludo, ex adversum ei loco

Tonstrina erat quædam; hic solebamus fere

Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum.

Interea dum sedemus illic, intervenit

Adolescens quidam lacrumans: nos mirarier:

Rogamus, quid sic: Nunquam æque, inquit, ac modo

provocare qui lacessiti noceant: hoc significant eæ voces, *Adversum stimulum calces*, subaudi, jactare: ducta metaphora est a bobus, quos agricolæ, dum arant, stimulis, hoc est, lignis ferro acuto præfixis urgent a tergo & fodiunt: quod si quando boves calcibus jactari repugnent adversus stimulum, gravius læduntur & punguntur. Vel ab equis, qui cum calcaribus stimulati calcitrant, gravius urgentur.

Scisti uti foro. Tempori servire: te rebus accommodare. Sumptum est proverbium a mercatoribus, qui ad vendendas suas merces consulunt forum seu macellum, eas tanti vendunt, quanti venduntur in foro, &c.

Noster. Antipho heri mei filius.....

Mali nihil. Subaudi, agere, moliri.

Mangoni. Mercatori mancipiorum.

Quod daretur. Subaudi, erat, suppetebat, nihil habebant pecuniæ, quod mercatori darent ad emendam puellam.

Sectari. Comitari.

Id curarant. Ne quid haberent pecuniæ, ne illa prave uterentur.

Ludo. Locum ubi discebat fidibus canere: omnis locus exercitii, ludus apud Latinos vocatur, & schola apud Græcos.

Operam dabamus. Ego & Antipho assidebamus, comitabamur, juvabamus Phædriã.

Inde. Ex ludo.

Domum. Suam.

Mi-

Paupertas mihi onus visum est & miserum, & grave.
Modo quamdam vidi virginem hic viciniæ
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Et sita erat ex adverso, neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus extra unam aniculam,
Quisquam aderat, qui adjutaret funus; miseritum est:
Virgo ipsa facie egregia; quid verbis opus est?
Commorat omnes nos: ibi continuo Antipho,
Vultisne eamus visere? alius: censeo,
Eamus, duc nos sodes: imus, venimus,
Videmus: virgo pulchra, & quo magis diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem:
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:
Lacrumæ, vestitus turpis; ut, ni vis boni
In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis, inquit, scita est: noster vero .... *D.* jam scio:

Mihi onus visum est ... Nunquam antea æque ac nunc intellexi quam grave esset hominibus paupertas onus.

Hic viciniæ. In hac vicinia. Adverbia loci ponuntur interdum cum genitivo, eo loci, ubi gentium, &c.

Ea. Matris illius mortuæ cadaver erat ex adverso virginis, ante os, in conspectu positum, vel, ipsa Virgo mihi ex adverso erat posita, ut facile posset aspici.

Miseritum est. Ejus misertus sum.

Alius. Unus quidam, ex iis qui aderant, ait, censeo eamus.

Passus. Temere dispersus.

Horrida. Incompta, neglecta.

Ni vis boni, *&c.* Ut hæc omnia sufficerent ad formam extinguendam, nisi ea præstans foret *vis boni*, copia pulchritudinis, & præstantia.

Ille. Phædria.

Scita. Venusta.

Noster. Antipho.

Scin'

Amare cœpit. *G* scin' quam? quo evadat, vide:
Postridie ad unum recta pergit; obsecrat;
Videndi ut faciat copiam: illa enim negat:
Neque eum æquum ait facere, illam civem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam: si uxorem velit,
Lege id licere facere; sin aliter, negat.
Noster, quid ageret; nescire, & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
D. Non, si rediisset pater, ei veniam daret?
G. Illene indotatam virginem, atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret. *D.* quid fit denique?
G. Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens, qui ... (illum Dii omnes perduint)
D. Quid is fecit? *D.* hoc consilium, quod dicam, dedit.
Lex est, ut orbæ, qui sint genere proximi,
His nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me assimilabo virginis;
Ad judices veniemus; qui fuerit pater,
Quæ mater, qui cognata tibi sit, omnia hæc
Confingam, quod erit mihi bonum, atque commodum.

Scin' quam. Scisne quantum.

Quo evadat. Quo eum cupiditas abripiat, quo perveniat.

Bonam, &c. Honestam, & honesto loco natam.

Nescire. Id est, nesciebat.

Veniam. Ductæ uxoris se inscio, & absente, vel ejus ducendæ facultatem.

Quid fiat. Subaudi, rogas.

Qui illum. Vel istud *qui* refertur ad ea quæ sequuntur, qui hoc consilium dedit: vel ponitur pro utinam.

Perduint. Perdant.

Ut orbæ. Ordo est, ut orbæ, id est feminæ parentibus orbatæ iis nubant qui sunt genere proximi.

Nubant. Nubit femina: ducit vir.

Scribam dicam. Litem intendam, græca phrasi δίκην γράφεσθαι. *Dica*, est actio qua pugnamus cum aliquo in judicio.

Qui cognata. Quo pacto.

Quod erit... Quatenus mihi

Cum tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit: mihi paratæ lites, quid mea?
Illa quidem nostra erit. D. jocularem audaciam.
G. Persuasit homini: factum est, ventum est, vincimur.
Duxit. D. quid narrat? G. hoc, quod audis. D. o Geta.
Quid te futurum est? G. nescio hercle: unum hoc scio,
Quod fors feret, feremus æquo animo. D. placet:
Hem isthuc viri est officium. G. in me omnis spes est mihi.
D. Laudo. G. ad peccatorem abeam, credo, qui mihi
Sic oret: Nunc amitte quæso hunc, ceterum
Posthac si quidquam .... nihil precor: tantummodo
Non addat: ubi ego hinc abiero, vel occidito.
D. Quid ille pedagogus, qui citharistriam? ....
Quid rei gerit? G. sic, tenuiter. D. non multum habet,
Quod det, fortasse? G. immo nihil, nisi spem meram.

hi & meæ caussæ utile esse videbitur.

Pater aderit. Redibit pater tuus Demipho, sat scio, & mihi litem intendet, sed hoc parum curo, modo habeas uxorem illam.

Mea! Subaudi, refert.

Jocularem. Quæ joco & fabulæ similior sit, quam rei gestæ.

Homini. Antiphoni.

Ventum est. In jus.

Isthuc. Forciter quæ accidunt ferre.

Ad precatorem, &c. Egone confugerem ad aliquem deprecatorem qui pro me sic herum oraret: parce illi quæso nunc: si quid postea peccaverit, non deprecabor quin pœnas det: modo etiam iste deprecator hoc non addat; per me licet eum etiam occidas, ubi ego a te discessero.

Amitte. Dimitte, abire inultum patere.

Pædagogus ille. De Phædria loquitur, qui instar pædagogi & moderatoris citharistriam in ludum ducebat ac reducebat.

Sic. Gestu adjuvandum hoc, & nutu, quo significe-

D. Pater ejus rediit, an non? *G.* nondum. *D.* quid? senem
Quoad expectatis vestrum? *G.* non certum scio:
Sed epistolam ab eo allatam esse audio: modo,
Et ad portitores esse delatam: hanc petam.
D. Nunquid Geta aliud me vis? *G.* ut bene sit tibi.
Puer heus: nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

cetur lente rem procedere, frigere hoc negotium.

Pater. Chremes.

Allatam. Ab eo, nempe Demiphone, scriptam, & datam ferendam Athenas.

Portitores. Sunt homines in portubus a principe positi, ut vectigal rerum inferendarum, & exportandarum accipiant.

Hanc petam. Eo ad portitores ut hanc epistolam ab iis petam.

Aliud. Præter argentum quod tibi attuli.

Puer. Aliquem e servulis qui intus sunt, inclamat.

Hoc. Argentum.

Dorcio. Nomen fœminæ: erat forte uxor Getæ.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, PHÆDRIA.

Conqueruntur de sua sorte adolescentes.

A. ADeon' rem rediisse, ut qui mihi consultum optime velit esse,
Phædria, patrem extimescam; ubi in mentem ejus adventi venit?
Quod ni fuissem incogitans, ita eum expectarem, ut par fuit.

Adeon'. Eone me devenisse infelicitatis, o Phædria, ut extimescam patrem, qui mihi velit optime consultum, id est, qui me unice diligat, & omnia mihi bene evenire cupiat?

Adventi. Antiquo more, pro adventus.

Quid ni. Istud *quid* abundat, vel est atqui.

Incogitans. Imprudens.

Ut par fuit. Ut bonum filium decuit, qui patrem quam-

P. Quid isthuc est? *A.* rogitas, qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?

Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,

Neu me cupidum eo compulisset, quod mihi principium est mali.

Non potitus essem; fuisset tum illos mihi ægræ aliquot dies:

At non quotidiana cura hæc angeret animum. *P.* audio

A. Dum expecto, quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.

P. Aliis, quia desit quod amant, ægre est; tibi, quia superest, dolet.

Amore abundas, Antipho.

Nam tua quidem hercle certo vita hæc expetenda, optandaque est.

Ita me Di bene ament; ut mihi liceat tam diu quod amo, frui.

Jam depacisci mortem cupio: tu conjicito cetera,

Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex isthac copia:

quamprimum venire percupit.

Quod utinam. Vel istud *quod* inchoandæ tantum sententiæ hic, ut alias sæpe, servit; vel *id*, quæ vox proxime sequitur, abundat.

Utinam ne. Utinam non.

Non potius essem. Non duxissem illam Citharistriam.

Fuisset mihi ægre. Doluissem, in mœrore fuissem.

Dum expecto, &c. Nempe cura hæc, quæ me angit, dum expecto ejus adventum.

Adimat. Qui mihi eripiat illam uxorem.

Desit. Deficit, deest.

Abundas. Felix es in amore: habes id abunde quod amas.

Ita me, &c. Formula bene sibi precandi.

Ut mihi, &c. Ordo est, jam cupio mortem depacisci, id est, pactionem transigere & accipere conditionem hanc ut moriar, modo ut mihi liceat tamdiu, quamdiu tibi licuit, eo frui quod amo, eam uxorem ducere quam depereo.

Cetera. Relinquo tibi conjicienda cetera; nempe, quid ego *capiam* molestiæ, quanto in dolore curaque sim,

Ut ne addam, quod ſine ſumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut voluiſti, uxorem, ſine mala fama; palam
Beatus: ni unum hoc deſit, animus qui modeſte iſthæc ferat.
Quod ſi tibi res ſit cum eo mercatore, quocum mihi eſt, tum ſentias:
Ita plerique ingenio ſumus omnes, noſtri noſmet pœnitet.
A. At tu mihi contra nunc videre fortunatus Phædria,
Cui deintegro eſt poteſtas etiam conſulendi, quid velis;
Retinere, amare, admittere: ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi ejus ſit amittendi, nec retinendi copia.
Sed quid hoc eſt? videon' ego Getam currentem advenire huc?
Is eſt ipſus: hei, timeo miſer, quam hic mihi nunc rem nunciet.

ſim, *ex hac inopia*; id eſt, difficultate ducendæ uxoris quam cupio: & quid tu commodi capias ex ea facilitate, qua uxorem tibi comparaſti.

Ut ne addam. Mitto dicere, &c.

Palam. Sine dubio.

Modeſte. Benigne, ſapienter & moderate.

Tum ſentias. Tum enimvero poſſes intelligere quam male mecum agatur; quam ſis beatus.

Ingenio. Indole: ita ſumus comparati.

Pœnitet. Noſtræ nos ſortis piget, laudamus alienam.

SCENA QUINTA.

GETA, ANTIPHO, PHÆDRIA.

Narrat Antiphoni Geta Patrem e Cilicia reducem adesse: fugit Antipho conspectum patris. Remanent Phædria & Geta ad eum excipiendum & purgandum Antiphonem.

G. NUllus es Geta, nisi aliquod jam tibi consilium celere reperies;
Ita nunc imparatum subito tanta te impendent mala:
Quæ neque uti devitem scio, neque quomodo me inde extraham.
(Nam non potest celari nostra diutius jam audacia:)
Quæ si non astu providentur, me, aut herum pessumdabunt,
A. Quidnam ille commotus venit? G. tum, temporis punctum mihi
Ad hanc rem est, herus adest. *A.* quid istud mali est?
G. Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?
Loquarne? intendam: taceam? instigem; purgem me? laterem lavem.

Nullus es. Periisti: actum est de te.
Celere. Neutrum vetus.
Te impendent. Antique, pro, tibi, in te pendent.
Uti. Quomodo.
Astu. Fraude, consilio.
Quidnam. Propter quidnam, cur.
Temporis punctum. Tempus brevissimum, momentum.
Quod cum audierit. Cum herus Demipho audierit Antiphonem filium uxorem duxisse.
Laterem lavem. Frustra laborem. Proverbium hinc ductum, quod later, id est, terra cocta & in lapidem durata colorem ab igne sic ducat fere rubrum, interdum lividum & elui aqua non possit: unde *laterem lavare*, est operam perdere.

Ex-

Eheu me miserum! cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:
Ejus me miseret, ei nunc timeo, is nunc me retinet: nam absque eo esset,
Recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam:
Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinus in pedes.
A. Quam hic fugam, aut furtum parat?
G. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut quæ quærere insistam via?
P. Te nominat. *A.* nescio quod magnum hoc nuncio expecto malum.
P. Ah, sanusne es?
G. Domum ire pergam, ubi plurimum est. *P.* revocemus hominem. *A.* Sta illico. *G.* Hem!
Satis pro imperio, quisquis es. *A.* Geta. *G.* ipse est, quem volui obviam.
A. Cedo, quid portas, obsecro? atque id (si potes) verbo expedi.
G. Faciam. *A.* eloquere. *G.* modo apud portum. *A.* meumne? *G.* Intellexti? *A.* Occidi. *P.* Hem!
A. Quid agam? *P.* quid ais? *G.* hujus patrem vidisse me, patruum tuum.
A. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?
Quod si eo meæ fortunæ redeunt, Phanium abs te ut distrahar;

Excruciat animi. Istum genitivum adhibebant veteres in perturbationibus significandis; pendere animi, incertus animi...

Absque eo esset. Nisi me retineret Antipho, si meum tantum periculum hoc esset, ac non illius etiam.

Vidissem. Consuluissem, providissem.

Convasassem. Aliquid furto rapuissem, & sarcinulam confecissem meam.

Conjicerem in pedes. Fugerem.

Plurimum. Sæpe.

Pro imperio. Arrogantem & imperiosum in modum stare me jubes.

Apud portum. Subaudi, reperi.

Meumne. Patremne meum vidisti?

Nulla est mihi vita expetenda. *G.* ergo isthæc cum ita sint, Antipho,
Tanto magis te advigilare æquum est, fortes fortuna adjuvat.
A. Non sum apud me. *G.* atqui opus est nunc cum maxime, ut sis, Antipho;
Nam si te senserit timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. *P.* hoc verum est. *A.* non possum immutarier.
G. Quid faceres si aliud quid gravius tibi nunc faciendum foret?
A. Cum hoc non possum, illud minus possem. *G.* hoc nihil est, Phædria; ilicet;
Quid conterimus operam frustra? quin abeo? *P.* & quidem ego. *A.* obsecro.
Quid si assimulabo, satin' est? *G.* garris. *A.* voltum contemplamini, hem,
Satin' sic est? *G.* non. *A.* quid si sic? *G.* propemodum. *A.* quid si sic? *G.* sat est.
Hem isthuc serva, & verbum verbo, par pari ut respondeas;

Nulla. Certum est mihi mori.

Apud me. Mei compos.

Ut sis. Apud te.

Immutarier. Mutare indolem timidam.

Hoc. Immutari, metum excutere.

Illud. Facere aliquid audacter in graviore malo non possem, quod majus est quam metum deponere.

Hoc nihil est. Hoc, id est, hic Antipho *nihil est*, nullius est animi & consilii: neutro genere per contemptum utebantur pro masculino: vel *hoc*, id est, quod ille dicit, & cogitat, leviculum est ac meticulosum; abeamus.

Ilicet. Adverbium hoc dicebatur judicibus per præconem, cum e consilio dimittebantur, compositum ex ire & licet. Sensus igitur est, ire licet nobis, discedamus hinc.

Et quidem ego. Subaudi, abeo.

Obsecro. Rogat ut maneat.

Si assimulabo. Si simulo audacem, si confidentis vultum sumam & speciem.

Satin' est. Satisne videor hoc vultu compositus ad audaciam & constantiam?

Serva. Ita compositus mane: & assimulatus, ut nunc es.

Ut respondeas. Subaudi,

Ne fuis te iratus sævidicis dictis protelet. *A.* scio.
G. Vi coactum te esse invitum, lege, judicio: tenes?
Sed quis hic est senex, quem video in ultima platea? *A.* ipsus est,
Non possum adesse. *G.* ah, quid ais? quo abis, Antipho? mane,
Mane inquam. *A.* egomet me novi, & peccatum meum:
Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
P. Geta quid nunc fiet? *G.* tu jam lites audies.
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmetipsos facere oportet, Phædria.
P. Aufer mihi, oportet; quin tu quod faciam impera.
G. Meministin' olim ut fuerit vestra oratio,
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Justam illam caussam, facilem, vincibilem, optumam.
P. Memini. *G.* hem, nunc ipsa ea est opus, aut, si quid potest,

di, vide, fac.

Sævidicis. Sævis & atrocibus.

Protelet. Proturbet, exagitet, differat ac longe protrudat.

Coactum. Ut uxorem absente patre duceres.

Lege, judicio. Vide scenam 2. hujus actus.

Ultima. Extrema.

Adesse. Diutius hic esse, ejus conspectum sustinere.

Plectar. Feriar, verberabor.

Pendens. Solebant alligare sublimes servos, & ita loris cædere.

Facere. Ut minime timidi simus.

Aufer, &c. Noli dicere, oportet; sed quid mihi faciendum sit, præcipe.

Vestra oratio. Quibus rationibus uti decrevistis tum cum id incepistis facinus, ut illud, si veniret Demipho, purgaretis ac defenderetis; ut noxiam, id est, culpam ac pœnam a vobis amoveretis; nempe statueratis hoc dicere, Phanii caussam esse optimam, justam, quæ non posset non vinci a Phormione, &c.

Ea. Oratione, defensione.

Si quid potest. Si quid esse potest ea melius.

Meliore, & callidiore. *P.* fiet sedulo :
G. Nunc prior adito tu, ego in insidiis hic ero
Succenturiatus, si quid deficies. *P.* age.

Adito. Occurre patri. *Succenturiatus*. Tibi substitutus, ut cum deficies, erisque defatigatus, ego recens & integer prodeam. *Succenturiati*, proprie milites ii dicebantur, qui ad replendam centuriam, & ordinem parabantur, maxime in collocandis insidiis, ut in locum sauciorum aut cæsorum subirent.

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, GETA, PHÆDRIA.

Adest Demipho, nuptias Antiphonis ægre admodum ferens; sed Antiphonem absentem Phædria superveniens ac Geta defendunt. Demipho jubet sibi adduci Phormionem.

D. ITane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?
Nec meum imperium (age, mitto imperium) non simultatem meam
Revereri? saltem non pudere? o facinus audax; o Geta
Monitor. *G.* vix tandem. *D.* quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?

Mitto imperium. Non loquor de imperio & voluntate mea quam contempsit; non revereri, non extimuisse saltem ne me iratum haberet ac offensum? subaudi oportuit, nonne oportuit eum revereri, &c.

O Geta monitor. Hæccine sunt præcepta & monita, quæ filio, absente me, dedisti, Geta, cui eum commiseram educandum?

Vix tandem. Subaudi, me appellat, mei meminit: expectaverat enim Geta ut se primum omnium, ut huic rei caput, nominaret, dicit hoc & alia quæ sequuntur multa,

Demiror. G. atqui reperi jam, aliud cura. D. anne hoc dicent mihi?

Invitus feci, lex coegit: audio, & fateor. G. places.

D. Verum scientem, tacitum, caussam tradere adversariis,

Etiamne id lex coegit? P. illud durum. G. ego expediam: sine.

D. Incertum est, quid agam, quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit.

Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.

Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt, maxime

Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant:

Pericla, damna, exilia peregre rediens semper cogitet,

Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:

Communia esse hæc; fieri posse; ut ne quid animo sit novum:

Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

G. O Phædria, incredibile est, quanto herum anteo sapientia:

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,

ra, nondum conspectus a sene, & demissa voce.

Demiror. Nescio: nam admirationem ignorantia facit. *Donat*.

Reperi. Quod dicam.

Aliud cura. Ne sis sollicitus de nostra excusatione, parata est: alias res cura, o bone Demipho.

Places. Recte ais.

Scientem. Volentem & prudentem.

Caussam tradere. Ita negligenter se apud judices defendere, ut caussam adversariis obtinendam offerre videretur.

Instituere. Intendere, adhibere.

Peregre. Ex aliqua peregrinatione aliquis rediens.

Communia. Omnibus hominibus.

Molendum usque in pistrino, vapulandum, habendæ compedes;
Opus ruri faciundum: horum nihil quidquam accidet animo novum:
Quidquid præter spem eveniet, omne id deputabo in lucro.
Sed quid cessas hominem adire, & blando in principio alloqui?
D. Phædriam mei fratris video filium mihi ire obviam.
P. Mi patrue salve. D. salve: sed ubi est Antipho?
P. Salvum advenire ... D. credo: hoc responde mihi:
P. Valet, hic est: sed satin' omnia ex sententia?
D. Vellem quidem. P. quid isthuc? D. rogitas, Phædria?
Bonas me absente hic confecistis nuptias.
P. Eho, an id succenses nunc illi? G. o artificem probum!
D. Egone illi non succensem? ipsum gestio dari
Mihi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum, factum me esse accerrimum.
P. Atqui nil fecit, patrue, quod succenseas.
D. Ecce autem similia omnia, omnes congruunt,
Unum cognoris, omnes noris. P. haud ita est.

Usque. Assidue.

Advenire. Subaudi, gaudeo.

Hoc responde. Quod petii, ubi est Antipho?

Hic est. Domi, non procul est.

Ex sententia. Ex animo, ut vis; subaudi: procedunt.

Artificem probum. Quam belle personam suam agit, o probum simulatorem!

Lenem ... Illum me qui olim eram lenis pater, nunc factum esse infensum & acerbum.

Similia omnia. Omnes sunt sibi invicem similes.

Congruunt. Habent communicata inter se consilia.

Hic.

D. Hic in noxia est; ille ad defendendam caussam adest:
Cum ille est, hic præsto est: tradunt operas mutuas.
G. Probe eorum facta imprudens depinxit senex.
D. Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares Phædria.
P. Si est, patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret, aut famæ temperans,
Non caussam dico, quin, quod meritus est, ferat:
Sed si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac vicit; nostrane ea culpa est, an judicum,
Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
G. Ni nossem caussam, crederem vera hunc loqui.
D. An quisquam judex est, qui possit noscere
Tua justa, ubi tute verbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? *P.* functus adolescentuli est
Officium liberalis: postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum obstupefecit pudor.
G. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here salve, salvum te advenisse gaudeo. *D.* oh

Hic. Antipho.
Noxia. Culpa.
Ille. Phædria.
Cum ille est. Cum Phædria est in noxia?
Tradunt. Sibi mutuo præstare opem atque operam.
Imprudens. Insciens, aliud agens.
Cum illo haud stares. Non defenderes Antiphonem.
Si est, &c. Si res ita se habet, ut, &c.
Ex qua re. Ex qua culpa quamobrem.
Minus foret temperans. Minus consuleret suæ famæ aut pecuniæ.
Non caussam dico. Non excuso illum, nihil pugno quin, ...
Addunt. Opes divitibus ereptas.
Tua justa. Jus tuum.
Cogitata. Quæ præparaverat.

Bone custos salve, columen vero familiæ,
Cui commendavi filium hinc abiens meum.
G. Jamdudum te omnes nos accusare audio
Immerito, & me omnium horum immeritissimo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servum hominem caussam orare leges non sinunt,
Neque testimonii ditio est. *D.* mitto omnia: adde
Isthuc, imprudens timuit adolescens, sino:
Tu servus: verum si cognata est maxime,
Non fuit necesse habere: sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis; quæreret alium virum:
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
G. Non ratio, verum argentum deerat. *D.* sumeret
Alicunde. *G.* alicunde? nihil est dictu facilius.
D. Postremo, si nullo alio pacto, vel fœnore.
G. Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam crederet,
Te vivo. *D.* non, non sic futurum est: non potest,

Tibi. Abundat: quid tibi voluisti, id est, quid voluisti me facere?

Ditio. Jus dicendi.

Tu servus. Audio quod dicis, te servum esse: subaudi, adeoque tibi non licuisse testimonium dicere, sit ita sane. Non videbantur Romanis servi satis idonei testes esse posse, quibus imperari scilicet poterat ut essent testes.

Si cognata est maxime. Quamvis omnino esset Antiphonis cognata & affinis, non erat necesse illam habere, & uxorem ducere: danda tantum illi, ex lege, dos erat, &c.

Daretis. Id est, dare deburratis.

Fœnore. Subaudi, debuit sumere pecuniam.

Crederet. Daret pecuniam fœnori.

Te vivo. Nolebant Romani filio, qui sub patris iure esset, credi pecuniam vivo patre, ne filius familias ære alieno oppressus, ut creditum redderet, vel necem patri machinaretur, vel aliunde pecuniam inhonestius quæreret.

Non potest. Subaudi, hoc ita esse.

Me-

Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum
diem ?
Nihil ſuave meritum eſt : hominem commonſtrarier
Mihi iſtum volo , aut , ubi habitet , demonſtrarier
G. Nempe Phormionem ? D. iſtum patronum mulieris.
G. Jam (ſaxo) hic aderit. D. Antipho ubi nunc eſt? P. foris.
D. Abi Phædria , eum require , atque adduce huc. P. eo
Recta via equidem illuc. G. nempe ad Pamphilam.
D. At ego Deos penates hinc ſalutatum domum
Devortar, inde ibo ad forum , atque aliquot mihi
Amicos advocabo , ad hanc rem qui adſient ,
Ut ne imparatus ſim, cum adveniat Phormio.

Meritum eſt . Antipho meritus non eſt ut ſuaviter tractaretur: *meritum* autem neutro genere ponitur pro meritus : ita de homine urbano dicimus, nihil eſt illo urbanius, pro, nemo eſt urbanior: legunt aliqui *meritu' st*, pro, meritus eſt. Donatus ita explicat ; nihil mihi mercedis ſuave eſt, ut ego illam cum illo nuptam feram . Itaque meritum, pro præmio & mercede hic ſumit , quaſi diceret Demipho, nulla mihi res tanti eſſe poteſt , nullum mihi tantum dari præmium, ut huc patiar.

Foris. Domi non eſt.

Recta via. Ironice: ibat enim, ut Getæ demiſſe innuit, ad Pamphilam.

Penates. Erant Dii familiæ unicuique, urbi & loco proprii , qui in penitiore domo & interiore colebantur ab redeuntibus aut abeuntibus.

Devortar. Digrediar.

Ad hanc rem. Ad Phormionem accuſandum.

ACTUS

ACTUS SECUNDUS.

SCENA PRIMA.

PHORMIO, GETA.

Adducitur Phormio ut factum defendat: comparat se ad pugnam cum Demiphone.

P. ITane patris ais conspectum veritum hinc abisse? G. admodum.
P. Phanium relictam solam? G. sic. P. & iratum senem?
G. Oppido. P. ad te summa solum Phormio rerum redit,
Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum: accingere.
G. Obsecro te. P. si rogabit . . . G. in te spes est. P. ecce re . . . .

Abisse. Antiphonem.

Oppido. Valde: omnino.

Ad te summa, &c. Tuum in caput negotium hoc & jurgium struitur. Vel, hujus negotii tota moles in te incumbit.

Tute hoc, &c. Tu ipse hoc opsonium intrivisti & confecisti, tibi comedendum est: Proverbium: ut fuisti ejus rei auctor & caput, quidquid orietur ex ea periculi, in te redundabit, ferendum tibi erit. Auctor fuisti consilii de ducenda puella, æquum est ut tuo periculo rem expedias. *Interere* autem *cibos*, est carnes minutatim concidere, & heluellis, allio &c. condire, quod genus cibi intritum, seu moretum vocant.

Obsecro te. Subaudi, ut nobis succurras: sed parum attendens Phormio ad ea quæ Geta dicit, secum alia meditatur, & quemadmodum demiphoni respondeat, exquirit, unde abrupta oratio est.

Si rogabit. Quid respondebo, inquit secum Phormio, si roget Demipho, quare Phanium sit cognata Antiphonis? tum ubi cogitavit aliquantisper dicit, *ecce re*, id est, ecce rem, ecce id quod respondebo.

Quid

Quid si reddet? ... G. tu impulisti. P. sic opinor. G. subveni.
P. Cedo senem: jam instructa sunt mihi corde consilia omnia
G. Quid ages? P. quid vis? nisi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram derivem senis?
G. O vir fortis, atque amicus: verum hoc sæpe Phormio
Vereor, ne isthæc fortitudo in nervum erumpat denique. P. ah,
Non ita est; factum est periculum, jam pedum visa est via.
Quot me censes homines jam diverberasse usque ad necem
Hospites? tum cives? quo magis novi, tanto sæpius.
Cedo dum, en umquam injuriarum audisti mihi scriptam dicam?

Quid si reddet. At, inquit rursum Phormio, si Demipho respondeat... non exponit quid sit illud quod cogitat responsurum Demiphonem, *Verbum reddo, refero*: interdum sumitur pro, respondeo: sententia esse potest hæc. Quid si velit Demipho nobis Phanium reddere cum pecunia & dote, ut alii nubat, & ab Antiphone divellatur? quid faciemus?

Tu impulisti. Ut fictam nobis litem intendi pateremur.

Sic opinor. Non respondet Getæ Phormio, sed sibi: sic inquit, opinor bene respondebo: ita me expediam: sic est.

Cedo senem. Jam siste mihi Demiphonem, paratus sum congredi.

In nervum erumpat. Ne tam valde arcum tuum contendas, ut ejus tandem nervum frangas; hoc est, ne cum tuis pulchris consiliis tibi nobisque exitio sis. Alii sic explicant, ne tota res nobis in carcerem denique recidat, ne in ergastulum conjiciamur. *Nervus* enim erat funis, quo rei constringebantur in carcere.

Factum est periculum, &c. Alia similia multa sum expertus: jam prospexi quæ via ineunda mihi sit, ubi ponenda singula vestigia.

Quo magis novi. Subaudi, hanc artem hominum diverberandorum, tanto id sæpius feci, eo plures male mulctavi.

Cedo dum. Agedum.

Injuriarum. Scribere dicam

G. Quid istuc? P. quia non rete accipitri tenditur, neque milvio,
Qui malefaciunt nobis; illis, qui nihil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Aliis aliunde est periclum, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse: dices, ducent damnatum domum:
Alere nolunt hominem edacem; & sapiunt mea quidem sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

eam alicui alicujus criminis, est litem alicui intendere, accusare de aliquo crimine: an audivisti me in jus aliquando vocatum fuisse quod injuriam alicui fecissem?

Quid isthuc? Quo pacto, unde istud?

Quia non rete, &c. Quia non retia tenduntur milvis & accipitribus, qui nobis nocent, ac sunt aves rapaces, sed illis avibus quæ nihil nobis faciunt mali: in his enim capiendis est fructus, id est, utilitas aliqua, operæ pretium, sed in milvo & aliis id genus avibus capiendis opera & labor frustra ponitur, non enim prosunt istæ aves ad cibum, & capi facile nequeunt.

Aliis, &c. Id est hominibus mihi dissimilibus, non unum periculum affertur, nempe divitibus, quibus est aliquid, quod auferatur.

Unde. A quibus.

Abradi. Eripi per injuriam aliquid potest.

Aliunde. Variis e locis, hinc atque inde: hanc enim vim habet junctum cum voce *aliis*. Sic aliis aliud placet; alii aliunde veniunt, alii aliunde periclitantur.

Nihil esse. Me inopem esse.

Ducent domum. Tanquam rem sibi addictam. Qui debitores solvendo non erant, ii addicebantur creditoribus, id est eorum potestati & arbitrio permittebantur, ut eos domi, tanquam in carcere, haberent, ea tamen lege, ut alerent eosdem, si vivere de suo illi non possent: quod etiam in aliis quibusdam criminibus & caussis fiebat.

Maleficio. Injuria per me ipsis illata.

Beneficium. Ut me alant hominem edacem & inopem.

Ab

G. Non poteſt ſatis pro merito ab illo tibi referri gratia.

P. Immo enim nemo ſatis pro merito gratiam Regi refert.

Tene aſymbolum venire, unctum, atque lautum e balneis,

Otioſum ab animo; cum ille & cura, & ſumptu abſumitur;

Dum tibi ſit, quod placeat? ille ringitur, ut rideas;

Prior bibas, prior decumbas; cœna dubia apponitur?

G. Quid iſthuc verbi eſt? P. ubi tu dubites, quid ſumas potiſſimum.

Hæc, cum rationem ineas, quam ſint ſuavia, & quam cara ſint,

Ea qui præbet, non tu hunc habeas plane præſentem Deum?

G. Senex adeſt; vide quid agas: prima coitio eſt acerrima,

Si eam ſuſtinueris, poſtilla jam, ut lubet, ludas licet.

Ab illo. Antiphone.

Immo enim. Immo vero.

Regi. Homini diviti qui paraſitum alit. Parem gratiam Antiphoni referre nequeo.

Tene. Nonne hoc magnum beneficium eſt, quod tu paraſitus aſymbolus ad cœnam venias? *Symbola* eſt pecuniæ pars certa quæ a convivis datur in ſumptus cœnæ: *aſymbolus* ille eſt, qui non ſolvit ſuam illam ratam pecuniæ partem: pro quo alius ſolvit.

Unctum. Odorato oleo corpus ungebant qui balneo uſi erant.

Ille. Rex tuus, dives apud quem cœnas.

Ringitur. Angit ſe ac macerat tacitus: *ringi* dicuntur proprie canes latraturi, & irritati.

Decumbas. Accumbas menſæ.

Rationem ineas. Tecum reputes, conſideres: ordo eſt, cum expendas quam hæc ſint ſuavia.

Præſentem. Summum, propitiū; qui enim preſētes ſunt maxime adjuvare poſſunt.

Senex. Demipho.

Coitio. Congreſſus & impetus: ſumptum a militia.

Poſtilla. Poſtea, poſtmodum: ceteri ludus potius erunt quam certamen.

Ludas licet. Poteris ſenem arbitratu tuo ludificari.

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO, HEGIO, CRATINUS, CRITO.

Adest cum amicis Demipho Phormionem quærens, ille commodum occurrit, & strenue cum Demiphone concertat.

D. AN umquam cuiquam contumeliosius
Udistis factam injuriam, quam hæc est mihi.
Adeste quæso. *G.* iratus est. *P.* quin tu hoc age, st.
Jam ego hunc agitabo: pro Deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? *G.* negat.
P. Neque ejus patrem se scire, qui fuerit? *G.* negat.
D. Ipsum esse opinor, de quo agebam, sequimini.
P. Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? *G.* negat.
Quia egens relicta est misera, ignoratur parens:
Negligitur ipsa: vide, avaritia quid facit.
G. Si herum insimulabis avaritiæ, male audies.
D. O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit?

Adeste quæso. Amicos qui sequebantur vocat.
Hoc age. Attende.
St. Ista vocula silentium indicit.
Deum. Subaudi, fidem. Pugnat cum Geta Phormio quasi nondum aspexisset Demiphonem: Geta heri partes tueri se simulat.
Sequimini. Amicos advocatos alloquitur.
Stilphonem. Audierat hoc nomen a Phanio, ut videtur, Phormio ita enim vocari se finxerat Chremes in Lemno: vide argumentum.
Male audies. Audies a me

P. Nam jam adoleſcenti nihil eſt quod ſuccenſeam,
Si illum minus norat: quippe homo jam grandior,
Pauper, cui opera vita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de noſtro patre
Colendum habebat: ſæpe interea mihi ſenex
Narrabat, ſe hunc negligere cognatum ſuum.
At quem virum? quem ego viderim in vita, optumum.
G. Videas te, atque illum, ut narrat. *P.* abi in malam crucem.
Nam ut ita cum exiſtimaſſem, nunquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in noſtram familiam,
Quam is aſpernatur nunc tam illiberaliter.
G. Pergin' hero abſenti male loqui impuriſſime?
P. Dignum autem hoc illo eſt. *G.* ain' tandem carcer? *D.* Geta.
G. Bonorum extortor, legum contortor. *D.* Geta.

a me convicia.

Adoleſcenti. Antiphoni.

Illum. Parentem Phanii.

Opera. Labore: qui laborare & manu victum quærebat.

Senex. Pater Phanii.

Hunc. Demiphonem: ſe negligi ab hoc Demiphone cognato ſuo.

At quem virum. Quam vir probus erat ille Phanii pater!

Videas te. Nempe te atque illum effers laudibus falſis, id tibi ſollemne; neque tibi te vel Stilphonem illum laudanti habemus fidem; te ſerio atque illum expende, alios forte intelliges eſſe quam narras: videas quis ille fuerit qui tu ipſe ſis.

Is. Demipho.

Abſenti. Fingit ſe eum non vidiſſe, qui adeſt & audit. Faciebat amplitudo theatri, ut qui ſtabant in ejus extrema parte non cernerent eos, qui erant in al a extrema.

Dignum hoc. Iſtis gravioribus verbis & conviciis dignus eſt.

Carcer. Homo dignus carcere, ſcelerate.

Contortor. Qui legibus abuteris, qui eas detorques in rem tuam per ſcelus.

Reſ-

P. Responde. G. quis homo est? ehem. D. tace. G. absenti tibi
Te indignas, seque dignas contumelias
Nunquam cessavit dicere hodie. D. ohe, desine.
Adolescens, primum abs te hoc bona venia expeto,
Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explana mihi;
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
P. Proinde expiscare, quasi non nosses. D. nosse? P. ita.
D. Ego me nego: tu, qui ais, redige in memoriam.
P. Eho, tu sobrinum tuum non noras? D. enecas:
Dic nomen. P. nomen? maxume. D. quid nunc taces?
P. Perii hercle, nomen perdidi. D. hem, quid ait? P. Geta.
Si meministi quod olim dictum est, subjice; hem,
Non dico; quasi non noris, tentatum advenis.

Responde. Tacitus hoc dicit, & a Demiphone aversus.

Adolescens. Ita Phormionem appellat Demipho senex.

Si tibi. Si potest tibi esse gratum, nisi molestum tibi est mihi respondere.

Istum. Phanii patrem.

Et qui. Quomodo.

Proinde. Perinde id expiscari, id est, a me rescire dolo vis. *Expiscari* proprie est scrutari locum ubi pisces latent. *Donat*.

Me nego. Subaudi, nosse.

Qui ais. Qui affirmas, id facio ut meminerim?

Sobrinum. Sororis tuæ filium: vel, ut aliis placet consobrini tui filium. Sunt autem *consobrini* qui ex duabus sororibus sunt nati; ut *patrueles* qui ex duobus fratribus.

Enecas. Obtundis me istis ambagibus.

Maxime. Sane dicam, & facile.

Perii. Hoc tacitus ita dicit ut ne audiat Demipho.

Subjice. Suggere mihi nomen quod olim antea tibi dixi, rogat id clam Getam, cumque ille respondere cunctaretur, conversus Phormio ad Demiphonem,

D. Egone autem tento? G. Stilpho. P. atque adeo, quid mea?
Stilpho est. D. quem dixti? P. Stilphonem inquam noveras?
D. Neque ego illum noram, nec mihi cognatus fuit
Quisquam isthoc nomine. P. itane? non te horum pudet.
At si talentum rem reliquisset decem.
D. Dii tibi malefaciant. P. Primus esses memoriter
Progeniem vestram usque ab avo, atque atavo proferens,
D. Ita ut dicis: ego tum si advenissem, qui mihi
Cognata esset, dicerem; itidem tu face: cedo
Qui est cognata? G. heus noster, recte: heus tu cave.
P. Dilucide expedivi, quibus me oportuit
Judicibus: tum si id falsum fuerat, filius
Cur non refellit? D. filium narras mihi?
Cujus de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
P. At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Judicium de eadem caussa iterum ut reddam tibi

nem, ait, hem non dico, id est nolo tibi nomen dicere, quia id a me tentandi caussa quæritas, quod probe nosti: statim Geta nomen subjicit; vocabatur, inquit, Silpho, idque demissa voce, jam clara Phormio pergit Demiphonem alloqui.

Atque adeo quid mea? Hoc est, & sane quid curo de nomine, quid hoc mea refert? vel quid curo an scias nomen, an ignores; dicam tamen, Stilpho nomen ipsius erat.

Noveras. An non probe noveras.

Talentum. Talentorum: *rem* hæreditatem: summam decem talentorum. Talentum unum valet libras nostræ monetæ Gallicæ 2400.

Avo. Avus est patris vel matris pater.

Ita ut dicis. Esto sane ut dicis: si mihi talenta decem reliquisset pater Phanii, dicerem quomodo ipsa esset mea cognata: hoc idem fac, ostende quo pacto mea cognata sit.

Si advenissem. Si venissem tum, quando res ista in judicium vocata est.

Heus noster. O here noster,

Quandoquidem ſolus regnas, & ſoli licet
Hic de eadem cauſſa bis judicium adipiſcier.
D. Etſi mihi facta injuria eſt, verumtamen
Potius quam lites ſecter, aut quam te audiam:
Itidem ut cognata ſi ſit, id quod lex jubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.
P. Ha ha he, homo ſuavis! *D.* quid eſt? num iniquum poſtulo?
An ne hoc quidem adipiſcar ego, quod jus publicum eſt?
P. Itane tandem quæſo? civem ubi tu abuſus ſis,
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere?
An, ut ne quid civis turpe in ſe admitteret
Propter egeſtatem, proximo juſſa eſt dari,
Ut cum uno ætatem degeret, quod tu vetas?

ſter, heu mi Demipho *heus tu* o Phormio.

Regnas. Potens, & extra leges communes poſitus es: erat autem Regis nomen, maxime Athenis, invidioſum.

Adipiſcier. Obtinere. Eſt autem juris axioma ut cauſſa cum eſt acta & judicata ſemel, iterum ne agatur, ut ſtetur judicum ſententiis.

Itidem ut . . . . Perinde quaſi cognata eſſet.

Id quod, *&c.* Secundum id quod lex jubet, ſi quid id jubet lex dotem dare, ſi nolis ducere. Lex igitur non cogebat ut orba proximo nuberet, ſed ut vel nuberet, vel ab eo dotem acciperet ac nubere poſſet alteri: hoc, e duobus elegit Demipho.

Minas quinque. Dotis nomine. Mina ſive Mna monetæ Græcæ ponderiſque genus fuit: continebat drachmas centum, Plinio teſte. Drachma quælibet reſpondet tribus aſſibus Turonenſibus cum ſemiſſe: unde Mna una valebit libras Gallicæ monetæ fere 17. cum aſſibus 10.

Homo ſuavis. Ne tu lepidus es.

Abuſus ſis. Ubi virgo in matrimonium tibi collata fuerit. *Abutor* cum accuſativo ponebatur.

Amittere. Dimittere, repudiare. Sententia eſt & ordo: itane vere lex jubet dare mercedem & dotem virgini civi, poſtquam eam duxeris? jubet dotem dare, aut ducere; quod ſi duxeris, retinere jubet, non repudiare temere.

An, *ut*, *&c.* Nonne mens hæc legis eſt, eum jubet virginem dari proximo,

D. Ita, proximo quidem: at nos, unde? aut quamobrem? P. ohe.
Actum (ajunt) ne agas. D. non agam? immo haud desinam,
Donec perfecero hoc. P. ineptis. D. sine modo.
P. Postremo tecum nihil rei nobis Demipho est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas. D. omnia hæc
Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.
G. Iratus est. P. tute idem feceris melius.
D. Itane es paratus facere me adversum omnia?
Infelix! P. metuit hic nos, tametsi se sedulo
Dissimulat. G. bene habent tibi principia. P. quin, quod est
Ferendum, feras: tui factis dignum feceris,
Ut amici inter nos simus. D. egone tuam expetam

mo, ne quid illa flagitii committat, si maneat innupta? Tu hanc legem utilissimam vis evertere.

Unde? Subaudi, cognati & proximi sumus.

Actum ne agas. Rem judicatam nefas est iterum ad judices deferre.

Perfecero. Ad extremum persequutus fuero, donec istas nuptias dirimam.

Ad ducendum. Senior eras quam ut ducere Phanium posses.

Illum. Meum filium.

Aut quidem... Aut si non mecum eadem dicit, sentitque, si mihi repugnat...

Tute idem... Tu potius ac rectius domo exeas, quam filium ejicias. *Donat*. Alii sic efferunt, *tute id!* tune id facias, prohibeas domo filium? *melius feceris*; non id facies, rectius tibi & illi consules. Potest eodem sensu explicari locus nulla re immutata, *tute idem*, tu ipse rem eamdem *melius feceris*, postea melius constitues, de hac re melius, ubi serio cogitaveris, statues.

Metuit nos. Hoc Getæ Phormio dicit clanculum.

Tuis dignum factis feceris. Feceris id quod te decet.

Hoc

Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?
P. Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam
D. Te oblectet, tibi habe. *P.* minue vero iram.
D. hoc age:
Satis jam verborum est: nisi tu properes mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi Phormio.
P. Si tu illam attigeris, secus quam dignum est liberam;
Dicam impingam tibi grandem: dixi Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me ... *D.* intelligo.

Hoc age. Animum adverte iis, quæ sum dicturus.
Dicam. Litem intendam.
Dixi. Hoc mihi certum ac deliberatum est. Sic erit.
Si quid... Hoc dicit ad Getam conversus.
Domo me. Subaudi, accerses, evocabis.

SCENA TERTIA.

DEMIPHO, HEGIO, CRATINUS, CRITO, GETA.

Advocatus Demipho amicos consulit super filii conjugio, & eorum responsis incertior quam antea redditur.

D. QUanta me cura, & sollicitudine afficit
Gnatus, qui me, & se hisce impedivit nuptiis!
Neque mihi in conspectum prodit, ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.
Abi tu, vise redieritne jam, an nondum, domum.

Tu. Getam alloquitur.

Cra-

G. Eo. D. videtis quo in loco res hæc ſiet;
Quid ago? dic Hegio. H. ego? Cratinum cenſeo,
Si tibi videtur. D. dic Cratine. CRA. mene vis?
D. Te. CRA. ego quæ in rem tuam ſint, ea velim facias: mihi
Sic hoc videtur: quod te abſente hic filius
Egit, reſtitui in integrum, æquum eſt & bonum,
Et id impetrabis: dixi. D. dic nunc Hegio.
H. Ego ſedulo hunc dixiſſe credo; verum ita eſt,
Quot homines, tot ſententiæ, ſuus cuique mos.
Mihi non videtur, quod ſit factum legibus,
Reſcindi poſſe, & turpe inceptu eſt. D. dic Crito.
CRI. Ego amplius deliberandum cenſeo:
Res magna eſt. H. nunquid nos vis? D. feciſtis probe.
Incertior ſum multo, quam dudum. G. negant
Rediiſſe. D. frater eſt expectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re conſilium, id exequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad ſe recipiat.
G. At ego Antiphonem quæram, ut quæ acta hic ſunt, ſciat.

Cratinum cenſeo. Subaudi, priorem dicere, prius a te interrogandum.

Reſtituit in integrum. Reſcindi, & in eum reponi ſtatum, in quo erant antequam fierent, infecta & irrita declarari.

Dixi. Hæc mea ſententia eſt.

Sedulo. Benevole, ita, ut ſentiebat.

Incepta. Factu. Turpe eſt factum, conſilium.

Nos vis. An aliud a nobis poſtulas?

Quod... Quandonam rediturus ſit.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

ANTIPHO, GETA.

Antipho, quid actum a patre fuerat, e Geta cognoscit.

A. ENnimvero Antipho multis modis cum istoc animo es vituperandus?
Itane hunc abiisse, & vitam tuam tutandam aliis dedisse?
Alios tuam rem credidisti magis, quam te, animadversuros?
Nam, ut ut erant alia, illi certe, quæ nunc domi tuæ est, consuleres,
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali,
Cujus nunc misera spes, opesque sunt in te uno omnes sitæ.
G. Equidem, here, nos jam dudum hic te absentem incusamus, qui abieris.
A. Te ipsum quærebam. G. sed ea caussa nihilo magis defecimus.
A. Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res, & fortunæ meæ?
Nunquid patri subolet? G. nihil etiam. *A.* Ecquid spei porro est? G. nescio. *A.* ah.

Vitam . . . Tuam caussam Phormioni defendendam dedisse.

Animadversuros. Curaturos.

Ut ut erant alia. Quidquid de aliis rebus futurum esset, quidquid evenire tibi mali aut aliis potuisset.

Illi. Phanio.

Sed ea caussa, &c. Et quod abesses, non fuimus in agenda caussa segniores.

Subolet. In suspicionem venit, subodoratur nempe me cum Phormione concordare.

Nisi.

G. Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti. A. nihil fecit novi?

G. Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis, strenuum hominem præbuit.

A. Quid is fecit? G. confutavit verbis admodum iratum patrem.

A. Eu Phormio. G. ego quod potui porro. A. mi Geta, omnes vos amo.

G. Sic habent principia sese, ut dico: adhuc tranquilla res est:

Mansurusque patruum pater est, dum huc adveniat. A. quid eum? G. ut ajebat,

De ejus consilio velle sese facere, quod ad hanc rem attinet.

A. Quantus metus est mihi, venire huc salvum nunc patruum, Geta?

Nam per ejus unam (ut audio), aut vivam, aut moriar, sententiam.

G. Phædria tibi adest. A. ubinam? G. eccum ab sua palæstra exit foras.

Nisi. Nisi quod, hoc unum scio Phædriam non cessasse.

Novi. Solet enim ubique mecum facere.

Præbuit. Strenue tuam caussam egit.

Eu Phormio. εὖ, præclare fecisti. Hæc vocula εὖ, a Græcis sumpta significat. Euge, belle, commode.

Porro. Subaudi, feci.

Mansurus. Expectaturus.

Quid eum? Propter quid eum expectaturus est? quid eum vult?

Palæstra. E ludo ubi cum citharistria versari solet. Vide act. 2. sc. 2.

SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

Phædria mercatorem orat, ut venditam militi citharistriam non tam cito illi abducendam tradat, se intra triduum nummos præ illa numeraturum.

P. DOrio, audi obſecro. D. non audio. P. parumper. D. quin omitte me.
P. Audi, quod dicam. D. at enim tædet jam audire eadem millies.
P. At nunc dicam, quod lubenter audias. D. loquere, audio.
P. Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?
D. Mirabar, ſi tu mihi quidquam afferres novi.
A. Hei, metuo Dorionem, ne quid ſuo ſuat capiti. G. idem ego metuo.
P. Non mihi credis? D. hariolare. P. ſin fidem do? D. fabulæ.
P. Fœneratum iſthuc beneficium tibi pulchre dices. D. logi.
P. Crede mihi, gaudebis facto; verum hercle hoc eſt. D. ſomnium.
P. Experire, non eſt longum. D. Cantilenam eamdem canis.
P. Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu D. garri modo.

Maneas. Expectes, non tradas militi Pamphilam abducendam.

Suo ſuat capiti. Aliquid doli ſtruat ac machinetur in ſuum exitum & periculũ.

Hariolare. Falſa & inepta more hariolorum, ſeu divinorum jactas.

Fœneratum. Magno cum fœnore redditum, me conduplicaturum.

Logi. Græca vox, idem ſonans ac fabulæ, mera verba das.

Non eſt longum. Diu

non

P. Adeone ingenio te esse duro, atque inexorabili,
Ut neque misericordia, neque precibus molliri queas?
D. Adeone te esse incogitantem, atque imprudentem, Phædria,
Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratis?
A. Miseritum est. P. hui! veris vincor. G. quam uterque est similis sui.
P. Neque Antipho alia cum occupatus esset sollicitudine,
Tum hoc esse mihi objectum malum! A. ah, quid isthuc autem est, Phædria?
P. O fortunatissime Antipho. A. ego ne? P. cui, quod amas, domi est.
Nec cum hujusmodi unquam usuvenit ut conflictares malo.

non expectabis.

Phaleratis. Speciosis promissis, verborum fuco & pigmentis. *Phaleræ* sunt proprie equorum ornamenta.

Meam. Mulierem a me pretio emptam.

Ductes. Ducas uxorem.

Gratis. Gratis: inemptam.

Miseritum est. Miseret me Phædriæ.

Veris vincor. Vera dicit Dorio; nempe me verba dare.

Similis, &c. Quam uterque sibi consentit ipsi, mores suos habet: nam Dorio avarus & lucri tenax; Phædria in petendo & promittendo semper idem est, nimirum largus & constans.

Neque alia. Mene non potius fuisse isto implicatum negotio eo tempore quo Antipho alia quapiam levi sollicitudine distractus esset, & non hac gravissima, de nuptiis suis scilicet: ita *Donat.* Legunt alii, *atque alia*, hoc sensu: mene tam infelicem fuisse ut in eam inciderem calamitatem cum alia, id est, sua quoque sollicitudine Antipho distineretur! qui si vacuus & otiosus esset, mihi facilius opem ferret.

Usuvenit. Contigit.

Conflictares. Depugnares.

Malo. Homine improbo, qualis est Dorio: vel, negotio & sollicitudine.

A. Mihine domi est? immo, quod ajunt, auribus teneo lupum:

Nam neque, quo amittam, a me invenio: neque, uti retineam, scio.

D. Ipsum isthuc mihi in hoc est. *A.* eja, ne parum duras sies.

Nunquid hic confecit? *P.* hiccine? quod homo inhumanissimus:

Pamphilam meam vendidit. *G.* quid? vendidit? *A.* ain' vendidit?

P. Vendidit. *D.* quam indignum facinus, ancillam ære emptam suo.

P. Nequeo exorare, ut maneat, & cum illo ut mutet fidem,

Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis, argentum aufero.

Auribus tenue lupum. Convenit in eos hoc proverbium, qui rem aliquam habent, quam neque velint dimittere, neque retinere possint. Lupum si quis teneat, vix retinere potest, habet enim aurem brevissimam, & perquam agilis ac volubilis est: nec tamen vult dimittere, quia sine periculo bellua tam ferox dimitti nequit.

Ipsum isthuc, &c. Idem illud mihi contigit in hoc negotio, vel in hoc Phædria, idest, cum Phædria, ut tu dicis te nescire quomodo retineas Phanium; ita ego nescio quo pacto retineam Pamphilam, quam mihi vult eripere Phædria, & ego retinere quidem velim, at vix possum tamen, ita me ille urget.

Ne parum. Dictum ironice; non te pudet tam durum esse: hoc dicit Dorioni: tum conversus ad Phædriam, ait: *Quid hic*, nempe Dorio, *confecit*? quid molitus est sceleris? hiccine? respondet Phædria, quærisne quid hic fecerit? fecit quod faceret homo inhumanissimus.

Quam indignum, &c. Ironia: enimvero scelus hoc est, si quis ancillam vendiderit, quam pecunia sua emerit?

Maneat. Expectet.

Cum illo. Milite, cui Dorio promiserat se vendilurum Pamphilam, videns Phædriam pecunia carere. Mutare fidem cum aliquo, est eum fallere, non stare promissis; proprie vero hic, est pactionem rescindere: ut dicat militi, se nolle amplius ipsi vendere Pamphilam.

Triduum hoc. Per istos tres dies.

Aufero. Obtineo.

Ne

Si non tum dedero, unam præterea horam ne operatus sies.

D. Obtundis: A. haud longum est id quod orat, Dorio; exoret, sine.

Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.

D. Verba isthæc sunt. A. Pamphilamne hac urbe privari sines?

Tum præterea horunc' amorem distrahi poterin' pati?

D. Neque ego, neque tu. G. Di tibi omnes id quod est dignum duint.

D. Ego te complures adversum ingenium meum menses tuli

Pollicitantem, & nihil ferentem, flentem: nunc contra omnia hæc,

Reperi, qui det, neque lacrumet: da locum melioribus.

A. Certe hercle, si satis commemini, tibi quidem olim est dies,

Quam ad dares huic, præstituta. P. factum. D. num ego isthuc nego?

Ne opertus sies. Ne expectaveris. *Operior*, est, expecto.

Obtundis. Fictis promissis aures meas frustra verberas.

Exoret. Impetret.

Conduplicaverit. Beneficium hoc tibi reddet cum fœnore, alterum tantum reponet.

Horunc'. Horum hunc.

Poterin'? Poterisne?

Neque ego. Dixerat Antipho: an patieris illo a se invicem distrahi? respondet ironice Dorio: ego vero id non patiar, emoriar præ dolore, itemque tu: ob eam responsionem illi Geta male precatur.

Quod est dignum. Subaudi, tibi dari.

Duint. Antique, pro dent.

Adversum. Contra meam indolem & consuetudinem.

Nunc contra... Nunc pro istis promissis & fletibus tuis reperi argentum.

Da locum. Cede ditiori, patere ut qui præsentem numerat pecuniam, tibi præferatur.

Olim. Paullo ante: alias.

Quam ad. Ad quem diem.

Dares. Pamphilam.

Huic. Phædriæ.

Factum. Ita est. Verum dicis.

A. Jamne ea præteriit? *D.* non, verum ei hæc antecessit. *A.* non pudet

Vanitatis? *D.* minime, dum ob rem. *G.* sterquilinium. *P.* Dorio,

Itane tandem facere oportet? *D.* sic sum: si placeo utere.

A. Siccine hunc decipis? *D.* immo enim vero Antipho hic me decipit:

Nam hic me hujusmodi sciebat esse: ego hunc esse aliter, credidi,

Is me fefellit, ego isti nihilo sum aliter, ac fui.

Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi.

Miles se dare dixit; si mihi prior tu attuleris, Phædria,

Mea lege utar, ut prior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

Ei. Diei cum Phædria constitutæ.

Hac. Qua emptorem cum præsenti pecunia reperit.

Antecessit. Prius advenit: potior fuit.

Vanitatis. Vanæ & jocularia responsionis, falsitatis, perfidiæ.

Ob rem. Ob lucrum, subaudi, fallam, mihi consulam.

Sterquilinium. Homo impurissime!

Utere. Utere mea opera.

Hujusmodi. Tali indole: lucri, quam fidei tenaciorem.

Ego istis, &c. Nullam illi caussam dedi, cur me alium putaret esse, ac revera sum.

Hunc esse aliter. Alium esse, daturum pecuniam.

Ut ut hæc sunt. Sed hæc sane omittamus: sint ista ut voles.

Hoc. Quod sum dicturus.

Dare. Daturum.

Lege. Consuetudine & indole, quæ mihi una lex est.

SCE.

SCENA TERTIA.

PHÆDRIA, ANTIPHO, GETA.

Orant Getam adolescentes, ut argentum Dorioni dandum alicunde tandem expiscetur.

P. Quid faciam? unde ego nunc tam subire huic argentum inveniam miser,
Cui minus nihilo est? quod, si hic potuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat. A. itane hunc patiemur, Geta,
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjuveris comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
G. Scio equidem hoc esse æquum. A. age ergo, solus servare hunc potes.
G. Quid faciam? A. invenias argentum. G. cupio: sed id unde, edoce.
A. Pater adest hic. G. scio: sed quid tum? A. ah, dictum sapienti sat est.
G. Itane? A. ita. G. sane hercle pulchre suades etiam tu hinc abis?
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me hujus caussa quærere in malo jubeas crucem.

Triduum hoc. Ut expectaret per hoc triduum, argentum mihi ab amicis promissum fuerat:

Pater adest. A quo scilicet emungas.

Etiam tu... Quin tune hinc abis? facesse procul cum isto tuo pulchro consilio: vel, subaudi, abis in malam rem & cruciatum; quod servus tamen modeste reticuit.

Non triumpho. Non belle mecum agitur.

Ni etiam, &c. Ordo est, Nisi etiam hujus caussa quæram crucem, idest, ultimum supplicium, *in malo*, idest, præter alia tot leviora mala

A. Verum hic dicit: *P.* quid? ego vobis Geta alienus sum? *G.* haud puto:

Sed parum ne est, quod omnibus nunc nobis suscenset senex,

Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?

P. Alius ab oculis meis illam in ignotum hinc abducet locum? hem,

Tum igitur, dum licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho,

Contemplamini me. *A.* quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.

P. Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,

Aut perire. *G.* Di bene vertant, quod agas: pedetentim tamen.

A. Vide, si quid opis potes afferre hic. *G.* si quid? *A.* quære obsecro,

Nequid plus minusve faxit, quod nos post pigeat, Geta.

G. Quæro: salvus est, ut opinor: verum enim metuo malum.

A. Noli metuere, una tecum bona, malaque tolerabimus.

quæ partim imminent, partim jam premunt: vix effugere potero leviores pœnas, ob tuas, o Antipho, nuptias, an vis, ut in gravissimum etiam periculum me ultro conjiciam propter Phædriam?

Alienus. Hospes, ignotus, aspernandus.

Instigemus. Ad iracundiam concitemus, ita ut nulla supersit nobis ratio ejus placandi precibus nostris, cum erit opus.

Dum adsum. Extremum enim est, quod me videtis, quod vos alloquor.

Persequi. Illam usque sequi.

Di, &c. Hoc ironice dicit: age sane, ito bona alite.

Pedetentim... Cave ne quid agas præcipitanter & inconsiderate: lente festina.

Ne plus &c. Ne Phædria aliquid inconsiderate & per impotentiam faciat, cujus nos postea pœniteat. *Plus*, si, verbi gratia, se ferro interimat; *minus*, si se inedia confici patiatur.

Salvus.. Inveni, inquit Geta, modum quo illum servem.

Malum. Ne quid ex ea re in

G. Quantum opus est tibi argenti? loquere. P. solæ triginta minæ,

G. Triginta? hui, percara est, Phædria. P. isthæc vero vilis est.

G. Age, age, inventas reddam. P. o lepidum caput!

G. Aufer te hinc. P. jam opus est. G. jam feres:

Sed opus est mihi Phormionem ad hanc rem adjutorem dari.

A. Præsto est: audacissime oneris quid vis impone, & feret;

Solus est homo amico amicus. G. eamus ergo ad eum ocyus.

P. Abi: dic, præsto ut sit domi.

A. Nunquid est, quod opera mea vobis opus sit? G. nihil; verum abi domum.

Et illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,

Consolare: cessas? A. nihil est, æque quod faciam lubens.

P. Qua via isthuc facies? G. dicam in itinere, modo te hinc amove.

in me recidat mali & calamitatis.

Triginta minæ. Vide scenam 2. actus 2. ubi explicatum est quid sit Mina.

Percara est. Phanium.

Vilis. Immo vero vili pretio venditur, tametsi tam caro vendatur, quæ scilicet multo est carior, neque satis magno emi potest.

Inventas reddam. Idem est ac inveniam: sic *effectum dabo*, pro efficiam.

Jam opus est. Nunc indigeo ista pecunia.

Feres. Habebis, dabitur.

Illam. Phanium.

Isthuc facies. Pecuniam invenies.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

DEMIPHO, CHREMES.

Chremes narrat fratri de suo in Lemnum itinere, & ab eo vicissim de clandestinis Antiphonis nuptiis audit.

D. QUid? qua profectus caussa hinc es Lemnum, Chremes?
Adduxtine tecum filium? C. non. D. quid ita non?
C. Postquam videt me ejus mater esse hic diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam negligentiam: ipsam cum omni familia
Ad me profectam esse ajebant. D. quid illic tamdiu,
Quæso igitur commorabare, ubi id audiveras?
C. Pol me detinuit morbus. D. unde? aut qui? C. rogas, Chreme?
Senectus ipsa est morbus: sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
D. Quid gnato obtigerit me absente, audistin', Chremes?
C. Quod quidem me factum, consili incertum facit:

Qua caussa, &c. Quæ caussa itineris tui in Lemnum fuit: nempe ut Phanium, tuam e Lemnia uxore filiam huc Athenas adduceres?

Ejus. Phanii.

Hic. Ubi eram, nempe Athenis, vel, in itinere.

Manebat. Patiebatur ætas nubilis virginis, Phanii scilicet: ætas grandior quam ut me in itinere cunctantem diutius ipsa expectaret in Lemno.

Ad me. Athenas e Lemno.

Illic. Lemni.

Pol. Per Pollucem.

Quod quidem. Audivi sane;

Num hanc conditionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æque, atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas,
Sin spreverit me; plus, quam opus est scito, sciet;
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si sit, uti me excutiam, atque egrediar domo.
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
D. Scio ita esse, & isthæc mihi res sollicitudini est:
Neque defetiscar usque adeo ego experirier,
Donet tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ne; & istud factum, istæ nuptiæ me incertum consilii faciunt, idest, dubium quid capiam consilii.

Hanc conditionem. Has nuptias, meam filiam: ea vox, conditio, sæpe usurpatur pro matrimonio puellæ. Ita Livius *conditionem filia quærit*, id est, virum: & Plaut. *Inveni conditionem filio*, id est uxorem: quia nuptiæ certis pactionibus & conditionibus adhibitis peraguntur.

Extraneo. Si meam filiam homini alicui non propinquo uxorem do.

Unde. Ex qua matre suscepta sit.

Affinem volet. Si meam filiam ducere volet, eaque ratione mihi affinis esse, & me sibi.

Tacebit. De meo Lemni matrimonio, quod occultum est, nihil dicet tamdiu, dum amici erimus: sin autem intercesserit aliquid cur me spernat, mihi offensus sit, tum plus sciet de rebus meis, quam expediet mihi eum scire.

Uxor. Nausistrata.

Aliqua. Subaudi, via, ratione.

Excutiam. Ut vasa & sarcinas colligam. Legitur etiam, *excutiat*, id est ejiciat.

Meorum. Inter meos domesticos & affines, nemo mihi fidus & amicus est pater me ipsum.

Defetiscar. Defatigabor, fatiscam, cessabo.

Experirier. Omnia tentare.

Id. Nuptias tuæ filiæ cum filio meo.

SCENA SECUNDA.

GETA.

Geta quid egerit cum Phormione, narrare incipit.

G. EGO hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem: venio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret.
Vix dum dimidiam dixeram, intellexerat,
Gaudebat, me laudabat, quærebat senem,
Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quam Antiphoni: hominem ad forum
Jussi opperiri; eo me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum: quis est alterior? at at Phædriæ
Pater venit? quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno, duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui; is si dat, sat est:
Si ab hoc nihil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

Senem. Demiphonem.

Ulterior. Demiphonis comes; quis ultra, præter illum, remotior? Ah video, est Chremes, pater Phædriæ.

Duplici spe. Habere duos, unde sperare possim me pecuniam ablaturum.

Hinc. A Demiphone.

A primo. Ab initio.

Institui. Incepi.

Fiat. Detur, extorqueatur.

Hunc. Chremem, recens e Lemmo advectum.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

Geta emungit argento senes, & eos mire ludit.

A. EXpecto, quam mox recipiat huc sese Geta.
Sed patruum cum patre video adstantem: hei mihi,
Quam timeo, adventus hujus quo impellat patrem.
G. Adibo hosce: o noster Chremes! C. salve Geta.
G. Venire salvum volupe est. C. credo. G. quid agitur?
C. Multa advenienti, ut fit, nova hic compluria.
G. Ita, de Antiphone audistin' quæ facta? C. omnia,
G. Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri? D. cum hoc id agebam commodum.
G. Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo,
Inveni, opinor, remedium huic rei. D. quid, Geta?

Hujus. Chremetis. Hoc dicit clam & a nemine eorum, qui sunt in scena, visus ac auditus.

Volupe. Gratum, jucundum. Vox vetus, quæ & adverbii ritu etiam ponitur.

Multa. Subaudi, se obtulere: dicta mihi sunt.

Tun' dixeras. Nonne tu discedens hoc illi prædixeras, futurum ut ab aliquo scelerato deciperetur? laudat servus nequam prudentiam senis.

Circumiri. Decipi.

Cum hoc. Cum Chremete.

Commodum. Illo ipso tem-

Quod remedium? G. ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. C. qui Phormio? G. is, qui istam ..... C. scio.
G. Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam:
Prehendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio;
Vides, inter vos sic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quam cum mala?
Herus liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.
A. Quid hic cœptat, aut quod evadet hodie? G. an legibus
Daturum pœnas, dices, si illam ejecerit?
Jam id exploratum est: eja, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine; ex eloquentia est.
Verum pone esse victum eum; at tandem tamen
Non capitis ejus res agitur, sed pecuniæ.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier,

tempore quo accessisti, ea de re cum fratre dicere incipiebam.

Qui istam. Subaudi, uxorem obtrusit tuo filio; qui eam illi cognatam esse apud judices contendit.

Sententiam. Mentem scrutarer.

Solum. Seorsum ab aliis.

Uno ore. Uno consensu.

Præcipitem .... E domo ejiceret.

Quod evadet. Quis futurus est illius sermonis & consilii exitus: dicit hæc remotus & voce submissa.

An legibus. An dices Demiphonem legibus, & judicum sententia condemnatum iri, si Phanium domo sua ejecerit?

Jam id exploratum est. Primo id certum est, te sudaturum, si litem cum illo inceptas, tanta est eloquentia, adeoque laborabis satis ut eum vincas licendo.

Pone. Fac, esto, caussam obtineas.

Non capitis. Non agitur de vita Demiphonis, non venit ipse in periculum, sed tantum ejus pecunia.

Res. Caussa, lis.

Hæc

Soli sumus nunc hic, inquam, eho dic quid velis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies?
A. Satin' illi Dii sunt propitii? *G.* nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut est ille bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. *D.* quis te isthæc jussit loqui?
C. Immo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus. *A.* occidi. *C.* perge eloqui.
G. Ac primo homo insanibat. *C.* cedo, quid postulat?
G. Quid: nimium: quantum libuit. *C.* dic. *G.* si quis daret
Talentum magnum. *C.* immo malum hercle: ut nihil pudet
G. Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non suscepisse? inventa est, quæ dotem petat.

Hæc. Phanium.

Hinc. E domo Demiphonis; ut non cogatur Antiphoni nubere.

Satin'... An satis ille sapit, qui a me divellendam Phanium dicat, idque moliatur. Quibus bene precabantur, sic Deos propitios optabant; contra vero iratos, quibus male.

Æqui boni. Æquitatis; si quid tantisper æquum, ac justum petieris.

Tria. Non litigabitis, non reponetis alter alteri tria verba; sed uno verbo res tota componetur, ubi fuerit proposita.

Eo. Ut Phanium discederet ab Antiphone & sejungeretur.

Insanibat. Pro insaniebat, id est, insanum & immensum pretium postulabat.

Talentum magnum. Valebat libras Turon. 2400. minas 80. erat aliud minus, lib. Turon. 1800. minarum, 60. Vide Martialem a nobis illustratum, in Laterculo sestertiorum, posito ad libri calcem.

Malum. Subaudi, daret: illi rectius & potius aliquod malum, idest, gravioris aliquid incommodi dederit quam talentum.

Quod dixi... Ego vero idem illi respondi, quod tu nunc merito dicis.

Quæso, &c. Ita illum sum allocutus, o Phormio, quid

G. Opportune adeo nunc argentum mecum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia.
Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

Se ipsam repudiare, aliam hanc ducere, nempe Phanium.
Uxori. Nausistratæ dicam illi, te egere hac pecunia: Ambo domum abeunt quæsitum hanc pecuniam.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO, GETA.

Objurgat Getam Antipho, cujus dolis ereptam sibi Phanium putabat, sed ab eo de re tota tutior fit.

A. Geta. G. hem. A. quid egisti? G. emunxi argento senes.
A. Satin' id est? G. nescio hercle: tantum jussum sum.
A. Eho, verbero, aliud mihi respondes, ac rogo?
G. Quid ergo narras? A. quid ego narrem? opera tua
Ad restim mihi quidem res rediit planissime:

Satin' id est? An hoc tantum curatum a te oportuit, nonne istud quoque, ut me Phanium amitterem? Geta putavit id petere Antiphonem, an satis esset summa ista pecuniæ, an sufficeret ad emendam Phanium; respondet sibi tantum fuisse imperatum, ut hanc inveniret summam non majorem; tantam pecuniam jussus sum reperire quantam reperi.

Verbero. Mastigia, servum verberibus dignum significat.

Ad restim. Restis idem est ac funis, laqueus: sententia est, nihil jam mihi supereſt aliud, nisi ut abeam & suspendam me.

Ut

Ut te quidem omnes Dii, Deæque, Superi, inferi,
Malis exemplis perdant: hem, si quid velit,
Huic mandes, quod quidem recte curatum velis.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta est spes patri,
Posse illam extrudi: cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. non enim ducet. A. novi: ceterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In nervum potius ibit. G. nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier:
Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra jam, si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, argentum dabunt?
Id istis reddet. A. quamobrem? aut quid dicet?
G. rogas?

Ut te... Subaudi velim, precor.

Malis exemplis. Pœnis gravioribus, quæ ceteris exempla sint & documenta, ne quid itidem ac tu peccent.

Quid minus... Quid minus factum oportuit?

Uxor. Phanium ab eo ducenda erit, illi nubet, mihi eripietur?

Quid fiet? Quid me fiet? quonam ista res evadet?

Repetent. Cum pater & patruus repetunt argentum a Phormione, nempe qui Phanium ducere nolit; an ille nostra caussa in carcere rapietur, quia solvendo non erit? *nervus* est vinculum quo in carcere sontes vinciebantur; nonne potius rem omnem deteget, nosque in periculum adducet?

Excerpis. Secernis, taces, supprimis.

Spatium. Mora.

Vocandi. Amicos ad epulas.

Amici. Tui, ac Phædriæ.

Dabunt. Phædriæ.

Id. Acceptum a Phædria argentum.

Istis. Chremeti & Demiphoni.

Reddet. Phormio, & nega-

A. Verum hic dicit: *P*. quid? ego vobis Geta alienus sum? *G*. haud puto:
Sed parum ne est, quod omnibus nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?
P. Alius ab oculis meis illam in ignotum hinc abducet locum? hem,
Tum igitur, dum licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho,
Contemplamini me. *A*. quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.
P. Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,
Aut perire. *G*. Dì bene vertant, quod agas: pedetentim tamen.
A. Vide, si quid opis potes afferre hic. *G*. si quid? *A*. quære obsecro,
Nequid plus minusve faxit, quod nos post pigeat, Geta.
G. Quæro: salvus est, ut opinor: verum enim metuo malum.
A. Noli metuere, una tecum bona, malaque tolerabimus.

quæ partim imminent, partim jam premunt: vix effugere potero leviores pœnas, ob tuas, o Antipho, nuptias, an vis, ut in gravissimum etiam periculum me ultro conjiciam propter Phædriam?

Alienus. Hospes, ignotus, aspernandus.

Instigemus. Ad iracundiam concitemus, ita ut nulla supersit nobis ratio ejus placandi precibus nostris, cum erit opus.

Dum adsum. Extremum enim est, quod me videtis, quod vos alloquor.

Persequi. Illam usque sequi.

Dì, &c. Hoc ironice dicit: age sane, ito bona alite.

Pedetentim... Cave ne quid agas præcipitanter & inconsiderate: lente festina.

Ne plus &c. Ne Phædria aliquid inconsiderate & per impotentiam faciat, cujus nos postea pœniteat. *Plus*, si, verbi gratia, se ferro interimat, *minus*, si se inedia confici patiatur.

Salvus. Inveni, inquit Geta, modum quo illum servem.

Malum. Ne quid ex ea re in

G. Quantum opus est tibi argenti? loquere. P. solæ triginta minæ,
G. Triginta? hui, percara est, Phædria. P. isthæc vero vilis est.
G. Age, age, inventas reddam. P. o lepidum caput!
G. Aufer te hinc. P. jam opus est. G. jam feres:
Sed opus est mihi Phormionem ad hanc rem adjutorem dari.
A. Præsto est: audacissime oneris quid vis impone, & feret;
Solus est homo amico amicus. G. eamus ergo ad eum ocyus.
P. Abi: dic, præsto ut sit domi.
A. Nunquid est, quod opera mea vobis opus sit? G. nihil; verum abi domum.
Et illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare: cessas? A. nihil est, æque quod faciam lubens.
P. Qua via isthuc facies? G. dicam in itinere, modo te hinc amove.

in me recidat mali & calamitatis.

Triginta minæ. Vide scenam 2. actus 2. ubi explicatum est quid sit Mina.

Percara est. Phanium.

Vilis. Immo vero vili pretio venditur, tametsi tam caro vendatur, quæ scilicet multo est carior, neque satis magno emi potest.

Inventas reddam. Idem est ac inveniam: sic *effectum dabo*, pro efficiam.

Jam opus est. Nunc indigeo ista pecunia.

Feres. Habebis, dabitur.

Illam. Phanium.

Isthuc facies. Pecuniam invenies.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

DEMIPHO, CHREMES.

Chremes narrat fratri de suo in Lemnum itinere, & ab eo vicissim de clandestinis Antiphonis nuptiis audit.

D. Quid? qua profectus caussa hinc es Lemnum, Chremes?
Adduxtine tecum filium? C. non. D. quid ita non?
C. Postquam videt me ejus mater esse hic diutius,
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam negligentiam: ipsam cum omni familia
Ad me profectam esse ajebant. D. quid illic tamdiu,
Quæso igitur commorabare, ubi id audiveras?
C. Pol me detinuit morbus. D. unde? aut qui? C. rogas, Chreme?
Senectus ipsa est morbus: sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
D. Quid gnato obtigerit me absente, audistin', Chremes?
C. Quod quidem me factum, consili incertum facit:

Qua caussa, &c. Quæ caussa itineris tui in Lemnum fuit: nempe ut Phanium, tuam e Lemnia uxore filiam huc Athenas adduceres?

Ejus. Phanii.

Hic. Ubi eram, nempe Athenis, vel, in itinere.

Manebat. Patiebatur ætas nubilis virginis, Phanii scilicet; ætas grandior quam ut me in itinere cunctantem diutius ipsa expectaret in Lemno.

Ad me. Athenas e Lemno.

Illic. Lemni.

Pol. Per Pollucem.

Quod quidem. Audivi sane;

Num hanc conditionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse æque, atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas,
Sin spreverit me; plus, quam opus est scito, sciet;
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si sit, uti me excutiam, atque egrediar domo.
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
D. Scio ita esse, & isthæc mihi res sollicitudini est:
Neque defetiscar usque adeo ego experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ne; & istud factum, istæ nuptiæ me incertum consilii faciunt, idest, dubium quid capiam consilii.

Hanc conditionem. Has nuptias, meam filiam: ea vox, conditio, sæpe usurpatur pro matrimonio puellæ. Ita Livius *conditionem filiæ quærit*, id est, virum: & Plaut. *Inveni conditionem filio*, id est uxorem: quia nuptiæ certis pactionibus & conditionibus adhibitis peraguntur.

Extraneo. Si meam filiam homini alicui non propinquo uxorem do.

Unde. Ex qua matre suscepta sit.

Affinem volet. Si meam filiam ducere volet, eaque ratione mihi affinis esse, & me sibi.

Tacebit. De meo Lemni matrimonio, quod occultum est, nihil dicet tamdiu, dum amici erimus: sin autem intercesserit aliquid cur me spernat, mihi offensus sit, tum plus sciet de rebus meis, quam expediet mihi eum scire.

Uxor. Nausistrata.

Aliqua. Subaudi, via, ratione.

Excutiam. Ut vasa & sarcinas colligam. Legitur etiam, *excutiat*, id est ejiciat.

Meorum. Inter meos domesticos & affines, nemo mihi fidus & amicus est pater me ipsum.

Defetiscar. Defatigabor, fatiscam, cessabo.

Experirier. Omnia tentare.

Id. Nuptias tuæ filiæ cum filio meo.

SCENA SECUNDA.

GETA.

Geta quid egerit cum Phormione, narrare incipit.

G. EGO hominem callidiorem vidi neminem,
Quam Phormionem : venio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret :
Vix dum dimidiam dixeram, intellexerat,
Gaudebat, me laudabat, quærebat senem,
Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quam Antiphoni : hominem ad forum
Jussi opperiri ; eo me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum : quis est ulterior ? at at Phædriæ
Pater venit ? quid pertimui autem bellua ?
An quia, quos fallam, pro uno, duo sunt mihi dati ?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui ; is si dat, sat est :
Si ab hoc nihil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

Senem. Demiphonem.
Ulterior. Demiphonis comes ; quis ultra, præter illum, remotior ? Ah video, est Chremes, pater Phædriæ.
Duplici spe. Habere duos, unde sperare possim me pecuniam ablaturum.
Hinc. A Demiphone.
A primo. Ab initio.
Institui. Incepi.
Fiat. Detur, extorqueatur.
Hunc. Chremem, recens e Lemmo advectum.

SCENA TERTIA.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

Geta emungit argento senes, & vos mire ludit.

A. EXpecto, quam mox recipiat huc sese Geta.
Sed patruum cum patre video adstantem: hei mihi,
Quam timeo, adventus hujus quo impellat patrem.
G. Adibo hosce: o noster Chremes! C. salve Getæ.
G. Venire salvum volupe est. C. credo. G. quid agitur?
G. Multæ advenienti, ut fit, nova hic compluria.
G. Ita, de Antiphone audistin' quæ facta? C. omnia,
G. Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,
Sic circumiri? D. cum hoc id agebam commodum.
G. Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo
Inveni, opinor, remedium huic rei. D. quid, Geta?

Hujus. Chremetis. Hoc dicit clam & a nemine eorum, qui sunt in scena, visus ac auditus.

Volupe. Gratum, jucundum. Vox vetus, quæ & adverbii ritu etiam ponitur.

Multa. Subaudi, se obtulere: dicta mihi sunt.

Tun' dixeras. Nonne tu discedens hoc illi prædixeras, futurum ut ab aliquo scelerato deciperetur? laudat servus nequam prudentiam senis.

Circumiri. Decipi.

Cum hoc. Cum Chremete.

Commodum. Illo ipso tem-

Quod remedium? G. ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. C. qui Phormio? G. is, qui istam..... C. scio.
G. Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam:
Prehendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio;
Vides, inter vos sic hæc potius cum bona
Ut componantur gratia, quam cum mala?
Herus liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.
A. Quid hic cœptat, aut quod evadet hodie? G. an legibus
Daturum pœnas, dices, si illam ejecerit?
Jam id exploratum est: eja, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine; ex eloquentia est.
Verum pone esse victum eum; at tandem tamen
Non capitis ejus res agitur, sed pecuniæ.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier.

tempore quo accessisti, ea de re cum fratre dicere incipiebam.

Qui istam. Subaudi, uxorem obtrusit tuo filio; qui eam illi cognatam esse apud judices contendit.

Sententiam. Mentem scrutarer.

Solum. Seorsum ab aliis.

Uno ore. Uno consensu.

Præcipitem..... E domo ejiceret.

Quod evadet. Quis futurus est illius sermonis & consilii exitus: dicit hæc remotus & voce submissa.

An legibus. An dices Demiphonem legibus, & judicum sententia condemnatum iri, si Phanium domo sua ejecerit?

Jam id exploratum est. Primo id certum est, te sudaturum, si litem cum illo inceptas, tanta est eloquentia, adeoque laborabis satis ut eum vincas dicendo.

Pone. Fac, esto, caussam obtineas.

Non capitis. Non agitur de vita Demiphonis, non venit ipse in periculum, sed tantum ejus pecunia.

Res. Caussa, lis.

Soli sumus nunc hic, inquam, eho dic quid velis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Hæc hinc facessat, tu molestus ne sies?
A. Satin' illi Dii sunt propitii? *G.* nam sat scio,
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut est ille bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. *D.* quis te isthæc jussit loqui?
C. Immo non potuit melius pervenirier
Eo, quo nos volumus. *A.* occidi. *C.* perge eloqui.
G. Ac primo homo insanibat. *C.* cedo, quid postulat?
G. Quid: nimium: quantum libuit. *C.* dic. *G.* si quis daret
Talentum magnum. *C.* immo malum hercle: ut nihil pudet
G. Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam
Suam unicam locaret? parvi retulit
Non sustepisse? inventa est, quæ dotem petat.

Hæc. Phanium.

Hinc. E domo Demiphonis; ut non cogatur Antiphoni nubere.

Satin'... An satis ille sapit, qui a me divellendam Phanium dicat, idque moliatur. Quibus bene precabantur, sic Deos propitios optabant; contra vero iratos, quibus male.

Æqui boni. Æquitatis; si quid tantisper æquum, ac justum petieris.

Tria. Non litigabitis, non reponetis alter alteri tria verba; sed uno verbo res tota componetur, ubi fuerit proposita.

Eo. Ut Phanium discederet ab Antiphone & sejungeretur.

Insanibat. Pro insaniebat, id est, insanum & immensum pretium postulabat.

Talentum magnum. Valebat libras Turon. 2400. minas 80. erat aliud minus, lib. Turon. 1800. minarum, 60. Vide Martialem a nobis illustratum, in Laterculo sestertiorum, posito ad libri calcem.

Malum. Subaudi, daret: illi rectius & potius aliquod malum, idest, gravioris aliquid incommodi dederit quam talentum.

Quod dixi... Ego vero idem illi respondi, quod tu nunc merito dicis.

Quæso, &c. Ita illum sum allocutus, o Phormio, quid

Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias,
Hæc denique ejus fuit postrema oratio:
Ego, inquit, a principio amici filiam,
Ita ut æquum fuerat, volui uxorem ducere:
Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,
In servitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ afferret, qui dissolverem,
Quæ debeo: etiam nunc, si vult Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam isthanc, uxorem dari:
A. Utrum stultitia facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertus sum:
D. Quid, si animam debet? G. ager oppositus est pignori

quid majus daret Demipho? quam aliam majorem dotem daret, si filiam suam unicam in matrimonium collocaret? certe nullam; ergo nihil ipsi prodest quod nullam filiam ex se natam habeat; si quidem pro peregrina & ignota muliere tantam ab ipso dotem petis, quantam pro filia vix daret.

Ut ad pauca. Ut præcidam, ut ne pluram dicam.

Ineptias. quam inepte multa alia petierit.

Amici filiam. Hanc Phanium.

Incommodum. Nempe quod in servitutem danda foret, si nuberet diviti.

In servitutem. Ego, inquit, libenter Phanium uxorem mihi sumpsissem, neque illam, pauper cum sit, homini diviti collocassem, siquidem uxores pauperes divitum virorum ancillæ potius sunt quam uxores: sed quærebam uxorem quæ aliquid pecuniæ mihi afferret, ut æs alienum meum dissolverem.

Fabuler. Loquar, rem totam explicem.

Ab hac. Ab altera muliere quæ mihi desponsa est, seu promissa.

Isthanc. Phanium.

Hunc. Getam. Clanculum hoc dicit.

Animam debet. Animam debere dicitur qui alieno ære oppressus est, ac denique se ipsum debet. Erat enim lex apud antiquos, ut qui solvendo non esset, is addiceretur ac dederetur creditori, ut se ipso, anima sua, id est opera, & labore solveret quod ære non posset.

Oppositus est pignori. Oppignoratus est: opponere

Ob decem minas, inquit. *G.* age, age, jam ducat, dabo.

G. Ædiculæ item sunt ob decem alias. *D.* ohi, hui.

Nimium est. *C.* ne clama: petito hasce a me decem.

G. Uxori emunda ancillula est, tum autem plusçula

Supellectile opus est, opus est sumpto ad nuptias:

His rebus pone sane, inquit, decem minas.

D. Sexcentas proin potius scribito jam mihi dicas:

Nihil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?

C. Quæso, ego dabo, quiesce: tu modo, filius

Fac ut illam ducat, nos quam volumus. *A.* hei mihi

Geta, occidisti me tuis fallaciis.

C. Mea caussa ejicitur, me hoc æquum est amittere.

G. Quantum potes, me certiorem, inquit, face:

Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:

Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.

G. Jam accipiet: illis repudium renunciet,

Hanc ducat. *D.* quæ quidem illi res vertat male.

re, interdum significat deponere, hoc est contra alium provocantem pignus ponere.

Decem minas. Vide Act. 2. sc. 2.

Ducat. Phanium ipsi nubat.

Sunt. Oppignoratæ.

His rebus. Ad ea omnia comparanda.

Pone. Numera, solve.

Dicas. Lites. Malo sexcentas lites intendat mihi Phormio, &c.

Illam quam volumus. Tuam filiam, eam esse Phanium nondum sciebant.

Mea caussa ejicitur. Nempe ut mea filia tuo Antiphoni nubat.

Quantum potes. Quam fieri citissime potest.

Illam. Phanium.

Hanc. Quæ mihi desponsa est.

Accipiet. Minas 30.

Illis, &c. Dicat illis quicum filia est ipsi promissa,

se

G. Opportune adeo nunc argentum mecum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia.
Id sumam: uxori, tibi opus esse; dixero.

Se ipsam repudiare; aliam hanc ducere, nempe Phanium.

Uxori. Nausistratæ dicam illi, te egere hac pecunia: Ambo domum abeunt quæsitum hanc pecuniam.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO, GETA.

Objurgat Getam Antipho, cujus dolis ereptam sibi Phanium putabat, sed ab eo de re tota tutior fit.

A. Geta. G. hem. A. quid egisti? G. emunxi argento senes.
A. Satin' id est? G. nescio hercle: tantum jussum sum.
A. Eho, verbero, aliud mihi respondes, ac rogo?
G. Quid ergo narras? A. quid ego narrem? opera tua
Ad restim mihi quidem res rediit planissime:

Satin' id est? An hoc tantum curatum a te oportuit, nonne istud quoque, ut me Phanium amitterem? Geta putavit id petere Antiphonem, an satis esset summa ista pecuniæ, an sufficeret ad emendam Phanium; respondet sibi tantum fuisse imperatum, ut hanc inveniret summam non majorem; tantam pecuniam jussus sum reperire quantam reperii.

Verbero. Mastigia, servum verberibus dignum significat.

Ad restim. Restis idem est ac funis, laqueus: sententia est, nihil jam mihi superest aliud, nisi ut abeam & suspendam me.

Ut te quidem omnes Dii, Deæque, Superi, inferi,
Malis exemplis perdant: hem, si quid velit,
Huic mandes, quod quidem recte curatum velis.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta est spes patri,
Posse illam extrudi: cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. non enim ducet. A. novi: cæterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In nervum potius ibit. G. nihil est, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra jam, si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, argentum dabunt?
Id istis reddet. A. quamobrem? aut quid dicet?
G. rogas?

Ut te... Subaudi velim, precor.

Malis exemplis. Pœnis gravioribus, quæ ceteris exempla sint & documenta, ne quid itidem ac tu peccent.

Quid minus... Quid minus factum oportuit?

Uxor. Phanium ab eo ducenda erit, illi nubet, mihi eripietur?

Quid fiet? Quid me fiet? quonam ista res evadet?

Repetent. Cum pater & patruus repetunt argentum a Phormione, nempe qui Phanium ducere nolit; an ille nostra caussa in carcere rapietur, quia solvendo non erit? *nervus* est vinculum quo in carcere sontes vinciebantur; nonne potius rem omnem deteget, nosque in periculum adducet?

Excerpis. Secernis, taces, supprimis.

Spatium. Mora.

Vocandi. Amicos ad epulas.

Amici. Tui, ac Phædriæ.

Dabunt. Phædriæ.

Id. Acceptum a Phædria argentum.

Istis. Chremeti & Demiphoni.

Reddet. Phormio, & nega-

Quot res? post illa monstra evenerunt mihi
Introiit in ædes ater alienus canis:
Anguis per impluvium decidit de regulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Haruspex vetuit ante brumam aliquid novi
Negotii incipere; quæ caussa est justissima.
Hæc fient. *A.* ut modo fiant. *G.* fient: me vide.
Pater exit: abi, dic, esse argentum, Phædriæ.

gabit se posse Phanium jam uxorem ducere.

Quot res? Quam multa poterit dicere?

Post illa. Postquam promisi me ducturum esse Phanium, multa mihi contingere portenta, quibus impedior ne ducam.

Alienus. Ex alia domo.

Impluvium. Locus est apertus & patens in medio ædium, unde lumen deorsum capitur, ita dictus quod eo impluat, quod aqua e tectis eo decidat.

Gallina cecinit. Putabant in qua domo Gallina caneret instar Galli gallinacei, superiorem marito esse uxorem. *Donat.*

Interdixit. Vetuit ne nuptias contraherem.

Hariolus. Quasi fariolus, qui fatur & divinat.

Haruspex. Qui exta victimarum inspicit & contemplatur, victimæ dicebantur haruæ ab hara, id est, stabulo.

Ante brumam, &c. Quod ante brumam dies decrescant, post brumam quæ incipit 21. Decembris, crescere incipiant: erat autem religio apud veteres aliquid aggredi anno senescente, & antequam dies crescere inciperent, hoc irridet Geta dum ait esse caussam hanc justissimam: vel potius hanc maxime caussam probat, ut sit spatium longius ad nuptias istas disturbandas.

Ut modo fiant. Sit ita sane, modo hæc, uti dixisti, fiant.

Esse. Paratum esse. Renuntia Phædriæ inventum esse argentum.

SCE-

SCENA QUINTA.

DEMIPHO, CHREMES, GETA.

Redeunt senes cum pecunia quam dant Phormioni.

D. Quietus esto inquam: ego curabo, ne quid verborum duit.
Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam.
Cui dem, & quamobrem dem, commemorabo. G. ut cautus est, ubi nihil opus est.
C. Atque ita opus facto est: at matura, dum libido eadem hæc manet:
Nam si altera illa magis instabit, forsitan non rejiciat.
G. Rem ipsam putasti. D. duc me ad eum ergo. G. non moror. C. ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem, ut conveniat hanc prius, quam hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, nec succenseat:
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior:
Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is voluerit,

Ne quid. Ne qua in re nos fallat iste Phormio.

Duit. Det.

Amittam a me. Abire a me patiar: non dabo argentum nisi caute & prudenter.

Opus est facto. Danda omnino hæc pecunia est.

Libido. Dum perstat Phormio in voluntate accipiendæ Phanii.

Rem ipsam. Rem ita dixisti, ut est.

Hanc. Phanium.

Abit. A nobis ad Phormionem.

Dicat. Uxor mea Phanio; dicat nos eam dare, &c.

Idoneum. Præstare ut ipsi potius quam Antiphoni nubat.

Familiarior. Utpote Phanii patri notus.

Is. Phormio.

Id.

Datum esse dotis. D. quid tua malum id refert? C. magni, Demipho.

D. Non sat, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?

C. Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam prædicet.

D. Idem ego isthuc facere possum. C. mulier mulieri magis congruet.

D. Rogabo. C. ubi nunc illas ego reperire possim, cogito.

Id. Ea dicere Phanio, ita illam solari. *Malum*, adverbi loco ponitur, & est male precantis.

Fama approbat. Nisi id quod facis, recte hominibus quoque probetur ac placeat.

Voluntate. Volo id a Phanio probari, ea non invita istas fieri nuptias.

Idem. Eam consolari tam facile possem quam tua uxor Nausistrata.

Congruet. Hoc fiet convenientius a muliere: mulier mulierem rectius solabitur & admonebit.

Rogabo. Uxorem tuam, id ut faciat.

Illas. Uxorem meam Lemniam, & filiam mihi ex illa natam.

SCENA SEXTA.

SOPHRONA, CHREMES.

Chremes obviam sibi forte Sophronam Phanii nutricem agnoscit: ex eadem intelligit, filiam suam Phanium Antiphoni nuptam esse.

S. QUid agam? quem mihi amicum inveniam misera? aut cui consilio

Hæc referam? aut unde nunc mihi auxilium petam?

Nam vereor, hera ne ob meum suasum indigne injuria afficiatur:

Referam. Communicabo istas Phanii cum Antiphone nuptias.

Hera. Phanium.

Meum suasum. Quæ illi auctor fui ut Antiphoni nuberet.

Injuria. Ne domo Antiphó-

Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.

C. Nam quæ hæc est anus exanimata, a fratre quæ egressa est meo?

S. Quod ut facerem, egestas me impulit, cum scirem infirmas nuptias

Hasce esse, ut id consulerem, interea vita ut in tuto foret.

C. Certo ædepol (nisi me animus fallit, aut parum oculi prospiciunt)

Meæ nutricem gnatæ video. S. neque ille investigatur.... C. quid agam?

S. Qui est ejus pater. C. adeon', an maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco?

S. Quod si eum nunc reperire possim; nihil est, quod verear. C. ea est ipsa:

Colloquar. S. Quis hic loquitur? C. Sophrona. S. & meum nomen nominat?

C. Respice ad me. S. Dii obsecro vos: estne hic Stilpho? C. non. S. negas?

C. Concede hinc a foribus paullulum istorsum sodes Sophrona.

tiphonis ejiciatur a Demiphone.

A fratre. Domo Demiphonis.

Infirmas. Non firmas, non mansuras fore, nempe a Demiphone impediendas.

Ut id consulerem. Subaudi, me Phanii egestas impulit.

Vita. Ut ne fame periret: est autem hic ordo. Ut hoc facerem, nempe ut auctor essem Phanio admittendi Antiphonis, egestas me impulit, quamvis scirem parum stabiles nuptias istas fore; consultum volui illius vitæ & famæ.

Ædepol. Per ædem Pollucis.

Ille. Pater Phanii. Vide argumentum & scenam I. Actus I. ibi dicitur profectam esse Phanium e Lemno Athenas cum nutrice, ad Chremetem.

Investigatur. Investigando invenitur. Nondum invenire illum hic Athenis potuimus.

Adeon'. An alloquar, adeamque.

Concede. Amove te.

Istorsum. Versus istam partem.

Ne me isthoc posthac nomine appellassis? *S.* quid non is obsecro es,
Quem semper te esse dictitasti. *C.* st. *S.* quid has metuis fores?
C. Conclusam hic habeo uxorem sævam. verum isthoc me nomine
Eo perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris
Effutiretis; atque id porro aliqua uxor mea rescisceret.
S. Isthoc pol nos te hic invenire misere nunquam potuimus.
C. Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis?
Aut ubi illæ sunt? *S.* miseram me! *C.* hem quid est? vivuntne? *S.* vivit gnata.
Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.
C. Male factum. *S.* ego autem, quæ essem anus deserta, egens, ignota,
Ut potui, virginem nuptum locavi huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium. *C.* Antiphonine? *S.* hem, isti ipsi.
C. Quid? duasne is uxores habet? *S.* au' obsecro, unam ille quidem hanc solam.
C. Quid illa altera, quæ dicitur cognata? *S.* hæc ergo est. *C.* quid ais?

Appellassis. Appellaveris.

St. Ista vocula silentium indicit Chremes Sophronæ.

Uxorem. Nausistratam.

Eo. Ideo.

Effutiretis. Ne quid inconsiderate de meis in Lemno nuptiis diceretis & effunderetis; ducta vox a vase rimoso, & futili.

Aliqua. Aliqua via, aliquo pacto.

Isthoc. Isto nomine.

Illa. Phanium & ejus mater.

Quid illa altera? . . . Subaudi, nonne est ejus uxor? respondet Sophrona eamdem esse hanc, quæ cognata dicatur, & hanc, cujus nutrix eadem ipsa Sophrona sit.

Com-

S. Composito factum est, quomodo hanc amans habere posset
Sine dote. C. Dii vestram fidem, quam sæpe forte temere
Eveniunt, quæ non audeas optare! offendi adveniens,
Quicum volebam, atque ut volebam, collocatam filiam,
Quod nos ambo opere maximo dabamus ut fieret operam,
Sine nostra cura maxima, sua cura hæc sola fecit.
S. Nunc quid facto est opus, vide; pater adolescentis venit,
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre ajunt. *C.* nihil pericli est.
Sed per Deos atque homines meam esse hanc, cave rescisçat quisquam.
S. Nemo ex me scibit. *C.* sequere me: cetera intus audies.

Composito, &c. Ita convenimus inter nos ut ea cognata diceretur Antiphonis, ut eam licet carentem dote, uxorem habere pos[illegible]. *Composito* est adver[illegible]: significat, de indu[illegible], communicatis consiliis.

Hæc. Sophrona scilicet.

Pater. Demipho scilicet.

Oppido. Valde.

Scibit. Antique pro sciet. Nemini aperiam Phanium esse filiam tuam.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

DEMIPHO, GETA.

Demipho dolet quod emungi se argento passus fuerit, dum esse liberalis ac videri studet.

D. NOstrapte culpa facimus, ut malos expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus, & benignos.
Ita fugias, ne præter casam, quod ajunt: nonne id satis erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum ei,
Ut sit qui vivat, dum aliquid aliud flagitii conficiat.
G. Planissime. D. his nunc præmium est, qui recta prava faciunt.

Ut malos, &c. Ut aliquibus hominibus expediat esse improbos, ut fructum e sua improbitate & dolo capiant: legunt aliqui *ut malis expediat esse.*

Ne præter casam. Proverbium in eos, qui dum fugiunt unum incommodum, in contrarium, aut gravius currunt: in quo similes sunt homini, qui dum, hoste persequente, fugeret, abiret longius a domo sua; is enim vitaret quidem hostem, sed careret domo & perfugio, domum suam hosti diripendam relinqueret. Sic incusat se Demipho quod ita effugerit avaritiæ reprehensionem, ut prodigus factus sit, ita Phormioni sit obsequutus ut etiam pecuniam suam amiserit, cum ejus audaciam confutare longe facilius potuisset. Potest etiam esse hujus proverbii sententia eadem quæ istis: *ne quid nimis*; quod eodem ferme recidit.

Ab illo. Phormione.

Injuriam. Dum ignotam mulierculam pro cognata nobis obtrudit.

Ut sit. Ut suppetat ipsi unde vivat.

His nunc, &c. Id sumus tem-

G. Verissime. D. ut stultissime quidem illi rem gesserimus.

G. Modo ut hoc consilio possit discedi, ut istam ducat.

D. Etiamne id dubium est? G. haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

D. Hem, mutet autem? G. nescio; verum, si forte, dico.

D. Ita faciam, ut frater censuit: ut uxorem huc ejus adducam,

Cum ista ut loquatur. Geta abi; prænuncia hanc venturam.

G. Argentum inventum est Phædriæ: de jurgio siletur.

Provisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid nunc porro,

Quid fiet? in eodem luto hæsitas, vorsuram solves;

temporis ut illi donentur præmio, qui sunt omnium pessimi, qui recta in prava, virtutes in vitia convertunt.

Ut. Itaque, adeo ut.

Illi. In illius commodum, nempe Phormionis. Forte *illi*, est adverbium, id est, in eo negotio.

Discedi, &c. Si tamen hoc consilio, nempe data illi pecunia, possumus isto negotio & periculo defungi & facere ut Phormio Phanium ducat.

Ut homo est. Prout est hominis indoles.

Si forte. Subaudi, mutet: non affirmo, id ajo tantum, quod fieri potest.

Uxorem. Nausistratam.

Ejus. Fratris mei scilicet.

Ista. Phanio.

Prænuntia. Phanium præmone futurum ut Nausistrata ipsam conveniat, adeoque illam expectet domi. Hæc ubi dixit Demipho, Nausistratam evocatum it, manet Geta & sibi partim gratulatur, partim timet.

Phædriæ. Phædriæ inveni argentum, feci ut Phormio non jurgaretur amplius ac litigaret: at quid de te fiet o Geta (se alloquitur) nondum e luto (e periculo) emersisti, adhuc in eo hæres.

Vorsuram solves. Solves tuos dolos & lues cum fœnore: nempe ut satisfaceres Dorioni ac præsentem illi pecuniam numerares, fallaciam aliam texuisti, dum simulasti Phormionem paratum esse Phanium ducere: modo illi darentur minæ 30. (vide scenam 4.

 actus

Geta : præsens quod fuerat malum, in diem abiit plagæ crescunt,
Nisi prospicis : nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,
Nequid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

actus 4.) *Versuram* ii *facere* dicuntur, qui ut æs alienum dissolvant, æs alienum contrahunt, mutuum sumunt ab uno creditore, ut alteri satisfaciant; quod illi dum faciunt, non solvunt debita, sed creditorem tantum mutant & vertunt, unde *versuræ* nomen.

In diem abiit. In hunc quidem diem abiit, sed alio die redibit; ad tempus differtur, non penitus aufertur.

Ejus orationem. Cum dicet se velle ipsam ducere : faciam ut hæc omnia simulari sciat.

SCENA SECUNDA.

DEMIPHO, NAUSISTRATA, CHREMES.

Rogat Demipho Nausistratam, ut Phanium adeat soleturque : ipsa conqueritur de viro suo Chremete, qui superveniens aperit fratri repertam sibi esse filiam.

D. AGedum, ut soles, Nausistrata, fac ut illa placetur nobis,
Ut sua voluntate, id quod est faciundum, faciat. N. faciam.
D. Pariter nunc opera me adjuves, ac dudum re opitulata es.
N. Factum volo : ac pol queo minus viri culpa, quam me dignum est.

Ut soles. Pro solita tua solertia & humanitate.

Faciat. Ut velit nubere Phormioni.

Opera. Consilio, verbis : est autem, *pariter ac*; æque atque; itidem ut.

Factum volo. Volo id quidem facere, sed minus possum quam me dignum esset ac vellem, estque in caussa meus vir Chremes.

Bene

D. Quid autem ? N. quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur : nam ex his prædiis talenta argenti bina
Statim capiebat : hem, vir viro quid præstat ? D. bina quæso?
N. Ac rebus vilioribus multo, tamen duo talenta. D. hui !
N. Quid hæc videntur ? D. scilicet, N. virum me natam vellem,
Ego ostenderem .... D. certo scio. N. quo pacto.... D. parce sodes,
Ut possis cum illa, ne te adolescens mulier defatiget.
N. Faciam, ut jubes : sed meum virum abs te exire video. C. hem, Demipho,
Jam illi datum est argentum ? D. curavi illico. C. nollem datum.
Hei, video uxorem : pene plusquam sat erat ... D. cur nolles, Chreme ?
C. Jam recte. D. quid tu ? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus ?

Bene parta. Bona bonis artibus.
Capiebat. Meus pater.
Talenta bina. Libras Turonic. 4800.
Vir viro, &c. Quam sunt viris aliis alii præstantiores !
At rebus vilioribus. Idque quamvis essent omnia vilioris pretii : etsi annona esset multo quam nunc est, vilior : tunc enim prædia minorem fructum pariunt, quam cum est annonæ caritas.
Quid hæc videntur. Quid censes?
Scilicet. Sane miror & credo.

Ego ostenderem. Adde quod sequitur & junge sic : ostenderem quo pacto res familiaris probe administranda sit.
Parce. Pluribus abstine, ut possis cum Phanio, quæ opus est, loqui, & ejus impetum iracundiamque sustinere : noli bilem omnem & stomachum in virum effundere, reserva aliquid in Phanium.
Plus. Subaudi, dixi : fere arcanum aperui.
Cur nolles? Nempe datum argentum.
Jam recte. Id quasi retractans dicit : bene habet, gaudeo datum.

C. Transegi. D. quid ait tandem? C. adduci non potest. D. quid non potest?

C. Quia uterque utrique est cordi. D. quid isthuc nostra? G. magni: præter hæc,

Cognatam comperi esse nobis. D. quid, deliras? C. sic erit:

Non temere dico: redi mecum in memoriam.... D. satin' sanus es?

N. Au, obsecro vide, ne in cognatam pecces. D. non est. C. ne nega:

Patris nomen aliud dictum est, hoc tu errasti. D. non norat patrem?

C. Norat .... D. cur aliud dixit? C. numquamne hodie concedes mihi,

Neque intelliges? D. si tu nihil narras. C. pergis? N. miror quid hoc fiet.

D. Equidem hercle nescio. C. vin' scire? at, ita me servet Jupiter,

Ut propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est. D. Dii vostram fidem!

Eamus ad ipsam una omnes nos: aut scire, aut nescire hoc volo. C. ah.

D. Quid id est? C. itane parvam mihi fidem esse apud te. D. vin' me credere?

Ecquid, &c. An dixisti Phanio quæ caussa sit, cur eam ejiciamus.

Ducimus. In hoc loco idem est, ac educimus, sive ducimus in domum Phormionis e nostra.

Transegi. Feci quod optabas.

Adduci. Ut nos deserat: ut discedat.

Nostra. Subaudi, refert.

Sic erit. Hoc verum esse reperietur.

Redi, &c. Memineris id quod dixi alias tibi de uxore mea Lemnia & ejus filia. Hoc non intelligit Demipho, neque clare audet explicare Chremes præsente Nausistrata.

Peccet. Ne eam domo ejicias, si cognata sit.

Patris, &c. Pater Phanii dictus tibi est alius quam revera est: alio apud te nomine appellatus fuit: in hoc ideo tu errasti, & illam putasti aliam esse atque est.

Narras. Explicas, clarius dicis: subaudi, non intelligam.

Illa

Vin' ſatis quæſitum mihi iſthuc eſſe? age fiat, quid illa filia
Amici noſtri, quid futurum eſt? G. recte. D. hanc igitur mittimus?
C. quid ni? D illa maneat? C. ſic. D. ire igitur tibi licet Nauſiſtrata.
N. Sic pol commodius eſſe in omnes arbitror, quam ut cœperas,
Manere hanc; nam perliberalis viſa eſt, cum vidi, mihi.
D. Quid iſthuc negoti eſt? C. jamne operuit oſtium? D. jam. C. o Iupiter!
Dii nos reſpiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio. D. hem.
Quo pacto id potuit? C. non ſatis tutus eſt ad narrandum hic locus.
D. At tu intro abi. C. heus, ne filii noſtri quidem hoc reſciſcant, volo.

Illa filia, &c. Convenerat Chremes cum fratre Demiphone ut filiam ſuam Phanium clam daret uxorem Antiphoni, idque ut neſciret Nauſiſtrata fingebant illam eſſe amici cujuſdam filiam.

Recte. Recte admones: nihil ſignificat hoc adverbium, ſed adhibebatur cum aut negare honeſte, aut nihil volebant reſpondere.

Mittimus? An eam relinquimus? an uxorem Antiphoni non dabimus?

Illa maneat. Placetne ut Phanium domi noſtræ maneat?

Sic. Placet.

Ire. Domum redire: noli Phanium convenire, non enim danda eſt Phormioni.

In omnes. Ad omnium utilitatem commodius arbitror, hanc, nempe Phanium, manere domi noſtræ cum Antiphone, quam ejici ut cœperas velle, ac dari Phormioni.

Perliberalis. Ingenua, honeſta.

Operuit. Clauſit: jamne domum ſe recepit Nauſiſtrata?

SCENA TERTIA.

ANTIPHO.

Antipho sibi gratulatur, quod Phædria uxorem quam volebat, nactus sit, suam ipsius vicem dolet.

A. LÆtus sum, ut ut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod vult.
Quam scitum est, ejusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res adversæ fient, paullo mederi possis?
Hic simul argentum reperit, cura sese expedivit:
Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin, si hoc celetur, in metu, sin patefit, in probo sim.
Neque me domum nunc recíperem, ni mihi esset spes ostensa
Hujusce habendæ: sed ubinam Getam invenire possum?
Ut rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

Ut ut, &c. Qualicumque in statu res meæ sint.

Fratri. Phædriæ quem fratrem vocat, quamvis filius patrui sit: filium patrui Svetonius fratrem patruelem appellat.

Scitum. Prudenter factum, & commode: quantæ est sapientiæ.

Paullo. Facile: *medeor*, cum accusandi casu hic jungitur, antique; vulgo, cum dandi.

Si hoc celetur. Meum cum Phanio matrimonium.

SCENA QUARTA.

PHORMIO, ANTIPHO.

Phormio, re bene gesta, sibi plaudit.

P. ARgentum accepi, tradidi Dorioni, abduxi mulierem:
Curavi, propria ut esset Phædriæ, nam emissa est manu.
Nunc una res restat mihi, quæ etiam conficiunda, otium
A senibus ad putandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.
A. Sed Phormio est; quid ais? *P.* quid? *A.* quidnam nunc facturus Phædria?
P. Vicissim partes tuas acturus est. *A.* quas? *P.* ut fugiat patrem:
Te suam rogavit rursum ut ageres caussam, ut pro se diceres:
Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta;
Ne, cum hic non videant me, conficere credant argentum suum.
Sed ostium concrepuit abs te. *A.* vide quis egrediatur. *P.* Geta est.

Propria. Ut stabilis uxor & perpetua. Virg. *propriamque dicabo.*

Emissa est manu. Donata est libertate: injiciebant illi manus, quem servum renunciabant: e manu mittebant, quem liberum esse vellent, quasi jam sui juris futurum.

Sed, &c. At enim video Phormionem.

Partes tuas... Age eamdem personam quam egisti; te imitaturus est.

Sunium. Extremum Atticæ promontorium.

Emptum. In supino, ut emam.

Conficere. Consumere, dilapidare.

Abs te. Abs tua domo: tuæ domus ostium.

SCENA QUINTA.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

Renuntiat Antiphoni Geta, Phanium inventam esse Chremetis filiam.

G. O Fortuna! o fors fortuna! quantis commoditatibus,
Quam subito hero meo Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem!
A. Quidnam hic sibi volt? *G.* nosque amicos ejus exonerastis metu!
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio,
Atque hominem propero invenire, ut hæc, quæ contigerint, sciat?
A. Num tu intelligis, quod hic narret? *P.* num tu? *A.* nihil. *P.* tantumdem ego.
G. Ad Dorionem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. *A.* heus Geta. G. hem tibi:
Num mirum, aut novum est revocari, cursum cum institueris? *A.* Geta.
G. Pergit hercle: tu numquam tuo odio vinces me. *A.* non manes?
G. Vapulabis: curialis vernula est, qui me vocat.

Fors fortuna. Fortuna dicta est incerta res, fors fortuna, eventus rei bonus: porro huic Forti Fortunæ templum erat Romæ trans Tiberim & colebatur ab infimæ sortis hominibus, qui sine arte aliqua viverent. *Donat.*

Onerastis. Cumulastis, ornavistis.

Mihi cesso. Illa vox, *mihi*, abundat hic, & elegantiæ tantum servit.

Pallio. Servi palliati vulgo prodibant foras.

Hominem. Antiphonem.

Hem tibi. Ecce autem! Ecce tibi molestos interpellatores illos qui hominem currentem revocare solent.

Institueris. Intendere cœperis.

Pergit. Me vocare.

Odio tuo. Odiosa revocatione me sistes.

Curialis vernula. Servulus aliquis ex iis qui ministrant

A. Id tibi quidem jam fiet; nisi resistis, verbero.
G. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitatur neuum.
Sed isne, quem quæro, an non? ipsu' est. *P.* congredere actutum. *A.* quid est:
G. O omnium, quantum est, qui vivunt, hominum homo ornatissime.
Nam sine controversia a Dis solus diligere, Antipho,
A. Ita velim, sed, qui isthuc credam ita esse, mihi dici velim.
G. Satin' est, si te delibutum gaudio reddo? *A.* enecas.
P. Quia tu hinc pollicitationes aufer, & quod fers, cedo. G. oh,
Tu quoque hic aderas Phormio? *P.* aderam: sed cessas? G. accipe, hem,
Ut modo argentum tibi dedimus apud forum, recta dumum
Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.
A. Quamobrem? G. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est, Antipho.
Ubi in gynæceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida.

strant Curiis: erant Curiæ partes populi Romani, & sodalitates quædam: conveniebant illæ interdum ad suffragia ferenda, ad epulas &c. earum servi Curiales dicti sunt, erantque ex infimo servorum genere.

Id tibi fiet. Nempe, tu ipse vapulabis.

Resistis. Manes.

Congredere. Adi statim illum Antipho.

Quantum est. Quam multi sunt, quotquot sunt.

Diligere. Amaris.

Qui. Cur?

Delibutum. Persusum, ut qui unguntur balsamo.

Enecas. Occidis me istis laudibus, ista mora.

Hic aderas. Erasne jam hic cum Antiphone, non te videram, non putabam te adesse.

Sed cessas. Cur cunctaris id dicere quod affers boni?

Ut. Ubi, postquam.

Tuam. Phanium.

Gynaceum. Græca vox, pars domus erat in qua mulieres a viris separa-

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio, rogo,
Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intro ad heram accedere:
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,
Eumque nunc esse intus cum illis, hoc ubi ego audivi, ad fores
Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi, astiti,
Animam compressi, autem admovi: ita animum cœpi attendere,
Hoc modo sermonem captans. *A.* euge Geta. *G.* hic pulcherrimum
Facinus audivi; itaque pene hercle exclamavi gaudio.
P. Quod? *G.* quodnam arbitrare? *A.* nescio ..... *G.* atqui mirificissimum:
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. *A.* hem,
Quid ais? *G.* ejus olim matrem duxit in Lemno clanculum.
P. Somnium: utin' hæc ignoraret suum patrem? *G.* aliquid credito,
Phormio, esse caussæ: sed me censen' potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter se ipsi egerint?
P. Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam. *G.* immo etiam dabo,

ratim habitabant.

Pone. A tergo.

Resupinat. Facit ut caput retrorsum flectam.

Senis. Demiphonis.

Animam. Halitum; ne quis me spirare aut tussire audiret.

Hoc modo. Hoc statu & statu corporis expiscans quid dicerent intus.

Mirificissimum. Vox servo ficta vernaliter.

Utin'. Utine? fierine potest, ut....

Esse caussæ. Nempe cur patrem ignoraret suum.

Dabo. Dicam aliquid.

In-

Quo magis credas, patruus interea inde huc egreditur foras;
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo;
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ dare:
Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.
A. Quin ergo? rape me: quid cessas? *G.* fecero. *A.* o Phormio,
Vale. *P.* vale Antipho: bene, ita me Di ament, factum: gaudeo.
Tantam fortunam de improviso esse his datam.

Inde. Ex interiori cubiculo. *Fecero.* Id ago.

SCENA SEXTA.

PHORMIO.

Phormio animum ad pecuniam retinendam obfirmat.

P. SUmma eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam.
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet:
Nam idem hoc argentum, ita ut datum est ingratiis,

Summa, &c. Nunc præclara offertur mihi occasio extorquendæ pecuniæ a senibus: & adimendi Phædriæ curam conquirendi argenti, & æqualibus, id est, adolescentibus ejusdem secum ætatis, eam ob rem supplicandi, ut nempe mutuum ab eis argentum sumat.

Nam, &c. Nam oportet ut senes quamvis inviti nobis relinquant argentum a se datum, & jam reperi qua ratione ipsos cogam id facere.

Hoc argentum. Quod mihi dedere ut Phanium abductam ab Antiphone ducerem.

Ingratiis. Ablativus adverbii loco positus; significat,

His datum erit : hoc qui cogam, te ipsam reperi.
Nunc gestus mihi, vultusque est capiundus novus:
Sed hinc concedam in angiportum hoc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.

ficat, præter voluntatem, non libenter.

His datum erit. Ab his, à senibus ita datum erit, ut iis non reddam.

Qui. Quomodo.

Concedam. Me recipiam.

Angiportum. Via angusta est.

Ostendam me. Prodibo improvisus.

Non eo. Repudio consilium quod ceperam simulandi me iturum Sunium, ad mercatum quemdam: hic maneo.

SCENA SEPTIMA.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

Cognita Phanio, senes a Phormione pecuniam ipsi datam repetunt; Phormio negat se redditurum: hinc jurgium quod lepide Phormio expedit in rem suam.

D. DIs magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando evenere hæc nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conveniundus Phormio est,
Prius quam dilapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus. P. Demiphonem si domi est.
Visam : ut quod .... D. at nos ad te ibamus Phormio.

Quantum potest. Quam citissime, quam primum.

Dilapidet. Perdat, conficiat.

Auferamus. Ab eo recipiamus.

Ut quod .... Nempe, ut quod instat, agam cum illo

vel,

P. De eadem hac fortasse caussa? D. ita hercle. P credidi :
Quid ad me ibatis? ridiculum: an verebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, heus, quanta hæc mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.
C. Estne ea, ita ut dixi, liberalis? D. oppido.
P. Itaque ad vos venio nunciatum Demipho,
Paratum me esse: ubi voltis, uxorem date:
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam tantopere id vos velle animum advorteram.
D. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honeste potuit, tum non est data;
Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia,
Quæ tute dudum coram me incusaveras.
P. Satis superbe illuditis me? D. qui? P. rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?

vel, aliud quidpiam subaudi.

Recepissem. Promisissem: vulgo dicitur, ad me, vel in me recipio.

Quanta hæc, &c. Quamvis pauper sim, quantacumque sit mea paupertas.

Est ne ea ... Alloquitur fratrem: nonne, inquit, agnovisti in Phanio vultum & ingenium virgine liberali & ingenua dignum?

Oppido. Sane, omnino.

Uxorem. Date Phanium, mihi traditæ ducendam, cum libuerit.

Olim. Antequam nuberet Antiphoni, poterat honeste cuilibet alteri dari in uxorem; nunc sine ignominia non potest, jam collocata scilicet Antiphoni & ab illo ejecta, vidua.

Eadem. Dixit mihi Chremes.

Incusaveras. Objeceras mihi, cur ejicienda Phanium non esset.

Alteram. Fingebat se

C. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere
Invitum eam: inque. D. tum autem video filium
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum jube rursum rescribi, Phormio.
P. Quodne ego perscripsi porro illis, quibus debui;
D. Quid igitur fiet? P. si vis mihi uxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin est, ut velis
Manere illam apud te, dos hic maneat, Demipho:
Nam non est æquum, me propter vos decipi;
Cum ego vestri honoris caussa repudiam alteri
Remiserim, quæ tantumdem dotis dabat.
D. I hinc in malam rem cum isthac magnificentia.

Phormio desponsam sibi cum dote uxorem repudiare, ut Phanium duceret.

Tum autem. Dicit hæc tacitus Chremes fratri, ei suggerens quid Phormioni dicat: tum autem, id est, præterea, o frater, inque, id est dic (imperativus verbi inquio) Phormioni, Antiphonem adduci vix posse ut Phanium a se dimittat: hæc eadem Demipho clare, & iisdem fere verbis repetit.

Ad forum. Diximus in foro seu platea publica fuisse tabernas & mensas argentariorum.

Rescribi. Reddi. Scribere in re nummaria, sive perscribere, est nummos alicui dare, & præsentes solvere, vel pro his certum in diem solvendis fidem suam apud argentarium obligare scripto. Ductum est a consuetudine Romanorum, qui, si quid alteri darent pecuniæ, curabant id scribi in tabulis argentariorum, apud quos suas fere pecunias collocatas habebant, iisque nomen hominis dictabant, ut summam illi expensam ferret argentarius. Debitores autem cum pecuniam redderent, dabant operam ut nomen suum expungeretur in tabulis ejusdem argentarii, & pecunia accepta referretur in tabulas: hoc autem vocabatur, *rescribere*.

Quodne, &c. Atqui ego jam argentum illud meis creditoribus reddidi.

Hic. Apud me maneat argentum a te mihi pro illius dote datum.

Vestri honoris caussa. In vestram gratiam, ut vobis gratum facerem.

Magnificentia. Quia dixerat

Fugitive: etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo? *P.* irritor. *D.* tunc hanc duceres,
Si tibi data esset? *P.* fac periculum. *D.* ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.
P. Quæso, quid narras? *D.* quin tu mihi argentum cedo.
P. Immo vero, tu uxorem cedo. *D.* in jus ambula.
P. In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis....
D. Quid facies? *P.* egone? vos me indotatis modo
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. *C.* quid id nostra? *P.* nihil.
Hic quamdam noram cujus vir uxorem... *C.* hem.
D. quid est?
P. Lemni habuit aliam. *C.* nullus sum. *P.* ex qua filiam
Suscepit, & eam clam educat. *C.* sepultus sum.
P. Hæc adeo ego illi jam denarrabo. *C.* obsecro.
Ne facias. *P.* oh tune is erat. *D.* ut ludos facit.

xerat Phormio, se honori senum consultum voluisse.

Fugitive. Servi nequam fugitivi dicebantur, quia sæpe fugiebant ex herili domo.

Irritor. Sic mihi bilem movetis.

Tune? Homo nihili & nauci?

Fac periculum. Tenta, experire.

Ut filius... Sententia est, nolebas eam ducere & uxorem habere tibi, sed servare apud te ut meus filius domi tuæ cum ea esset.

In jus. Ad Judicem: *jus* hic locus est, ubi jus redditur.

Enim vero... Ibo ego vero, &... reliqua subticuit, quæ post dicit, ab illis irritatus.

Indotatis. Ut Phanio: *dotatis*, ut Nausistratæ: innuit se clandestinum Chremetis matrimonium renunciaturum Nausistratæ, quod postea mire facit.

Nullus sum. Perii.

Sepultus. Plus dicit quam perii.

Tune is eras? De quo loquebar, qui aliam uxorem in Lemno habuisti?

Ludos facit! Ut nos ludit!

C. Missum te facimus. P. fabulæ. C. quid vis tibi?
Argentum quod habes condonamus te. P. audio:
Quid vos (malum) ergo me sic ludificamini,
Inepti vestra puerili sententia?
Nolo, volo: volo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
C. Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit? D. nescio,
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.
C. Monstri, ita me Di ament, simile. P. injeci scrupulum. D hem,
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est;
Animo virili præsentique ut sis, para;
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque jam id celare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,
Id nosmet indicare placabilius est:
Tunc hunc impuratum poterimus nostro modo
Ulcisci. P. at, at, nisi mihi prospicio, hæreo:
Hi gladiatorio animo ad me adfectant viam.

dit; ludibrio contemptuique habet?

Missum te facimus. Abi sane, nihil tecum nobis rei esse volumus.

Condonamus te. Antique pro tibi, ultro donamus tibi.

Para. Accinge te: fac.

Elatum foras. Cognitum, detectum.

Placabilius. Commodius ad eam placandam.

Hæreo. Vix me expediam a periculo quod imminet, metaphora ducitur ab avibus in visco hærentibus.

Hi gladiatorio, &c. Non secus animati quam gladiatores, ad me recta pergunt, id est, (inquit Donatus) parati vel perdere, vel perire. *Gladiatores* erant vulgo servi, interdum viri ingenui & nobiles, qui ut populo spectaculum ac ludum darent, gladiis inter se depugnabant, & alios alii cædebant.

Pos-

C. At vereor, ut placari possit. *D.* bono animo es:
Ego redigam vos in gratiam; hoc fretus, Chreme,
Cum de medio excessit, unde hæc suscepta est tibi.
P. Itane agitis mecum? satis astute aggredimini:
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
An tu, ubi peregre tibi quod libitum fuit feceris,
Neque hujus sis veritus, feminæ primariæ,
Quin tu novo modo ei faceres contumelias,
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego dictis illam ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrumis si extillaveris.
D. Malum, quod isti Dii, Deæque omnes duint.
Tantane affectum hominem quemquam esse audacia?

Possit. Nausistrata.

Bono animo es. Confide: bono animo esto.

Vos. Te & uxorem Nausistratam conciliabo.

Hoc fretus, cum ... Ea maxime de caussa spero placandam tibi per me uxorem tuam, quod obiit ea uxor altera Lemnia, unde, id est, ex qua hæc Phanium a te suscepta & genita est.

Aggredimini. Acceditis ad dimicandum.

Ex re istius. Non consuluisti rationibus tui fratris o Demipho, cum mihi stomachum movisti: dicam enim ea quæ illi ægre faciant ...

Hujus sis veritus. Hujus te puduerit, vel *Hujus*, est genitivus pretii, sic dicimus, id hujus non facio, ostendendo floccum vel titivilitium: sententia igitur erit, neque tantuli feceris Nausistratam fæminam primariam, quin ei veteris facere contumeliam: nunc porro, *feminæ*, erit in dandi casu, & pronomen *ei*, more comico, abundabit.

Lautum. Purgatum: ut laves.

Extillaveris. Totus in lacrymas abieris, lacrymas e toto corpore stillaveris.

Malum. Usitata interjectio male imprecantis. Hanc igitur vocem cum ira Demiphon expressisset, ominis diritatem statim a se deprecatur, & in Phormionem convertit, dum addit:

Quod isti, &c. Quasi diceret, malum eveniat, male sit,

Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? C. in id redactus sum loci,
Ut quod agam cum illo, nesciam prorsus. D. ego scio:
In jus eamus. P. in jus? huc, si quid lubet.
D. Assequere, ac retine, dum huc ego servos evoco.
C. Etenim nequeo solus: accurre huc. P. una injuria est
Tecum. D. lege agito ergo. P. altera est tecum Chreme.
D. Rape hunc. P. itane agitis? enimvero voce est opus:
Nausistrata exi. C. os opprime. D. impurum vide.
Quantum valet! P. Nausistrata, inquam. C. non taces?
P. Taceam? D. nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere,
Vel oculum exsculpe. P. est, ubi vos ulciscar, locus.

---

sit, at isti Phormioni. *Duint* autem, comice pro, dent: potest etiam simplicius accipi *quod* pro utinam.

Nonne hoc, &c. Nonne oporteret hominem tam sceleratum publice, publica judicium sententia, in remotas procul terras & loca deserta deportari? ut nemini noceret illic scilicet.

In jus. In forum, ad judices.

Huc. Huc eamus, nempe ad tuam, o Chreme, domum: si quid lubet tibi mecum agere, si quam intendit mihi litem, ibi eam decidemus.

Assequere. Sequere illum ac retine, prohibe ne domum tuam eat, sed in jus potius.

Una injuria est. Id est actio injuriarum, ex lege mihi est in te.

Tecum. O Demipho, qui accurrens Phormionem retinebat.

Lege agito. Si quidem habes actiones injuriarum, agito ex lege, in jus ambula, ubi legibus apud judices contendes.

Opprime. Obrue, claude illi, ne Nausistratam evocet.

Valet. Ut robustus est, qui contra duos unus depugnat. Est autem græca locutio, pro, vide quantum impurus & sceleratus iste valet.

Est. Datur mihi facultas præclara vos ulciscendi.

SCE-

SCENA OCTAVA.

NAUSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

Chremes Nausistratæ uxori a Phormione proditur & ab ea graviter objurgatus, ita veniam impetrat, ut Phædria contentionis arbiter statuatur, nimirum ut Phædria uxorem, annuente patre, gratis retineret, quod erat Phormioni propositum.

N. QUis nominat me? C. hem. N. quid isthuc turbæ est, obsecro,
Mi vir? P. hem, quid nunc obticuisti? N. quis hic homo est?
Non mihi respondes? P. hiccine ut tibi respondeat?
Qui hercle ubi sit, nescit. C. cave isti quidquam credas.
P. Abi, tange, si non totus friget, me eneca.
C. Nihil est. N. quid ergo est? quid isthic narrat? P. jam scies:
Ausculta. C. pergin' credere? N. quid ego, obsecro,
Huic credam, qui nihil dixit? P. delirat miser
Timore. N. non pol temere est, quod tu tam times.
C. Egon' timeo? P. recte sane, quando nihil times,
Et hoc nihil est, quod ego dico: tu narra. D. scelus!
Tibi narret? P. eho tu, factum est abs te sedulo
Pro fratre. N. mi vir, non mihi narras? C. at:
N. quid, at?

Friget. Præ pudore ac metu.

Temere. Sine caussa.
Factum est, &c. Recte atque

C. Non opus est dicto. P. tibi quidem: at scito huic opus est
In Lemno. C. hem quid ais? D. non taces? P. clam te. C. hei mihi.
P. Uxorem duxit. N. mi homo, Di melius duint.
P. Sic factum est. N. perii misera. P. & inde filiam.
Suscepit jam unam, dum tu nescis. C. quid agimus?
N. Pro Di immortales, facinus indignum, & malum!
P. Hoc actum est. N. an quidquam hodie est factum indignius?
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distædet loqui.
Hæccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? hæccine erat, quæ nostros fructus minuebat, vilitas?
D. Ego Nausistratam esse in hac re culpam meritam non nego:
Sed eam quæ sit ignoscenda. P. verba fiunt mortuo.
D. Nam neque negligentia tua, neque id odio fecit tuo.
Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fuit in re hac scrupulus:

atque ex animo fratrem defendis, laudo.

Scito huic opus est. Debet hoc scire Nausistrata.

Dii .... Avertant omen Superi.

Te appello. Ut testem scilicet.

Vilitas. Hoc illud erat quod mihi dictitabat, annonæ vilitatem in caussa esse, cur prædiorum nostrorum fructus minores essent.

Verba fiunt mortuo. Ridet Chremetem: en, inquit, similis est mortuo Chremes. *Facere verba mortuo*, est alloqui eum qui non audiat, qui responsurus non sit.

Ea. Uxor altera Lemnia.

E medio. E vivis.

Quis scrupulus ... Unum hoc esset impedimentum, quo minus veniam ipsi dares, si hæc altera uxor vive-

Quamobrem te oro, ut alia tua facta sunt, æquo animo hoc feras.

N. Quid ego, æquo animo? cupio misere in hac re jam defungier.

Sed quid sperem? ætate porro minus peccaturum putem?

Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.

Quid mihi nunc affers, quamobrem expectem, aut sperem porro non fore?

P. Exequias Chremeti, quibus commodum ire, jam tempus est.

Sic dabo: age nunc, age, Phormionem qui volet lacessito.

Faxo tali eum mactatum, atque hic, infortunio.

Redeat sane in gratiam; jam supplicii satis est mihi:

Habet hæc, ei quod, dum vivat, usque ad aurem obgänniat.

N. At meo merito credo: quid ego nunc commemorem, Demipho,

veret: hoc jam sublatum est.

Ut alia. Ut benigne & humaniter in aliis rebus facere soles.

Quid ego? Feramne illud æquo animo?

Defungier. Liberata omni metu, & omni periculo defuncta esse velim, certa esse nihil ab eo prætereca peccandum.

Affers. Quam rationem affers? quid caussæ dicis.

Exequias ire. Pro ire ad exequias: jam Chremes metu ac pudore obiit, si quis ejus exequiis interesse velit, festinet, adsit. Ea formula utebantur Romani, cum funera in diem certam indicebant. v. g. Chremes vixit, Chremeti exequias ire, quod (cui) commodum est, jam tempus est: ollus, (ille) efferetur, (id est, ad rogum e domo feretur.)

Sic dabo. Sic alios tractabo, qui me lacessent.

Mactatum. Perditum, obrutum.

Hæc. Nausistrata.

Obgänniat. Occinat, exprobet.

At meo &c. At enim id merita ego fueram, ut me sic despiceres?

Credo. Ironia: id est, minime.

Singillatim, qualis in istum fuerim? *D.* nunc aeque omnia

Tecum. *N.* meritone hoc meo videtur factum? *D.* minime gentium.

Verum, quando jam accusando fieri infectum non potest,

Ignosce: orat; confitetur; purgat; quid vis amplius?

P. Enimvero, prius quam hæc dat veniam, mihi prospiciam & Phædriæ.

Heus, Nausistrata, prius quam huic respondes temere, audi. *N.* quid est?

P. Ego minas triginta per fallaciam ab illo abstuli:

Eas dedi tuo gnato: is captivam inde emit sibi.

C. Hem, quid ais? *N.* adeone hoc indignum tibi videtur, filius

Homo adolescens si habet unam, tu uxores duas,

Nihil pudere? quo ore illum objurgabis? responde mihi.

D. Faciet, ut voles. *N.* immo, ut jam scias meam sententiam,

Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,

Prius quam gnatum video, ejus judicio permitto omnia:

Quod is jubebit, faciam. *P.* mulier sapiens es, Nausistrata.

N. Satis tibi est? *P.* immo vero pulchre discedo, & probe,

Et præter spem. *N.* tuum nomen dic quod est? *P.* mihin'?

Accusando. Si de illo pergas conqueri, cum accusatur.

Priusquam, &c. Priusquam ei des veniam, caussa nondum satis bene cognita.

Nihil pudere. Tene pudore nullo affici?

Discedo. Habeo rem e sententia confectam, belle mecum agitur.

Mihin'. Mihine? an quæris quod sit mihi nomen?

Sum-

Phormio; veſtræ familiæ hercle amicus, & tuo
ſummus Phædriæ.

N. Phormio, at ego Æcaſtor poſthac tibi, quod
potero, & quæ voles,

Faciamque, & dicam. P. benigne dicis. N. pol
meritum eſt tuum.

P. Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam, Nauſiſtrata?

Et quod tuo viro oculi doleant? N. cupio. P. me
ad cœnam voca.

N. Pol vero voco. C. eamus intro hinc. D. fiat:
ſed ubi eſt Phædria

Judex noſter? P. jam hic, ſaxo, aderit. Vos
valete, & plaudite.

Summus. Amiciſſimus.

Æcaſtor. Per ædem Caſtoris.

Quod tuo..... Propter quod, &c. quod ægre videat.

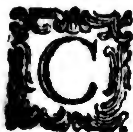
FINIS.

P. TERENTII

HEAUTONTIMORUMENOS.

ARGUMENTUM.

Linia Menedemi Atheniensis filius, cum Antiphilam uxorem habere vellet invito patre, ita illum commovit ut ejusdem jurgiis minisque perterritus, in Asiam militatum abire coactus sit. Filii discessum & fugam ægre admodum tulit pater, seque luctu & labore macerare, ac miseris modis senectutem suam excruciare cœpit, quasi de se supplicium absenti filio dare vellet, quem asperitate nimia & sævitia expulisset domo: hinc factum illi nomen ἑαυτὸν τιμωρούμενος, *quæ voces græce sonant*, seipsum puniens. *Clinia cum tres menses abfuisset, redit Athenas; neque tamen audet se in conspectu patris dare, sed ad Clitiphonem amicum & sodalem suum, Chremetis filium, qui Bacchidis ignotæ alterius mulierculæ nuptias ambiebat, divertitur. Erat amicus Menedemi Chremes Clitiphonis pater: ubi rescivit rediisse Cliniam, gaudet, eumque domi suæ esse patitur; mox ejus rei certiorem Menedemum facit, eique non ægre persuadet ut peccatum filii & uxorem ab eo ductam invito patre dissimulet. Ipse Cliniam, cum ejus conjuge, domum suam adduci per Syrum jubet. Syrus fingit Bacchidem, Amicam Clitiphonis, esse uxorem Cliniæ, Antiphilam vero esse Bacchidis ancillam. Id facit ut Clitiphonis celet peccatum, & argentum ab illo postulanti Bacchidi dandum corradat, ac sane ita fraudem instruit, ut pecuniæ summam non levem a senibus*

extor-

extorqueat. Post paullo contigit ut Antiphilam Chremes filiam esse suam agnosceret: lætatur ea reperta, & ejus cum Clinia nuptias, quæ tandem fuerant detecta, ratas esse, annuente plurimum Menedemo, jubet; sed furit idem atrociter, cum filium suum Clitiphonem Bacchidis consuetudine irretitum audit. Menedemi tamen precibus illi placatur ea lege, ut aliam, dimissa Bacchide, uxorem ducat: quod ille tamen minime se facturum confidit.

Scena prope Athenas, in villa.

PERSONÆ.

MENEDEMUS, qui Heautontimorumenus dicitur, senex Atheniensis.

CHREMES, Menedemi amicus, senex.

CLINIA, Menedemi filius.

CLITIPHO, Chremetis filius.

ANTIPHILA, filia Chremetis, uxor Cliniæ.

BACCHIS, a Clitiphone amata.

SOSTRATA, uxor Chremetis.

SYRUS, } servi.
DROMO, }

P. TERENTII

HEAUTONTIMORUMENOS.

ACTA LUDIS MAGALENSIB. L. CORNELIO Lentulo, L. Valerio Flacco Ædilib. Curul. Egit L. Ambivius Turgio. Modos fecit Flaccus Claudi, Græca est Menandru. Acta primum tibiis imparibus. Deinde duabus dextris. Acta etiam tertium M. Juventio & T. Sempronio coss.

Heautontimorumenos. Vide argumentum.
Ludis, &c. Vide notas in Andriam.
Claudi. Subaudi; filius aut libertus.
Menandru. Μενάνδρου, Menandri.
Acta. III. Nempe anno ab U. C. 591.

PROLOGUS.

Pauca de comœdia, multa de Terentii obtrectatoribus differit: denique spectatorum benevolentiam & attentionem postulat.

NE cui sit vestrum mirum, cur partes seni
Poeta dederit, quæ sunt adolescentium:
Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.

Cur partes. Cur Terentius mihi seni dederit provinciam & munus recitandi prologi, cum soleat id ab adolescentibus fieri. Nempe actores qui agebant in comœdia personam adolescentis alicujus, prologum vulgo recitabant.

Quo veni. Id propter quod veni, nempe ut diluerem calumnias obtrectatorum & maledicta in Terentium jactari solita. Statim igitur de comœdiæ argumento pauca differit; mox ideo sibi seni partes Prologi datas ait, quia actor est Terentii & patro-

Ex integra Græca integram comœdiam
Hodie ſum acturus Heautontimorumenon,
Duplex quæ ex argumento facta eſt ſimplici.
Novam eſſe oſtendi, & quæ eſſet: nunc, qui ſcripſerit,
Et cuja Græca ſit, ni partem maximam
Exiſtimarem ſcire veſtrum, id dicerem.
Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem voluit eſſe me, non Prologum:
Veſtrum judicium fecit, me actorem dedit:

tronus, ut plus eſſet ad refellendum auctoritatis in perſona ſenili & gravitatis: denique calumnias refellit in Terentium jactari ſolitas, quæ cauſſa erat cur Prologus præmitteretur.

Integram. Non miſtam e duabus fabulis, uti Andriam calumniabitur L. Lavinius ex Andria & Perinthia confuſam & contaminatam.

Duplex, &c. Duplex ea eſt fabula, in qua omnes perſonæ aut pleræque geminantur, ut cum ſunt duo ſenes, duo adoleſcentes, duo ſervi, &c. ita geminatas & duplicitas fuiſſe dicit perſonas a Terentio, cum in Menandro eſſent ſimplices & unæ. Aliter explicat Scaliger. 6. lib. Poet. Data, inquit, & acta fabula eſt Ludis Megalenſibus; dimidium fabulæ actum veſperi, nox ludis tranſacta eſt, alterum fabulę dimidium editum ſub lucem: una igitur, quaſi duæ. Hinc actus tertius ducitur ab his verbis *luceſcit*.. dici non incommode poteſt argumentum hujus fabulæ, ut a Menandro ſcriptum erat, fuiſſe ſimplex, quale eſt Hecyræ, in quo minus eſt turbæ ac varietatis, quodque idcirco Donatus vocat ſimplex: additas autem a Terentio actiones alias quaſdam, & ad primariam adjunctas, unde fabula evaſerit duplex, miſſa & compoſita, quales optimas eſſe Ariſtoteles indicat.

Qui ſcripſerit. Quis ſit ejus auctor, nempe Menander.

Has partes. Hunc prologum recitandum vobis, memoriæ mandaverim.

Dabo. Dicam.

Oratorem. Suum defenſorem & quaſi legatum: ideo ſenem elegit.

Non prologum. Non prologi recitatorem, in quo tantum narratur argumentum fabulæ, aut attentio poſtulatur, &c.

Veſtrum.. Vos fecit, eſſe voluit cauſſæ iſtius judices, me advocatum & cau-

Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt malevoli,
Multas contaminasse Græcas, dum facit
Paucas Latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se id pigere, & deinde facturum autumat.
Neque bonorum exemplum, quo exemplo sibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tam quod malevolus vetus poeta dictat,
Repente ad studium hunc se applicasse musicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium vestrum, vestra existimatio
Valebit: quamobrem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquum possit, quam æquum, oratio.
Facite, æqui sitis: date crescendi copiam,

fidicum, id enim *Actor* in foro sonat, quo hic sensu ponitur.

Hic actor. Ego nimirum qui hic adsum, si vobis satisfacio, si ornate aniam tueor, id mihi tribuendum non erit, sed illi, qui eam sui defensionem composuit, quam ego sum recitaturus; nempe Terentius.

Poterit a facundia. Id est, propter eloquentiam valebit, nempe ad impositum munus præstandum, ad Terentium defendendum: tantum habebit eloquentiæ.

Orationem. Terentii defensionem.

Distulerunt. Divulgaverunt; huc illuc tulerunt, dissiparunt.

Contaminasse. Terentium: scilicet Græcas alias aliis miscendo.

Autumat. Prædicat.

Bonorum. Nævii, Plauti, &c. Vide Prologum Andriæ.

Musicum. Poeticum: Musæ auctores poeseos, uti & musicæ dicuntur.

Amicum. Amicorum, nempe Scipionis, Lœlii &c. vide Terentii vitam, in libri limine.

Natura. Indole, ingenio.

Valebit. Vos quid verum sit judicabitis, & vestro arbitrio stabit Terentius.

Iniquum. Iniquorum.

Crescendi copiam. Modum, opportunitatem. Subaudi, iis poetis: facite ut opibus, animis, honore augeantur magis in dies ii poe-

Novarum qui ſpectandi faciunt copiam
Sine vitiis. Ne ille pro ſe dictum exiſtimet,
Qui nuper fecit ſervo currenti in via
Deceſſe populum: cur inſano ſerviat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias novas, niſi finem maledictis facit.
Adeſte æquo animo: date poteſtatem mihi,
Statariam agere ut liceat per ſilentium;
Ne ſemper ſervus currens, iratus ſenex,
Edax paraſitus, ſycophanta autem imprudens,
Clamore ſummo aſſidue agendi ſint mihi.
Mea cauſſa, cauſſam hanc juſtam eſſe, animum
inducite,
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.

poetæ, qui dant copiam, id eſt, facultatem, vobis ſpectandi novas comœdias, ab omnibus vitiis immunes.

Spectandi novarum. Pro, ſpectandarum novarum.

Ne ille, &c. Neque tamen Lavinius (Poeta vetus Terentii æmulus, quem ille carpit) putet vos id oratos, & favorem veſtrum a me expetitum in ſuam gratiam, qui nempe vitioſas admodum fabulas edat: veluti cum nuper induxit in ſcenam ſervum quemdam qui inſtar furentis egreſſus theatro, in eum locum, ubi ſpectatores ſedebant, coegit populum decedere, & locum illi dare: quod profecto contra decorum & morem eſt.

In via. Intelligit vias ſive ſemitas quæ inter ordines theatri ſingulos erant poſitæ.

Deceſſe. Deceſſiſſe. *Decedere de via* dicuntur, qui recedunt tantiſper in inferiorem viæ locum, ut aliter tranſeant.

Serviat. Nempe Terentius: cur vos oret pro ingrato iſto poeta, ut ei faveatis ſcilicet, ac detis creſcendi copiam.

Statariam. Aliæ ſunt fabulæ Statariæ; aliæ Motoriæ; aliæ Miſtæ. Statariæ, in quibus fere ſtant actores, non diſcurrunt, non tumultuantur; ubi omnia ſunt ſedatiora: Motoriæ, ubi ſe gravius commovent; Miſtæ, ubi partim quies, partim tumultus ac trepidatio. Alii ſtatariam hic dici volunt, in qua populus quietus audiat, ſpectetque, ubi nihil turbæ fiat ac tumultus.

Sycophanta. De hac voce vide Andriam ſcen. 4. act. 5.

Mea cauſſa. Ordo eſt: inducite animum, perſuaſum habetote, mea cauſſa, in

Nam nunc novas qui scribunt, nihil parcunt seni;
Si qua laboriosa est, ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem:
In hac est pura oratio; experimini,
In utramque partem ingenium quid possit meum.
Si nunquam avare pretium statui arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maximum,
Quam maxime servire vestris commodis.
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quam sibi.

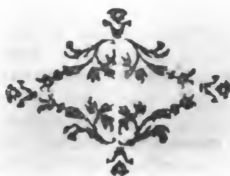
in meam gratiam, qui senex sum; eam caussam seu rationem petendæ vestræ attentionis & silentii in stataria fabula, esse justissimam.

Gregem. Actorum turbam.

In utramque partem. In comœdia tum Stataria, tum Motoria.

Adolescentuli. Juniores actores.

Quam sibi. Quam suis commodis studere: malint eas agere fabulas, ubi plus capiatis voluptatis, quam ubi plus quæstus ipsi faciant.

ACTUS

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMUS.

Menedemum, qui se opere faciendo cruciabat, Chremes offendit, & ab eo sui mœronis caussam esse rescit fugam filii, quem sua sævitia expulit.

C. QUamquam hæc inter nos nupera notitia admodum est,
Inde adeo quod agrum in proximo hic mercatus es,
Nec rei fere sane amplius quidquam fuit:
Tamen, vel virtus tua me, vel vicinitas
(Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto)
Facit, ut audacter moneam, & familiariter,
Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præter quam res te adhortatur tua:
Nam, pro Deum, atque hominum fidem! quid vis tibi?
Aut quid quæris? annos sexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio: agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris nemo habet:
Servos complures: proinde quasi nemo siet,
Ita tute attente illorum officia fungere.

Inde adeo. Ex hac maxime caussa; vel ob hanc unam caussam.

Rei. Caussæ.

In propinqua .... Quam vicinitatem puto esse proximam amicitiæ, & in propinquo amicitiæ loco: vicini enim proxime ad amicos accedunt, sunt amicis simillimi.

Videre. Videris.

Res. Utilitas, opes.

Quid vis tibi? Quid animi tibi est, quorum id facis?

Quasi nemo siet. Perinde quasi omnibus servis

Nunquam tam mane egredior, neque tam vesperi
Domum revertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre; denique
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Hæc non voluptati tibi esse, satis certo scio.
At enim dices; Me, quantum hic operis fiat, pœnitet.
Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.
M. Chreme, tantumne est ab re tua otii tibi,
Aliena ut cures, eaque, nihil quæ ad te attinent?
C. Homo sum; humani nihil a me alienum puto.
Vel me monere hoc, vel percontari puta,
Rectum est? ego ut faciam, non, ut deterream

vis careres: *fiet*, prosit.

Ferre. Donatus ita legit hunc versum, *fodere, aut arare, aut aliquid facere denique*: quam lectionem probat & illustrat Ægidius Menagius, vir in omni eruditionis parte summus, in suis super hac fabula doctissimis & accuratissimis notis.

Remittis. Relaxationi & quieti concedis.

Respicis. Curas, foves.

At enim me... At enim hoc dices mihi, Menedeme, &c.

Pœnitet me. Id est, non mihi satisfacit: *quantum*, id est quodcumque operis fiat, nempe a servis meis, ita mihi videntur esse desidiosi & incurii.

Quod in. Responsio est ipsius Chremetis, diluentis quod objecit: si in tuis servis exercendis & ad opus acuendis tantum operæ ponas, quantum ipse ponis in labore rustico, plus multo proficias, plus promoveas.

Ab re. Adeone otiosus es? tantumne tibi a negotiis vacat?

Alienum. Ad me non aliquo modo attinens: hominis cujuslibet calamitates, meas, qui homo sum, esse puto.

Rectum est. Sententia est hæc: puta hæc a me dici vel discendi caussa, vel etiam tui monendi: ut si quod facis, rectum est, idem faciam, te imiter, si non est rectum, ut ab eo faciendo te deterream.

Usus.

M. Mihi sic est usus: tibi ut opus est facto, face.

C. An cuiquam est usus homini, se ut cruciet? M. mihi est.

C. Si quid laboris est, nollem: sed quid isthuc mali est?

Quæso, quid de te tantum metuisti? M. heu, hoi!

C. Ne lacryma; atque isthuc, quidquid est, fac me ut sciam.

Ne retice, ne verere; crede, inquam, mihi:

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

M. Scire hoc vis? C. hac equidem caussa, qua dixi tibi.

M. Dicetur. C. at istos rastros interea tamen

Depone, ne labora. M. minime. C. quam rem agis?

M. Sine me, vacuum tempus ne quod dem mihi

Laboris? C. non sinam inquam. M. ah, non æquum facis.

C. Hui, tam graves hos quæso? M. sic meritum est meum.

C. Nunc loquere. M. filium unicum adolescentulum

Habeo: ah! quid dixi habere me? immo habui, Chreme.

Nunc, habeam necne, incertum est. C. quid ita isthuc? M. scies.

Usus. Consuetudo; ita sum assuetus: vel utilitas; ita me juvat facere.

Face. Pro fac, antique.

Laboris. Molestiæ, ærumnæ: ego ita sum affectus, ut si quid laboris est in aliqua re, id nollem ultro & animi caussa suscipere.

De te meruisti. In quo de te tam male meritus es? cur tibi ipse adeo infensus es?

Fac me ut sciam. Græca locutio: pro, fac ut ego sciam.

Crede. Committe istud mihi, fac me participem.

Qua dixi. Nempe, ut vel te admoneam, vel te imiter, consolerve.

Rastros. Dicitur & rastra.

Ne labora. Opus & laborem omitte.

Hos. Subaudi, rastros, eorum pondus admirans, cos-

Est e Corintho hic advena anus paupercula.
Ejus filiam ille amare cœpit perdite,
Prope jam ut pro uxore haberet: hæc clam me omnia.
Ubi rem rescivi, cœpi non humanitus,
Neque ut animum decuit ægrotum adolescentuli,
Tractare; sed vi, & via pervulgata patrum:
Quotidies accusabam. Hem tibine hæc diutius
Licere speras facere, me vivo patre,
Peregrinam, ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum, quod te dignum est, facies: sed, si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero.
Nulla adeo ex re isthuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego isthuc ætatis non his rebus operam dabam.
Sed in Asiam hinc abii propter pauperiem, atque ibi
Simul rem, & gloriam armis belli reperi.
Postremo adeo res rediit, adolescentulus
Sæpe eadem, & graviter audiendo, victus est:
Putavit me ætate, & benevolentia
Plus scire, & providere, quam seipsum sibi:
In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.
C. Quid ais? *M.* clam me profectus, menses tres abest.
C. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.

eosque attollens & versans, ait: siccine hos tam graves tractas?

Humanitus. Clementer & benigne.

Me ignoras. Nescis qui vir ego sim, indolem meam ignoras.

Tantisper. Tamdiu.

Isthuc fit. Liberius vivis; ex otio tua ista flagitia oriuntur.

Isthuc ætatis. Subaudi, per, vel circa: idest, cum eram ea ætate, qua nunc es.

Adeo. Eo: huc recidit, id effeci meis querelis & minis.

Ad Regem. Persarum, quem Græci *Regem*, seu *Magnum Regem* vocabant.

Inceptum. Tui filii factum.

M. Ubi comperi ex his, qui ei fuere conscii,
Domum revertor mœstus, atque animo fere
Perturbam, atque incerto præ ægritudine:
Adsido: accurrunt servi: soccos detrahunt.
Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quod illam mihi lenirent miseriam.
Ubi video hæc, cœpi cogitare: hem tot mea
Solius solliciti sunt caussa, ut me unum expleant?
Ancillæ tot me vestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,
Quem pariter ut his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est;
Eum ego ejeci hinc miserum injustitia mea.
Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam: nam usque dum ille vitam illam colet
Inopem, carens patria ob meas injurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quærens, parcens, illi serviens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in ædibus,
Nec vas, nec vestimentum: corrasi omnia:
Ancillas, servos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile victum exercent suum,
Omnes produxi ac vendidi: inscripsi illico
Ædes: mercedem quasi talenta ad quindecim
Coegi: agrum hunc mercatus sum; hic me exerceo:

ctum: quamquam ex hoc filii tui discessu conjicere est, eum adolescentem esse strenuum & verecundum, tui reverentem.

Soccos. Calceamenta humiliora & viliora.

Miseriam. Meam de filii discessu ægritudinem.

Expleant. Juvent, foveant.

Usque dum. Donec.

Facio. Ita facere cœpi, ut cogitaram; collegi omnem domesticam supellectilem, vasa, vestes, &c.

Corrasi. Collegi ut venderem, in pecuniam redegi.

Victum. Qui possent opere faciendo lucrari unde viverent.

Produxi. Publice proposui, nempe venales.

Inscripsit. Venales esse scripto affixo declaravi.

Talenta ad 15. *coegi*. Id est,

Decrevi, tantisper me minus injuriæ,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec fas esse ulla me voluptate hic frui,
Nisi ubi ille huc salvus redierit meus particeps.
G. Ingenio te esse in liberos leni puto,
Et illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret: verum neque tu illum satis noveras,
Nec te illa: hoc ubi fit, ibi non vere vivitur.
Tu illum, nunquam ostendisti, quanti penderes,
Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquum patri.
Quod si esset factum, hæc nunquam evenissent tibi.
M. Ita res est, fateor; peccatum a me maximum est.
C. Menedeme, at porro recte spero, & illum tibo
Salvum affuturum esse hic confido propediem.
M. Utinam Di ita faxint. *C.* facient: nunc, si commodum est,
Dionysia hic sunt; hodie apud me sis volo.
M. Non possum. C. cur non? quæso, tandem aliquantulum
Tibi parce; idem absens facere te hoc vult filius.

est, collegi, redegi ex ædibus, servis, &c. venditis mercedem, id est, summam talentorum 15. hoc est libras Gallicas 37550. Talentum Atticum argenteum respondet libris nostris Turonicis seu Francicis, ut vocant, 2550. aureum, duodecies tantum est.

Decrevi. Existimavi.

Meus particeps. Qui jure partem meorum bonorum deberet ac felicitatis obtinere.

Vere vivitur. Candide, aperte, juste: sententia est: cum ignoti sunt aliis alii, ea in domo non vivunt pater, filii, recte, quiete, & amice.

Credere. Communicare.

Dionysia. Festa Bacchi, qui Græce Διόνυσος appellatur latina voce bacchanalia. *Sis*. Edas, epuleris.

Idem absens; *&c.* Tuus filius absens hoc idem a te postulat atque ego, nempe ut tibi parcas.

Ipsum.

M. Non convenit, qui illum ad laborem impulerim,
Nunc me ipsum fugere. *C.* siccine est sententia?
M. Sic est. *C.* bene vale: *M.* & tu.

Ipsum. Laborem.
Et tu. His dictis abit Menedemus vel domum suam, vel in aliam ulteriorem fundi sui partem domui vicinam, unde post paullo, nocte jam ingruente, domum se recipiat.

SCENA SECUNDA.

CHREMES.

Chremes Menedemi vicem dolet.

C. LAcrymas excussit mihi,
Misseretque me ejus: sed ut diei tempus est,
Monere oportet hunc vicinum Phaniam,
Ad cœnam ut veniat: ibo, ut visam si domi est.
Nil opus fuit monitore: jamdudum domi
Præsto apud me esse ajunt: egomet convivas moror.
Ibo adeo hinc intro. Sed quid crepuerunt fores?
Hinc a me quisnam egreditur? huc concessero.

Ut diei. Quoniam dies inclinat in vesperam.
Nil opus. At non est opus, ut eum vocem, memini enim mihi a servulis dictum, illum jam domi meæ esse.
Concessero. Recedam tantisper a limite, hunc in angulum.

SCE-

SCENA TERTIA.

CLITIPHO, CHREMES.

Audis Chremes a Clitiphone filio, Clinium Menedemi filium ex Asia rediisse, & domi suæ esse: gaudet, atque hinc occasionem filii admonendi sumit.

CL. Nihil adhuc est: quod vereare Clinia: haudquaquam etiam cessant:
Et illam simul cum nuncio tibi hic ego affuturam hodie, scio.
Proin tu sollicitudinem istam falsam, quæ te
Excruciat, mittas. *CH.* Quicum loquitur filius?
CL. Pater adest, quem volui: adibo. Pater opportune advenit.
CH. Quid id est? *CL.* hunc Menedemum nostin' nostrum vicinum. *CH.* probe.
CL. Huic filium scis esse? *CH.* Audivi esse in Asia. *CL.* non est, pater,
Apud nos est. *CH.* quid ais? *CL.* venientem, e navi egredientem illico
Adduxi ad cœnam: nam mihi magna cum eo jam inde usque a pueritia

Nihil adhuc. Intus relictum Cliniam alloquitur Clitipho in theatrum egrediens tanquam in vicum, ut circumspiciat num veniant servi, ut patrem moneat de adventu Cliniæ, &c. Promiserat Cliniæ se facturum, ut sua ipsi Antiphila quam primum adduceretur, ideoque servos miserat eam accersitum. Noli trepidare, inquit, ac male metuere, o Clinia; servi mei ad Antiphilam adducendam missi nondum plus justo morantur, & scio, &c.

Cum nuncio. Id est, cum servo, quem misi ut mihi renunciet ubi sit, an ventura sit, & quando, &c.

Quem volui. Quem quærebam, ideo enim fingitur egressus ut patri nuntiaret reversum esse Cliniam.

Apud nos. Id est, domi nostræ.

Am-

Semper fuit familiaritas. *CH.* voluptatem magnam nuncias.
Quam vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum hodie esset amplius,
Ut hanc lætitiam nec opinanti primus ei objicerem domi!
Atque etiam nunc tempus est. *CL.* cave faxis: non est opus, pater.
CH. Quapropter? *CL.* quia enim incertum est etiam, quid se faciat: modo venit.
Timet omnia patris iram, & animum Antiphilæ se erga ut sit suæ.
Eam misere amat: propter eam hæc turba, atque abitio evenit. *CH.* scio.
CL. Nunc servulum ad eam in urbem misit, & ego nostrum una Syrum.
CH. Quid narrat? *CL.* Quid ille? se miserum esse. *CH.* miserum? quem minus credere est?
Quid reliqui est, quin habeat, quæ quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias:
Atque hæc perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:
Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CL. Immo ille fuit senex importunus semper: & nunc nihil magis

Amplius. Præter alios invitatos: vel, justiori quam unquam ante hac de caussa.

Tempus est. Ejus invitandi.

Quia enim. Istud *enim* abundat, & ornatui tantum servit.

Quid se faciat. Nempe Clinia: quid capiat consilii, quo se vertat.

Ut sit .... Quomodo sit affectus animus Antiphilæ erga se.

Hæc turba. Odium patris, filii metus & fuga.

Quem minus. Quin minus miser credi, quam ille, debet?

Est credere? Licet credere.

Atque. Attamen: Nihilominus.

Perinde sunt. Talia sunt, qualis est animus ea possidentis, id est, bona,

Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.

CH. Illene? sed reprimam me: nam, in metu esse hunc, illi est utile.

CL. Quid tute tecum? CH. dicam: ut ut erat, mansum tamen oportuit.

Fortasse aliquando iniquior erat, præter ejus lubidinem

Pateretur. nam quem ferret, si parentem non ferret suum?

Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere? &

Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum injuriæ

Uniusmodi sunt ferme: paullo qui est homo tolerabilis:

Liberius nolunt vivere, nolunt crebro convivarier,

Præbent exigue sumptum, & ea sunt tamen ad virtutem omnia:

na, vel mala; grata, aut ingrata.

Plus satis. Asperius justo; plus quam sit satis, acerbum.

Illene? Ain' tu vero Menedem'm filio molestum fore? longe est secus, cum hoc maxime dicturus esset, orationem abrumpit.

Sed. Dicit hoc tacitus, ut ne audiat clare Clitipho.

Reprimam me. Non pergam dicere id quod cœperam.

Nam, &c. Est enim utile Menedemo, esse Cliniam hunc in metu, & sibi a patre timere.

Quid tute... O pater, quid tacitus dicis.

Ut ut erat. Quomodocumq; res se haberet, quamvis pater esset atrocior, manendum tamen fuerat Cliniæ, non abeundum.

Pateretur. Pati debuit.

More. Voluntate.

Uniusmodi. Ejusdem generis sunt, eodem omnes pertinent ac spectant, nempe ut ad virtutem liberos erudiant.

Paullo.. Si quis homo, id est, pater, est paullo tolerabilis, id est, lenior, commodior & humanior erga filios, si qui sunt inquam hujusmodi, illi nolunt filios liberius genio indulgere. Porro cum de uno dicere cœpisset Terentius, *paullo tolerabilis*, quasi multi essent, postea multitudinis verbum posuit, *nolunt*; hoc

Verum ubi animus semel se cupiditate devinxit mala,
Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia: hoc
Scitum est, periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu siet.
CL. Ita credo. *CH.* ego ibo hinc intro, ut videam nobis quid cœnæ siet.
Tu, ut tempus est diei, vide sis, ne quo hinc abeas longius.

hoc interdum fit apud Latinos.

Verum, &c. Sententia, est. Etenim cum adolescens aliquis irretitus est mala cupiditate, & ejus consuetudine implicatus; necesse est ut vita omnis, actiones, consilia inquinentur hac mala ejus libidine, eamque redoleant, ex ea, ut rivuli turpes ex inquinato fonte, consequantur: ita probat recte facere patres qui liberorum cupiditates malas severe comprimunt.

Scitum est, &c. Hoc vulgo & recte dicitur, hoc prudenter fit, & perquam laudandum est, ex alienis peccatis sumere exemplum, periculum facere, quod periculum, quæ experientia tibi sit utilis; aliena vitia in rem nostram nobis & utilitatem vertenda.

Ut est, &c. Siquidem nox instat, & cœnæ tempus.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO.

Clitipho de parentum in filios acerbitate queritur.

CL. QUam iniqui sunt patres in omnes adolescentes judices.
Qui æquum esse censent, nos jam a pueris illico nasci senes,
Neque illarum affines esse rerum, quas fert adolescentia.

Affines rerum. Deditos iis oblectationibus.

Ex sua libidine moderantur, quæ nunc est, non quæ olim fuit.
Mihi si umquam filius erit, ne ille facili me utetur patre:
Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus.
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam,
Perii, is mihi ubi adbibit plus paullo, suæque narrat facinora.
Nunc, ait, periculum ex aliis facito, tibi quod ex usu siet:
Astutus! næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.
Magis nunc me dicta Bacchidis stimulant, Da mihi, atque affer mihi.
Cui quid respondeam, nihil habeo, neque me quisquam est miserior.
Nam hic Clinia, etsi is suarum rerum satagit, attamen
Habet bene ac pudice eductam: mea est potens,
Procax, magnifica, sumptuosa, nobilis,

Ex sua libidine, &c. E suis moribus non iis quos olim habuere, cum essent adolescentes, sed quos habent nunc cum sunt senes, nos gubernant. *Libido*; est quælibet voluntas, maxime si temere suscepta sit.

Cognoscendi, &c. Judices proprie dicuntur de criminibus cognoscere: cognoscam igitur quid peccaverit, & ignoscam.

Non ut meus. Facit pater.

Per alium. Ex alterius peccato.

Perii. Enecat me narrando.

Adbibit. Paullo largius bibit.

Surdo, &c. Quam parum præclara hæc documenta audiam: multo me angunt ac stimulant magis voces istæ Bacchidis, pecuniam semper a me petentis. *Da mihi, &c. Surdo narrare fabulam*, est hominem non audientem admonere. Proverbium.

Satagit. Anxius est & sollicitus, ut ne ipsi eripiatur Antiphila.

Re-

Tum, quod dem ei, recte est: nam nihil esse mihi, religio est dicere.
Hoc ego mali non pridem inveni; neque etiam dum scit pater.

Recte est. Nihil est mihi præter voces obsequii plenas, *recte*, *benigne*, pro donis quæ petit, do illi bona verba: respondeo illi unum, *recte*.
Religio. Metus.
Hoc mali. Bacchidem.

ACTUS SECUNDUS.

SCENA PRIMA.

CLINIA, CLITIPHO.

Clinia moras trahere longiores Antiphilam queritur.

CLIN. SI mihi secundæ res essent, jamdudum venissent, scio.
CLIT. Etiam caves, ne videat forte hinc te a patre aliquis exiens.
CLIN. Faciam: sed nescio quid profecto mihi animus præsagit mali.
CLIT. Pergin' isthuc prius dijudicare, quem scis, quid veri siet?
CLIN. Si nihil mali esset, jam hic adessent.
CLIT. Jam aderunt. *CLIN.* quando isthuc erit?
CLIN. Non cogitas hinc longule esse? & nosti mores mulierum.

Venissent. Antiphila, & Bacchis.
Etiam caves. Quin autem caves? an ne etiam es monendus ut caveas?
A patre. E domo Menedemi tui patris.
Dijudicare. Certo judicio statuere, verum putare.
Longule esse. Ab eo loco, unde veniunt, ad Chremetis domum.
Mulierum. Surgunt, movent se, promovent, paparant, nugantur.

An-

Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.
CLIN. o Clitipho,
Timeo. CLIT. respira: eccum Dromonem cum Syro, una adsunt tibi.

Annus est. Totus annus abit.

SCENA SECUNDA.

SYRUS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

Clinia docetur a Syro, quemadmodum, se absente, Antiphila vixerit: Bacchis, annuente vix Clitiphone, ad Menedemum deducitur quasi si Clinia uxor foret.

S. Ain' tu? *D.* sic est. *S.* verum interea dum sermones cædimus,
Illæ sunt relictæ. *CLIT.* mulier tibi adest, audin' Clinia?
CLIN. Ego vero audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.
D. Minime mirum; adeo impeditæ sunt, ancillarum gregem
Ducunt secum. *CLIN.* perii, unde illi sunt ancillæ? *CLIT.* men' rogas?
S. Non oportuit relictas? portant quid rerum? *CLIN.* hei mihi!

Ain' tu. Fingitur respondere Syrus Dromoni, qui ab eo aliquid, quod ad mulieres spectaret, petierat prius quam prodiret in scenam.

Cædimus. Locutio græca: cædere sermones, κόπτειν λόγος, id est, miscere, serere, dum colloquimur.

Relicta. A tergo relictæ: eas antecessimus.

Tibi adest. Adventat Antiphila.

Minime mirum. Quod lentius venerint: quod eas antecesserimus.

Ille. Antiphilæ.

Non oportuit, &c. Non debuimus illas ita præcedere, & incomitatas relinquere, quam multa enim secum por-

S. Aurum, vestem, & vesperascit, & non noverunt viam :
Factum a nobis stulte est : abi tu, Dromo, illis obviam :
Propera : quid stas ? *CLIN.* væ misero mihi, quanta de spe decidi !
CLIT. Quid isthuc ? quæ res te sollicitat autem? *CLIN.* rogitas quid fiet ?
Viden' tu ancillas, aurum, vestem ? quam ego cum una ancillula
Hic reliqui : unde ea esse censes ? *CLIT.* vah, nunc demum intelligo .....
S. Di boni, quid turbæ est ? ædes nostræ vix capient, scio.
Quid comedere ? quid bibent ? quid sene erit nostro miserius ?
Sed video, eccos, quos volebam. *CLIN.* o Jupiter ? ubinam est fides ?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci
Collocupletasti te, Antiphila, & me in his deseruisti malis,
Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus sum obsequens,
Cujus nunc pudet me, & miseret, qui harum mores cantabat mihi,
Monuisse frustra, neque potuisse unquam ab hac me expellere :
Quod tamen nunc faciam : tum cum gratum mihi esse potuit, nolui :

portant, quæ illis eripi possent: nempe aurum, vestes ... per auram intellige aurea ornamenta, quæ illis portanda dederat heræ.

Unde ea esse. Timet ne ab alio adolescente aureum & munera acceperit.

Intelligo. Video quid metuas, quid te angat.

Turbæ. Ubi videt Syrus Dromonem cum mulieribus appropinquantem, miratur multitudinem comitum ...

Quid comedent, &c. Quantum.

Eccos. Ecce illos, nempe Cliniam, & Clitiphonem.

Monuisse . . . Pudet me patris & miseret, qui me toties frustra monuerit.

Cum gratum. Idoneum ad-

Nemo est miserior me. *S.* hic de nostris verbis erat videlicet,
Quæ hic sumus locuti: Clinia, aliter istud atque est, accipis:
Nam & vita est eadem, & animus te erga idem, ac fuit;
Quantum ex ipsa re conjecturam fecimus.
CLIN. Quid est obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est,
Quod malim, quam me hoc falso suspicarier.
S. Hoc primum, (ut nequid hujus rerum ignores) anus,
Quæ est dicta mater esse ei antehac, non fuit:
Ea obiit mortem; hoc ipsa in itinere alteræ
Dum narrat, forte audivi. *CLIT.* quænam est altera?
S. Mane: hoc, quod cœpi, primum enarrem, o Clitipho;
Post, isthuc veniam. *CLIT.* propera. *S.* jam primum omnium
Ubi ventum ad ædes est, Dromo pulsat fores:
Anus quædam prodit: hæc ubi aperuit ostium,
Continuo hic se conjecit intro, ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio vitam suam te absente exegerit,

ad gratiam patris mihi conciliandam.

Hic de nostris verbis, &c. Errat Clinia, & putat alicui alteri nupsisse Antiphilam, propter verba nostra: nempe quia dixerant Dromo & Syrus turbam, comitatum, &c.

Animus. Antiphilæ.

Ex ipsa re. Ex eo quod modo nobis accidit: ex ipsis Antiphilæ moribus & vita quotidiana.

Hoc . . . . Nempe Antiphilæ animum erga me mutatum esse.

Hoc primum. Hoc primo loco tibi narro.

Hujus rerum, &c. Rerum Antiphilæ.

Non fuit. Ejus mater vere non fuit.

Altera. Alteræ mulieri.

Mane. Expecta.

Isthuc. Ut dicam quæ sit altera hæc mulier.

Obdit. Opponit: claudit fores pessulo reducto.

Quo studio... Qua in occupatione vitam suam Antiphila traduxerit.

Ubi,

Ubi de improviso est interventum mulieri,
Nam ea res dedit tum existimandi copiam
Quotidianæ vitæ consuetudinem,
Quæ, cujusque ingenium ut sit, declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus;
Mediocriter vestitam, veste lugubri,
Ejus anus caussa opinor, quæ erat mortua;
Sine auro tum ornatam, ita uti quæ ornantur sibi:
Nulla mala re esse expolitam muliebri:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter: pax! .... *CLIN.* Syre mi, obsecro,
Ne me in lætitiam frustra conjicias. *S.* anus
Subtegmen nebat: præterea una ancillula
Erat, ea texebat una, pannis obsita,
Neglecta, immunda illuvie. *CLIT.* si hæc sum, Clinia,
Vera, ita uti credo, quis te est fortunatior?
Scin' hanc, quam dicit sordidatam & sordidam?
Magnum hoc quoque signum est dominium esse extra noxiam:

Ubi, &c. Siquidem de improviso illam adiimus & deprehendimus.

Nam ea res... Ex eo enim quod ita improvisi supervenimus, facile intelligere potuimus, quænam esset illius vita quotidiana, & consueta, quæ maxime ostendit hominum mores.

Ejus anus. Legitur & anuis, prisco more.

Ita uti... Ita ut faciunt mulieres, quæ sibi ornantur, id est, ut sibi solis placeant, non aliis.

Mala re muliebri. Pigmentis, fuco, gemmis, &c.

Pax. Hac vocula Clitiphonem exultantem & gestientem comprimit.

Subtegmen... In tela est stamen & substamen: seu substemen, & subtegmen: stamen est ordo filorum stabilis, rectus & longior; subtegmen est filum transversum, quod stamini intersseritur.

Scin' hanc? Cogitasne de ancillula ista, quam dicit pannosam & incomptam fuisse?

Extra noxiam. Culpæ immunem, pudicam.

CLIN. Perge, obsecro te, & cave ne falsam gratiam
Studeas inire: quid ait, ubi me nominas?
S. Ubi dicimus rediisse te, & rogare uti
Veniret ad te, mulier telam deserit
Continuo, & lacrymis opplet os totum sibi,
Ut facile scires desiderio id fieri tuo:
CLIN. Præ gaudio (ita me Di ament) ubi sim, nescio:
Ita timui .... CLIT. at ego nihil esse sciebam Clinia.
Agedum vicissim, Syre, dic quæ illa est altera.
S. Adducimus tuam Bacchidem. CLIT. hem, quid? Bacchidem?
Eho, sceleste, quo illam adducis? S. quo ego illam? ad nos scilicet.
CLIT. Ad patremne? S. ad eum ipsum. CLIT. o hominis impudentem audaciam!
S. Heus tu, non fit sine periculo facinus magnum & memorabile.
CLIT. Hoc vide, in mea vita tu tibi laudem is quæsitum, scelus:
Ubi si paullum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? S. at enim. CLIT. quid, enim? S. si sinas, dicam. CLIT. sine.
CLIT. Sino. S. ita res est hæc nunc, quasi cum.... CLIT. quas, malum, ambages mihi

Falsam gratiam inire. Falsa dicere, ut mihi gratum facias.

Ita timui. Subaudi, ne quid narrares mihi quod nollem.

Nihil esse. Inanem esse metum tuum.

Non fit sine... Res magnæ arduæ sunt.

In mea vita, &c. In rebus quæ ad me spectant, & tam caræ mihi quam vita sunt, quæris locum præclari alicujus facinoris edendi.

Ubi. In quo.

Te fugerit. Te latuerit: si quid peccaveris.

Quid illo facias? Formula est accusandi & vituperandi: næ hominem inconsultum! quo servum tam ineptum reserves?

At enim. Subaudi, nihil est pericli, aut aliquid aliud.

Quasi cum. Explicaturus erat

Narrare occipit? *CLIN.* Syre, verum hic dicit, mitte: ad rem redi.

S. Enim vero reticere nequeo: multimodis injurius

Clitipho est, neque ferri potis est. *CLIN.* audiendum hercle est, tace.

S. Uxorem vis tibi manere; vis, quod des illi, effici:

Tuum tamen periculum esse non vis, haud stulte sapis.

Si quidem id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.

Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt:

Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide.

Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio.

Nam apud patrem tua Bacchis tecum sine metu ut sit copia est:

Tum, quod illi argentum es pollicitus, eadem hac inveniam via:

Quod ut efficerem, orando surdas jam aures reddideras mihi:

Quid aliud tibi vis? *CLIT.* siquidem hoc fit .... *S.* siquidem .... experiundo scies.

erat mentem suam aliqua similitudine, sed cum interpellat Clitipho?

Verum ... Recte conqueritur de illa tua circuitione & ambagibus, illas omitte; veni ad rem de qua agitur.

Multimodis. Una vox: pluribus de caussis.

Tace. Audi illum, o Clitipho.

Effici. Colligi, corradi nummos alicunde, qui illi dentur.

Haud stulte sapis. Non ineptus es: nimium sapis.

Si quid. Si tamen.

Quod ... quod fieri non potest.

Hac. Ista commoda.

Illis. Periculis.

Harum. Vel elige fructum cum periculo, aut nullum fructum, & nullum periculum.

Copia est. Facultas, potestas est.

Siquidem hoc fit. Nihil aliud volo, modo ut id possis facere. Respondet Sy-

CLIT. Age age, cedo isthuc tuum consilium, quod id est? S. assimulabimus.
Tuam uxorem hujus esse. CLIT. pulchre; cedo, quid hic faciet sua?
An ea quoque dicetur hujus, si una hæc dedecori est parum?
S. Immo ad tuam matrem abducetur. CLIT. quid eo? S. longum est Clitipho,
Si tibi narrem, quamobrem id faciam, vera caussa est. CLIT. fabulæ:
Nihil satis firmi video, quamobrem accipere hunc mihi expediat metum.
S. Mane, habeo aliud, si isthuc metuis, quod ambo confiteamini
Sine periclo esse. CLIT. hujusmodi obsecro aliquid reperi. S. maxime:
Ibo obviam hinc; dicam, ut revortantur domum. CLIT. hem!
Quid dixti? S. ademptum tibi jam faxo omnem metum,
In aurem utramvis otiose ut dormias:

Syrus: dicis, *fiquidem*, videris dubitare, scies ipsa experientia, nihil hic esse dubii aut periculi.

Hujus esse. Cliniæ uxorem.

Quid hic faciet sua? Quid Clinia faciet sua uxore Antiphila, si quidem Bacchis dicetur esse illius uxor: cujus eam esse dicet? an dicetur esse quoque illius uxor, ut duas habeat?

Immo... Non modo non dicetur esse hujus uxor, ut etiam ab eo abstrahenda & tuæ matri a nobis danda sit.

Quid eo? Quo id consilio? vel cur eo, ad matris domum ducetur.

Vera. Certa mihi quædam & expedita ratio est rei conficiendæ.

Metum. Si Bacchis apud patrem sit.

Obviam. Illis mulieribus.

Dicam ut.... Jocatur: dicam illis ut domum redeant suam, ita te metu eximam; otiose dormies mulierculatum cura solutus.

In utramvis aurem..... Dormire in utramvis aurem, est, animo securo & otioso esse: qui minus commode dormiunt, iis vulgo præcipitur ut in aurem dexteram & latus cubent: qui vero commodissime, ii modo in dextram, modo

CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tune? quod boni est. CLIT.... Syre, dic modo
Verum. S. age, modo: hodie sero: ac nequidquam voles.
CLIN. Datur, fruare, dum licet; nam nescias,
Ejus sit potestas posthac, an nunquam, tibi.
CLIT. Syre, inquam .... S. perge porro, tamen isthuc ago.
CLIT. Verum hercle isthuc est Syre, Syre inquam, heus heus, Syre.
S. Concaluit: quid vis? CLIT. redi, redi. S. adsum; dic, quid est?
Jam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. immo, Syre,
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.
Tu es judex, ne quid accusandus sis, vide.
S. Ridiculum est, isthuc me admonere, Clitipho,
Quasi istic minor mea res agatur, quam tua.
Hic si quid nobis forte adversi evenerit,

do in sinistram incumbunt.

Tune? quod boni est... Tune petis a me quid agendum tibi sit? quod boni datur & offertur modo, fruare dum licet: ea series orationis est, quam cum incœpisset Clinia, interpellatur a Clitiphone, & Syro, nec nisi uno versu interjecto, absolvit.

Dic modo verum, Redi (fingebat enim se abire mulieribus obviam) & veram illam caussam, cur hæc ita facienda putes, aperi modo mihi.

Age modo. Audi me modo, & quod consulam, fac modo; nam si expectas diutius, si expectas usque ad hodiernam vesperam, sero id ac frustra voles scire, aut perficere.

Inquam. Reddi & narra quid consilii struas.

Perge. Dubitare, me revocare.

Isthuc ago. Obviam eo mulieribus, dicam ut redeant domum.

Verum est. Æquum dicis, & facis: tamen redi.

Concaluit. Hoc tacitus dicit: hominem commovi, ardet, æstuat.

Jam hoc.... Video quid sis dicturus, dices tibi non placere ut Bacchis domum suam revertatur.

Ne quid... Ne quid pecces, ne in gravius periculum me conjicias.

Tibi erunt parata verba; huic homini verbera;
Quapropter neutiquam hæc res neglectu est mihi.
Sed istum exora, ut suam esse adsimulet. CLIN. Scilicet
Facturum me esse; in eum jam res redit locum,
Ut sit necesse. CLIT. merito te amo Clinia.
CLIN. Verum illa ne quid titubet ..... S. perdocta est probe.
Sed heus tu videsis, ne quid imprudens ruas:
Patrem novisti, ad has res quam sit perspicax?
Ego te autem novi, quam esse soleas impotens.
Inversa verba, eversas cervices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine.
CLIT. Laudabis. S. videsis. CLIT. tutemet mirabere.
S. Sed quam cito sunt consecutæ mulieres?
CLIT. Ubi sunt? cur retines? S. jam nunc hæc non est tua.
CLIT. Scio, apud patrem: at nunc interim..... S. nihilo magis.
CLIT. Sine. S. non sinam inquam. CLIT. quæso paullisper. S. veto.

Huic homini. Mihi: hoc dicit scapulas suas ostendens.

Neglectu. Pro, neglectui.

Istum. Cliniam.

Scilicet. Scire licet me hoc esse facturum: scilicet id faciam, meam esse adsimulabo: hæc vocula *scilicet* cum infinitivo sic interdum struitur.

Titubet. Cave ne hæsitet, prodat se se, atque indicet se uxorem esse tuam.

Ruas. Offendas, pecces, te prodas ipse.

Impotens. Quam parum sis tui compos.

Inversa. Amputata, non cohærentia, præpostera, vel, ambigua, & ancipitis ac dubiæ notionis.

Eversas. In alterutrum humerum inflexas.

Gemitus. Suspiria.

Laudabis. Ita me geram ut merito me laudaturus sis.

Consecutæ. Assecutæ nos qui antecesseramus.

Cur retines? Quare prohibes ne obviam illis procurram?

Hæc, &c. Bacchis; eam tanquam alienam aspice, ut inter nos convenit.

Scio, &c. Nempe, inquit, eam ut alienam habebo, cum erit

CLIT. Saltem salutare. S. abeas, si sapis.
CLIT. eo.
Quid isthic? S. manebit. CLIT. o hominem felicem. S. ambula.

erit domi nostræ, at nunc interim patere ut illam alloquar.
Salutare. Subaudi, sine, patere, ut eam salutem.
Isthic. Pro iste, nempe Clinia: subaudi, quid aget?
Ambula. Abi domum, hinc recede.

SCENA TERTIA.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRUS.

Laudat Bacchis Antiphilam: illis occurrit Clinia.

B. ÆDepol te, mea Antiphila, laudo, & fortunatam judico,
Id cum studuisti, isti formæ mores ut consimiles forent.
Minimeque (ita me Di ament) miror, si te sibi quisque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua.
Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam considero,
Omniumque adeo vestrarum, volgus quæ ab se segregant:
Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.
Nam expedit bonas esse vobis: nos, quibuscum sumus, non sinunt:

Ædepol. Per ædem Pollucis.
Oratio. Ex ipsa tua oratione, & pauculis, quæ tecum habui, verbis intellexi quam esses pudica & honesta indole.
Vestrarum omnium vestri-

Quippe forma impulsi nostra nos illi colunt :
Hæc ubi imminuta est, illi suum animum alio conferunt.
Nisi prospectum interea aliquid nobis est, desertæ vivimus.
Vobis cum uno simul uni ætatem egere decretum est viro,
Cujus mos maxime est consimilis vostrum, hi se ad vos applicant :
Hoc beneficio utrique ab utrisque vero devincimini ;
Ut nunquam ulla amicitiæ vestræ incidere possit calamitas,
A. Nescio alias ; me scio quidem semper fecisse sedulo,
Ut ex illius commodo meum compararem commodum. C. ah!
Ergo, mea Antiphila, tunc sola reducem me in patriam facis :
Nam dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves,
Præterquam tui carendum quod erat. *S.* credo. *C.* Syre, vix suffero.
Hoccine me miserum non licere meo modo ingenio frui ?

similium, quæ domi vos continetis, quæ modeste & seorsum vivitis.

Cujus mos... Cujus mores vestris congruunt.

Hi.... Locuta de uno fuerat, jam numerum multitudinis adhibet, id Latinis usitatum : ille vir fidem datam vobis servat, vos illi servatis : quo fidelitatis mutuæ beneficio utrique ab utrisque devincimini, & invicem augetur amicitia.

Nescio alias. Ignoro quid agant aliæ mulieres : ego quidem meam felicitatem ex hujus unius, cui addicta sum, felicitate metior.

Ah! ergo... Hoc dicit nondum ab Antiphila visus.

Præterquam quod. Hoc uno excepto quod te carerem.

Vix suffero. Vix me contineo, quin illi prodeam obviam.

Hoccine.... Ordo est : heu non licere hoc ingenio frui me miserum meo modo? Mene esse tam miserum,

S. Immo, ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.

B. Quisnam hic adolescens est, qui intuetur nos? *A.* ah retine me, obsecro.

B. Amabo, quid tibi est? *A.* disperii. *B.* perii misera, quid stupes

Antiphila? *A.* videone Cliniam, an non? *C.* quem vides?

A. O mi expectate Clinia, salve. *C.* ut vales?

A. Salvum venisse gaudeo. *C.* videone te, Antiphila, maxime animo exoptatam meo?

S. Ite intro: nam vos jamdudum expectat senex.

serum, ut non liceat mihi libere & meo modo hoc ingenium, id est tam bonos mores, tam pudicos, quales habet Antiphila, frui. *Fruor*, olim cum accusandi casu scribebatur: mene uxorem tam castam non posse habere? patre scilicet prohibente.

Habitum. Affectum, comparatum.

Duras. Subaudi, partes, res; diu molestiam tibi exhibebit, erit in mora, quominus uxorem Antiphilam habeas.

Retine me. Labentem, animo deficiente, sustine.

Stupes. Defixa corpore & animo torpes?

Ite intro. Bonam partem noctis ponunt in convivio actores omnes, præter Antiphilam & Sostratam, apud quam Antiphila erat in diversa ædium parte matronis attributa: alteram noctis partem collocant in somno Chremes & Menedemus; Syrus & Dromo in excogitandis technis; Clinia, Bacchis, & Clitipho partim in sermone, partim in ludo: ita continua est actio fabulæ, tametsi nox intercedat inter primam & extremam illius partem.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMUS.

Chremes Menedemo nuntius rediisse ex Asia filium, simulque ipsum, quid facto sit opus, monet.

C. LUcescit: hoc jam cesso pulsare ostium
Vicini? primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse, etsi adolescentem hoc nolle intelligo.
Verum cum videam miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio fiet?
Haud faciam: nam quod potero, adjurabo senem,
Item ut filium meum amico atque æquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis,
Nos quoque senes est æquum senibus obsequi.
M. Aut ego profecto ingenio egregie ad miseriam

Lucescit. Pridie Chremes sub vesperam: eodem ferme tempore Clinia cum Bacchide & Antiphila domum Chremetis venerant, ubi, per Dionysia, celebratum erat convivium & productum ad multam noctem: postridie mane venit ad Menedemum Chremes; quæ omnia ita sunt temporibus dividenda, ut res tota intra spatium horarum 24. peragatur, hoc enim spatium Actioni Comicæ præstitutum est ab Aristotele, ut intra solis unius periodum sive circuitionem absolvatur, vel absolvi possit.

Hoc jam. Nonnulli hæc verba non referunt ad ostium, quæ vox proxime sequitur, sed jungunt cum lucescit. *Lucescit hoc jam*: subaudiendo cælum, vel illud potius oculis & gestu indicando, ut fit.

Illi. Cliniæ.

Haud faciam. Non celabo.

Obsequi. Gratificari.

Diem.

Natus sim, aut illud falsum est, quid vulgo audio
Dici, diem adimere ægritudinem hominibus.
Nam mihi quidem quotidie augescit magis
De filio ægritudo, & quanto diutius
Abest, magis cupio tanto, & magis desidero.
C. Sed ipsum foras egressum video: adibo, alloquar:
Menedeme, salve: nuncium apporto tibi,
Cujus maxume te fieri participem cupis.
M. Nunquidnam de gnato meo audisti, Chreme?
C. Valet, atqui vivit. *M.* ubinam est quæso? *C.* apud me domi.
M. Meus gnatus? *C.* sic est. *M.* venit? *C.* certe. *M.* Clinia
Meus venit? *C.* dixi. *M.* eamus; duc me ad eum obsecro.
C. Non volt te scire se rediisse etiam: & tuum
Conspectum fugitat ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua, etiam adaucta sit.
M. Non tu ei dixisti, ut essem? *C.* non. *M.* quamobrem, Chreme?
C. Quia pessume isthuc in te, atque in illum consulis,
Si te tam leni, & victo esse animo ostenderis.
M. Non possum: satis jam, satis pater durus fui. C. ah,
Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia, aut parsimonia.

Diem. Spatium temporis & diuturnitatem.

Ob peccatum. Quod uxorem te invito ducere voluerit.

Ut essem. Quali essem animo, ut affectus forem, ut mutatus.

Vehemens. Impotens, modum non tenes.

Frau-

In eamdem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum, olim potius, quam paterere filium
Commeare ad mulierculam, quæ paullulo
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,
Proterruisti hinc: ea coacta, ingratiis
Post illa cœpit victum aliunde quærere.
Nunc, cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quidvis dare cupis: nam ut tu scias,
Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet;
Primum, jam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas veste, atque auro; satrapes si siet,
Sufferre nunquam quisquam ejus sumptus queat;
Nedum tu possis. *M.* estne ea intus? *C.* sit rogas?
Sensi: nam ei unam cœnam, atque ejus comitibus,
Dedi: quod si iterum mihi sit danda, actum siet.
Nam ut alia omittam, pitissando modo mihi
Quid vini absumpsit? sic, hoc, dicens, asperum
Pater, hoc est, aliud lenius, sodes, vide.

Fraudem. Periculum & incommodum.

Ex hac re. Parsimonia, duritia.

Ex illa. Largitate & indulgentia.

Paullulo. Exiguo sumptu.

Proterruisti. Abire territum coegisti.

Ingratiis. Invita, necessitate compulsa.

Intertrimento. Detrimento tuo.

Ad perniciem. Ad familias totas exauriendas & fortunis evertendas.

Satrapes. Tam dives quam Satrapa. Erant Satrapæ proceres & præfecti provinciarum apud Persas, iique vulgo ditissimi.

Nedum. Multo minus.

Actum siet. Perierim: ad inopiam redigar plane.

Pitissando. Leviter degustando vinum, tentandi gratia, quod fit hauriendo identidem, mox expuendo, &c.

Vide. Affer, prome.

Re-

Relevi dolia omnia, omnes ſerias :
Omnes ſollicitos habui: atque hæc una nox :
Quid te futurum cenſes, quem aſſidue exedent?
Ita me Di amabunt, ut tuarum miſeritum eſt,
Menedeme, fortunarum. *M.* Faciet quodlibet,
Sumat, conſumat, perdat, decretum eſt pati :
Dum illum modo habeam mecum. *C.* ſi certum
eſt tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut neſcientem ſentiat te id ſibi dare.
M. Quid faciam? *C.* quidvis potius, quamquod
cogitas;
Per alium quemvis ut des, falli te ſinas
Technis per ſervulum : etſi ſubſenſi id quoque,
Illos ibi eſſe: & id agere inter ſe clanculum.
Syrus cum illo veſtro conſuſurrat, conferunt
Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere
Talentum hoc pacto ſatius eſt, quam illo, minam.
Non nunc pecunia agitur; ſed illud, quomodo
Minimo periclo id demus adoleſcentulo.
Nam ſi ſemel tuum animum intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam, & prius

Relevi. Reſignavi, aperui : dolia veterum erant ferme fictilia : iis impoſitum erat operculum & oblitum pice, gypſo ... *Relinere*, eſt ſolvere quod erat oblitum & aſtrictum.

Serias. Seria eſt vas vinarium, teſta fictilis, oblonga.

Omnes. Subaudi, ſervos: omnes mei ſervi fuerunt ad eam cœnam parandam occupati, & ſolliciti: & hæc una tamen nox eſt, ac cœna : quid fiet multis diebus, & noctibus? equidem me tui jam miſeret, cum video fortunas tuas & bona dilapidanda.

Ut des. Subaudi, auctor tibi ſum.

Ibi eſſe. In eo verſari, ut te fallant.

Illo veſtro. Dromone.

Conferunt. Miſcent inter ſe, & agitant.

Talentum. Vide ſcen. 1. act. 1.

Quam illo. Si tu ultro des.

Minam. Vide Phormionem. Mina una reſpondet libris Turonicis 40.

Agitur. Non id eſſe debes ſollicitus, quid pecuniæ des filio, ſed quomodo des.

Proditurum. Prodige & effuſe daturum, amiſſurum.

Amit-

Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium; hui!
Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris?
Tibi autem porro ut non sit suave vivere.
(Nam deteriores omnes sumus licentia.)
Quodcumque inciderit in mentem, volet; neque id
Putabit pravum, an rectum siet, quod petet:
Tu rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris; ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te se valere sentiet:
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
M. Videre verum, atque ita uti res est, dicere.
C. Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,
Dum id quæro, tibi qui filium restituerem.
M. Cedo dexteram: porro te idem oro ut facias, Chreme.
C. Paratus sum. *M.* Scin' quid nunc facere te volo?
C. Dic. *M.* quod sensisti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere: cupio illi dare,
Quod volt; cupio ipsum jam videre. *C.* operam dabo,
Syrus est prehendendus, atque adhortandus mihi.
A me nescio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant:

Amittas. Dimittas, abire iterum sinas.

Tibi porro. Sensus est: ita nequam & improbus ista tua licentia evadet filius tuus, ut tibi vitam molestam suis flagitiis & insuavem facturus sit.

Rem. Pecuniam.

Denegaris. Quod si recusaveris illi dare: subaudi, pecuniam.

Ibit ad illud. Ad illam artem continuo recurret, id dicet, &c.

Putabit. Secum reputabit, videre curabit.

Videre. Videris mihi.

Cedo. Ut amici & qui quid pollicentur, solent.

A me. Mea domo.

Concede. Abi, domum tuam recipe.

Ne congruere. Ne consilia

Paullum hoc negoti mihi obstat; Simus, & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus,
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me hodie, non posse his dare.
Continuo hic adero. *M.* ita quæso: Di vostram fidem!
Itane comparatam esse hominum naturam omnium,
Aliena melius ut videant, & dijudicent,
Quam sua? an eo fit, quia in re nostra, aut gaudio
Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?
Hic mihi quanto nunc plus sapit, quam egomet mihi!
C. Dissolvi me ocyus, operam ut tibi darem.

filia nos communicasse sentiant servi nostri & filii, hoc demissa voce dicit.

Paullum hoc... Ego Syrum alloqui modo non possum: obstat mihi, impedit me quo minus hoc faciam negotium & iis quædam quæ vicinis intercedit de agrorum suorum finibus & limitibus, cujus me arbitrum elegerunt.

Ibo, ac dicam, operam, &c. Me illis hodie operam non posse dare; id est, ad illam litem componendam adesse; *ut dixeram*, nempe, me operam illis daturum, me illam litem amice dijudicaturum hodie: abit postea Chremes in vicinam domum, interim expectat Menedemus, secum aliquid cogitans.

Dissolvi me. Expedivi me cito a vicinis, in aliam diem illis condixi, ut vacarem tuo negotio per otium: abit Menedemus: legunt nonnulli, *Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem*.

SCE-

SCENA SECUNDA.

SYRUS, CHREMES.

Syrus, adhortante Chremete, ad pecuniam à Menedemo auferendam se comparat: in quo lepide Chremes ipse decipitur.

S. HAC illac circumcursa, inveniendum est tamen
Argentum; intendenda in senem fallacia.
C. Num me fefellit, hosce id struere? videlicet
Est ille Cliniæ servus tardiusculus,
Idcirco huic nostro tradita est provincia.
S. Quis hic loquitur? perii, numnam hæc audivit? C. Syre. S. hem.
C. Quid tu isthic? S. recte, equidem te demiror, Chreme,
Tam mane, qui here tantum biberis. C. nihil nimis.
S. Nihil, narras? visa vero est, quod dici solet,
AQUILÆ SENECTUS. C. eja .... S. mulier commoda, &

Circumcursa. In omnes te partes & artes verte: se ipse alloquitur.

Ille. Dromo Cliniæ servulus paullo ad fraudes excogitandas est tardior.

Provincia. Argenti inveniendi cura.

Recte. Id est, nihil; nihil ago isthic: cum negare aliquid aperte nolebant, aut si mollius negatum vellent, dicebant, *recte*.

Tam mane. Subaudi, domo prodire.

Here. Pro, heri.

Nihil nimis. Non nimis bibi.

Nihil narras? Dicis te nihil nimis fecisse; non nimis admodum bibisse? ego vero mihi revocabam in memoriam illud proverbium: *Aquilæ senectus*: cum te bibere largius viderem.

Aquilæ senectus. Ait Plin. lib. 10. c. 3. Aquilam, ubi senescit, pene emori fame, quod rostri pars superior adeo accrescat, ut rostrum satis aperire non possit: unde cogitur cadaverum sanguinem sugere, & eo tantum vesci: plus igitur bibit, quam edat. Hinc natum proverbium in senes bibaces.

Eja. Parce tu vero plura.

Ari-

Perquam faceta est. C. sane idem visa est mihi.
S. Minimeque miror, Clinia hanc si deperit:
Sed habet patrem quemdam avidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostin'? at quasi is non divitiis
Abundet, gnatus ejus profugit inopia.
Scin' esse factum, ut dico? C. quid ego nesciam?
Hominem pristino dignum. S. quem? C. isthunc servulum
Dico adolescentis. S. Syre, tibi timui male.
C. Qui passus est id fieri. S. quid faceret? C. rogas?
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,
Unde esset adolescenti quod uxori daret:
Atque hunc difficilem invitum servaret senem.
S. Garris. C. hæc facta ab illo oportebant, Syre.
S. Eho quæso, laudas qui heros fallunt? C. in loco
Ego vero laudo. S. recte sane. C. quippe quia
Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est;
Jam huic mansisset unicus gnatus domi.
S. Jocone, an serio illæc dicat, nescio:
Nisi mihi quidem addit animum, quo libeat magis.
C. At nunc quid expectat, Syre? an, dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare hujus sumptus non queat?

Aridum. Jejunum, parcum.

Quid ego nesciam? Quasi vero id ignorem?

Pistrino. In pistrinum detrudebantur servi nequam, ut ibi molas versarent: næ ille est pistrino dignus.

Isthunc. Dromonem.

Syre ... Se alloquitur: metuebam ne diceres me pistrino dignum.

Id fieri. Fugere Cliniam: parum astutus ille Dromo est, qui non impedierit quominus id accideret.

Servaret. Mœrore & luctu, quem ob filii absentiam cœpit, liberaret.

Garris. Joco hæc dicis.

In loco. Cum res postulat.

Nisi ... Sed tamen, ut ut est, accendit me quare cupiam magis ipsum fallere.

Expectat. Dromo.

Hujus. Mulieris, quam uxorem invito patre habet.

Nonne ad senem aliquam fabricam fingit? S. stolidus est.
C. At te adjutare oportet adolescentuli
Caussa. S. facile equidem facere possum, si jubes:
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.
C. Tanto hercle melior. S. non est mentiri meum.
C. Fac ergo. S. at, heus tu, facito dum eadem hæc memineris,
Si quid hujus simile forte aliquando evenerit,
Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.
C. Non usus veniet, spero. S. spero hercle ego quoque:
Neque eo nunc dico, quod quidquam illum senserim......
Sed si quid, ne quid: quæ sit ejus ætas vides.
Et næ ego te (si usus veniat) magnifice, Chreme,
Tractare possim! C. de isthoc, cum usus venerit,
Videbimus quid opus sit: nunc isthuc age.
S. Nunquam commodius umquam herum audivi loqui,
Nec, cum malefacere credere mihi impunius
Licere: quisnam a nobis egreditur foras?

Fabricam. Fallaciam, machinam.

Tanto melior. Id est, laudo te, macte animo.

Non est mentiri meum. Præsto quod polliceor: fallo, & fallaciam struo, cum id promisi.

Facito dum. Dum, abundat, & jungi debet cum facito, ut in *agedum*, *dicdum*.

Si quid, &c. Ordo est: si forte evenerit, tuus ut filius faciat aliquid simile hujus; nempe, idem peccet quod Clinia, ut est magna rerum humanarum varietas, ut fit.

Usus veniat. Contingent dicitur & usuveniet.

Senserim. Subaudi, moliri.

Sed si quid. Subaudi, acciderit.

Nequid. Subaudi, succenseas mihi.

Tractare. Tibi insignem aliquam fabricari fallaciam. Dicit hoc voce demissa.

Nec cum, &c. Sententia est: nec fuit ullum tempus, cum mihi crederem magis impune licere male facere, quam nunc.

SCE-

SCENA TERTIA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem increpat Chremes quod inter vina parum decore ac temperanter se gesserit: laudat Chremetem Syrus, & Clitiphonem extrudit.

CH. QUid isthuc, quæso? qui isthic mos est, Clitipho? itane fieri oportet?
Vel heri in vino quam immodestus fuisti? S. factum.
CH. Quam molestus? ut equidem (ita me Di ament) metui quid futurum denique esset,
At certe concedas aliquo ab ore hominum aliquantisper:
Multa fert libido: ea prohibet facere tua præsentia: ego de me
Facio conjecturam; nemo est meorum amicorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulta, Clitipho, audeam.
Apud alium, prohibet dignitas, apud alium, ipsius facti piget;

In vino. In convivio.
Factum. Ita est: verum dicit pater tuus, o Clitipho.
Denique. Quo evasura esset tua immodestia & petulantia, ne in rixam & jurgium aliquod erumperet.
Concedas. Concedendum, abeundum est, vitanda hominum præsentia; si quid moliris petulantius, saltem clam id facias, non coram, in convivio.
Multa fert libido. Ipse Clinia multa posset facere pro libidine liberius, quæ tamen, quia ades, non facit; si idem facere te par est, ac modestius coram illo agere, non liberius cum ejus uxore (Bacchidem enim Cliniæ uxorem putabat esse) jocari, ut in vino fecisti.
Occulta. Cujus in oculis omnia facere audeam, quæ clam facere non verear, si solus sim.
Facti. Rei occultæ meæ,

quam

Ne ineptus, ne protervus videar: quod illum facere credito.
Sed nostrum est intelligere, utcumque, atque ubicumque opus sit, obsequi.
S. Quid isthic narrat. *CL.* perii. *S.* Clitipho, hæc ego præcipio tibi;
Hominis es frugi & temperantis functus officium. *CL.* tace, sodes.
S. Recte sane. *CH.* Syre pudet me. *S.* credo, neque id injuria:
Quin, mihi molestum est. *CL.* pergin' hercle? *S.* verum dico, quod videtur.
CL. Nonne accedam ad illos? *CH.* eho, quæso, una accedendi via est?
S. Actum est; hic prius se indicarit, quam ego argentum effecero. Chreme,
Vin' tu homini stulto mihi auscultare? *CH.* quid faciam? *S.* jube hunc

quam non satis honeste in oculis amici dici aut fieri posse putem.

Illum. Cliniam: existimare debes Cliniam id facere, adeoque idem a te fieri oportere.

Utcumque. Quomodocumque...

Obsequi. Accommodare nos hominum ingeniis & moribus, nihil facere, quod amico displiceat.

Isthic. Iste, audin' Clitipho quam recte moneat pater.

Præcipio tibi. Sæpe eadem te moneo.

Hominis. Ironia. Sane o Clitipho, in eo te gessisti ut hominem frugi & temperantem decet.

Recte sane. Tacebo sane: ironia; immo vero loqui pergam.

Pudet me. Immodestiæ & intemperantiæ filii.

Verum dico. Dico quod mihi verum videtur.

Nonne accedam? Est ne flagitium, si ego cum Clinia, & Bacchide sim? nempe (respondet Chremes) non est alia via, alius modus cum illis versandi quam iste tuus, plenus immodestiæ & petulantiæ?

Actum est. Periit mea fallacia; non potero dolum, quem excogitavi, perficere: hoc demissa voce loquitur.

Se indicarit. Dicet aliquid, unde cognoscat Chremes Bacchidem filii uxorem esse, non vero Cliniæ.

Vin' tu. Clare hoc dicit. An moleste ferres consilium, quod ego, licet parum sapiens, tibi daturus sum?

Istor-

Abire hinc aliquo. *CL.* quo ego hinc abeam? *S.* quo hinc abeas? quo lubet.
Abi deambulatum. *CL.* deambulatum, quo? *S.* vah. quasi desit locus:
Abi sene isthac, istorsum, quovis. *CL.* recte dicit: censeo.
CL. Di te eradicent Syre, qui me isthinc extrudis. *S.* at tu pol, Clitipho,
Posthac, si sapis, te comprime.

Istorsum. In istam partem.

SCENA QUARTA.

CHREMES, SYRUS.

Syrus Chremeti aperit dolum a se fabricatum.

S. CEnsen' vero? quid illum porro credis facturum, Chreme,
Nisi eum, quantum Di dant tibi opis, servas, castigas, mones?
C. Ego isthuc curabo. *S.* atqui nunc, here, hic tibi asservandus est.
C. Fiet. *S.* si sapias: nam mihi jam minus minusque obtemperat.
C. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut
Reperisti tibi quod placeat, an nondum etiam? *S.* de fallacia
Dicis? st: inveni nuper quamdam. *C.* frugi es; cedo quid id est?

Censen'. Quid censes? quid tibi videtur?
Illum. Clitiphonem.
Opis. Facultatis, auctoritatis.
Asservandus. Observandus.
De illo. De illa fallacia in Menedemum fabricanda.
St. Vocula silentium & attentionem imperans.
Quamdam. Fallaciam.

UT

S. Dicam: verum, ut aliud ex alio incidit.....
 C. quidnam, Syre? S. pessuma hæc
Est mulier. C. ita videtur. S. immo, si scias....
Vah! vide quod inceptet facinus. Fuit quædam
 anus Corinthia
Hic; huic drachmarum hæc argenti utile dederat mutuum.
C. Quid tum? S. ea mortua est: reliquit filiam
 adolescentulam,
Ea relicta huic arraboni est pro illo argento.
 C. intelligo.
S. Hanc secum huc adduxit, eaque est nunc ad
 uxorem tuam.
C. Quid tum? S. Clinia orat, sibi uti nunc det
 illum: illi tamen
Post daturum mille nummum poscit. C. & poscit quidem? S. hui,

Ut aliud, &c. Ut aliud ex alio cognoscitur, verum est hanc mulierem esse pessimam, hoc ex ejus sumptu & protervia facile sum suspicatus.

Si scias... Subaudi, multo magis id dicas, mirere & stupeas magis.

Drachmarum mille. Id est, ad Gallicæ monetæ rationem, libras Turonicas admodum 175. si quidem una drachma, ut in Andria diximus, valet asses 3. cum semisse.

Ea relicta, &c. Filia: hæc adolescentula relicta est a matre Philtera huic, id est, Bacchidi, & idcirco data Bacchidi ut illi esset pro pignore & arrabone; hanc secum Bacchis adduxit, estque nunc cum tua uxore.

Arraboni. Pignori, ad cautionem summæ non solutæ.

Ad uxorem. Cum uxore tua Sostrata nunc versatur Antiphila: nempe non erat cum Bacchide, sed ad Cliniæ matrem, ut actu 2. dictum est, deducta fuerat.

Clinia orat. Orat Bacchidem Clinia ut sibi nunc det illam puellam, nempe Antiphilam: se illi tamen daturum postea pollicetur mille nummos: ea vox, *poscit*, hoc in loco significat, promittit, offert. Vide Plaut. In Merc. act. 2. sc. 3. ubi eo sensu ponitur.

Mille nummum. Mille Drachmas; nummus enim pro drachma sæpe usurpatur.

Et poscit quidem? Itane vero est? tantumne argenti promittit Clinia? an dubi-

Dubiumne id est? C. ego sic putavi: quid nunc facere cogitas?

S. Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam e Caria,

Ditem, & nobilem: si redimat, magnum inesse in ea lucrum.

C. Erras: S. quid ita? C. pro Menedemo nunc tibi ego respondeo;

Non emo: quid ais? S. optata loquere. C. atqui non est opus.

S. Non opus est? C. non hercle vero. S. quid isthuc? miror. C. jam scies.

Mane, mane; quid est, quod tam a nobis graviter crepuere fores?

bitas, inquit, Syrus, ignorasne juvenis prodigalitatem?

Putavi. Non dubitavi quin id promissum foret. Potest ita legi locus iste, difficillimus. Cliniam orat (Bacchis) sibi uti id (nempe, argentum, hanc summam) nunc det: illam illi tamen post daturam. (Se tamen postea daturam Cliniæ, illam Antiphilam, post argentum, scilicet ab eo acceptum) mille nummum poscit? (itaque poscit a Clinia mille nummum.) C. & poscit quidem? itane vero tantam summam petit?) S. hui! dubium id est? C. ego sic putavi: non miror id ab muliere procaci postulari: sed tu quid cogitas?

Caria. Est regio Asiæ minoris.

Non emo. Non censeo emendam: Non emet Menedemus, ego id ejus nomine tibi renuntio.

Non est opus. Tibi dicere plura; rationem, cur eam non sit empturus Menedemus, afferre.

SCENA QUINTA.

SOSTRATA, CHREMES, NUTRIX.

Antiphila Chremetis esse filia agnoscitur: hinc jurgium inter Chremetem & Sostratam, & nova Syri fallacia.

SO. Nisi me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor;
Is, quicum exposita est gnata. C. quid volt sibi, Syre, hæc oratio?
SO. Quid est? is ne tibi videtur? N. dixi equidem, ubi mihi ostendisti, illico
Eum esse. SO. at ut satis contemplata modo sis, mea nutrix. N. satis.
SO. Abi jam nunc intro: atque, illa si jam laverit, mihi nuntia:
Hic ego virum interea opperibor. SO. te volt, videas, quid velit:
Nescio quid tristis est: non temere est; metuo, quid sit. C. quid siet?
Næ ista hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.

Exposita. Chremes olim mandaverat uxori suæ Sostratæ, ut si puellam pareret, eam ne aleret, sed exponeret. Sostratam recens natam Antiphilam exponendam dedit vetulæ cuidam, cui nomen Philtera: simul annulum apposuit, unde, si casus ferret, agnosci aliquando posset: servavit puellam anus, & eduxit pro sua. Licebat autem per leges Ethnicis parentibus liberos vel servare vel interficere.

Is ne. Nonne, o nutrix, tibi esse ille idem annulus videtur, quem cum filia mea exposui.

At ut... Id est, modo ut: ea lego credam tibi, si contemplata, &c.

Illa... Si Antiphila e balneo exierit.

Opperibor. Pro, opperiar: expectabo.

Temere. Sine caussa.

Quid siet? An vero tu metuis ne ob aliquam gravem

SO. Ehem, mi vir. C. ehem, mea uxor. SO. te ipsum quæro. C. loquere quid velis.
SO. Primum hoc te oro, ne quid credas me adversus edictum tuum
Facere esse ausam. C. vin' me isthuc tibi (etsi incredibile est) credere?
Credo. ST. nescio quid peccati portet hæc purgatio.
SO. Meministin? me esse gravidam, & mihi te magnopere interminatum,
Si puellam parerem, nolo tolli? C. scio quid feceris:
Sustulisti. SO. sic est factum. C. Domin'? ST. Ergo herus damno auctus est.
SO. Minime, sed hic erat anus Corinthia haud impura: ei dedi
Exponendum. C. o Jupiter! tantam inesse animo inscitiam?
SO. Peri, quid ego feci? C. rogitas? SO. si peccavi, mi Chreme,
Insciens feci. C. id equidem ego, etiamsi tu neges, certo scio,
Te inscientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia:
Tot peccata in hac re ostendis: nam jam primum, si meum

...vem caussam tristis Sostrata sit?

Edictum. Imperium, quo Chremes filiam exponi jusserat.

Purgatio. Excusatio: & præfatio ista videtur indicare aliquid esse peccatum a Sostrata.

Tolli. Educari.

Domin'. An domi eam ali jussisti?

Damno auctus. Affectus novo damno est, nempe ob sumptus, qui erunt illi faciendi, ad ornandam, locandam, & dotandam filiam, quos ut fugeret Chremes eam mori maluerat.

Minime. Non respondet Syro Sostrata, sed Chremeti. Non alui eam domi, sed anui dedi, &c.

Haud impura. Proba & pudica.

Perii. Hoc demissa voce loquitur, mox ad virum conversa, *quid feci* inquit, quod isthuc tantum est facinus? quid in eo peccavi tam graviter?

Imperium exequi voluisses, interemptam oportuit,
Non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitæ dare:
Atque id omitto; misericordia, animus maternus: sino.
Quam bene vero abs te prospectum est, quid voluisti? cogita.
Nempe anui illi prodita abs te filia est planussime,
Per te, vel uti viveret turpiter, vel uti veniret palam,
Credo id cogitasti: quidvis satis est, dum vivat modo.
Quid cum illis agas, qui neque jus, neque bonum, atque æquum sciunt?
Melius, pejus; prosit, obsit; nihil vident, nisi quod lubet.
SO. Mi Chreme, peccavi, fateor, vincor: nunc te obsecro,
Quanto tuus est animus natu gravior, ignoscentior,
Ut meæ stultitiæ in justitia tua sit aliquid præsidi.
C. Scilicet equidem isthuc factum ignoscam: verum, Sostrata,
Male docet te mea facilitas multa: sed isthuc quidquid est,
Qua hoc occeptum est caussa? loquere: *SO.* ut stulte & misere omnes sumus

Animus. Subaudi, obstiterunt quo minus eam tu ipsa exponeres.

Planussime. Certissime.

Veniret. Venderetur publice, ut mancipium.

Credo... Nempe tua mens hæc fuit: evenire quidlibet satius duxisti, quam eam mori.

Ignoscentior. Ad ignoscendum facilior.

Male docet, &c. Suadet tibi multa male facere ac perverse, mea erga te indulgentiæ.

Sed isthuc... Sed age, porro perge dicere quare hoc narrare cœperis de filia anui data, educata, &c.

Omnes. Mulieres, matres.

Re-

Religiosæ! cum exponendam do illi, de digito annulum
Detraho, & eum dico ut una cum puella exponeret,
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.
C. Isthuc recte, conservasti te, atque illam. *SO.* hic est annulus:
C. Unde habes? *SO.* quam Bacchis secum adduxit adolescentulam. *ST.* hem.
C. Quid ea narrat? *SO.* ea lavatum dum it, servandum mihi dedit
Annulum: non advorti primo, sed postquam aspexi, illico
Cognovi, ad te exilui. *C.* quid nunc suspicare, aut invenis
De illa? *SO.* nescio, nisi ut ex ipsa quæras, unde hunc habuerint,
Si potis est reperiri. *ST.* interii; plus spei video, quam volo:
Nostra est, si ita est. *C.* vivitne illa, cui tu dederas? *SO.* nescio.

Religiosa. Meticulosa, superstitiosæ: quam verum est nos esse mis re, id est, supramodum, religiosas.

Illi. Anui.

Ne expers... Ut particeps esset alicujus rei de nostris bonis: ajunt fuisse legem Athenis quæ filias vetaret adire hereditatem, si essent nati etiam filii: illis tamen datam fuisse in dotem bonorum partem decimam.

Conservasti te. Tuæ religioni & ineptæ pietati satisfecisti.

Unde habes? A quo habes, accepisti hunc annulum; vel, unde scis istum ipsum esse annulum filiæ tuæ datum?

Quid nunc, &c. Quid suspicaris de Antiphila, aut quomodo ex hoc conjicis annulo eam esse filiam nostram?

Si potis, &c. Si potest inveniri unde hunc annulum habeat.

Quam volo. Nollet Antiphilam pro filia Chremetis agnosci, priusquam argentum nomine Bacchidis a Menedemo extorsisset.

Nostra est, &c. Si ita est ut dicit Sostrata, Antiphila est nostra, id est, Chremetis heri nostri filia.

C. Quid renuntiavit olim fecisse? SO. id, quod jusseram.

C. Nomen mulieris cedo quod sit, ut quæratur. SO. Philtera.

SY. Ipsa est: mirum, ni illa salva est, & ego perii. C. Sostrata,

Sequere me intro hac. SO. ut præter spem evenit! quam timui mala.

Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.

C. Non licet hominem esse sæpe ita ut vult, si res non sinit.

Nunc ita tempus est mihi, ut cupiam filiam: olim nihil minus.

Quid renuntiavit ..... Quid tibi dixit olim anus illa, cui filiam cum annulo exponendam dederas?

Ipsa est. Hæc ipsa est Philtera, quæ mater Antiphilæ dicitur; hoc ipsum fuit nomen anus illius Corinthiæ, &c.

Mirum ... Verosimilimum est Antiphilam salvam esse, & me periisse, quia pœnas dabo mearum fallaciarum. Timet Syrus ne, si Antiphila cognoscatur esse filia Chremetis, incipiat Clinia eam palam confiteri pro sua, & ita intelligatur Bacchis non esse illius uxor: ut simulaverat Syrus, sed Clitiphonis, quod adhuc pejus timebat.

In tollenda. Cum vetabas ne tolleretur filia tua: ne educaretur.

Esse ita ut vult. Id agere quod maxime vellet.

Nihil minus. Subaudi, cupiebam; cum nempe non essem ita dives: nunc opes meæ filio ac filiæ sufficiunt.

SCE-

SCENA SEXTA.

SYRUS.

Syrus male sibi metuit, novum dolum comminiscitur.

S. NIsi me animus fallit, haud multum a me aberit infortunium;
Ita hercle in angustum oppido nunc meæ coguntur copiæ;
Nisi aliquid video, ne esse uxorem hanc gnati rescisscat senex.
Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,
Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere.
Crucior, bolum tantum mihi ereptum tam subito e faucibus.
Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.
Nihil tam difficile, quin quærendo investigari possiet.

In angustum. Ita nunc me video inopem auxilii & consilii: ducta est metaphora a ducibus qui tum maximo versantur in periculo, cum suas copias in locum aliquem angustum adduxerunt.

Oppido. Valde.

Aliquid video. Aliquid fraudis excogito.

Hanc. Bacchidem.

Postulem. Sperem, confidam me posse fallere Chremetem.

Nihil est. Ea spes nulla est; frustra id spero.

Triumpho, si &c. Præclare mecum agetur, si possum defungi hoc tanto periculo, habens latus non vulneratum: si sine vulnere hinc exeo.

Bolum. Bolus est frustum carnis aut panis: metaphora sumitur a canibus, quibus non raro eripitur quod in ore jam gestant, ac pene devoraverunt: ita peculiam Syrus pene jam tenebat, quam amissurum se videt.

Ratio. Via, Modus, consilium.

Quid, si hoc sic incipiam nunc? nihil est: quid si sic? tantundem egero.

At sit opinor: non potest; immo optume: euge optumam habeo:

Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitivum argentum tamen.

Quid, si hoc.... Secum deliberat & varias fraudes excutit.

Nihil est. Hac via non bene res procedet.

Tantumdem. Non plus proficiam.

Retraham. Proprie servi qui dominos fugerunt, retrahi dicuntur. Attamen efficiam certe ut argentum extorqueam, cujus extorquendi spe jam prope excideram.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

CLINIA, SYRUS.

Clinia triumphat quod Antiphila tandem agnita sit: suadet illi Syrus ut Bacchidem suam uxorem esse dicere porro pergat.

C. NUlla mihi res posthac potest jam intervenire tanta,

Quæ mihi ægritudinem afferat; tanta hæc lætitia oborta est.

Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quam volt.

S. Nihil me fefellit: cognita est; quantum audio hujus verba.

Isthuc tibi ex sententia tua obtigisse lætor.

C. O mi Syre, audistin' obsecro? S. quid ni; qui usque una affuerim.

Res. Calamitas.

Dedo. Permitto, morem gerere statuo.

Cognita est. Antiphila est agnita.

Usque... Qui semper fuerim

C. Cui æque audisti commodi quidquam evenisse? S. nulli:

C. Atque, ita me Di ament, ut ego nunc non tam meapte caussa

Lætor, quam illius, quam ego scio esse honore quovis dignam.

S. Ita credo: sed nunc, Clinia, age, da te mihi vicissim.

Nam amici quoque res est videnda in tuto ut collocetur,

Ne quid de Bacchide nunc senex.... C. o Jupiter! S. quiesce.

C. Antiphila mea nubet mihi. S. siccine mihi interloquere?

C. Quid faciam, Syre mi? gaudeo; fer me. S. fero hercle vero.

C. Deorum vitam adepti sumus. S. frustra operam hanc opinor sumo.

C. Loquere, audio. S. at jam hoc non ages? C. agam. S. videndum est, inquam,

Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut collocetur.

Nam si nunc a nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,

Noster rescíscet illico esse uxorem hanc Clitiphonis?

Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.

C. At enim isthoc nihil est magis, Syre, meis nuptiis advorsum:

rim una cum Sostrata & Chremete, cum hoc detectum est quod inter actum 3. & 4. contigit.

Da te. Obsequere mihi, adjuva me.

Amici. Clitiphonis.

Ne quid. Ne quid sciat: ne suspicetur Chremes eam amari a Clitiphone.

Fer me. Ignosce si te interpello.

Deorum.... Sumus beatissimi: in cælo sumus.

Frustra ... An operam hic perdo, quid loquar, dum tu inani gaudio abreptus non attendis ea quæ dico?

Hoc ages? Nonne animum advertes, audies?

Si abis. Si abducis te una

Nam quo ore appellabo patrem ? tenes, quid dicam ? *S.* quid ni ?

C. Quid dicam ? quam caussam afferam ? *S.* quin, nolo mentiare :

Aperte, ita ut res sese habet, narrato. *C.* quid ajs ? *S.* jubeo

Illam te amare, & velle uxorem : hanc esse Clitiphonis.

C. Bonam, atque justam rem oppido imperas, & factu facilem.

Et scilicet jam me hoc voles patrem exorare, ut celet

Senem vostrum. *S.* immo ut recta via rem narret ordine. *C.* hem,

Satin' sanus es, aut sobrius ? ut quidem illum plane prodis :

Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi ?

S. Huic equidem consilio palmam do : hic me magnifice effero,

Qui vim tantam in me, & potestatem habeam tantæ astutiæ,

Vera dicendo ut eos ambos fallam ; ut, cum narret senex

Vester nostro, istam esse uxorem gnati, non credat tamen,

Antiphilam in Menedemi patris tui domum.

Quo ore. Qua fronte dicam illi velle me Antiphilam ducere, si adducam ad illum etiam Bacchidem, & eam amari quoque a me simulem ? tu vero, inquit Syrus, non id dices, sed eam dices a Clitiphone amari, uti revera est.

Tenes. Capis, opinor, quid velim.

Jubeo. Subaudi, id dicas ; *illam*, Antiphilam.

Hanc. Bacchidem.

Senem. Chremetem : an potero impetrare a Menedemo ut ne dicat Chremeti Bacchidem esse Clitiphonis ? immo, inquit Syrus, volo ut idipsum dicat recta via, id est, clare, sine ambagibus.

Huic. Ego vero tale consilium excogitavi ut palmarium sit, certe ista mea fraus palmam inter ceteras meas, judice me, ferre debet.

Narret. Ut, cum dicet Menedemus Chremeti Bacchidem amari a Clitiphone, nunquam id tamen credat Chre-

C. At nim spem isthoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis :.
Nam dum hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse, quid me fiat, parvipendis, dum illi consulas.
S. Quid? (malum) me ætatem censes velle id assimularier?
Unus est dies, dum argentum eripio.: pax, nihil amplius.
C. Tantum? sat habes? quid tum quæso, si hoc pater resciverit?
S. Quid si? redeo ad illos, qui ajunt, QUID SI NUNC CÆLUM RUAT?
C. Metuo, quid agam. S. metuis? quasi non ea potestas sit tua,
Quo velis in tempore ut te exsolvas, rem facias palam.
C. Age, age, traducatur Bacchis. S. optume: ipsa exit foras.

Chremes, quia nempe docebo illum ita, ut hæc dolo fieri & dici credat.

Hanc. Bacchidem.

Credet. Chremes.

Filiam. Antiphilam uxorem mihi non dabit.

Illi. Clitiphoni.

Quid, *&c.* Næ tu ridiculus es? an censes velle me id assimulari per integram ætatem? istam fraudem durare per totum sæculum? unum tantum diem postulo donec argentum a Menedemo extorqueam; postea res ut sunt declarabo, Bacchidem esse Clitiphonis, Antiphilam tuam esse.

Pax. Sile, quiesce, plura desine.

Nihil amplius. Subaudi, mihi opus est, peto.

Tantum? An hoc tantum petis? an tantula mora tibi satis erit ad eripiendum argentum? esto sane: at quid fiet deinde, ubi Chremes hoc totum resciet?

Quid si? Repetit extremas illas Cliniæ voces. *Quid si*, eum irridendo.

Redeo ad illos... Nempe mihi res est cum illis, qui inepte timent ea quæ timenda non sunt? an tu unus ex illis es, qui timent ne cælum cadat? proverbium in meticulosos.

Exsolvas. Metu & periculo liberes, dicendo palam rem ut est, nempe Bacchidem esse Clitiphonis, &c.

Traducatur. E domo Chremetis ad Menedemum transferatur.

SCENA SECUNDA.

BACCHIS, CLINIA, SYRUS, DROMO, PHRYGIA.

Bacchis irata ob decem minas nondum sibi datas, & morum non ferens, abire se simulat: vix placatur a Syro, inducturque ut ad Menedemum transeat.

B. SAtis pol proterve me Syri promissa heu induxerunt,
Decem minas, quas mihi dare pollicitus est; quod si is nunc
Me deceperit, sæpe obsecrans me, ut veniam, frustra veniet.
Aut, cum venturam dixero, & constituero, cum is certe
Renuntiarit, Clitipho cum spe pendebit animi,
Decipiam, ac non veniam: Syrus mihi tergo pœnas pendet.
C. Satis scite promittit tibi. *S.* atqui tu hanc jocari credis?
Faciet, nisi caveo. *B.* dormiunt: ego pol istos commovebo.
Mea Phrygia, audistin' homo iste modo quam villam demonstravit

Decem minas. Pro, decem minæ quas, &c. vel quas decem minas, &c. Sic Virgil. *Urbem quam statuo vestra est.*

Veniet. Me rogatum.

Renuntiarit. Dixerit Clitiphoni me venturam.

Pendebit animi. Græca locutio, me expectabit venturam sperans, & erit anxius.

Satis scite. Satis bellas res tibi promittit, nempe plagas: hoc dicit a Bacchide nondum visus, & remotior.

Dormiunt. Videt Cliniam & Syrum: otiosi sunt: de me nihil curant.

Commovebo. E somno excitabo, agitabo, perterrefaciam.

Mea. Ancillam nominat quæ adstabat.

Iste homo. Nescio: audi-

vi-

Charini? *P.* audivi. *B.* proxumam esse huic fundo ad dextram? *P.* memini.

B. Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.

S. Quid inceptat? *B.* Dic me hie oppido esse invitam, atque servari.

S. Perii hercle: Bacchis, mane, mane: quo mittis isthanc quæso?

Jube, maneat. *B.* abi. *S.* quin, est paratum argentum. *B.* quin ego maneo.

S. Atqui jam dabitur. *B.* ut lubet, dum ego insto? *S.* at scin' quid, sodes?

B. Quid? *S.* transeundum est nunc tibi ab Menedemum, & tua pompa

Eo traducenda est. *B.* quam non agis, scelus? *S.* egone, argentum cudo,

Quod tibi dem. *B.* dignam me putas, quam illudas? *S.* non est temere.

B. Etiamne tecum hic res mihi est? *S.* minime: tuum tibi reddo.

B. Eatur. *S.* sequere hac: heus Dromo. *D.* quis me volt? *S.* Syrus. *D.* quid est rei?

visti ne cum petiimus ab viatore, ubi esset Charini villa, & ubi eam esse nobis ille demonstraverit?

Curriculo. Celeriter.

Eum. Charinum.

Miles. Quidam nobilis miles.

Dionysia. Festa Bacchi, Bacchanalia.

Hic. Apud Chremetem.

Asservari. Retineri, quasi captivam.

Isthanc. Phrygiam.

Abi. O Phrygia.

Quin. Atqui.

Argentum. Decem minæ tibi promissæ.

Quin ego. Jam igitur maneo.

Insto. Urgeo.

Scin' quid. Scisne quid facto sit opus?

Pompa. Comitatus ancillarum, servorum.

Scelus. Scelerate.

Cudo. Id facio ut extundam per dolum argentum dandum tibi.

Non est temere. Crede hoc a me non sine certa & necessaria caussa fieri.

Etiam me... An aliquid præterea mihi est negotii apud Menedemum, quod tu mihi struas & pares? nonne satis me apud Chremetem ludificatus es?

Tuum... Nihil tibi volo negotii facessere, immo id ago ut reddam, ut efficiam

tibi

S. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos propere.
D. Quamobrem ? *S.* ne quæras ; & ferant quæ secum huc attulerunt,
Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harum abitu.
Næ ille haud scit hoc paullum lucri, quantum ei damni apportet.
Tu nescis quod scis, Dromo, si sapiens. *D.* mutum dices.

tibi argentum tuum, quod ad te pertinere scio, quod promisi.
Traduce. Trasfer.
Ad vos. In domum Menedemi, cujus erat servus Dromo.
Senex. Chremes.
Harum. Bacchidis & comitum.
Damni. Quia ideo tantum abeunt ut facilius emungatur argento senex.
Nescis. Ita te gere quasi nescires quod scis, tace, nihil istorum cuiquam.

SCENA TERTIA.

CHREMES, SYRUS.

Miseretur Menedemi Chremes, quem Syrus astute fallit.

C. ITa me Di amabunt, ut nunc, Menedemi vicem
Miseret me, tantum devenisse ad eum mali!
Illanccine mulierem alere cum illa familia?
Etsi, scio, hosce aliquot dies non sentiet,
(Ita magno desiderio fuit ei filius,)
Verum ubi videbit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum;
Optabit rursum ut abeat ab se filius.

Tantum mali. Bacchidem cum sua pompa.

Eo-

Syrum optume, eccum. *S.* cesso hunc adoriri? *C.* Syre. *S.* hem.
Quid est? te mihi ipsum jam dudum exoptabam dari.
C. Videre egisse jam nescio quid cum sene.
S. De illo, quod dudum? dictum, ac factum reddidi.
C. Bonan' fide? *S.* bona hercle. *C.* non possum pati
Quin tibi caput demulceam; accede huc, Syre,
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. At, si scias, quam scite in mentem venerit!
C. Vah! gloriare evenisse ex sententia?
S. Non hercle vero, verum dico ...... *C.* dic, quid est?
S. Tui Clitiphonis esse uxorem hanc Bacchidem
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. Probe. *S.* dic, sodes. *C.* nimium, inquam. *S.* immo, si scias.
Sed porro ausculta quod superest fallacia.
Sese ipse dicet tuam vidisse filiam:
Ejus sibi complacitam formam postquam aspexerit;
Hanc se cupere uxorem. *C.* modo quæ inventa est? *S.* eam:

Eccum. Ecce eum.

De illo? An loqueris de fallacia quam ut illi struerem hortatus es dudum? ego vero statim illud perfeci & dicto tuo citius factum fuit.

Bonan' fide? An ex animo vere loqueris.

Pati ... Mihi temperare.

Gloriare. Gloriaris scilicet quod rem e sententia inveneris, vereor ne male glorieris: cave, ne tua te spes fallat.

Non hercle vero. Ego vero non glorior evenisse rem e sententia, verum dico, rem, ut spero, eventuram: non factam glorior, faciendam curo & spero.

Dic, sodes. Quid tibi videtur?

Nimium? Perquam probe.

Immo. Atqui id magis dixeris, scire quæ scias: legunt alii; *immo si satis*, hoc est: satis belle, sic opinor, inventa fraus est.

Inventa. Agnita mea esse filia.

Eam.

Et quidem jubebit posci. *C.* quamobrem isthuc Syre?
Nam prorsus nihil intelligo. *S.* vah: tardus es.
C. Fortasse. *S.* argentum dabitur ei ad nuptias?
Aurum, atque vestem, qui ... tenes me? *C.* comparet?
S. Id ipsum. *C.* at illi ego neque do, nec despondeo.
S. Non? quamobrem? *C.* quamobrem? me rogas? homini ... *S.* ut lubet.
Non ego in perpetuum dicebam ut illam illi dares,
Verum ut simulares. *C.* non mea est simulatio,
Ita tu isthæc tua misceto, ne me admisceas.
Egone cui daturus non sim, ut ei despondeam?
S. Credebam. *C.* minime. *S.* scite poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere jusseras,
Eo cœpi. *C.* credo. *S.* ceterum equidem, isthuc, Chreme,
Æqui, bonique facio. *C.* atqui cum maxume
Volo te dare operam ut fiat, verum alia via.
S. Fiat: quæratur aliud: sed illud quod tibi

Eam. Illam ipsam Antiphilam.

Jubebit posci. Efficiet ut eam sibi Menedemus a te poscat uxorem.

Tardus. Parum acutum & intelligens.

Qui. Id est, quo modo, subaudi, comparet: quod Chremes ipse subjicit: dabitur pecunia ad emendum ornatum aureum, vestes.... qui ea comparet: tenes ne?

Do. Filiam meam Cliniæ.

Despondeo Proprie filiam despondebat puellæ pater; id est, promittebat sponso.

Homini. Egone tali homini, perdito adolescenti, meam dabo filiam, qui, ut servus fugitivus, e paterna discessit domo?

Mea est. Non is sum qui simulare possim: non est meum mentiri.

Credebam. Te daturum filiam libenter, aut certe id simulaturum.

Scite. Belle, commode.

Eo. Ideo.

Cœpi. Machinatus sum.

Æqui, bonique facio. Facio in tuam rem sine dolo, bona fide.

Cum maxume. Non minus quam antea.

Ista.

Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt, jus summum sæpe summa malitia est.
C. Haud faciam. S. immo, aliis si licet, tibi non licet.
Omnes te in lauta, & bene parte aucta putant.
C. Quin egomet jam ad eam deferam. S. immo filium
Jube potius. C. quamobrem? S. quia enim in eum suspicio est
Translata amoris. C. quid tum? S. quia videbitur
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit:
Et simul conficiam facilius ego, quod volo.
Ipse adeo adest, abi, effer argentum. C. effero.

Ista. Antiphila.

Illi. Bacchidi.

Debet. Quia pro pecunia mutuo a Philtera Bacchidi data relicta erat arraboni. Vide scen. 3. Act. 3.

Eo confugies. Abibis ad istas excusationes, quominus des pecuniam.

Mea Subaudi, refert?

Num, &c. Cur argentum reddam, quod mihi datum non est.

Illa. Philtera anus Corinthia, mater Antiphilæ credita.

Malitia. Jus summum, ut ajunt, summa injuria est: malitia, sæpe sumitur in re forensi pro technis ac tendiculis juris.

Non licet. Te parcum esse, & nolle dare argentum, quo filiam redimas.

Bene aucta parte. Opibus bene, & honeste partis; dives & lautus homo putaris esse.

Quin. Igitur.

Deferam. Pecuniam ad Bacchidem.

Filium. Clitiphonem: jube deferri hanc pecuniam a Clitiphone.

Suspicio.... Quia suspicatur Menedemus amari ab eo Bacchidem, ut simulavimus: eamque esse Clitiphonis uxorem.

Ipse. Clitipho.

Effer. Exporta huc domo.

SCENA QUARTA.

CLITIPHO, SYRUS.

Clitiphonem iratum placat Syrus, & quid a secum Chremete actum fuerit monet.

C. NUlla est tam facilis res, quin difficilis fiet,
Quam invitus facias: vel me hæc deambulatio
Quam non laboriosa, ad languorem dedit?
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar, hinc ne accedam ad Bacchidem.
Ut te omnes equidem Di, Deæque, quantum est, Syre,
Cum isthoc invento, cumque incœpto perduint,
Hujusmodi mihi res semper comminiscere,
Ubi me excarnufices. *S.* i tu hinc quo dignus es,
Quam pene tua me perdidit protervitas.
C. Vellem hercle factum; ita meritus. *S.* meritus? quomodo?
Næ me isthuc ex te prius audisse gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus jam fui.
C. Quid igitur dicam tibi vis? abiisti, mihi
Bacchidem huc abduxti, quam non liceat visere.

Deambulatio. Jusserat procul abire Clitiphonem Chremes, Syro instante, dum Bacchis ad Chremetem deduceretur: redit iratior.

Quantum est. Quotquot sunt.

Perduint. Perdant.

Quo... In malam rem.

Factum. Te perditum esse.

Meritus. Legunt aliqui *meritu's*, pro meritus es.

Næ me... Sententia est: gaudeo quod ista ex te audiam,

S. Jam non sum iratus : sed scin' ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? C. apud nos? S. non. C. ubi igitur? S. apud Cliniam.
C. Perii. S. bono animo es, jam argentum ad eam deferes,
Quod ei pollicitus. C. garris: unde id? S. a tuo patre.
C. Ludis fortasse me? S. ipsa re experibere.
C. Næ ego fortunatus homo sum, deamo te, Syre.
S. Sed pater egreditur : cave quidnam admiratus sies,
Qua caussa id fiat? obsecundato in loco;
Quod imperabit, facito; loquitur paucula.

diam, quod ita me graviter increpes & conviciis agites priusquam habeas argentum, quod eram tibi jam daturus : quodque, ut ulciscar, non dabo.

Jam non sum iratus. Jam tibi ignosco, mitius enim locutus erat Clitipho.

Experibere. Antique, pro experire.

Admiratus sies. Admirari te significes, quasi rei sis ignarus.

Qua caussa. Cur, & quare tam facile tibi pater argentum det.

Obsecundato. Subservito mihi & fraudem adjuva.

SCENA QUINTA.

CHREMES, CLITIPHO, SYRUS.

Dat argentum Clitiphoni Chremes deferendum ad Bacchidem : invehitur in sumptus fieri vulgo solitos a parentibus ad filias viris collocandas.

CH. UBI Clitipho nunc est? S. eccum me, inque: CLIT. eccum hic tibi?

Inquo. Dic; ab *inquio*.

Quid

CH. Quid rei esset, dixti huic? S. dixi, ceteraque omnia.

CH. Cape hoc argentum, ac defer. S. hei, quid stas lapis?

Quin accipis? CLIT. cedo sane. S. sequere hac me ocyus;

Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:

Nam nihil est, illic quod moremur diutius.

CH. Minas quidem jam decem habet a me filia,

Quas pro alimentis esse nunc duco datas:

Hasce ornamentis consequenter alteræ.

Porro hæc talenta dotis apposcent duo.

Quam multa injusta, ac prava fiunt moribus?

Mihi nunc, relictis omnibus, inveniendus est

Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

Quid rei. Quid strueretur fraudis.

Lapis. Immotus instar lapidis: dicit hoc minas slare.

Tu. O Chreme, donec a Menedemo exeamus, nos expectabis.

Illic. Apud Menedemum.

Ornamentis. Ad emenda ornamenta.

Alteræ. Aliæ totidem.

Porro hæc. Ea quæ opus sunt parandis nuptiis; ornamenta, epulæ, &c. poscunt ut dotis nomine duo talenta addam ad istas 20. minas jam filiæ datas.

Moribus. Recepta consuetudine: quam prave isthæc viget consuetudo, ut tanti sumtus in filiarum nuptias fiant?

Relictis rebus. Occupationibus solitis, meis commodis, neglectis.

Aliquis. Gener.

SCE-

SCENA SEXTA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Monet Chremes Menedemum de fallacia; ut caute ac pedetentim filio det nummos, hortatur.

M. MUlto omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse gnate, cum te intelligo
Resipisce. C. ut errat! M. te ipsum quærebam, Chreme.
Serva, quod in te est, filium, & me, & familiam.
C. Cedo, quid vis faciam? M. invenisti hodie filiam.
C. Quid tum? M. hanc sibi uxorem dari volt Clinia.
C. Quæso, quid tu homini es? M. quid? C. jamne oblitus es,
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? M. scio.
C. Ea res nunc agitur ipsa. M. quid dixti, Chreme?
Erravi. C. sic res acta est. M. quanta spe excidi!
C. Immo hæc quidem, quæ apud te est, Chriphonis est
Uxor? M. sic ajunt. C. & tu credis? M. omnia.

Resipisse. Ad meliorem mentem rediisse, a resipisco, pro, resipuisse, aut resipivisse, dicit hæc secum tacitus de filio absente.

Ut errat! Chremes remotior voce demissa dicit. Quam fallitur!

Serva. Illius honori, moribus, famæ consule: da illi Antiphilam.

Quod in te est. Quod in tua potestate est; quam potes. Quantum potes.

Ea via. Ficto matrimonio.

Res acta est. Ita est factum, fingitur hoc matrimonium, ut a te pecunia obtineatur filio tuo tradenda.

Quanta spe excidi. Quia Cliniam sperabam tibi generum fore, & ad frugem se meliorem recepisse credebam.

Immo. Deinde nonne uxorem

C. Et illum ajunt velle uxorem, ut cum despon-
derim,
Des, qui aurum, ac vestem, atque alia, quæ
opus sunt, comparet.
M. Id est profecto: id illi dabitur. *C.* scilicet
Daturum .... *M.* vah, frustra igitur gavisus mi-
ser!
Quidvis tamen jam malo, quam hunc amit-
tere.
Quid nunc renuntiem abs te responsum, Chre-
me,
Ne sentiat me sensisse, atque ægre ferat?
C. Ægre? nimium illi Menedeme indulges.
M. sine:
Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuum,
Chreme.
C. Dic convenisse: egisse te de nuptiis.
M. Dicam: quid deinde? *C.* me facturum esse
omnia,
Generum placere, postremo, etiamsi voles,
Desponsam quoque esse dicito. *M.* hem, isthuc
volueram.
C. Tanto ocyus te ut poscat, & tu, id quod
cupis,
Quam ocyssime ut des .... *M.* cupio. *C.* ne tu
propediem,
(Ut illam rem video) istius obsaturabere.

rem Clitiphonis putasti esse hanc quæ apud te est?

Illum Cliniam.

Ajunt. Syrus, Dromo, &c.

Desponderim. Promiserim illi Antiphilam.

Illi. Bacchidi.

Scilicet daturum. Scire licet: certum est omnino Cliniam non alteri quam Bacchidi daturum hanc pecuniam: *scilicet* cum infinitivo ita jungitur, pro scire licet, pronum est intelligere.

Perfice id mihi perpetuum. Rem istam totam ad finem usque perducito: perge ut cœpisti, ad extremum usque.

Convenisse. Me tecum transegisse hoc negotium.

Quod cupis. Pecuniam.

Istius. Istius te sumptus & indulgentiæ satietas brevi te capiet.

Sed hæc ut ut sunt, cautim, & paullatim dabis,
Si sapiens. *M.* faciam. *C.* abi intro: vide, quid postulent.
Ego domi ero, si quid me voles. *M.* sane volo:
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

Ut ut sunt. Quidquid sit de ista fraude, & tua dandi libidine.

Scientem. Cerriorem: legitur etiam *te sciente*, te prius monito.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

MENEDEMUS, CHREMES.

Chremes ludi se tandem discit ex Menedemo, ac furit.

M. EGo me non tam astutum, neque ita perspicacem esse, id scio:
Sed hic adjutor meus, & monitor, & præmonstrator Chremes
Hoc mihi præstat: in me quidvis harum rerum convenit,
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus,
In illum nil potest: nam exuperat ejus stultitia hæc omnia.

Hoc mihi præstat. Ea re me vincit: est me minus astutus, multo est me stultior, quamvis sibi blandiatur quod me adjuvet, moneat, doceat.

Convenit. Cedunt in me omnia nomina, quæ conveniunt hominibus tardis ac stupidis.

Caudex. Truncus est arboris: *stipes*, *stipitis*, lignum est crassum & oblongum.

Ob-

C. Ohe, jam desine Deos, uxor, gratulande obtundere,
Tuam esse inventam gnatam: nisi illos ex tuo ingenio judicas,
Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid interim illic jamdudum gnatus cessat cum Syro?
M. Quos ais homines, Chreme, cessare? C. ehem, Menedeme, advenis?
Dic mihi, Cliniæ, quæ dixi, nuntiastin'? M. omnia.
C. Quid ait? M. gaudere adeo occepit, quasi qui cupiunt nuptias.
C. Ha, ha, hæ. M. quid risisti? C. servi venere in mentem Syri
Calliditates. M. itane? C. voltus quoque hominum fingit scelus.
M. Gnatus quod se assimulat lætum, id dicis? C. id. M. idem isthuc mihi
Venit in mentem. C. veterator. M. magis, si magis noris, putes,
Ita rem esse. C. ain'tu? M. quin tu ausculta..... C. mane, hoc prius scire expeto,
Quid perdideris; nam ubi desponsam nuntiasti filio,
Continuo injecisse verba tibi Dromonem, scilicet
Sponsæ vestem, aurum, ancillas opus esse; argentum ut dares.

Obtundere. Fatigare.
Illic. In Menedemi domo.
Cessat. Moratur diutius.
Voltus fingit. Docet homines vultum suum fingere, & ad simulandam nunc tristitiam, nunc lætitiam scite componere: ita docuit Cliniam vultum suum fingere, quasi is nuptias vellet.

Veterator. O Syre versipellis.
Magis. Id verum esse magis credas, si eum magis noris.
Desponsam. Antiphilam ei a me promissam.
Injecisse verba. Mentionem fecisse. subaudi, arbitror: non dubium est quia Dromo statim a te petie-

M. Non. *C.* quid non? *M.* non inquam. *C.* neque ipse gnatus? *M.* nihil prorsus, Chreme.
Magis unum etiam instare, ut hodie conficerentur nuptiæ.
C. Mira narras: quid Syrus meus? ne is quidem quidquam? *M.* nihil.
C. Quamobrem? *M.* nescio equidem: sed te miror, qui alia tam plane scias .....
Sed ille tuus quoque Syrus idem mire finxit filium,
Ut ne paululum quidem suboleat esse uxorem hanc Cliniæ:
Clitiphonis uxor certe est. *C.* Menedeme, occidi.
M. Quamobrem? *C.* decem dierum vix mihi est familia.
M. Hæc fiunt, quo verba facilius dentur mihi.
C. Derides? merito mihi nunc ego succenseo,
Quot res dedere, ubi possem persentiscere,
Nisi essem lapis? quæ vidi? væ misero mihi!
At næ illud haud inultum (si vivo) ferent,
Nam jam ...... *M.* Non tu te cohibes? non te respicis?
Non tibi exempli satis sum? *C.* præ iracundia,

petierit argentum ad vestes.

Quidquam. Subaudi, petiit.

Te miror. Miror quod hæc ignores.

Tam plane. Tam accurate, tam certo.

Finxit. Fingere ac simulare docuit, instituit, & erudivit.

Suboleat. Ut ne minima quidem suspicio sit mihi.

Hanc. Bacchidem.

Familia. Res familiaris, opes: vix opus mea sufficient ad alendam Bacchidem per decem dies.

Hæc fiunt ... Nempe hæc omnia composita & ficta sunt ut ego decipiar, idcirco argentum non petiit Dromo, institit natus ut nuptiæ conficerentur, &c. innuit ipsum Chremetem ludi, ac decipi, non se.

Dedere, &c. Quam multa ipsi Clitipho nempe & Bacchis, dederunt mihi signa argumenta id suspicandi?

Lapis. Stupidus, & sensus expers.

Nam jam ... Subaudi, Bacchidem exturbabo ... filium male mulctabo.

Menedeme, non sum apud me. *M.* tene isthuc loqui?
Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?
C. Quid faciam? *M.* id quod me fecisse ajebas parum,
Fac, te esse patrem sentiat; fac ut audeat,
Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere,
Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat.
C. Imo abeat potius multo, quovis gentium,
Quam hic, per flagitium, ad inopiam redigat patrem.
Nam si illi pergam suppeditare sumptibus,
Menedeme, mihi illæc vere ad rastros res redit.
M. Quot incommoditates in hac re accipies, nisi caves?
Difficilem ostendes te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum. *C.* ah, nescis quam doleam. *M.* ut lubet:
Quid hoc, quod rogo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod mavis. *C.* imo & gener, & affines placent.
M. Quid dotis dicam te dixisse filio?
Quid obticuisti? *C.* dotis? *M.* ita dico. *C.* ah. *M.* Chreme,
Nequid vereare, si minus est, nihil dos nos movet.

Foris. In alienis negotiis.

Copiam. Modum inveniendæ pecuniæ.

Suppeditare sumptibus. Pecuniam ei ad tantos sumptus subministrare.

Ad rastros. Ad inopiam ita redigar, ut mihi deinde vita fodiendo, & opus ruri rastris faciendo, quæritanda sit.

Ingratum. Scilicet, tum erit: id est nullam tibi apud filium gratiam conciliabit, cum videbit te non volentem, sed invitum, & amicorum precibus expugnatum, ignoscere.

Quid hoc. Subaudi, tibi videtur.

Illa. Antiphila.

Nostro. Cliniæ, meo filio.

Nisi quid. Hoc mihi sane placet, nisi tu negas, & aliud vis.

Si est minus. Si dotem das minorem: non ita luculentam filiæ.

Re.

C. Duo talenta, pro te nostra, ego esse decrevi satis.
Sed ita dictu opus est, si me vis salvum esse, & rem, & filium,
Me, mea omnia bona doti dixisse illi. M. quam rem agis?
C. Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,
Quamobrem id faciam. M. quia ego vero, quamobrem id facias, nescio.
C. Egone? ut ejus animum, qui nunc luxuria, & lascivia
Diffluit, retundam, redigam; ut, quo se vertat nesciat.
M. Quid agis? C. mitte, ac sine me in hac re gerere mihi morem. M. sino.
Itane vis? C. ita. M. fiat. C. age jam, uxorem accersat, paret.
Hic, ita ut liberos est æquum, dictis confutabitur.
Sed Syrum. M. quid eum? .... C. egone? si vivo, ego exornatum dabo,
Adeo depexum, ut dum vivat, meminerit semper mei:
Quid sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.

Re. Opibus.
Dixisse. Dedisse, in dotem promisisse.
Illi. Antiphilæ. Id autem facit Chremes ut filium Clitiphonem corrigat, & eum inopiæ metu cogat redire ad bonam frugem, cum putabit se a patre exheredatum, & omnia bona sorori data.
Illum. Clitiphonem.
Gerere mihi morem. Quod lubet facere, rem arbitratu meo gerere.
Age jam .... Subaudi, prospice fac ut Clinia tuus Antiphilam meam accersat, nuptias paret.
Hic, ita ut .... Hic Clitipho confutabitur verbis, id est, verbis male a me mulctabitur, tantum, & castigabitur, ut liberos decet, ac filios a parentibus tractari.
Sed Syrum. Subaudi, verberibus tundam, nec tantum verbis castigabo.
Quid eum. Cur eum ita male tractabis? Quid illi facies?
Dabo. Reddam.
Depexum. Pexum, comptum,

Non (ita me Di ament) auderet hæc facere viduæ mulieri ,
Quæ in me fecit .

ptum , ironice : id est flagris scissum & laceratum .

Viduæ . Viduæ mulieres patent ferme omnium injuriæ: sub hæc Menedemus, uti rogatus a Chremete fuerat, domum suam excurrit, ubi paucis verbis Clitiphoni renunciat, ipsum a patre exheredatum, omnia bona doti data esse Antiphilæ: Quod cum ægre ferret Clitipho, exit cum Menedemo, patrem allocutus : interim expectat Chremes dum redeat Menedemus .

SCENA SECUNDA.

CLITIPHO , MENEDEMUS , CHREMES , SYRUS.

Clitiphonem graviter objurgat Chremes .

CL. ITANE tandem , quæso , est Menedeme , ut pater
Tam in brevi spatio omnem de me ejecerit animum patris ?
Quodnam ob facinus ? quid ego tantum sceleris admisi miser ?
Volgo id faciunt . *M.* scio tibi esse hoc gravius multo , ac durius ,
Cui fit : verum ego haud minus ægre patior , id , qui nescio ,
Nec rationem capio , nisi quod tibi bene ex animo volo .
CL. Hic patrem adstare ajebat ? *M.* eccum. *CH.* quid me incusas , Clitipho ?

Volgo id faciunt ... Alii juvenes ita se gerunt vulgo , nihil feci quod alii non factitent .

Cui fit . Tibi , cui fit hoc malum qui illud pateris .

Nisi quod . Id ægre patior , quamvis , nesciam aliam hujus doloris mei rationem , nisi hanc , quia tibi bene volo , te amo .

Ajebas. Id, ut dixi in fine sce-

Quidquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ:
Ubi te vidi animo esse omisso, & suavis in præsentia
Quæ essent, prima habere; neque consulere in longitudinem;
Cœpi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.
Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,
Abii ad proximos, tibi qui erant: eis commisi, & credidi.
Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium, Clitipho,
Victus, vestitus, quo in tectum te receptes.
CL. hei mihi.
CH. Satius est, quam te ipso herede hæc possidere Bacchidem
S. Disperii, scelestus quantas turbas concivi insciens?
CL. Emori cupio. *CH.* prius, quæso, disce quid sit vivere
Ubi scies, si displicebit vita, tum isthoc utitor.
S. Here, licetne? *CH.* loquere. *S.* at tuto. *CH.* loquere. *S.* quæ ista est pravitas,

scenæ superioris, a Menedemo acceperat.

Hujus. In ea re.

Omisso. Negligenti, prodigo.

Prima. Potissima, antiquissima: te præsentes voluptates omnibus rebus anteferre.

In longitudinem. In futurum.

Rationem. Viam excogitavi.

Hæc. Mea bona.

Ubi, &c. Si quidem per te & tua flagitia non mihi licuit tibi dare mea bona, cui decebat ea dari.

Proximos. Sororem tuam & ejus maritum.

Præsidium: Si tua stultitia redigaris ad inopiam, illi te alent, vestient, &c.

Satius est. Præstat eripi tua sic tibi bona, quam iis te frui, & dare illa Bacchidi.

Te ipso herede. Si tibi ut heredi hæc relicta fuerint.

Isthoc. Sermone: moriendi voto & consilio.

Licetne? Subaudi, mihi loqui? Dasne mihi veniam loquendi.

Quæve amentia, quod peccavi ego, id obesse huic? CH. ilicet.
Ne te admisce; nemo accusat Syre te, nec tu aram tibi,
Neque precatorem paratis. S. quid agis? CH. nihil succenseo,
Nec tibi, nec huic: nec vos est æquum, quod facio, mihi.

Ilicet. Ire licet: licet tibi impune abire, noli te in hoc negotium interponere, ne quid mali struas in tuum caput.

Aram. Est perfugii locus, nemo te accusat, ne quære asylum aut patronum.

Nec huic. An Clitiphoni, an potius Menedemo?

Quod facio, mihi. In iis quæ facio mihi non decet vos succensere: neque graviter ferre, si filium hæreditate privatum volo.

SCENA TERTIA.

SYRUS, CLITIPHO.

Rationem juvandi Clitiphonis Syrus excogitat.

S. ABiit, ac rogasse vellem. CL. quid. S. unde mihi peterem cibum?
Ita nos abalienavit: tibi jam esse ad sororem intelligo.
CL. Adeone rem rediisse, ut periculum etiam fame mihi sit, Syre? .....
S. Modo liceat vivere, est spes. CL. quæ? S. nos esurituros satis.
CL. Irrides in re tanta, neque me quidquam consilio adjuvas?

Alienavit. Tanquam alienos tractavit, abdicavit, ad alios heros fugere coegit.

Esse. Tibi victum apud sororem paratum esse.

Fame. Subaudi, pereundi.

Ibi.

S. Imo, & ibi nunc sum, & usque dudum id egi, dum loquitur pater:
Et quantum ego intelligere possum ... *CL.* quid? *S.* non aberit longius
CL. Quid id ergo? *S.* sic est, non esse horum te arbitror. *CL.* quid isthuc, Syre?
Satin' sanus es? *S.* ego dicam, quod mihi in mentem: tu dijudica
Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior esset te; indulgebant, tibi dabant: nunc, filia
Postquam est inventa vera, inventa est caussa, qua te expellerent.
CL. Est verisimile. *S.* an tu ob peccatum hoc, esse illum iratum putat?
CL. Non arbitror. *S.* nunc aliud specta. Matres omnes filiis
In peccato adjutrices, auxilio in paterna injuria
Solent esse: id non fit: *CL.* verum dicis: quid ergo nunc faciam, Syre?
S. Suspicionem istam ex illis quærere, rem profer palam.
Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut

Ibi. In eo sum ut te adjuvem?

Usque dudum. Tandiu id cogitavi dum hic fuit, & locutus est pater tuus.

Non aberit longius. Brevi illud quod quæro inveniam, non est procul.

Esse horum. Esse Chremetis & Sostratæ filium.

In mentem. Subaudi, venit.

Propior te. Carior: dum unicum te sibi esse filium putabant, & nulla ex re majorem quam ex te voluptatem capiebant.

Indulgebant. Faciles erga te, ac indulgentes erant.

Expellerent. Ut spurium.

Ob peccatum hoc. Amorem Bacchidis.

Matres ... Solemne est veris matribus ut peccantibus filiis patrocinentur, eosque contra patres infensos tueantur.

Id non fit. Non tua te adjuvat mater.

Suspicionem ... Quære ab illis

S. tibis cujus sis. *CL.* recte suades, faciam. *S.* sat recte hoc mihi
In mentem venit: namque adolescens, quam minima in spe situs erit.
Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas
Etiam haud scio anne uxorem ducat; ac Syro nil gratiæ.
Quid autem hoc? senex exit foras; ego fugio, adhuc quod factum est,
Miror non jussisse me arripi: ad Menedemum hinc pergam,
Eum precatorem mihi paro: seni nostro fidei nihil habeo.

illis eam rem quam suspicaris, nempe te ex illis natum non esse.

Scibis. Scies: abit domum Clitipho ubi matri hanc suam suspicionem indicat: unde illa in sequenti scena ait, subditum se suspicatur.

In leges suas. In suum commodum; vel ad patris voluntatem & arbitrium: ita ut *suas* pro, *ejus* positum sit: quanto minus a patre sperabit, tanto facilius comparabit se ad obtinendam veniam: videtur id finxisse Syrus ut Clitipho parentes ad commiserationem flectere, maxime Sostratam: fallaciam autem hanc celatam Clitiphonem voluisse, ut ille rem serio agi putans, magis ex animo loqueretur, ac dolorem veriorem ostenderet.

Etiam haud scio, &c. Fortasse etiam Clitipho ducturus est uxorem, jubente patre, mihi nemo prospiciet.

Nihil gratiæ. Subaudi, habebitur? vel, nihil dabitur veniæ?

Adhuc quod factum est. Ut sunt ea quæ hactenus facta sunt.

SCE-

SCENA QUARTA.

SOSTRATA, CHREMES.

Sostrata maritum deprecatur pro filio: ab eo graviter objurgatur.

S. PROFECTO, nisi caves tu, homo, aliquid gnato conficies mali:
Idque adeo miror, quomodo tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem, mi vir. C. oh, pergin' mulier esse? ullamne ego
Rem unquam volui, quin tu in ea re mihi adversatrix fueris, Sostrata?
At si rogitem jam, quid est quod peccem, aut quamobrem hoc faciam, nescias:
In qua re nunc tam confidenter restas stulta? S. ego nescio?
C. Imo scis potius, quam quidem redeat ad integrum hæc eadem oratio
S. Oh, iniquus es, qui me tacere de re tanta postules.
C. Non postulo: jam loquere, nihilominus ego hoc faciam tamen.
S. Facies? C. verum. S. non vides quantum mali ex ea re excites?
Subditum se suspicatur. C. subditum! ain' tu? S. certe inquam, mi vir.

Tam ineptum. Ut filium privares hereditate.
Mulier esse? Nempe importuna, garrula.
Nescias. Causam proferre non poteris.
Restas. Resistis, repugnas.
Ego nescio? Ain' tu vero id me nescire & causam afferre non posse?
Imo, scis . . . . . Ironica concessio: esto scias; at cessa garrire, malo id tibi concedere, quam eam orationem de integro incipere, & retexere; idem audire a te centies.
Faciam. Quod constitui de filio, qui quid loquaris.
Subditum. Spurium, supposititium.

C. Confitere tuum non esse. S. ah, obsecro te, isthuc inimicis siet:
Egone confitear meum non esse filium, qui sit meus?
C. Quid metuis? ne non, cum velis, convincas illum esse tuum?
S. Quod filia est inventa? C. non, sed quod magis credendum siet,
Quod est consimilis moribus.
Convinces facile ex te natum; nam tui similis est probe:
Nam illi nihil vitii est relictum, quin id itidem sit tibi:
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quam severus! rem, cum videas, censeas.

Inimicis siet. Imprecandi formula.

Quod filia. An ut meam filiam certis indiciis inveni & meam probavi esse, ita illum meum esse probare possum? non possum certe: imo, inquit Chremes, tuum convinces a morum improbitate, qua tibi est simillimus.

Severus. Tetricus, morosus.

Rem cum videas, censeas. Qualis sit ex ipso vultu & aspectu facile cognosci potest. Cum illum videas, tum intelligas qui sint ejus mores, qui animus. *Donat.*

SCENA QUINTA.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

Chremes filium vehementer increpat.

CLI. Si unquam ullum fuit tempus, mater, cum ego voluptati tibi.

Si unquam.. Si quid feci ubi quod placeret, mater, cum me filium tuum appellari patiebare.

Tua

Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate, obsecro
Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miserescat mei:
Quod peto, & volo, parentes meos ut commonstres mihi.
S. Obsecro, mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,
Alienum esse te. *CL.* sum: *S.* miseram me, hoccine quæsisti obsecro?
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es:
Et cave posthac (si me amas) unquam istud verbum ex te audiam
CH. At ego (si me metuis) mores cave in te esse istos sentiam.
CL. Quos? *CH.* si scire vis, ego dicam: gerro, iners, fraus, helluo.
Ganeo, damnosus; crede, & nostrum te esse credito
CL. Non sunt hæc jam parentis dicta. *CH.* non, si ex capite sis meo
Natus, item ut ajunt Minervam esse ex Jove, ea caussa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.
S. Dii isthæc. *CH.* Deos nescio: ego, quod potero, enitar sedulo.
Quæris id, quod habes, parentes: quod abest, non quæras, patri
Quomodo obsequare, & ut serves quod labore invenerit.

Tua voluntate. Quia sic voluisti.

Alienum. Ex aliis natum.

Gerro. Nugator, ineptus.

Fraus. Veterator.

Helluo. Comessator, popino.

Ganeo. Ganeum, est taberna tenebricosa; *ganeo*, qui istis locis frequens est.

Non, si &c. Quamvis, &c.

Isthæc. Subaudi, prohibeant.

Deos nescio. Nempe nescio an hæc prohibituri sint nec ne, quid facturi sint Dii nescio.

Enitar. Ut ne tuis flagitiis infamis fiam.

Non mihi per fallacias adducere ante oculos, pudet.
Dicere hac præsente verbum turpe: at te illud nullo modo
Facere piguit. *CL.* eheu quam ego nunc totus displiceo mihi
Quam pudet! neque, quod principium inveniam ad placandum, scio.

Non mihi. Non es veritus adducere meam domum... *Adducere*..... Dicturus erat, meretricem adducere, sed se repressit. *Hac.* Sostrata. *Verbum* turpe. Meretricem nominare.

SCENA SEXTA.

MENEDEMUS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

Clitipho veniam a Patre ita impetrat, deprecante Menedemo, ut se, relicta Bacchide, uxorem ducturum promittat.

M. ENIMVERO, Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum,
Nimisque inhumane; exeo ergo, ut pacem conciliem: optume,
Ipsos video. *CH.* ehem, Menedeme, cur non accersi jubes
Filiam, & quod dixi dotis, firmas? *S.* mi vir, te obsecro,
Ne facias. *CL.* pater, obsecro mihi ignoscas. *M.* da veniam, Chreme;
Sine te exoret. *CH.* egone mea bona ut dem Bacchidi dono, sciens?

Firmas. Ratum habes.

Non

Non faciam. *M.* at id nos non sinemus. *CL.* si me vivum vis pater,
Ignosce. *S.* age, Chreme. *M.* age, quæso, ne tam obfirma te, Chreme.
CH. Quid isthuc? video non licere, ut cœperam hoc pertendere
M. Facis, ut te decet. *CH.* ea lege hoc adeo faciam, si faciat.
Quod ego hunc æquum censeo. *CL.* pater, omnia faciam: impera.
CH. Uxorem ut ducas. *CL.* pater.... *CH.* nihil audio. *M.* ad me recipio,
Faciet. *CH.* nihil etiam audio ipsum. *CL.* perii *S.* an dubitas, Clitipho?
CH. Imo, utrum vult? *M.* faciet omnia. *S.* hæc, dum incipias gravia sunt,
Dumque ignores: ubi cognoris, facilia. *CL.* faciam pater.
S. Nate mi, ego Pol tibi dabo uxorem quam tu facile ames,
Filiam Phanocratæ nostri. *CL.* rufamne illam virginem.
Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater.
CH. Eja, ut elegans est! credas animum ibi esse? *S.* aliam dabo.

Non sinemus. Ut tua bona dentur Bacchidi.

Pertendere. Ad extremum perducere: filium exhæredare.

A me recipio. Promitto.

Nihil etiam audio ipsum. Subaudi, respondere: nihil id se promittit.

An dubitas? An cunctaris id patri promittere?

Imo. Quæro utrum amborum velit? uxorem ducere, an exhæredari?

Hæc dum incipias, &c. Relinquere Bacchidem, o fili, grave inceptu est; ubi assueveris, & rem ipsam cognoveris, facile erit.

Cæsiam. Oculis glaucis, quales sunt felibus.

Sparso. Maculis fœdis decolorato.

Elegans. Delicatus.

Credas. Quis credat illum ad eas res animum adeo advertere?

Hæc

CL. Quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum
Quam volo. *S.* nunc laudo te gnate. *CL.* Archonidis filiam.
S. Perplacet. *CL.* pater, hoc nunc restat. *CH.* quid? *CL.* Syro ignoscas volo,
Quæ mea caussa fecit. *CH.* fiat. Vos valete, & plaudite.

Habeo. Facile inveniam, occurrit mihi.

FINIS.

P. TE-

P. TERENTII

HECYRA.

ARGUMENTUM.

AMPHILUS Lachetis & Sostratæ filius Philumenam uxorem duxit, jubente patre. Amaverat hactenus Bacchidem, acciderat que ut ei daret annulum, quem Philumena per tenebras ignotæ detraxerat, cum ea aliquando inviseret, paucis diebus antequam ipsam uxorem acciperet: Acceptam tamen non vidit, quia invitus duxerat, imo etiam peregre profectus est, hæreditatis cujusdam adeundæ caussa. Post menses admodum novem hic reversus Philumenam gravidam & parturientem offendit. Mirari hoc adolescens, & ægre scilicet ferre; nolle hanc recipere, cujus partum alienum putabat; interim orare cum lacrymis mater Philumenæ Myrrhina, ut eam repudiet sane si velit, rem tamen palam non faciat, bonori filiæ consulat. Annuit Pamphilus: renunciat patre & Socero, uxorem se recipere non posse, neque illis tamen veram caussam aut probabilem aliam affert: itaque suspicantur senes in Sostrata Pamphili matre, & Myrrhina matre Philumenæ culpam omnem & caussam dissidii hærere; idque eo magis, quod Philumena, quæ domo Sostratæ discesserat, reduci ac Socrum videre non sustineret, verum cum nihil esse moræ in Sostrata vel Myrrhina senes comperissent, in Bacchidem conjiciunt omnem culpam, cujus amore irretitus Pamphilus adhuc teneatur. Illa, quæ Pamphilus spernere cœperat, ex quo ductam ab eo Philumenam viderat, vicissimque ab illo fuerat neglecta; cum a senibus evocata se in causa negaret esse cur Pamphilus uxorem recipere nollet; Myrrhi-

na in ejus digito annulum a Pamphilo ante menses novem Philumenæ detractum & eidem Bacchidi datum agnoscit; ex quo intellectum est, Philumenam e Pamphilo peperisse. Lætus ille uxorem accipit, & cum prole domum reducit.

PERSONÆ.

LACHES, senex Atheniensis, Pamphili pater.

PHIDIPPUS, senex Atheniensis, Philumenæ pater.

SOSTRATA, uxor Lachetis.

MYRRHINA, uxor Phidippi.

PHILOTIS. *SYRA.* } ancillæ.

BACCHIS, mulier a Pamphilo amata prius quam Philumenam uxorem acciperet.

PAMPHILUS, adolescens, Lachetis & Sostratæ filius.

PARMENO, *SOSIA*, } servi.

PHILUMENA, uxor Pamphili, Phidippi filia. *SCIRTUS*, servulus. } mutæ personæ.

P. TERENTII

HECYRA.

ACTA PRIMO LUDIS ROMANIS, SEX JULIO Cæsare, Cn. Cornelio Dolabella Ædil. Curul. Modos fecit Flaccus Claudii. Tibiis Parib. Tota Græca Appolodoru non est peracta. Data secundo, Cn. Octavio. T. Manlio Coss. non est placita. Tertio relata, Q. Fulvio, L. Marcio Ædilib. Curulib. egit L. Ambivius Turpio, placuit.

Ludis Romanis. Sub regibus instituti fuerunt illi Ludi, in honorem Jovis, Junonis, & Minervæ: Magni quoque vocabantur, ob impensarum magnitudinem, quibus primo editi sunt, vel quia magnis Diis fiebant: de his loquitur Cicero in Verr. actione I

Tibiis paribus. Tibiæ pares sunt duæ dextræ, vel duæ sinistræ: impares, una dextra, & altera sinistra: dextra tibia dicebatur ea, quæ extra oris parte inflabatur, unicum eadem habebat foramen & sonum graviorem emittebat: sinistra, duo foramina & sonum habebat acutiorem. Cum duæ tibiæ pares dextræ adhibebantur, modus ille vocabatur *Lydius*: cum duæ sinistræ: *Tyrius*, sive *Sarranus*: cum modo dextræ, modo sinistræ, id est, impares, *Phrygius*, sive *Barbarus*.

Non est peracta. Vide causam in prologo.

Relata. In theatrum, iterum edita.

Tertio relata... Cadit annus iste in annum ab Urbe Condita DLXXXVIII. ante Christum CLXIII.

PRO-

PROLOGUS.

Fabulae, poetae, & actoris, qui prologum recitat, commendationem continet.

HECYRA est huic nomen fabulae: hæc cum data sit
Nova, novum intervenit vitium, & calamitas,
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit;
Ita populus studio stupidus, in funambulo
Animum occuparat: nunc hæc plane est pro nova:
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre; ut iterum possit vendere.
Alias cognostis ejus, quæso hanc noscite.

Fabulae. Comœdiæ. Hecyra autem græca vox est Socrum significans; quia Sostrata, Pamphili mater, & socrus Philumenæ, præcipuum hujus fabulæ nodum facit.

Hæc... Cum hæc comœdia primum est exhibita.

Vitium. Verbum est petitum ex augurum disciplina: vitiosi enim dicebantur magistratus, seu vitio creati, qui interveniente aliquo infausto omine, cum haberentur comitia, verbi gratia, tonitru, grandine, &c. facti fuissent. Eis acta fuit Hecyra, neque absoluta, vel probata. Primum ob funambulum cujus visendi studio populus avocatus: iterum ob gladiatores, ad quos etiam spectandos populus abductus est a theatro; Denique tertium data, mirifice placuit, id agente, in primis Ambivio actore magni nominis, qui hunc prologum recitat. Prima autem vice, sine prologo acta fuisse dicitur: secunda cum prologo, qui incipit ab his verbis; *Hecyra est huic nomen, &c.* Usque ad hæc verba, *Orator ad vos*: tertia demum vice, prologus hic est præfixus, *Orator ad vos venio, &c.* Itaque duo prologi in unum permixti sunt.

Studio. Videndi curiositate. *Stupidus*. Præ admiratione stupens.

Pro nova. Quasi nunquam fuisset data.

Is. Terentius.

Iterum referre. Comœdiam hanc statim post funambuli spectaculum rursum dare in theatrum noluit, ut aliquanto spatio interjecto, eam pro nova histrionibus venderet.

Alias ejus. Alias comœdias

ORATOR ad vos venio ornatu prologi
Sinite exorator sim, eodem uti jure ut senem
Liceat, quo jure sim usus adolescentior,
Novas qui exactas feci tu inveterascerent,
Ne cum poeta scriptura evanesceret.
In his, quas primum Cæcili didici novas,
Partim sum earum exactus, partim vix steti.
Quia sciebam, dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli:
Easdem agere cœpi, ut ab eodem alias discerem
Novas studiose, ne illum ab studio abducerem:
Perfeci, ut spectarentur: ubi sunt cognitæ,

dias ab eodem factas Terentio spectavistis.

Orator. Qui publica legatione fungitur, unde jure gentium orator est audiendus; ideo, ne expellatur, oratorem se, non prologum nominat. *Donat*. Item, *orator* est, qui alicujus causam defendit, qui aliquid petit; *exorator*, qui impetrat.

Ornatu. Dum partes ago prologi, per nomen & speciem prologi.

Sinite, &c. Impetrem a vobis ut senex idem faciam, eadem utar facultate & felicitate, qua sum usus adolescens, cum feci ut comœdiæ Cœcilii poetæ quæ fuerant exactæ & explosæ e theatro, cum novæ datæ essent, iterum favente populo spectarentur, idque sæpius, adeo ut inveterascerent; id est, sæpius agerentur, & quamdam quasi in theatro senectutem suam obtinerent.

Ne cum... Ne poema & lucubratio (nempe Cœcilii) cum ipso evanesceret; id est, cum illius fama periret, obsolesceret.

In his, &c. Sententia est: in his fabulis quas a Cœcilio compositas didici, exhibui, *partim sum earum*; id est, in earum magna parte sum explosus, in alia parte vix auditus & probatus: cum tamen intelligerem fortunam comœdiarum, & theatri aleam valde esse ambiguam, modo aversam, modo prosperam, in ea spe incerta prosperi eventus, certum discendi & agendi laborem suscepi; itaque easdem comœdias Cœcilii quæ fuerant explosæ cum erant novæ, iterum egi, ut ab eodem alias novas studiosius & accuratius factas discerem, & ut ne ille scribendi laborem deponeret.

Cæcili. Fuit Cœcilius poeta comicus celeberrimus, Terentio paulo senior.

Steti. *Cadere*, fabula dicitur, quæ rejicitur: *stare*, quæ admittitur. Horat. in arte Poet. *Securus*

ca-

Placitæ ſunt, ita poetam reſtitui in locum,
Prope jam remotum injuria adverſarium
Ab ſtudio, atque ab labore, atque ab arte muſica?
Quod ſi ſcripturam ſprevisſem in præſentia,
Et in deterrendo voluisſem operam ſumere,
Ut in otio eſſet potius, quam in negotio,
Deterruisſem facile, ne alias ſcriberet.
Nunc quid petam, mea cauſſa, æquo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per ſilentium
Nunquam agere licitum eſt, ita eam oppresſit calamitas,
Eam calamitatem veſtra intelligentia
Sedabit, ſi erit adjutrix noſtræ induſtriæ.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,
Funambuli eodem acceſſit expectatio,
Comitum conventus, ſtrepitus, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras.
Vetere, in nova, cœpi uti conſuetudine,
In experiendo ut eſſem: refero denuo.
Primo actu placeo; cum interea rumor venit,
Datum iri gladiatores; populus convolat,
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:

cadat, an recte ſtet fabula talo.

In locum. In piſtrinum dignitatis & famæ gradum.

Remotum. Deterritum, [illegible].

[illegible] *ariur* [illegible] verſa- [illegible] a [illegible] a- [illegible] & [illegible] & [illegible] ſſem, [illegible] deter- [illegible]

Pruden-

Pugilum. Athletarum, qui inter ſe luctabantur, concertatio, gloriæ & laudis cauſa ſuſcepta.

Funambuli. Qui per extenſum ſublimem funem ambulat.

Foras. Ut excedere Theatro cogerer.

Vetere, &c. Ordo eſt: in hac n[illegible]entii fabula uſus [illegible] mea conſuetudi[illegible] olim uſus in [illegible]s, nempe ut [illegible]um an pla[illegible] [illegible]enuo referr[illegible] [illegible]cyram de-

Le-

Ego interea meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est, otium, & silentium est;
Agendi tempus mihi datum est, vobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere ad paucos; facite, ut vestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix, adjutrixque sit.
Si nunquam avare statui pretium arti meæ,
Et eum esse quæstum, in animum induxi, maximum,
Quam maxume servire vostris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vestram commisit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea caussa caussam hanc accipite, & date silentium,
Ut libeat scribere aliis, mihique ut discere
Novas expediat posthac, pretio emptas meo.

Locum. In scena diutius manere.

Datum est. Ab Ædilibus.

Musicam. Poeticam.

Recidere ad paucos. Nolite committere ut vestro vitio pauci appellant animum ad poesim.

Auctoritati. Quia senex, quia veluti Orator & Legatus est.

Circumventum. Delusum, oppressum; Terentium dicit: est autem hic ordo; sinite impetrare me, ne irrideant adversarii iniqui eum, qui se artemque suam in fidem vestram contulit.

Mea caussa... In meam gratiam; accipite defensionem Terentii.

Pretio meo. A me statuto & indicato: petebant Ædiles ab Histrione aliquo primario fabulam quæ in ludis publicis ageretur: simulque illum jubebant indicare pretium quo illam vellet ipsis vendere. Id pretium aut pars certa persolvebatur poetæ: quod si fabula exploderetur, Ædiles repetere poterant pecuniam a se datam quod damnum Histrionis erat.

ACTUS

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

PHILOTIS, SYRA.

Philotis & Syra ancillæ & comites Bacchidis indigne ferunt, Pamphilam uxorem duxisse, relicta, quam amare videbatur, Bacchide.

P. PER POL quam paucos fideles reperias, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi,
Quam sancte, ut quivis facile posset credere,
Nunquam illa viva ducturum uxorem domum:
Hem duxit! *S.* ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cujusquam te miserat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sit.
P. Utin' eximium neminem habeam? *S.* neminem.
P. Tamen eamdem pol esse omnibus, injurium est.
S. Injurium est autem ulcisci adversarios?
Aut qua via captent te illi, eadem ipsos capi?

Per Pol. Per Pollucem.
Vel hic... Documento sit ille ipse Pamphilus noster..
Quemquem. Quemcumque.
Utin'... An id mones ut neminem, &c.
Eximium. Præcipue carum, exemptum ex illo numero.
Qua via... Cavent illi ne quid nobis dent pecuniæ, ad suas explendas libidines: nos operam demus, ut quam plurimum ab iis lucri faciamus.

SCE-

SCENA SECUNDA.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

Philotidi Parmeno totius fabulæ argumentum explicat.

PA. SENEX si quæret me modo, isse dicito
Ad portam percontatum adventum Pamphili.
Audin', quid dicam, Scirte? si quæret me, uti
Tum dicas, si non quæret, nullus dixeris:
Alias ut uti possim caussa hac integra
Sed videone ego Philotion? unde hæc advenit?
Philotis, salve multum. *PH.* o salve, Parmeno.
S. Salve mecastor, Parmeno. *PA.* & tu, ædepol, Syre.
Dic mihi, Philotis, ubi te oblectasti tamdiu?
PH. Minime equidem me oblectavi, quæ cum viro
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. Ædepol, te desiderium Athenarum arbitror
Philotion, cepisse sæpe, & te tuum

Senex. Laches, Pamphili pater.

Pamphili. Qui Imbrum erat profectus, & quotidie expectabatur.

Scirte. Servulus hic intus erat, quem exiens Parmeno alloquitur foris.

Uti. Subaudi, moneo te ut tum dicas, nempe me isse ad portum.

Nullus. Non, neutiquam.

Alias... Ut alia in occasione possim hanc ipsi exeundi domo causam recentem & intactam afferre.

Philotion. Vox diminuta, ut blandientes solent: erat Bacchidis ancilla, ut Syra.

Mecastor. Me servet, juvet Castor, vel, per Castorem; ut, *me*, positum sit pro, *μά* Græcorum.

Ædepol. Per ædem Pollucis. Jurandi formula.

Corinthum. Est urbis Acha-

Consilium contempsisse. *PH.* non dici potest
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosque hic videndi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.
Nam illic haud licebat nisi præfinito loqui
Quæ illi placerent. *PA.* haud opinor commode
Finem statuisse orationi militem.
PH. Sed quid hoc negoti est? modo quæ narravit mihi
Hic intus Bacchis? quod ego nunquam credidi
Fore, ut hac ille viva posset animum inducere
Uxorem habere. *PA.* habere autem? *PH.* eho tu, an non habet?
PA. Habet, sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.
PH. Ita Di Deæque faxint, si in rem est Bacchidis.
Sed qui isthuc credam ita esse, dic mihi, Parmeno.
PA. Non est opus prolato, hoc percunctarier.
Desiste. *PH.* nempe ea caussa, ut ne id fiat palam
Ita me Di bene amabunt, haud propterea te rogo,
Ut hoc proferam, sed ut tacita mecum gaudeam.

chajæ in Græcia, in Isthmo Peloponnesiaco.

Consilium. Eundi Corinthum.

Præfinito. Subaudi, tempore vel sermone, &c. pro, ut præfinisset ac præscripsisset mihi miles incommodius.

Finem, &c. Video sane non tibi placuisse, quod miles tuæ orationi & loquacitati modum poneret.

Hac. Bacchide.

Ille. Pamphilus.

Habère autem. Corrigit hoc verbum: quid ais? habere uxorem, potius non habet quam habet, quia non diu stabunt, opinor, hæ nuptiæ: habere aliquid significat, hoc in loco ut proprium ac perpetuum possidere.

Isthuc. Firmas non fore nuptias.

Ea causa. Nempe dicis hoc non esse proferendum ne arcanum palam fiat?

Nun-

PA. Nunquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. PH. ah noli, Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, quæ perconter, scire. PA. vera hæc prædicat,
Et illud mihi maximum vitium est: si mihi fidem
Das te tacituram, dicam. PH. ad ingenium redis:
Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. isthic sum. PA. hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxime, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum,
Se senem esse, dicere, illum autem esse unitum:
Præsidium velle se senectuti suæ.
Ille primo se negare: sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorine, amne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit ei gnatam hujus vicini proximi.

Nunquam dices. Nunquam tam me orabis, tam apte ad arcanum extorquendum loqueris, ut velim exponere me periculo vapulandi, si tu non tacueris, ut polliceris.

Noli. Noli tacere.

Mihi vitium est. Ut narrare velim, quæ scio, tacere ut non possim: hoc demissa paullulum voce dicit.

Ad ingenium redis. Vis loqui, tacere non potes, pro more tuo.

Isthic sum. Hoc ago, ausculto, attendo.

Et hæc. Subaudi, incipit.

Præsidium. Velle se habere a filio nepotes, quibus familia niteretur, & senectus sua.

Ut incertus foret. Ut dubitaret Pamphilus, an obsequeretur patri ob ejus reverentiam; an potius ob amorem Bacchidis negare pergeret.

Tundendo. Obtundendo filium, eadem sæpe repetendo.

Odio. Odiose & moleste flagitando.

Effecit. Id obtinuit quod a filio petebat.

Gnatam. Philumenam Phidippi filiam.

Usque illud visum est Pamphilo neutiquam grave,
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari;
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem
Si adesset, credo, ibi ejus commiseresceret.
Ubicumque datum erit spatium solitudinis,
Ut colloqui mecum una posset; Parmeno,
Perii, quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre, Parmeno, perii miser.

PH. At te Di Deæque perduint cum isthoc odio Laches.

PA. Ut ad pauca redeam, uxorem deducit domum.

PH. Quid deinde fit? *PA.* diebus sane pauculis
Post, Pamphilus me solum seducit foras:
Narratque ut virgo ab se integra etiam tum fiet:
Sese ante, quam eam uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias;
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.

PH. Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.

Usque. Eatenus.

Nec moram, &c. Neque ullum spatium temporis dari ad nuptias disturbandas.

Quin. Quominus.

Ut ipsum... Ut ipsa Bacchis ejus commiseratione permovere potuisset.

Perii. Subaudi, dicebat mihi.

At. Initio orationis, objurgandi vim magnam habet.

Perduint. Perdant.

Odio. Ob istam tuam importunitatem, qua coegisti filium uxorem invitum ducere.

Sed quam, &c. Ordo est, sed neque honestum mihi, neque illi utile est eam haberi ludibrio a me, & decipi, quam decreverim non habere amplius pro uxore, repudiare; quin reddam talem qualem a suis parentibus accepi.

Hoc

PA. Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror.
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. Quid interea? ibatne ad Bacchidem? *PA.* quotidie.
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese videt,
Maligna multo magis & procax facta illico est.
PH. Non aedepol mirum. *PA.* atqui ea res multo maxime
Disjunxit illum ab illa, postquam & ipse sese,
Et illam, & hanc, quae domi erat, cognovit satis,
Ad exemplum ambarum mores earum existimans.
Haec, ita uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta; incommoda atque injurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias:
Hic animus partim uxoris misericordia
Devinctus, partim victus hujusce injuriis,
Paullatim elapsus est Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem; postquam par ingenium nactus est.

Hoc ego. Verba Pamphili ad Parmenonem.
Proferre. Palam renunciare Phidippo & Myrrhinae nolle me ipsarum filiam retinere diutius domi meae.
Patri. Phidippo.
Cui ... Si patri non explicem quid caussae sit, quare illam repudiem.
Hoc. Nempe se non posse mecum vivere.
Abituram. Sponte.
Ibatne. Pamphilus.
Videt. Bacchis.
Illam. Bacchidem.
Hanc. Philumenam.
Ambarum . . . Alteram cum altera comparans, & aestimans ex altera.
Haec. Philumena.
Hic animus, *&c.* Tunc animus Pamphili.
Hujus. Bacchidis.
Elapsus est. Divulsus est a Bacchide, & in hanc transtulit amorem, postquam animadvertit ingenium Philumenae suo congruere.
Par. Suo ingenio accommodatum.

Interea, in Imbro moritur cognatus senex
Horunc', ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem invitum. Pamphilum extrudit pater,
Reliquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit sese, huc raro in urbem commeat.
PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
PA. Nunc audies: primum, dies complusculos
Bene convenicbat sane inter eas; interim
Miris modis odisse cœpit Sostratam,
Neque lites ullæ inter eas, postulatio
Nunquam. *PH.* quid igitur? *PA.* si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere e conspectu illico;
Videre nolle: denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre accersi ad rem divinam, abiit.
Ubi illic dies est complures, accersi jubet;
Dixere caussam tunc nescio quam: iterum jubet:
Nemo remisit. Postquam accersivit sæpius,
Ægram esse simulant mulierem; nostra illico

Imbro. Est Imbrus Ægei maris insula.
Horunc'. Horumce, nempe Lachetis & Pamphili.
Amantem. Philumenæ uxori suæ jam addictum, relicta Bacchide.
Extrudit. Abire perpulit.
Infirmitatis. Quid adhuc dixisti cur esse illas nuptias parum firmas putem?
Cœpit. Philumena.
Conveniebat. Nihil erat inter illas dissensionis, odii, jurgii.
Eas. Sostratam & Philumenam.
Postulatio. Expostulationes, querelæ.
Pati. Conspectum & consuetudinem Sostratæ: quia se gravidam videbat, idque non e Pamphilo, ut putabat. *Pati*, sumi potest hic pro, durare.
A matre. Myrrhina.
Rem divinam. Sacrificium celebrandum.
Ubi illic est. Postquam illic cum matre diu fuisset, eam jubet Sostrata accersi ad sese.
Dixere. Myrrhina, & Philumena.
Caussam. Cur non rediret ad Socrum Philumena.
Nemo remisit. Non remissa est ad Socrum Philumena.
Nostra. Hera Sostrata.

Se-

It visere ad eam; admisit nemo. Hoc ubi senex
Rescivit, heri ea caussa jure huc advenit:
Patrem continuo convenit Philumenæ.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curæ est, quorsum eventurum hoc siet,
Habes omnem rem: pergam quo cœpi hoc iter.
PH. Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite,
Me esse illum conventuram. *PA.* Dii vertant bene
Quod agas. *PH.* Vale. *PA.* & tu bene vale Philotion:

Senex. Laches.
Patrem. Phidippum.
Nisi... Sed hoc me angit tamen; ad incertum tenet, quid eventurum ex ea re fit.

ACTUS SECUNDUS.

SCENA PRIMA.

LACHES, SOSTRATA.

Increpat uxorem suam Laches, quod duritie sua nurum Philumenam domo extruserit: negat id a se factum Sostrata.

L. PRo Deum atque hominum fidem! quod hoc genus est? quæ hæc conjuratio?
Ut omnes mulieres eadem æque studeant, nolintque omnia?
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus,

Hoc genus. Natio mulierum.

Viris esse adversas æque studium est, similis pertinacia est.

n Ieodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam;

Et ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.

SO. Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio. *L.* hem,

Tu nescis? *SO.* Non, ita me Di bene ament, mi Laches,

Itaque una inter nos agere ætatem liceat. *L.* Di mala prohibeant.

SO. Meque abs te immerito esse accusatam, postmodum rescisces. *L.* scio.

Te immerito? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest?

Quæ me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras;

Tu autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis,

Qui illum decrerunt dignum, suos sui liberos committerent.

Tu sola exorere, quæ perturbas hæc tua impudentia. *S* egone?

L. Tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem, putas.

An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,

Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat?

Multo melius, hic quæ fiunt, quam illic, ubi sum assidue, scio.

Ludo. Schola.
Hanc. Sostratam.
Itaque. Et ita; nobis ita liceat diu pacate vivere, ut hoc nescio.
Mala. Prohibeant ne tecum ætatem agam.
Te immerito? Subaudi, accuso? nempe te immerito accuso? ironice?
Illum. Pamphilum.
Liberos. Philumenam.
Exorere. Exoreris.
Vestrorum. Vestrum.
Hic. In urbe, ubi jam sumus.

Ideo

Ideo quia, ut vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris:

Jam pridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam:

Minimeque adeo mirum, & ut id fecisset, magis mirum foret:

Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:

Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.

At vide, quam immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te, Sostrata.

Rus habitatum abii, concedens vobis, & rei serviens,

Sumptus vestros, otiumque ut nostra res posset pati,

Meo labori haud parcens, præter æquum, atque ætatem meam:

Non te pro his curasse rebus, nequid ægre esset mihi?

SO. Non mea opera, neque pol culpa evenit. L. immo maxime:

Sola hic fuisti, in te omnis hæret culpa sola, Sostrata:

Quæ hic erant, curares, cum ego vos solvi curis ceteris.

Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet?

Ideo, &c. Idcirco tam accurate scio quæ domi agatis: quia talis erit mea fama inter homines, qualis vita vestra domi erit.

Ni id fecisset. Nisi eam odium tui cœpisset.

Sed non, &c. Non tamen credidi eo usque processurum hoc odium, ut, &c.

Concedens vobis. In id vestram utilitatem faciens.

Res. Augendi opibus.

Nostra res. Fortunæ, copes sufficere possent ad tolerandos sumptus, quos in urbana hac & otiosa vita facitis.

Curasse. Non te pudet non curasse pro tot meis beneficiis, ut, &c.

Curares. Curare debueras.

Solvi. Solutas esse volui, liberari.

Illius dices culpa factum. *SO.* haud quidem dico, mi Laches.

L. Gaudeo (ita me Di ament) gnati caussa: nam de te quidem

Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest.

SO. Qui scis, an ea caussa, mi vir, me odisse assimulaverit,

Ut cum matre una plus esset? *L.* quid ais? non signi sat est,

Quod heri nemo voluit visentem te ad eum intermittere?

SO. Enim lassam oppido tum ajebant: eo ad eam non admissa sum.

L. Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror.

Et merito adeo: nam vestrarum nulla est, quin gnatum velit

Ducere uxorem; & qua vobis placita conditio est, datur:

Ub duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

Gnati caussa. Qui habeat uxorem, quam accusare non possis.

Peccando, &c. Quia peccando fieri pejor non potes. Quantumcumque peccaveris, nihil de tua existimatione amittetur, quæ jam est, audisque pessima.

Plus. Diutius.

Tuos, &c. Puto illam ægrotare potius ob molestiam quam capit de tuis moribus, & sævitia tua; &c.

Conditio. Matrimonium, uxor: datis filiis vestris eas, quas vobis lubet, uxores.

Exigunt. Expellunt.

SCE-

SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS, LACHES, SOSTRATA.

Laches queritur cum Phidippo quod abierit Philumena: respondet Phidippus, eam, absente Pamphilo, apud socrum perdurare non posse.

L. ETsi scio, Philumena, meum jus esse ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus, faciam
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.
Atque eccum Phidippum optime video; ex hoc jam scibo, quid fiet.
Phidippe, etsi ergo meis omnibus scio me esse apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos:
Quod si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & vestram id esset.
Nunc video in illarum potestate esse te. P, eja vero.
L, Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amisti.

Etsi scio. Hoc tacitus & secum dicit, & quasi absolvens sermonem cum ipsa Philumena intus a se habitum.

Cogam. Redire domum soceri.

Concedam. Morem geram.

Libidini. Voluntati: *libido*, est voluntas quælibet temere suscepta: patiar domi meæ manere, si velis.

Meis. Liberis, conjugi.

Obsequentem. Commodum, comem.

In illarum... Te ad uxoris & filiæ tuæ arbitrium & quasi imperium omnia facere.

Eja vero. Bona verba quæso: vel annon illud dixeram jurgaturum mecum de Lachete.

De filia. Ut statueremus an reditura esset meam domum.

Ut veni... Ordo est amisti,

Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras: si quid est peccatum a nobis, profer.
Aut ea, refellendo, aut purgando vobis, corrigemus,
Te judice ipso: sin ea est caussa retinendi apud vos,
Quia ægra est; te mihi injuriam facere arbitror Phidippe,
Si metuis, satis ut meæ domi curetur diligenter.
At (ita me Dii ament) haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego: id adeo gnati caussa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam seipsum, magnifacere.
Neque adeo me clam est, quam esse eum graviter laturum credam,
Hoc si resciverit: eo, domum studeo hæc prius, quam ille hoc redeat.
P. Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem
Novi, & quæ dicis omnia esse, ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere; illam ad vos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. *L.* quæ res te facere id prohibet?
Eho, numquid nam accusat virum. *P.* minime: nam postquam attendi

sti, pro amisisti, id est dimisisti, remisisti me tam incertum, quam veneram.

Refellendo. Refellit qui negat, purgat qui fatetur, & se sic defendit. *Donat.*

Adeo. Subaudi, facio.

Eo domum, &c. Sententia est; ideo studeo & curo, ut hæc, id est, Philumena domum prius meam redeat. quam ille, nempe Pamphilus, ex Insula Imbro revertatur.

Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sancte adjurat
Non posse apud vos, Pamphilo & absente, perdurare.
Aliud fortasse aliis vitiis est; ego sum animo leni natus,
Non possum adversari meis. *L.* hem; Sostrata!
S. heu me miseram!
L. Certumne est isthud? *P.* nunc quidem, ut videtur, sed nunquid vis?
Nam est, quod me transire ad forum jam oportet. *L.* eo tecum una.

Aliud. Alii homines aliis fortasse vitiis laborabunt, ego nimia in liberos meos indulgentia pecco.

Hem... Vides eam omnem culpam in te hærere.

Certumne est? An apud te Philumena manebit, tandiu dum aberit Pamphilus? an hoc tibi constitutum est?

Nunc quidem, &c. Certum est, ut res sunt.

Transire. Cito ire.

SCENA TERTIA.

SOSTRATA.

Quæritur de virorum iniquitate.

S. ÆDepol ne nos mulieres sumus æque omnes invisæ viris,
Propter paucas, quæ, omnes faciunt dignæ ut videamur malo.
Nam (ita me Di ament) quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatus: ita animum induxerunt, socrus

Malo. Virorum odio.

Noxiam. Culpam.

Sed... Non facile est me apud illos purgare, me insontem probare.

Omnes esse iniquas; haud pol me quidem: nam nunquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata, nec, qui hoc mihi eveniat, scio:
Nisi pol filium multis modis jam expecto ut redeat domum.

Iniquas. Nuribus infensas.
Me. Talem scio esse.
Qui. Quare.
Nisi... Certe, itaque.
Multis modis. Vehementer, multis de caussis.

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

PAMPHILUS, PARMENO, MYRRHINA.

Reversus ex Imbro Pamphilus ægrotare Philumenam audit, & a Socru dissidere.

PAM. NEmini ego plura acerba esse credo homini umquam oblata,
Quam mihi: heu me infelicem! hanccine ego vitam parsi perdere?
Haccine caussa ego eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præstabilius, ubivis gentium agere ætatem,
Quam huc redire? atque hæc ita esse miserum me rescifcere?
Nam nos omnes, quibus est alicunde aliquis objectus labos,

Parsi perdere. Cavi ne perderem? cur vitam per tot labores ac pericula reservavi in hunc dolorem? audierat nempe uxorem a sua matre graviter dissidere.
Nam nos omnes. Iste nomi-

Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.

PAR. At sic, citius qui te expedias his ærumnis, reperies.

Si non redisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores:

Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio reverituras:

Rem cognosces, iram expedies, rursum in gratiam restitues.

Levia sunt hæc, quæ tu pergravia esse in animum induxti tuum.

PAM. Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est æque miser?

Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:

Jam in hac re, ut taceam, cuivis facile scitu quam fuerim miser:

Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.

Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum:

Vixque huc contuleram, hem nova res orta est, porro ab hac quæ me abstrahat.

minativus refertur ad aliquid quod expressum non est. v. g. ita comparati sumus: vel, subaudi, apud nos omnes ejusmodi oratio non cohærens, latinis oratoribus & poetis in usu interdum est.

Omne quod est... Quamdiu ignoramus mala nostra, non dolemus; & ista temporis interjecti mora quoddam quasi lucrum est.

At sic. Tuo reditu.

Iræ. Inter Sostratam & Philumenam.

Expedies. Lenies, placabis; vel potius, quidquid est in mora quominus iras ponant, solves.

Amori. Bacchidis.

Jam in hac re. In amore Bacchidis.

Ut taceam. Quamvis ipse id non dicam, facile tamen quivis potest scire....

Eam. Philumenam.

Illinc. A Bacchide.

Impeditum. Implicatum.

In ea. In Bacchide, in ejus amore.

Expedivi. Liberavi.

Huc. Ad amandum Philumenam.

Tum matrem ex ea re, aut me uxorem in culpa inventurum arbitror:
Quod cum ita esse invenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet:
Tum uxori obnoxius sum, ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas injurias, quæ nunquam in ullo patefecit loco.
Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,
Unde ita inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.
PAR. Haud quidem hercle parum est: si vis vero veram rationem exequi.
Non maximas, quæ maximæ sunt interdum iræ, injurias
Faciunt: nam sæpe est, quibus in rebus alias ne iratus quidem est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quam pro levibus noxis iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.

Obnoxius. Addictus, obligatus.

Ingenio. Comitate.

Injurias. Cum Bacchidem illi præferebam.

Haud parum est. Certe oportet aliquid evenisse gravius, ut ais: tamen si rem attentius considerас, graves iræ interdum oriuntur a levibus injuriis.

Non maximam .... Est hypallage: nempe, iræ maximæ non oriuntur sæpe ex maximis injuriis: leves injuriæ efficiunt interdum graves iras. Si nolis hypallagem, explica *faciunt* pro, ostendunt, arguunt: maximæ iræ non semper ostendunt factas esse maximas injurias.

Sæpe est. Accidit sæpe ut, ubi aliquis ne irascitur quidem, ibi alius paullo iracundior, excandescat.

Iracundus. Homo ad iram propensior.

TA-

Itidem illæ mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia :

Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.

PAM. Abi Parmeno intro, ac me venisse nuntia. *PAR.* Hem, quid hoc est? *PAM.* tace :

Trepidari sentio, cursari rursum prorsum : agedum, ad fores

Accede propius. *PAM.* hem, sensistin'? *PAM.* noli fabularier!

Pro Jupiter! clamorem audio .... *PAR.* tute loqueris; me vetas?

M. Tace, obsecro, mea gnata. *PAM.* matris vox visa est Philomenæ.

Nullus sum. *PAR.* Qui dum? *PAM.* quia perii. *PAR.* quamobrem? *PAM.* Nescio quod magnum malum

Profecto, Parmeno, me celant? *PAR.* uxorem Philumenam

Pavitare nescio quid, dixerunt, id si forte est, nescio.

PAM. Interii! cum mihi id non dixti:. *PAR.* quia non poteram una omnia.

PAM. Quid morbi est? *PAR.* nescio? *PAM.* quid? nemone medicum adduxit? *PAR.* nescio.

PAM. Cesso hinc ire intro, ut hoc quam primum, quidquid est, certum sciam.

Quonam modo, Philomena mea, nunc te offendam affectam?

Nam si periculum ullum in te est, periisse me una haud dubium est.

Tace. Jubet tacere ut audiatur si quid est murmuris.

Rursum, prorsum. Retro & ante; sursum deorsum.

Vetas. Loqui.

Tace, obsecro. Myrrhina laborantem vicino partu filiam silere & dolorem premere jubet, nequid emanet foras.

Vox visa est. Audire mihi visus sum vocem Myrrhinæ, matris Philumenæ.

Pavitare. Ægrotare ex dolore, & metu, ut qui febri tentari occipiunt.

Usus.

PAR. Non usus facto est mihi nunc, hunc intro sequi.
Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere:
Si forte morbus amplior factus siet,
(Quod sane nolim, maxime heri caussa mei)
Servum illico introisse dicent Sostratæ:
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
Capiti, atque ætati illorum, morbus qui auctus siet:
Hera in crimen veniet, ego vero in magnum malum.

Usus. Opus.
Qui. Unde.
Ætati. Vitæ.
In crimen. Alicujus veneficii suspicionem, aut doli.
Malum. Plagas.

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILUS.

Sostrata cum iret ad Philumenam, Pamphilum reducem salutat: is cum parturientem Philumenam offendisset, eam ægrotare simulat.

S. Nescio quid jamdudum hic audio tumultuari misera:
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus aggravescat:
Quod te Æsculapi, & te Salus, nequid sit hujus, oro.
Nunc ad eam visam. *PAR.* heus Sostrata. *S.* hem.
PAR. iterum isthinc excludere.

Æsculapi. Filius fuit Apollinis Medicinæ præses.
Salus. Dea sanitatis, & incolumitatis præses.
Hujus. Tale, vel, hujus metus.

Nam

S. Ehem Parmeno, tunc hic eras? perii, quid faciam misera?
Non visam uxorem Pamphili, cum in proximo hic sit ægra?
PAR. Non visas, nec mittas quidem visendi caussa quemquam;
Nam qui amat, cui odio ipsius est, bis facere stulte dico:
Laborem inanem ipsius capit, & illi molestiam affert.
Tum autem filius introiit videre, ut venit, quid agat.
S. Quid ais? an venit Pamphilus? PAR. venit. S. Dis habeo gratias.
Hem, isthoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde excessit.
PAR. Jam ea te caussa maxime huc nunc introise nolo.
Nam si remittent quidpiam Philumena dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quæ inter vos intervenit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi; quam tristis est! S. o mi gnate!
PAM. Mea mater, salve, S. gaudeo venisse salvum: salvane
Philumena est? PAM. meliuscula est. S. utinam isthoc ita Di faxint.

Nam qui. Qui enim aliquem amat, cui ipse odio sit, eum dico bis esse stultum, dupliciter peccare; & quia sibi, & quia alteri molestus est.

Videre. Visum, ut videret.

Ut venit. Ubi primum venit.

Quid agat. Ordo est: præterea tuus filius Pamphilus, statim atque ex Imbro advenit, introivit domum Philumenæ, ut videret quid ageret illa, qui valeret.

Remittent. Lenientur, minuentur.

Omnem rem... Omnem dissidii vestri caussam soli sola dicet.

Quæ. Quæ res inter vos exorta est, unde, &c.

Meliuscula est. Meliuscule habet.

Be-

Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? *PAM* recte, mater.

S. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?

PAM. Ita factum est. *S.* quid morbi est? *PAM.* febrit. *S.* quotidiana? *PAM.* ita ajunt.

I sodes intro, consequar jam te, mea mater. *S.* fiat:

PAM. Tu pueris curre Parmeno obviam, atque his onera adjuta.

PAR. Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant? *PAM.* cessas?

Recte. Nihil est; ita dicimus, cum nolumus interroganti respondere.

Tumulti. Antique pro tumultus [illegible]

Onera [illegible]. His opem & lacertos, [illegible] ut ferant e navi domum sarcinas meas.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS.

Dolet vicem suam: an Philumenam recipiat, an repudiet incertus est.

P. NEqueo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,

Unde exordiar narrare; quæ nec opinanti accidunt;

Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus:

Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.

Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans

Rerum. Ærumnarum.

Qua me propter. Qua propter me.

Intro corripui. Raptim

Morbo me visurum affectam, ac sensi, esse uxorem: hei mihi!

Postquam me aspexere ancillæ advenisse, illico omnes simul

Lætæ exclamant, venit, id quod me repente aspexerant:

Sed continuo vultum earum sensi immutari omnium,

Quia tam incommode illis fors obtulerat adventum meum:

Una illarum forte interea propere præcucurrit, nuntians

Me venisse: ego ejus videndi cupidus, recta consequor:

Postquam introii, extemplo ejus morbum cognovi miser.

Nam neque ut celati posset, tempus spatium illum dabat;

Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.

Postquam aspexi, o facinus indignum! inquam, & corripui illico

Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.

Mater consequitur; jam ut limen exirem, ad genua accidit

Lacrumans misera; miseritum est: profecto hoc sic est, ut puto,

Omnibus nobis, ut res dant sese, ita magni, atque humiles sumus,

ptim ingressus sum.

Ac sensi. Suspicans uxorem alio quodam laborare morbo, & non illo, quem deprehendi, nempe ex vicino partu.

Id quod. Subaudi, propter, quia me aspexerant.

Ac res. Dolor e vicino partu.

Mater. Myrrhina.

Jam ut limen. Tum quum limen exirem.

Ut res dant sese. Prout fortunatæ, vel infaustæ contingunt.

Magni. Elati, superbi, aliorum contemptores. Hoc dicit videns, sive narrans potius, quomodo Myrrhina Philumenæ mater sibi acciderit sup-

Hanc habere orationem mecum a principio institit.
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, caussam vides:
Nam injuria facta est virgini olim ab nescio quo improbo!
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
(Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrumem miser)
Quæque fors fortuna est, inquit, nobis, quæ se hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti
Adversa ejus, per te tecta, tacitaque apud omnes sient.
Si unquam erga te animo esse amico sensisti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam te, uti sibi des pro illa, nunc rogat.
Ceterum de reducenda id facias, quod in rem sit tuam.
Maxime volo, doque operam, ut clam partus eveniat patrem,
Atque adeo omnes: sed si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicam abortum esse: scio nemini aliter suspectum fore,

supplex & humilis, ad genua.

Ab improbo. Is erat Pamphilus, sed nondum id notum erat.

Orata. Preces.

Fors fortuna. Felix fortuna, casus optandus.

Adversa ejus. Ejus calamitas.

Sine labore. Libenter, ultro.

Pro illa. Pro illa gratia, quod animo erga te amico semper fuerit.

Reducenda. An velis eam recipere, an repudiare, id penes te erit, facies quod commodum esse tibi videbitur.

Clam patrem. Antique, pro, clam patre.

Nemini aliter. Nemo aliud suspicabitur quam id quod est verisimile, eum ex te natum esse filium.

Ex-

Quin, quod verisimile est, ex te recte eum natum putent:
Continuo exponetur; hic tibi nihil est quidquam incommodi,
Et illi miseræ indigne factam injuriam contexeris:
Pollicitus sum, & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.
Nam de reducenda, id vero neutiquam honestum esse arbitror,
Nec faciam: etsi amor me graviter, consuetudoque tenet.
Lacrumo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudoque. O fortuna, ut nunquam perpetuò es bona.
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego tum consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse scilicet; aliquo mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

Exponetur. Ad mortem, ut alienus partus.
Injuriam. Vim allatam invitæ celabis.
Quæ posthac . . . . Cum mecum cogito quanta posthac in solitudine & mœrore vitam acturus sim.
Consilio. Ratione & voluntate.
Missum feci. Quem amorem deposui.
Huic. Amori Philumenæ.
Idem. Ego idem qui sprevi Bacchidem, Philumenæ consulam.
Ablegandus. Amandandus, mittendus procul.

SCE-

SCENA QUARTA.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILUS.

Parmenonem onera cum servulis deportantem alio ablegat Pamphilus.

PAR. AIN' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter?
S. Non hercle, Parmeno, verbis dici potest
Tantum, quam te ipsa navigare incommodum est.
PAR. Itane est? *S.* o fortunate, nescis quid mali.
Præterieris, qui nunquam es ingressus mare.
Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,
Cum interea semper mortem expectabam miser,
Ita usque adversa tempestate usi sumus.
PAR. Odiosum. *S.* haud clam me est: denique hercle aufugerim
Potius, quam redeam, si eo mihi redeundum fiet.
PAR. Olim quidem te caussæ impellebant leves,
Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium:
Ite intro; ego hunc adibo, si quid me velit.

Ain' tu.... Loquuntur inter se pariter servi de navigationis periculis & incommodis.

Odiosum. Rem incommodam narras.

Haud clam me est. Sane id scio quam odiosum sit.

Aufugerim. Malim herilem domum relinquere, si, &c.

Ut faceres. Ut fugeres. Quod nunc te facturum, te fugam arrepturum minitaris, si navigandum sit iterum, facile credo tibi, te tanti mali vitandi caussa id facturum, cum

Here etiam tu nunc hic ſtas? *PAM.* & quidem te expecto. *PAR.* quid eſt?
PAM. In arcem tranſcurſo opus eſt. *PAR.* cui homini? *PAM* tibi.
PAR. In arcem? quid eo? *PAM.* Callidemidem hoſpitem
Myconium, qui mecum una advectus eſt, conveni.
PAR. Perii; voviſſe hunc dicam, ſi ſalvus domum
Rediiſſet unquam, ut me ambulando rumperet?
PAM. Quid ceſſas? *PAR.* quid vis dicam? an conveniam modo?
PAM. Immo, quod conſtitui me hodie conventurum eum,
Non poſſe, ne me fruſtra illic expectet, volat:
PAR. At non novi homine faciem. *PAM.* at faciam ut noveris:
Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, cæſius,
Cadaveroſa facie. *PAR.* Dii illum perduint;
Quid, ſi non veniet? maneatne uſque ad veſperum?
PAM. Maneto? curre. *PAR.* non queo, ita defeſſus ſum.

cum jam olim levibus de cauſſis idem feceris. fugam adornaveris.

In arcem. Athenienſis urbis.

Tranſcurſo. Huc currendum.

Quid eo? Quid eo loci facturus ſum? vel propter quid huc eo, ibo.

Myconium. Mycone eſt inſula prope Delum in Ægeo mari.

Voviſſe hunc dicam. Exiſtimo Pamphilum in mari periclitantem hoc votum feciſſe, ut me curſitando, crebris itineribus occideret, adeo me ſtrenue exercet; legunt aliqui *voviſſe hunc dicas.*

Immo. Ita eſt: adi modo; & dic illi me non poſſe ipſum convenire, quod tamen conſtitueram, & illi pollicitus fueram.

Illic. Ille.

Cæſius. Glaucis oculis ut feles.

Cadaveroſa. Pallida, livida.

Ta-

PAM. Ille abiit : quid agam infelix ? prorsus nescio
Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum : nam me miseret mulieris :
Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam.
Nam me parenti potius, quam amori, obsequi
Oportet : at at eccum Phidippum, & patrem
Video, horsum pergunt : quid dicam, hisce incertus sum.

Tamen. Ita tamen ut : modo id fieri possit sine graviori parentum offensa : hoc faciam equidem, attamen ea lege ut ne parentibus displiceam.

Horsum. Versus hunc locum, ad me veniunt.

SCENA QUINTA.

LACHES, PHIDIPPUS, PAMPHILUS.

Agunt senes cum Pamphilo de reducenda Philumena : id se facturum Pamphilus negat, quod Phidippus ægre admodum fert.

L. Dixtine dudum, dixisse illam, se expectare filium ?
PH. Factum. *L.* venisse ajunt : redeat. *PAM.* quam caussam dicam patri,
Quamobrem non reducam, nescio. *L.* quem ego hic audivi loqui ?
PAM. Certum obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.

Dixtine. Nonne mihi dixeras, o Phidippe, Philumenam ut ad nos rediret, expectare ut reversus fuisset filius meus Pamphilus ?

Factum. Dixi equidem.

Redeat. Ad nos Philumena.

Certum. Deliberatum mihi est obfirmare me, et persequar viam quam de-

L. Ipsus est, de quo hoc agebam tecum. *PAM.* salve, mi pater.

L. Gnate mi, salve. *PH.* bene factum te advenisse Pamphile,

Atque adeo, quod maximum est, salvum atque validum. *PAM.* creditur.

L. Advenis modo? *PAM.* admodum. *L.* cedo, quid reliquit Phania

Consobrinus noster? *PAM.* sane hercle homo voluptati obsequens

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum heredem adjuvant:

Sibi vero hanc laudem reliquit, vixit, dum vixit, bene.

L. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?

PAM. Quidquid est id quod reliquit, profuit. *L.* immo obfuit:

Nam illum vivum, & salvum vellem. *PH.* impune optare isthuc licet.

Ille reviviscet jam nuqunam; & tamen, utrum malis, scio.

decrevi, id est, ut ne reducam uxorem domum, & ejus tamen partum non detegam.

Creditur. Id est, credo te id gaudere: vel, me validum esse.

Admodum. Omnino: non dudum est cum veni.

Consobrinus. Cum duo nati sunt alter ex patre, alter e sorore, vocantur consobrini, inquit Donatus: aut, ut alii volunt, nati etiam e duabus sororibus. Nati vero e duobus fratribus, aut natæ, vocantur patrueles.

Hanc laudem. Hoc unum quod prædicari de illo posset.

Vixit, dum vixit, bene. Genio indulsit. Epicureorum vox, & vita.

Tum tu... Nihil tu pecuniæ ex Imbro refers, sed mera verba, & unam hanc præclaram sententiam.

Profuit. Quantulumcumque nobis reliquit, utile nobis erit, lucro apponendum est. Pro fuit nobis.

Immo obfuit. Ego vero nollem nobis quidquam reliquisset, sed viveret potius, eoque frueretur: plus doloris ex ejus morte capio, quam voluptatis ex bonis ab eo relictis.

Utrum malis... Scio utrum tibi sit gratius: nempe mavis illum mortuum esse

L. Heri Philumenam ad se accersi hic jussit: dic jussisse te.

PH. Noli fodere, jussi. *L.* sed jam remittet eam. *PH.* scilicet:

PAM. Omnem rem scio, ut sit gesta; adveniens audivi omnia.

L. At istos invidos Di perdant, qui hæc libenter nuntiant.

PAM. Ego scio me cavisse, ne ulla merito contumelia

Fieri a vobis posset, idque si nunc memorare hic velim,

Quam fideli animo, & benigno in illam, & clementi fui,

Vere possim, ni te ex ipsa id magis velim rescitscere:

Namque eo pacto maxime apud te meo erit ingenio fides,

Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.

Neque culpa hoc evenisse dissidium mea, id testor Deos.

Sed quando sese indignam deputat matri meæ,

cujus hereditate frueris, quam unquam illum reviviscere.

Hic. Phidippus.

Dic. Hoc demissa voce ad Phidippum conversus dicit: hem, inquit, dicito te id jussisse.

Noli fodere. Admonere: *fodere*, est, cubito in latus graviter incusso, monere.

Jussi. Clara voce hoc dicit.

Remittet. Domum tuam, ad breve enim tempus apud se esse jussit.

Omnia. Jurgia, iras, dissidia inter Sostratam & Philumenam.

Ne ulla. Ne mihi quidquam jure possetis objicere.

Vere possim. Subaudi, memorare.

Iniqua est. Dum redire domum meam recusat, dum adversatur matri meæ: id prætexit quare illam nolit recipere.

Indignam, &c. A sua dignitate putat abhorrere, ut obsequatur & cedat meæ matri, se digniorem putat, pluris se facit, quam ut ei cedat, ejusque mores paullo forte acerbiores toleret modeste, ac ferat.

Cui concedat, cujusque mores toleret sua modestia,
Neque alio pacto componi potest inter eas gratia:
Segreganda aut mater est a me, Phidippe, aut Philumena.
Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.
L. Pamphile, ad aures haud invito sermo mihi accessit tuus,
Cum te postputasse omnes res præ parente intelligo.
Verum vide, ne impulsus ira prave insistas, Pamphile.
PAM. Quibus iris impulsus nunc in illam iniquus sim?
Quæ nunquam quidquam erga me commerita est, pater,
Quod nollem: & sæpe, quod vellem, meritam scio.
Amoque, & laudo, & vehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum,
Illique exopto, ut reliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior,
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.
PH. Tibi id in manu est, ne fiat. *L.* si sanus es,
Jube illam redire. *PAM.* non est consilium, pater,
Matris servibo commodis. *L.* quo abis? mane,
Mane, inquam: quo abis? *PH.* quæ hæc est pertinacia?

Cui concedat. Istud *cui* abundat, vel ponitur pro, ut legitur etiam, *quæ concedat*.

Insistas. Male animum obfirmes.

Commerita est quod nollem. Admisit nihil quod mihi ægre esset.

Meritam. Præstitisse.

Ingenio. Benignitate.

Tibi in manu. In tua potestate.

Non est consilium. Non est æquitati & rationi consentaneum.

L. Dixin' Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. Non credidi ædepol adeo inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huic, eat.
L. Ecce autem, tu quoque proterve iracundus es.
PH. Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.
L. Decedet jam ira hæc, etsi merito iratus es.
PH. Quia paullulum vobis accessit pecuniæ,
Sublati animi sunt. L. etiam mecum litigas?
PH. Deliberet, renuntietque hodie mihi,
Velitne, an non? ut alii, si huic non sit, siet.
L. Phidippe ades, audi paucis: abiit, quid mea?
Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet,
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant:
Quæ dico, parvipendunt: porro hoc jurgium
Ad uxorem cujus fiunt hæc consilio omnia,
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

Ita nunc. An igitur?

Si est. Si ita est affectus, si res ita se habet, ut ...

Renumeret. Reddat mihi pecuniam sibi datam a me pro dote filiæ.

Eat. Valeat.

Accessit. Ex hereditate.

Sublati, &c. Estis, tu Laches, & filius, arrogantiores, & ferociores.

Alii. Alicui alii viro.

Siet. Collocetur, sit alteri uxor.

Quid mea? Subaudi, refert?

Porro. Renuntiabo uxori meæ.

SCE-

SCENA SEXTA.

MYRRHINA, PHIDIPPUS.

Phidippus partum filiæ cognoscit, objurgat Myrrhinam quod partum celaverit.

M. PErii, quid agam? quo me vertam? quid meo viro respondebo
Misera? nam audisse vocem pueri visus est vagientis.
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam;
Quod si resciverit peperisse eam, id qua caussa clam me habuisse
Dicam, non ædepol scio:
Sed ostium concrepuit: credo, ipsum ad me exire; nulla sum.
P. Uxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras: atque eccam
Video: quid agis Myrrhina? heus, tibi dico. *M.* Mihine mi vir?
P. Vir ego tuus sum? tu virum me, aut hominem deputas adeo esse?
Nam si utrumvis horum, mulier, unquam tibi visus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. *M.* quibus? *P.* at rogitas?
Peperit filia? hem taces? Ex quo? *M.* isthuc rogare est æquum patrem?

Perii. Phidippus ingressus domum audit puerum vagientem, statim ad filiam pergens rem deprehendit, mox egressam foras Myrrhinam consecutus, objurgat. Itaque vacuum censeri theatrum vix potest, cum eodem fere puncto temporis quo Phidippus abit, Myrrhina ingressa illud fuerit.

Corripuit se. Raptim se intulit.

Se duxit. Duxit se, ivit foras.

Tibi dico. Te alloquor.

Tu, &c. An tu me esse æstimas?

Virum. Cui debes obsequi.

Hominem. Quem sapere judices.

Isthuc patrem. Non debes

Perii: ex quo censes nisi ex illo cui data est nuptum, obsecro?

P. Credo, neque adeo arbitrari patris est aliter; sed demiror

Quid. sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare volueris

Partum, præsertim cum & recte, & tempore suo peperit:

Adeone pervicaci esse animo ut puerum præoptares perire,

Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires,

Potius, quam adversus animi tui libidinem esset cum illo nupta?

Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.

M. Misera sum. *P.* utinam sciam ita esset isthuc: sed nunc mihi in mentem venit.

Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus,

Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati

Cum eo, qui aliam amaret, qui pernoctaret foris.

M. Quamvis caussam hunc suspicari, quam ipram veram, malo.

P. Multo prius scivi, quam tu, illum aliam amare, Myrrhina.

tu Philumenæ pater cum sis, id rogare, videris enim suspicari filiam tuam esse adulteram.

Perii. Hoc tacita dicit, & ita ut tantum spectator audiat.

Ex quo firmiorem... Qui puer deberet esse pignus & vinculum amicitiæ firmioris.

Potius, *&c.* Ut malueris puerum exponi & necari, quam tuam filiam esse cum Pamphilo nuptam contra tuam voluntatem: credebam hanc culpam ad Pamphilum quoque & Philumenam pertinere, quæ ad te solam spectat.

Ita esse, Te esse miseram.

Quamvis caussam... Hoc demissa voce dicit: malo suspicetur Phidippus aliam quamlibet caussam cur Pamphilus repudiet Philume-

Verum pol jam aderit, illam, & ſe quoque, cum oderit,
Sed ut olim te oſtendiſti eamdem eſſe, nihil ceſſaviſti uſque adhuc,
Ut filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egiſſem, eſſet ratum.
Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.
M. Adeone me eſſe pervicacem cenſes, cui mater ſiem,
Ut eo eſſe animo, ſi ex uſu eſſet noſtro hoc matrimonium?
P. Tunc proſpicere, aut judicare noſtram in rem quod ſit, potes;
Audiſti ex aliquo fortaſſe, qui vidiſſe eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad illam. Quid tum poſtea.
Si modeſte ac raro hoc facit? nonne ea diſſimulare nos
Magis humanum eſt, quam dare operam id ſcire, qui nos oderit?

menam: verbi gratia, amorem Bacchidis, quam veram, nempe vim ipſi allatam.

Aderit, &c. Veniet illud tempus & quidem brevi, cum non ſolum Bacchidem, ſed ſe ipſum quoque non amabit: ſenectutem innuit, qua in ætate ipſi homines ſibi diſplicent, aut ærumnas quas ex amore capiet.

Sed ut.. Sed ut pergis, non ceſſas eadem eſſe quæ hactenus fuiſti, nempe dura in nurum: deſinet amare Bacchidem Pamphilus, tu non ceſſabis odiſſe Philumenam.

Res hæc. Partus celatus: indicat ille quam parum probaveris, quam parum factas volueris, quam infectas volueris, iſtas, quas feceram, quarum auctor fueram, nuptias. *Factum aliquid velle*, eſt probare aliquid; ſicut *nolle factum*, eſt improbare, pœnitere facti, rem nolle.

Pervicacem. Duram & iniquam, in eam quæ ex me nata ſit? adeone me filiæ meæ inimicam eſſe cenſes.

Ad illam. Bacchidem.

Qui. Ut nos oderit,

Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Qui cum tot consuesset annos, non cum hominem ducerem,
Nec virum satis firmum gnatæ. *M.* mitte adolescentem obsecro,
Et quæ me peccasse ais: abi, solum solus conveni;
Roga velitne, an non, uxorem: si est, ut dicat velle se,
Redde: sin est autem, ut nolit, recte consului meæ.
P. Si quidem ille ipse non vult, & tu sensisti esse in eo, Myrrhina,
Peccatum: aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, te esse ausam facere hoc injussu meo.
Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usquam velis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem:
Ibo intro, atque edicam servis, ne quoquam efferri sinant.
M. Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere:

postquam cognoverit nos id scire.

Ab ea. Bacchide, ab amore Bacchidis.

Hominem. Constantem, tenacem propositi: perturbationibus humanis obnoxium & affectibus.

Firmum. Constantem in amore & nuptiis.

Mitte. Omitte: noli pluribus verbis insectari Pamphilum, & ea in quibus peccasse me dicis, mihi objicere: abi potius ad eum, &c.

Solum. Pamphilum.

Recte consului. Feci sapienter & in rem filiæ, quippe quæ eam ab illo segregaverim.

Ea prospici. His remedium afferri.

Hæc facere. Abducere filiam, celare partum, exponere puerum.

Interdico. Veto: edicimus quæ jubemus, interdicimus quæ vetamus. *Donat.*

Extulisse: Exportare: *ne extulisse velis*, est, ne efferas.

Puerum. Recens natum

Nam ut hic laturus hoc ſit, ſi ipſam rem, ut fiet, reſciverit,
Non ædepol clam me eſt, cum hoc quod levius eſt, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua via ſententia ejus mutari poſſit, ſcio.
Hoc mihi unum ex plurimis miſeriis reliquum fuerat malum.
Si, puerum ut tollam, cogit, cujus nos quis ſit neſcimus pater.
Nam tum adoleſcentis forma in tenebris noſci non quita eſt,
Neque detractum ei tum quidquam eſt, qui poſt poſſit noſci, qui ſiet:
Ipſe eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens annulum:
Simul vereor Pamphilum, ne orata noſtra nequeat diutius
Celare, cum ſciet alienum puerum tolli pro ſuo.

rum e Philumena.

Laturus hoc ſit: Veram cauſſam cur nolit Pamphilus Philumenam reducere.

Hoc quod levius eſt. Celatum partum.

Tollam. Educem, alam.

Adoleſcentis. Is erat Pamphilus, ſed ignotus in tenebris.

Non quita eſt. Non potuit.

Neque, &c. Neque ereptum eſt adoleſcenti: verbi gratia, ſudarium, tænia, pugillares, unde poſtea cognoſci poteſt, quis foret.

Quem habuit. Quem habebat Philumena.

Orata. Quæ oravimus ut celaret.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

SOSTRATA, PAMPHILUS.

Renuntiat Pamphilo Sostrata se rus abire, ne impedimento sit, quominus Philumenam domum reducat.

S. NOn clam me est, mi gnate, tibi me suspectam uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiisse, etsi ea dissimulas sedulo?
Verum ita me Di ament, itaque obtingant ex te, quæ opto mihi,
Ut nunquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei,
Teque ante quam me amare rebar; ei rei firmasti fidem.
Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris
Præpositam amori tuo, nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me præmium esse positum pietatis scias.
Mi Pamphile, hoc vobis, & meæ commodum famæ esse arbitror,
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decrevi patre.

Teque ante... Et quam rebar antea te amare me, me. a te putabam amari: huic rei fidem firmasti; hoc ostendisti: id est, planum fecisti quantum me amares. Ordo verborum est: Quam rebar te amare me antea, tam fidem firmasti ei rei, nempe meæ opinioni de tuo in me amore.

Præpositam. Quia uxorem maluisti deserere, quam me.

Ego rus... Ordo est: ego certo

Ne mea præsentia obstet, neu caussa ulla restet reliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. *P.* quæso, quid isthuc consilii est?
Illius stultitia victa, & urbe tu rus habitatum migres?
Haud facies, neque sinam, ut quis nobis mater maledictum velit,
Mea pertinacia dicat esse factum, haud tua modestia.
Tum, tuas amicas te, & cognatas deserere & festos dies,
Mea caussa, nolo. *S.* nihil jam mihi isthæc res voluptatis ferunt:
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum; facietas me jam tenet
Studiorum istorum: hæc mihi nunc cura est maxima, ut ne cui meæ
Longinquitas ætatis obstet, mortemve exoptet meam.
Hic video me esse invisam immerito: tempus est concedere.
Sic optime, ut ego opinor, omnes caussas præcidam omnibus;
Et me hac suspicione exsolvam, & illis morem gessero.
Sine me, obsecro, hoc effugere, vulgus quod male audit mulierum.
P. Quam fortunatus ceteris sum rebus, absque una hac foret,

certo decrevi me esse abituram rus, &c.

Dicat esse factum. Ut expulsam te a me dicat pertinacia mea potius quam te ut mihi gratum faceres, ut nostra dissidia componeres, & sponte abisse.

Perfuncta. Istis rebus operam dedi.

Studiorum. Oblectationum.

Concedere. Abire.

Præcidam. Adimam.

Illis. Nurui obtemperabo quæ me extrudit.

Quod. Propter quod: sine me effugere id quod vitio datur omnibus vulgo mulieribus, nempe ut socrus iniquæ sint nuribus.

Hac una. Hac una re ex-

Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem! *S.* obsecro, mi Pamphile,
Non tute rem incommodam, ut quæque est, in animum inducas pati?
Si cetera sunt ita, ut tu vis, itaque ut esse ego illam existimo:
Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam. *P.* væ misero mihi!
S. Et mihi quidem! nam hæc res non minus me male habet quam te, gnate mi.

excepta, nempe injuria quæ illata est Philumenæ.

Non tute, &c Hæc est germana sententia; nonne debes tibi inducere in animum, te pati incommodam rem, ut quæque est, id est, quæque illa fuerit, si ceteræ omnes aliæ ita sunt ut vis, si pudica & proba est uxor tua, ut ego illam esse existimo? hoc si est ita, levia sunt cetera, verbi gratia, quod illa sit obstinatior paullo, quod adversus socrum durior. Hoc enim unum dolere Pamphilo putabat Sostrata.

Da veniam hanc. Hoc annue.

SCENA SECUNDA.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILUS.

Laches laudat Sostratam, ob susceptum abeundi rus consilium: filium, ut reducat uxorem, hortatur.

L. QUem cum isthoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi, uxor:
Isthuc est sapere, qui, ubicumque opus est, animum possis flectere,

Cum isthoc. Pamphilo.

Procul. In hoc loco significat prope; quasi præ oculis.

Qui possit. Pro, si quis possit.

Quod,

Quod faciundum fortasse sit post, idem hoc nunc si feceris.

S. Fors fuat, pol. *L.* abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.

S. Spero ecastor. *L.* i ergo intro, & compone quæ simul tecum

Ferantur: dixi: *S.* ita ut jubes faciam. *P.* pater.

L. Quid vis, Pamphile? *P.* hinc abire matrem? minime. *L.* quid ita isthuc vis?

P. Quia de uxore incertus sum etiam quid sim facturus. *L.* quid est?

Quid vis facere, nisi reducere? *P.* equidem cupio, & vix contineo:

Sed non minuam meum consilium; ex usu quod est, id persequar.

Credo ea gratia concordes magis, si non reducam, fore.

L. Nescias: verum id tua refert nihil, utrum illæ fecerint.

Quod, &c. Hoc sapere est; istud hominis est sapientis, si feceris modo, quod postea fortasse necessario tibi erit faciendum.

Fors fuat: Aspiret cœptis fortuna. Fors sumitur vulgo pro felici fortuna. *Fuat*, antiqua vox & comica, pro, sit bene, hoc velim avenire, bonum sit.

Ecastor. Per ædem Castoris.

Compone. Sarcinas collige?

Dixi. Ratum hoc sit: audin'?

Minime. Neutiquam hoc ita fiat.

Contineo. Mihi vix tempero, quin eam reducam. Hæc demissa voce loquitur, & sequentem versum.

Non minuam. Non omittam; faciam quod decrevi nihilominus.

Ex usu. Utile: videretur id demissa voce dicere.

Credo, &c. Ego vero arbitror si non recipiam Philumenam, eam & matrem inter se magis concordes fore quam si reducerem. Si enim non reducam, hæc Socrus esse desinet, illa esse nurus, quæ una est caussa discordiæ.

Nescias .... Id quidem incertum est, neque scire potes an magis inter eas conventurum idcirco sit: verum nihil tua refert, cum

Quando hæc abierit ; odiosa hæc est ætas adolescentulis,
E medio æquum est excedere : postremo jam nos fabulæ sumus,
Pamphile, senex, atque anus : sed video Phidippum per tempus egredi :
Accedamus.

cum abierit Sostrata, an Philumena ipsi placata sit, necne, siquidem ambæ loco erunt disjunctæ. Equidem puto magis concordes fore, quia hæc ætas, nimirum senectus in qua sumus, odiosa est adolescentulis.

E medio. Ab hominum conspectu.

Fabulæ. Ludibrium civitatis sumus, cum ego senex, illa jam anus sit.

Per tempus. Opportune.

SCENA TERTIA.

PHIDIPPUS, LACHES, PAMPHILUS.

Natum puerum Laches rescit ex Phidippo : ambo Pamphilum jubent uxorem reducere : ille facturum se negat, cumque nihil afferat caussa, suspicantur senes amorem Bacchidis in ?ora esse.

PH. Tibi quoque ædepol sum iratus, Philumena,
Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter.
Etsi tibi caussa est de hac re, mater te impulit :
Huic vero nulla est. L. opportune te mihi
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. quid est ?

Tibi quoque. Non solum tuæ matri.

Iratus. Quod viri domum reliqueris.

Caussa. Excusatio aliqua.

Huic : Pamphilo. Nihil potest caussari, cur te no-

PA. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?

L. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne revereatur, minus jam quo reddat domum.
PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.

L. Mutatio fit. *PH.* ea nos perturbat, Laches.

PA. Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.

PH. Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam volo:
Sin est, ut aliter tua fiet sententia,
Accipias puerum. *PA.* sensit peperisse: occidi.

L. Puerum? quem puerum? *PH.* natus est nobis nepos:
Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia,
Neque fuisse prægnantem umquam ante hanc scivi diem.

L. Bene (ita me Di ament) nuntias, & gaudeo.

nolit recipere.

Minus jam quo. Quominus jam.

Tua. Sostrata.

Mutatio fit. Nova rerum fit conversio, alia rerum facies jam erit: nam rus abimus ego & Sostrata: id vero nobis dolet, nosque ea mutatio, discessus ille perturbat, quod sic abeatis, ait Phidippus; vel *ea nos perturbat*, de Myrrhina potius intelligendum aliqui volunt, de qua in priori versiculo erat locutus: Ea una est istarum turbarum caussa.

Turbent. Sostrata & Myrrhina, turbas excitent ac tragœdias: hoc dicit demissa voce.

Sin est... Sin ita res se habet ut aliter sentias, id est, nolis affinitatem inter nos hanc esse perpetuam, rogo te saltem, & par est, ut puerum e Philumena modo natum accipias, ut tuum.

Quid

Natum illum, & illam salvam: sed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nosne hoc celatos tamdiu? nequeo satis
Quam hoc mihi videtur factum prave proloqui.
PH. Non tibi illud factum minus placet, quam mihi Laches.
PA. Etsi jamdudum fuerat ambiguum hoc mihi.
Nunc non est, cum eam jam consequitur alienus puer.
L. Nulla tibi Pamphile hic jam consultatio est.
PA. Perii. *L.* hunc videre saepe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit: habeo gratiam Dis. *PA.* nullus sum.
L. Reduc uxorem, ac noli adversari mihi.
PA. Pater, si illa ex me liberos vellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quae celasse intelligo.
Nunc, cum ejus alienum esse a me animum sentiam,
Nec conventurum inter nos posthac esse arbitror;
Quamobrem reducam? *L.* mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit; mirandumne id est?
Censen' te posse reperire ullam mulierem,
Quae careat culpa? an quia non delinquunt viri?

Quid mulieris. Qualem mulierem, qua indole praeditam.

Non tibi. Tibi factum illud minus non placet quam mihi, aeque ambobus displicet.

Etsi .... Hoc tacitus & minus clare dicit: etsi antea dubitarem de reducenda uxore, nunc mihi certum est eam non accipere, quia puerum habet ab alio quam ex me genitum.

Consequitur. Metaphora; inquit Donat. sumpta a pecoribus, quae ut mox nata fuerint, matres sequuntur.

Nulla tibi. Nihil restat praeterea tibi deliberandum.

Quae celasse. Nempe se esse praegnantem.

An quia... Delinquunt etiam viri, ergo id mulieribus magis etiam est concedendum.

Re-

PH. Vosmet videte jam, Laches, & tu Pamphile.
Remissam opus sit vobis, an reductam domum.
Uxor quid faciat, in manu non est mea.
Neutra in re vobis difficultas a me erit:
Sed quid faciemus puero? *L.* ridicule rogas.
Quidquid futurum est, huic reddas suum scilicet;
Ut alamus nostrum. *PA.* quem ipsa neglexit, pater,
Ego alam? *L.* quid dixti? eho, an non alemus, Pamphile?
Prodemus quæso potius? quæ hæc amentia est?
Enimvero jam prorsus tacere non queo.
Nam cogis ea, quæ nolo, ut præsente hoc loquar.
Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut, quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum, ubi hanc dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi,
Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus.
Nunc, postquam ademptam quoque hanc tibi caussam vides,

Remissam. Repudiatam. In veteribus codicibus, Donato teste, est remissan' pro *remissane opus sit, an reducta domum*. Sententia est, videte an velitis plane eam repudiare; an domum reducere ac recipere.

Uxor. Myrrhina.

Manu. Potestate.

Neutra. Sive repudiabitur Philumena, sive reducetur.

Quicquid. Sive domum reducturus sit uxorem, sive non.

Nostrum. E filio nostro natum, nostrum nepotem.

Quem ipsa ... O pater, egone alam puerum quem ipsa mater ipsius Philumena neglexit? nempe quem hoc facto suo spurium esse indicat.

Prodemus. Exponemus, destituemus, & projiciemus?

Quod sollicitere. Cur ita sis anxius, & contumax.

Ea. Sostrata.

Concessuram. Abituram domo sua rus.

Na-

Puer quia clam te est natus, nactus alterae es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas:
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,
Quam longum spatium genio indulgendi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo æquo tuli?
Egi, atque oravi tecum, uxorem ut duceres,
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo:
Quæ tum, obsecutus mihi fecisti, ut decuerat:
Nunc animum rursus ad Bacchidem induxti tuum,
Cui tu obsecutus, facis huic adeo injuriam,
Nam in eamdem vitam te revolutum denuo
Video esse. *PA.* mene? *L.* te ipsum: & facis injuriam,
Cum fingis falsas caussas ad discordiam,
Ut cum illa vivas, testem hanc cum abs te amoveris.
Sensitque adeo uxor: nam ei caussa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret. *PH.* plane hic divinat: nam id est.
PA. Dabo jusjurandum, nihil esse istorum, tibi. *L.* ah!

Nactus es. Nancisci dicitur is qui paratus ad tenendum, antequam possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, deprehendit. *Donat.*

Huc. Ut aliquando tandem animum adverteres ad bonam frugem, ut serio cogitares de firmis & honestis nuptiis.

Egi ... Agit qui justam rem dicit, orat qui quasi beneficium postulat.

Tempus esse. Jam esse tempestivum & maturum.

Cui tu ... Bacchidi dum obsequeris, injuriam facis uxori.

Illa. Bacchide.

Hanc. Philumenam.

Divinat. Verum dicit.

Dabo .... Jurabo tibi, juratus affirmabo, hæc omnia esse falsa.

Ce-

Reduc uxorem ? aut quamobrem non opus sit, cedo.
PA. Non est nunc tempus. *L.* puerum accipias, nam is quidem
In culpa non est : post de matre videro.
PA. Omnibus modis miser sum ; nec, quid agam, scio ;
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quando promoveo parum.
Nam puerum credo injussu non tollent meo,
Præsertim in ea re cum sit mihi adjutrix socrus.
L. Fugis ? hem, nec quidquam certi respondes mihi,
Num tibi videtur esse apud sese ? sine....
Puerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam. *PH.* maxime,
Non mirum fecit uxor mea, si hoc ægre tulit,
Amatæ mulieres sunt, non facile hæc ferunt ;
Propterea hæc ira est : nam ipsa narravit mihi :
Id ego præsente hoc tibi nolebam dicere.
Neque illi credebam primo ; nunc vero palam est.
Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis,
L. Quid ergo agam, Phidippe ? quid das consilii ?
P. Quid agas ? primum hanc Bacchidem adeundam censeo :
Oremus, accusemus gravius : denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea......

Cedo. Dic, quare non sit necesse eam reducere ?
Tempus. Id dicendi.
Concludit. In angustias redigit : translatio de fera indagata. *Donat*.
Promoveo. Proficio.
Esse apud se se. Sui esse compos.
Sine. Videtur admonere hac vocula Phidippum, qui retinere Pamphilum & persequi obeuntem vellet ; aut minitantis est.
Maxime. Sit ita sane : illum accipe alendum.
Si cum illo . . . . Subaudi, nos ipsam pessime vexaturos, litem illaturos, &c.

Eho,

L. Faciam ut mones: eho, puer, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram; huc evoca verbis meis.
Et te oro porro, in hac re adjutor sis mihi.
PH. ah!
Jam dudum dixi, idemque nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo est, ut possit, quod spero, fore.
Sed visne me adesse una, dum istam convenis?
L. Immo vero abi, aliquam puero nutricem para.

Eho, puer ... Servulum quem evocat.
Para. Quære. Ambo interim abeunt; Laches domum, Bacchis dum veniat: Phidippus, quæsitum nutricem.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

BACCHIS, LACHES.

Laches Bacchidem graviter objurgat quod ad se filium recipiat: illa fidenter negat.

B. Non hoc de nihilo est, quod Laches nunc me conventam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod velit.
L. Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam possiem,

De nihilo. Ob rem nullius momenti.
Nec pol, &c. Et sane non dubito quin, quod velit, sit id quod suspicor. Facile intelligo id eum velle, quod ipsa suspicor. *Pol*. Per templum Pollucis, per Pollucem. Quinam sint illi Castor & Pollux, vide in Appendice de Diis & Heroibus Poeticis, addita Ovidio nostro.
Videndum. Cavendum est mihi, ne propter iracundiam diutius agam cum ea, mi-

Aut nequid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit.
Aggrediar: Bacchis, salve. *B.* salve Laches. *L.* credo ædepol te
Nonnihil mirari Bacchis, quid sit, qua propter te hoc foras
Puerum evocare jussi
B. Ego pol quoque etiam timide sum, cum venit mihi in mentem, quæ sim,
Ne nomen mihi meum obstet apud te: nam mores facile tueor.
L. Si vera dicis, nihil tibi pericli est a me mulier: nam
Jam ea ætate sum, ut non sit peccato mihi ignosci æquum,
Quod magis, omnes res cautius, ne temere faciam, accuro.
Nam si id nunc facis, facturave es, bonas quod par est facere, inscitum
Offerre injuriam tibi me immerenti, iniquum est.
B. Est magna ecastor gratia de hac re quam tibi habeam.

minusque facile ab illa impetrem quam possem impetrare lenius agendo. Laches monitus adesse Bacchidem prodit.

Nomen. Meretricium.

Obstet. Obsit, me tibi odiosam faciat, ne vera me dicturam non putes.

Nam mores. Nam mores meos a calumnia facile vindicabo: bonos esse præstabo.

Nam jam &c. Non agam tecum durius & impotentius, sum enim ea ætate jam, ut non sit æquum, mihi ignosci in peccato, idest per iracundiam aut temeritatem peccati: potest etiam exponi ea vox, *peccato*, postquam peccatum a me fuerit; sic ducitur, *cognito*, postquam cognitum est, &c.

Accurro. Studeo diligenter.

Inscitum. Non humanum, non benignum foret tibi njuriam vel merenti facere; esset vero etiam iniquum, immerenti offerre.

Offerre. Offerimus injuriam non merenti, reddimus merenti. *Donat.*

castor. Per ædem Castoris.

Ex-

Nam qui post factam injuriam se expurget, parum mihi prosit.
Sed quid isthuc est? *L.* meum recepta filium ad te Pamphilum. *B.* ah.
L. Sine dicam: uxorem hanc prius quam duxit, vestrum amorem pertuli.
Mane, nondum etiam dixi id, quod volui: hic nunc uxorem habet.
Quare alium tibi amicum firmiorem, dum tempus consulendi est.
Nam neque ille hoc animo erit ætatem, neque pol tu eadem isthæc.
B. Quis id ait? *L.* socrus. *B.* mene? *L.* te ipsam, & filiam abduxit suam,
Puerumque ob eam rem clam voluit, qui natus est, extinguere.
B. Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem:
Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi, Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, e me Pamphilum.
L. Lepida es: sed scin' quid volo potius, sodes, facias? *B.* quid vis, cedo.
L. Eas ad mulieres huc intro, atque isthuc jusjurandum idem

Expurget.. Se excuset. Qui se excuset postquam me læserit, nihil me juvat, parum mihi prodest.

Mane. Parabat respondere Bacchis, illam reprimit Laches.

Consulendi. Tuis rebus prospiciendi.

Ætatem. Per integram ætatem, per totam vitam: sententia est, non semper filius meus tibi addictus erit, neque tu diu eris, eadem isthæc, id est, talis qualis nunc es, ætate nimirum florida & juvenili: legunt nonnulli: *neque pol tu eadem isthac ætate*, senescet ætas ac forma tua, & marcescet aliquando, non semper eris hac ætate.

Mene... Mene, Myrrhina ait, Pamphilum receptare.

Ut duxit. Ex quo duxit.

Sodes. Particula rogantis.

Polliceare illis expde animum his, teque hoc crimine expedi.

B. Faciam: quod pol, si esset alia, non faceret, scio,
Ut de tali caussa nuptæ mulieri se ostenderet,
Sed esse falsa fama nolo gnatum suspectum tuum,
Nec leviorem vobis, quibus est minime æquum, viderier
Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodent.

L. Facilem, benevolumque lingua tua jam tibi me reddidit:
Nam non sunt solæ arbitratæ hæ; ego quoque hoc etiam credidi.
Nunc autem, cum ego te esse præter nostram opinionem comperi,
Fac eadem ut sis: porro nostra utere amicitia, ut voles.
Aliter si facias.... sed reprimam me, ne ægre quidquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possim,
Potius quam inimicus, periculum facias. *B.* faciam sedulo.

Exple animum. Fac illis ea in re satis, leva eas metu & sollicitudine.

De tali caussa. Ut cum agitur de mariti flagitiis uxorem alloqui ipsius vellet.

Leviorem. Minus carum: contra *gravis*, est carus, honore dignus. *Donat.* vel potius, inconstantem, infidum, qui datam uxori fidem non servet.

Quod queam. Quantum in me erit.

Commodem. Gratum illi faciam.

Arbitratæ. Non solæ Sostrata & Myrrhina putarunt Pamphilum a te receptari.

Esse te comperi. Nimirum innoxiam.

Præter. Contra. Contra quam putabamus.

Aliter si facias. Reticuit, inultum haud feres, non tibi erit impune.

SCE-

SCENA SECUNDA.

LACHES, PHIDIPPUS, BACCHIS.

Nutrices adducit Phidippus, illi eadem confirmat Bacchis, quæ affirmaverat Lacheti.

P. NIhil apud me tibi defieri patiar', quin, quod opus sit
Benigne præbeatur.
Sed cum tu futura, atque ebria eris, puer ut fatur sit, facito.
L. Noster socer, video, venit: puero nutricem adduxit.
Phidippe, Bacchis dejerat persancte. *P.* hæccine ea est? *L.* hæc est.
P. Nec pol istæ metuunt Deos; neque has respicere Deos opinor.
B. Ancillas dedo, quolibet cruciatu per me exquire.
Hæc res hic agitur, Pamphilo me facere ut redeat uxor,
Oportet: quod si perficio, non pœnitet me famæ,
Solam fecisse id, quod aliæ omnes facere fugitant:

Defieri. Deesse.
Benigne. Large.
Puer &c. Large lac puero præbe, ut large tibi dabuntur cibi.
Dejerat. Deos jurat, se nimirum vacare culpa, se Pamphilum amplius non videre, vel, *dejerat* est, valde jurat. *Donat.*
Respicere. Curare.
Dedo. Permitto tibi, do in quæstionem.
Per me. Per me licet, me permittente.
Hæc res, &c. Id nunc agitur, oportet me efficere, ut Pamphilo sua uxor redeat, ad eum reducatur.
Non pœnitet. Consequar egregiam famam: dicar enim id fecisse sola, quod aliæ meretrices facere fugitant, nempe ut viro uxorem concilient.

No-

L. Phidippe, nostras mulieres suspectas fuisse falso,
Nunc in re ipsa invenimus, porro hanc nunc experiamur.
Nam si compererit crimini tua se falso uxor credidisse,
Missam iram faciet: sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leve est; cito ab eo hæc ira abscedet:
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.
P. Velim quidem hercle. *L.* exquire: adest, quod satis sit, faciet. *B.* faciam.
P. Quid isthæc mihi narras? an quia non tute ipse audisti dudum,
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis modo exple animum.
L. Quæso ædepol, Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut serves.
B. Ob eam rem vis ut ego introeam? *L.* i, atque exple animum his, ut credant.
B. Eo, etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie.

Nostras mulieres. Sostratam, & Myrrhinam.

Suspectas. In suspicione positas, quasi essent in caussa cur Philumena dissideret a Pamphilo.

In re ipsa . . . Ipsa res nos hoc docuit: nam quamvis Sostrata se rus abituram dixerit, &c. tamen negavit se Pamphilus uxorem ducturum: restat nunc ut experiamur Bacchidem, & utrum vera prædicet, videamus.

Tua uxor. Myrrhina.

Falso crimini. Quod Pamphilus amaret Bacchidem: si hoc falsum esse deprehendat. Ordo verborum est: si uxor tua compererit se credidisse falso crimini.

Missam iram faciet. Iram ponet, redibit in gratiam cum Pamphilo.

In hac re. In celato partu.

Quod satis, &c. Nobis satisfaciet.

Illis modo, &c. Sententia est, ut satis nosti quis meus super ea re animus sit, mihi satis jam factum est; tantum hoc fac

S ut

L. At hæ amicæ erunt, ubi, quamobrem advenerit, rescifcent.

P. At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognoverint.

Nam illas errore, & te fimul fufpicione exfolves.

B. Perii, pudet Philumene: fequimini me intro huc ambæ.

L. Quid eft, quod mihi malim, quam quod huic intelligo evenire.

Ut gratiam ineat fine fuo difpendio, & mihi una profit?

Nam fi eft, ut hæc nunc Pamphilum vere ab fe fegregarit;

Scit fibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam effe;

Refereretque gratiam ei; unaque nos fibi opera amicos junget.

ut Myrrhinæ & Softratæ fatisfiat.

Pudet me Philumenæ. Pudet me prodire in confpectum Philumenæ, cujus virum nempe antea amavi.

Ambæ. Ancillæ.

Huic. Bacchidi: nihil malim evenire Bacchidi, quam quod huic modo accidit, nempe ut gratiam a nobis ineat fine damno fuo.

Scit fibi... Intelligit fe ex ea re, ex eo quod fe a Pamphilo fegregaverit, famam nobilem & opes etiam obventuras.

Referet. Bacchis; gratum faciet Pamphilo de fe alias bene merito, illi beneficium reponet; dum palam prædicabit, eum abs fe effe fegregatum. Dum abeunt Phidippus & Laches, Bacchis domum intrat & de improvifo annulum agnofcens prodit ftatim foras: neque magis cenfendum eft vacuum theatrum abeuntibus ab una parte Phidippo, Lachete, Bacchide, & ex altera fubeunte Parmenone, quam in Eunucho Actu III. inter Scenam 3. & 4. in Adelphis Actu IV. Scena 3. 4. 6.

SCE-

SCENA TERTIA.

PARMENO, BACCHIS,

Redit Parmeno: jubetur a Bacchide continuo accersere Pamphilum.

P. ÆDepol næ meam herus esse operam deputat parvi pretii,
Qui ob rem nullam misit, frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum expecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
Accedebam, Adolescens, dicdum quæso, es tu Myconius?
Non sum: at Callidemides? non: hospitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle jam pudebat; abii: sed, quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hic est rei?
B. Parmeno, opportune te offers: propere curre ad Pamphilum.
P. Quid eo? B. dic me orare, ut veniat. P. ad te? B. immo ad Philumenam.
P. Quid rei est? B. tua quod nihil refert, percontari desinas.

Misit. Subaudi, illuc, nempe in arcem: vide act. superiorem.
Desedi. Otiosus consedi.
At. Subaudi; esne? an vocaris?
Ecquem. An aliquem.
Eum. Callidemidem; non puto revera esse ullum aliquem qui sic vocetur, sed nomen & hominem ab hero animi caussa fictum fuisse.
Ab nostro affine. Ex dono Phidippi Soceri Pamphili.
Quid eo. Propter quid eo

P. Nihil aliud dicam? *B.* etiam, cognosse annulum illum Myrrhinam
Gnatæ suæ fuisse, quem ipsus mihi olim dederat. *P.* scio.
Tantumne est? *B.* tantum: aderit continuo, hæc ubi ex te audierit:
Sed cessas? *P.* minime equidem, nam hodie mihi potestas haud data est.
Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.

eo ad Pamphilum?
Etiam. Immo istud dices.
Ipsus. Pamphilus.
Tantumne est? Nihilne illi præterea dicam?
Potestas. Cessandi, & quiescendi.

SCENA QUARTA.

BACCHIS.

Bacchis sibi & Pamphilo gratulatur.

B. QUantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie?
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei restituo, qui pene harum ipsiusque opera periit.
Uxorem, quam nunquam est ratus posthac se habiturum, reddo.
Quare suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.
Hoc adeo his rebus annulus fuit initium inveniundis.
Nam nemini, ab hinc menses decem fere ad me nocte prima

Exsolvi. Feci ne suspectus esset amplius suo patri, &c. Hæc autem omnia ut invenirentur, in caussa fuit annulus.
Nocte prima. Ineunte no-

Confugere anhelantem domum, sine comite, vini plenum,
Cum hoc annulo: extimui illico, mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?
Dic mihi: ille, alias res agere, se simulare; postquam id video,
Nescio quid suspicarier magis cœpi, instare ut dicat,
Homo se fatetur in via invenisse virginem
Nescio quam, dicitque se illi annulum detraxisse;
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem:
Rogat, unde sit; narro omnia hæc: inde cognitio facta,
Philumenam hanc ipsam esse; & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor.
Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.
Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit: factum, fateor;
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre:

nocte; prima parte noctis venisse ad me, &c.

Alias res agere. Non animadvertere id quod dicebam.

Instare. Subaudi, cœpit.

Homo. Pamphilus.

Quæsti. Quæstus, lucri. Nunquam propter quæstum quidquam improbe faciam.

Incommode evenit. Quia Pamphilum amisi.

Nuptiis. Ex nuptiis: istæ nuptiæ Pamphili cum Philumena non sunt in rem meam, fateor, sed id nulla mea culpa factum arbitror, non puto me de Pamphilo male meritam fuisse.

Ejus incommoda. Quæ ab eo nascuntur incommoda: decet pati si quid ab eo tibi eveniat incommodi, a quo multa commoda fuerint orta.

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS, PARMENO, BACCHIS.

Triumphat Pamphilus annulo cognito, & uxorem recipit.

PAM. VIde, mi Parmeno etiam sodes, ut mihi hæc certa, & clara attuleris,
Ne me in breve conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.
PAR. Visum est. *PAM.* certone? *PAR.* certo. *PAM.* Deus sum, si hoc ita est. *PAR.* verum reperies.
PAM. Manedum, sodes: timeo ne aliud credam, atque aliud nunties.
PAR. Maneo. *PAM.* sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam,
Bacchidem annulum suum habere. *PAR.* factum? *PAM.* eum, quem olim ei dedi,
Eaque, hoc te mihi nuntiare jussit: itane est factum? *PAR.* Ita inquam.
PAM. Quis me est fortunatior? venustatisque adeo plenior?
Egon' te pro hoc nuntio quid donem? quid? quid? nescio. *PAR.* at ego scio.

In breve, &c. Ne me in gaudium brevi tempore fruendum adducas.

Frui. Ut fruar.

Visum est. Dixerat Pamphilus, vide ne, &c. respondet, vidi, provisum est.

Deus sum. Id est, felicissimus.

Manedum. Ut, agedum, dicdum.

Suum. Ordo est: nonne hoc dixisti? nempe agnovisse Myrrhinam suum annulum in digito Bacchidis? erat hic annulus Philumenæ, sed illi a matre Myrrhina olim datus, ereptus Philumenæ a Pamphilo, traditus ab eodem Bacchidi, cujus in digito invenitur.

Ni-

PAM. Quid? *PAR.* nihil enim: nam neque in nuntio, nec in me ipso boni quid sit scio.
PAM. Egone, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam sine munere a me abire? ah! nimium me ingratum putas,
Sed Bacchidem eccam video stare ante ostium:
Me expectat credo; adibo. *B.* salve, Pamphile.
PAM. O Bacchis, o mea Bacchis, servatrix mea!
B. Bene factum, & volupe est. *PAM.* factis, ut credam, facis:
Antiquamque adeo tuam venustatem obtines,
Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocumque adveneris,
Semper fiet. *B.* at tu, æcastor, morem antiquum, atque ingenium obtines,
Ut unus hominum homo te vivat nunquam quisquam blandior.
PAM. Ha, ha, he, tunc mihi isthuc? *B.* recte amasti, Pamphile, uxorem tuam .....
Nam nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram.
Perliberalis visa est. *PAM.* dic verum. *B.* ita me Di ament Pamphile.

Nihil enim. Utique nihil: nihil est quod mihi quidquam pro isto nuntio dones.

Nam neque. Neque enim quid iste nuntius tibi afferat commodi scio: redibat ab arce Parmeno, quo a Pamphilo missus fuerat: itaque nondum sciebat quid esset in illo nuntio & annulo boni.

Volupe. Gratum.

Factis, ut credam, facis. Ut credam tibi gratum id esse, facis rebus ipsis, non verbis tantum: facta, quod dicis verum esse tibi, tibi esse volupe, arguunt.

Obitus. Ea vox hic significat aditum, occursum, sed inexpectatum; ut adventus, destinatum & voluntarium: *ob*, est, *contra*; *obire*, ire contra, occurrere.

Tune mihi isthuc. Tune ista tam urbana dicis?

Quod nossem. Ita ut

PAM. Dic mihi, harum rerum nunquid dixti jam patri? *B.* nihil. *PAM.* neque opus est:

Adeo mutito: placet non fieri hoc itidem, ut in comœdiis,

Omnia omnes ubi resciscunt: hi quos par fuerat rescitcere,

Sciunt; quos non autem scire æquum est, neque resciscunt, neque scient.

B. Immo etiam; hoc qui occultari posse facilius credas, dabo:

Myrrhina ita Phidippo dixit, jurejurando meo

Se fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. *PAM.* optime est;

Speroque hanc rem eventuram nobis ex sententia.

PAR. Here, licetne me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?

Aut quid isthuc est, quod vos agitis? *PAM.* non licet. *PAR.* tamen suspicor:

Egone hunc ab orco mortuum? quo pacto? *PAM.* nescis, Parmeno,

Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta ærumna me extraxeris.

PAR. Immo vero scio, neque hoc imprudens feci. *PAM.* ego isthuc satis scio.

eam nossem: vel quod meminissem, quod quidem sciam.

Neque opus est adeo mutito. Ne opus quidem est mutire: ut, *opus dictu est*, pro opus dicere: ne verbum quidem hac de re patri tuo faciendum est.

Quos par, &c. Myrrhina, Philumena.

Quos autem. Laches, Phidippus, &c.

Resciscent .... Rescimus ex alio, inquit Donatus: scimus etiam per nostram opinationem.

Dabo. Ostendam, dicam.

Meo. Cum ipsi affirmavi jurata, te segregatum a me fuisse, ex quo uxorem duxisti.

Purgatum. Excusatum abunde esse.

Ex sententia. Ut volumus, ex voto.

Hunc. Subaudi; extraxi.

Præ-

PAR. An temere quidquam Parmenonem prætereat, quod facto usus sit?

PAM. Sequere me intro Parmeno. *PAR.* sequor: equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem unquam. Plaudite.

Prætereat. Lateat, omittatur.

Usus. Opus: quod utile sit. An me tam negligentem esse putas, ut facile omittam aliquid, quod tuam in rem sit?

Imprudens. Insciens.

F I N I S.

P. TERENTII EUNUCHUS.

ARGUMENTUM.

Miles quidam, cui nomen Thraso, Thaidem ut sibi conciliaret, mittebat illi dono fidicinam quandam Pamphilam nomine, emptam a mercatore mancipiorum, quæ cum esset Chremetis viri Atheniensis soror, olim a prædonibus abducta ex Attica in Insulam Rhodum fuerat & ibi venum exposita. Pamphilam, cum ad Thaidem duceretur, conspicatus Chærea filius Lachetis, eam sibi quoque pretio uxorem expetit. Chæreæ frater Phædria Thaidem etiam interdum visebat, sibique præferri ab ea Thrasonem dolens, ad eam sibi conciliandam ipsi mittebat muneri ancillulam ex Æthiopia & Eunuchum. Chærea interim secutus Pamphilam usque in ædes Thaidis, cum flagraret ejus videndæ cupiditate, id cepit consilii, ut sumpta veste & ornatu Eunuchi domum Thaidis deduceretur. Ubi rem cognovit Thais, inique tulit; iniquius multo Laches Chæreæ pater, qui placari filio ante non potuit quam est agnita Pamphila Chremetis soror: tum enim illam, annuente patre, ac Thaide, uxorem accepit.

Scena Athenis.

PERSONÆ.

LACHES, ſenex Athenienſis Pater Phædriæ & Chæreæ.

PHÆDRIA, *CHÆREA*, } filii Lachetis.

THRASO, miles.

GNATHO, Paraſitus.

CHREMES, adoleſcens, frater Pamphilæ.

ANTIPHO, adoleſcens, amicus Chæreæ.

DORUS, Eunuchus.

PARMENO, ſervus Lachetis.

THAIS, amata a Thraſone & Phædria.

SOPHRONA, nutrix Pamphilæ.

PYTHIAS, *DORIAS*, } ancillæ.

SANGA, Lixa.

STRATO, *DONAX*, *SANNIO*, *SYRISCUS*, } ſervi, perſonæ mutæ.

PAMPHILA, ſoror Chremetis agnita, data primum Thaidi pro mancipio, mox Chæreæ in matrimonium collata; perſona muta.

P. TERENTII

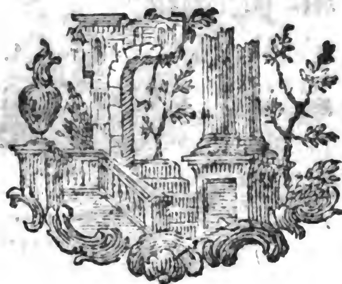
EUNUCHUS.

AGTA LUDIS MEGALENSIBUS L. Posthumio Albino & L. Cornelio Merula Ædilib. Curulib. egerunt L. Ambivius Turpio, & L. Attilius Prænestinus. Modulavit Flaccus Claudii, tibiis duabus dextris. Græca est Menandru. Acta II. M. Valerio Messala & C. Fannio Strabone Consul.

Ludis, &c. Quinam isti fuerint ludi vide in Andria. Voces ejusdem Procemii quasdam explicatas habes in prioribus comœdiis.

Acta. Acta *II.* secundo, altera vice. Cadit iste annus in 593. ab Urbe condita: & 158. ante Christum.

Menandru. Genitivus Græcus Μενάνδρυ: *Menandri.*

PRO-

PROLOGUS.

Terentius defenditur: ejus æmulus P. Lavinius in odium & invidiam adducitur.

SI quisquam est, qui placere se studeat bonis,
Quam plurimis, & minime multos lædere:
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimat esse, sic existimet: sciat
Responsum, non dictum esse, quia læsit prius,
Qui bene vertendo, & easdem describendo male,
Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit:
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere

Poeta hic. Terentius.

Profitetur. Palam edit, adscribit.

Si quis est. L. Lavinium notat, qui acerbius in se se dictum fuisse quidpiam a Terentio querebatur.

Sic existimet. Sic apud se statuat.

Responsum &c. Non esse hoc maledictum censendum, sed responsionem meram maledictis, quibus prior læsus a Livinio fuit Terentius.

Non dictum. Hic nomen est; superius, participium.

Qui bene. Quia prius læsit Terentium poeta ille, qui bene quidem & cum fide vertendo in Latinum sermonem Græcas fabulas, male tamen sententiam & mentem auctoris exprimendo, &c. potest enim bene verti aliquid e Græco in Latinum, & male tamen scribi, si verborum major quam rerum & sententiarum ratio habeatur, &c.

Phasma. Ea vox Græca spectrum seu visum significat: nomen est comœdiæ a Menandro scriptæ, in qua scribenda & danda multa peccata per Lavinium fuisse innuit Terentius: quæ porro fuerint illa, non explicat.

Nunc nuper. Nuperrime.

Atque in thesauro. Videtur nomen esse alterius comœdiæ Menandri, in qua id mendose fecerat P. Lavinius, ut aliquis a quo inventum aurum petebatur, prius caussam diceret, osten-

Prius unde petitur, aurum quare sit suum?
Quam ille, qui petit, unde esset thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monimentum pervenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
Defunctus jam sum: nihil est quod dicat mihi.
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere.

stenderetque aurum ad se pertinere, quam is qui illud petebat, ostenderet esse suum: petitor autem sive actor prius debet caussam proponere & agere, quam reus, seu defensor. Senex quidam cum haberet filium prodigum, jusserat in suo monumento thesaurum defodi, caveratque testamento, ut post annos tantum decem aperiretur monumentum, & eo epulæ inferrentur quas mortuis adhiberi mos erat: eo consilio nimirum, ut hæc summa filio servaretur & absumptis opibus paternis hoc subsidium restaret adolescenti male prodigo. Interim agrum in quo id monumentum erat, senex alter ab hoc adolescente emerat, atque dum aperiretur sepulcrum reperit thesaurum illum: Sibi vindicat tanquam si ab aliquo cive, flagrante bello, hic defossus esset. Adolescens ipsi litem intendit, ac judicem capit, apud quem reus senex prior caussam dicit, quam adolescens: cum ille esset ordo potior, ut adolescens prior caussam proponeret qui petitor inducebatur: actore enim non probante, ut habet juris regula, reus quamvis nihil præstiterit, absolvitur. Itaque prius debebat adolescens probare quomodo aurum in patris sui monumentum pervenerit, id est positum fuerit in paterno sepulcro, &c. siquidem est petitor.

Unde. Eum a quo: sic Virgil. *genus unde Latinum*.

Quam ille . . . Subaudi ostenderet, unde esset sibi, id est ad se pertineret, quo pacto inclusum in patris sepulcro fuisset.

Frustretur. Ne se præterea Lavinius deludat falsa spe.

Defunctus. Omni solutus periculo & metu sum, satis est auctoritas mea confirmata & fama: vel, evomuit iram in me suam & stomachum abunde Terentius, impune jam possum scribere, nihil præterea mihi objiciet. *Defungi*, est expediri aliquo negotio & labore, cui

Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur,
Quæ proferentur post, si perget lædere
Ita ut facere instituit. Nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum; postquam Ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia:
Magistratus cum ibi adesset, occepta est agi,
Exclamat, furem, non poetam fabulam
Dedisse, & nil dedisse verborum tamen;
COLACEM esse Nævi, & Plauti veterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poetæ, non qui furtum facere studuerit.
Id ita esse, vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri est; in ea est parasitus colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat.

cui finis impositus fuerit: alias significat aliquid agere leviter ac perfunctorie.

Condonabitur. Condono cum accusativo antique jungebatur: quæ illi condonabuntur.

Emerunt. Mediam corripe. Ædiles ludorum publicorum curam gerebant: emebantque in eam rem comœdias a poetis, & eas ante expendebant: effecit igitur Lavinius ut Eunuchum istam cum in manibus adhuc ædilium esset, inspiceret.

Exclamat. Cum cœpta est agi comœdia, exclamare cœpit Lavinius, &c.

Nihil dedisse verborum. Eum tamen Ædilibus non imposuisse, nihil fraudis aut damni illis fecisse, si quidem alienas Nævii ac Plauti fabulas bonas dederat, qui si dedisset suas, malas dedisset. *Dare verba*, est fallere.

Colacem. Comœdia est Nævii & Plauti eodem utraque nomine: quæ itidem antea fuerat a Menandro facta. *Colax* adulatorem sonat.

Inde... Ex hac Colace fabula, Terentium sumpsisse personam Parasiti & militis.

Imprudentia. Ignorantia.

Non qui, &c. Non ea mente ut furtum de industria faceret.

Suam.

Perſonas tranſtuliſſe in Eunuchum ſuam
Ex Græca; ſed eas fabulas factas prius
Latinas ſciſſe ſeſe, id vero pernegat.
Quod ſi perſonis iiſdem uti aliis non licet,
Qui magis licet currentes ſervos ſcribere,
Paraſitum edacem, glorioſum militem,
Puerum ſupponi, falli per ſervum ſenem,
Amare, odiſſe, ſuſpicari? denique
Nullum eſt jam dictum, quod non dictum ſit prius.
Quare æquum eſt vos cognoſcere, atque ignoſcere
Quæ veteres factitarunt, ſi faciunt novi.
Date operam, & cum ſilentio animadvertite,
Ut pernoſcatis, quid ſibi Eunuchus velit.

Suam. Subaudi, comœdiam.

Ex græca. E Colace Menandri.

Facta . . . A Nævio & Plauto, & hinc a ſe ſumptas.

Quod ſi, &c. Si nefas eſt poetis aliis & recentioribus, uti perſonis iiſdem quibus veteres uſi fuerint, inde ſequeretur nefas quoque fore deſcribere ſervulos curſitantes, &c. quod omnibus tamen conceditur & quod omnes æque faciunt, ac impune.

Cognoſcere. Rem totam pr[illegible]er & benigne interpretari atque expendere.

Date operam. Hoc agite: adeſte animis.

Velit. Quid agatur in hac fabula.

ACTUS

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phædria exclusus olim a Thaide, nunc ab ea revocatus, deliberat, quæritque cum Parmenone, num adire ad eam debeat.

PH. QUid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti mulierum contumelias?
Exclusit: revocat; redeam? non, si me obsecret.
PA. Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius;
Verum si incipies, neque pertendes naviter:
Atque, ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam venies, judicans
Te amare, & ferre non posse: actum est; ilicet,
Periisti: eludet, ubi te victum senserit.

Eam. An redibo ad Thaidem.

Non si... Non ibo, quamvis me obsecret.

Nil prius. Nihil est melius, nihil antiquius debet esse.

Pertendes. Constans eris in proposito.

Naviter. Strenue: a navi quæ recta via celerrime defertur.

Atque ubi, &c. Sententia est, si non perseverabis fortiter, si venies ultro ad eam, ubi durare & pati ejus absentiam non poteris, cum ipsa te non expetet, antequam te vocet; nempe antequam pacem cum ipsa feceris, antequam redieris cum illa in gratiam; si adibis ad eam tum, indicans ipsi, te absentiam ejus ferre non posse: actum est, &c.

Co-

35

A (

Philo
di
Et

P. [illegible]
Vel
Qua
Nun
Hen
Et
Qui

P. U

P. T

S. I
Aut

P
V
ille
Q
que
U
nem
Ex

[illegible] atque [illegible]

[illegible] re-

[illegible] potes,
[illegible] injuriæ,
[illegible]
[illegible] postu-

[illegible],
[illegible] infe-

[illegible],
[illegible] mo-

[illegible] fem.
[illegible],
[illegible] expres-

[illegible] & dabis ei
[illegible] facias! nunc

[illegible] sentio:
[illegible] & prudens,

[illegible], quid agam,

[illegible] captum

[illegible] Non admi-
[illegible] Patere, me
[illegible] ultioni &
[illegible] verba sunt Phæ-
[illegible], quæ re-
[illegible]
[illegible] Da-
[illegible], ab ea va-
[illegible] & dolore
[illegible]
[illegible]. In li-
ber-

Minimo; si nequeas paullulo : at quanti queas :
Et ne te afflictes. *PH.* Itane suades? *PA.* si sapis,
Neque præterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas : & illas quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas,
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

bertatem afferas.

Minimo. Subaudi; pretio.

Paullulo. Si non potes minimo, certe exiguo aliquo, certe quantolibet poteris, parvo vel magno.

Calamitas. Pernicies : proprie calamitatem rustici appellant grandinem, quia calamos, seu culmos segetum comminuat.

Intercipit. Eam pecuniam quam e fundo percipere deberemus, antequam ad nos pervenit, arripit.

SCENA SECUNDA.

THAIS, PHÆDRIA, PARMENO.

Excusat se apud Phædriam Thais quod eum excluserit : impetrat ab eo ut militem apud se biduum esse patiatur.

T. Miseram me? vereor ne illud gravius Phædria
Tulerit, neve aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromissus non est. *PH.* totus, Parmeno,
Tremo horreoque, postquam aspexi hanc. *PA.* bono animo es,
Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis.

Aliorsum. Aliam in partem, nempe in contumeliam, quod ego necessitate adducta feci.

Bono. Euge, perge sane...

Ignem. Thaidem, cujus amor igni similis est.

Tu-

P. TERENTII

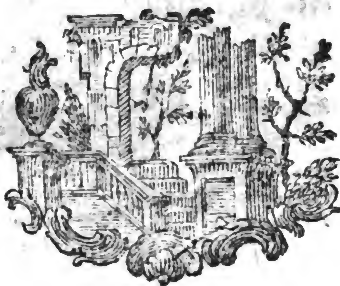
EUNUCHUS.

AGTA LUDIS MEGALENSIBUS L. Posthumio Albino & L. Cornelio Merula Ædilib. Curulib. egerunt L. Ambivius Turpio, & L. Attilius Prænestinus. Modulavit Flaccus Claudii, tibiis duabus dextris. Græca est Menandru. Acta II. M. Valerio Messala & C. Fannio Strabone Consul.

Ludis, &c. Quinam isti fuerint ludi vide in Andria. Voces ejusdem Prooemii quasdam explicatas habes in prioribus comoediis.

Acta. Acta *II.* secundo, altera vice. Cadit iste annus in 593. ab Urbe condita: & 158. ante Christum.

Menandru. Genitivus Græcus Μενάνδρου: *Menandri.*

PRO-

PROLOGUS.

Terentius defenditur: ejus æmulus P. Lavinius in odium & invidiam adducitur.

SI quisquam est, qui placere se studeat bonis,
Quam plurimis, & minime multos lædere:
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimat esse, sic existimet: sciat
Responsum, non dictum esse, quia læsit prius,
Qui bene vertendo, & easdem describendo male,
Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit:
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere

Poeta hic. Terentius.

Profitetur. Palam edit, adscribit.

Si quis est. L. Lavinium notat, qui acerbius in se se dictum fuisse quidpiam a Terentio querebatur.

Sic existimet. Sic apud se statuat.

Responsum &c. Non esse hoc maledictum censendum, sed responsionem meram maledictis, quibus prior læsus a Livinio fuit Terentius.

Non dictum, Hic nomen est; superius, participium.

Qui bene. Quia prius læsit Terentium poeta ille, qui bene quidem & cum fide vertendo in Latinum sermonem Græcas fabulas, male tamen sententiam & mentem auctoris exprimendo, &c. potest enim bene verti aliquid e Græco in Latinum, & male tamen scribi, si verborum major quam rerum & sententiarum ratio habeatur, &c.

Phasma. Ea vox Græca spectrum seu visum significat: nomen est comœdiæ a Menandro scriptæ, in qua scribenda & danda multa peccata per Lavinium fuisse innuit Terentius: quæ porro fuerint illa, non explicat.

Nunc nuper. Nuperrime.

Atque in thesauro. Videtur nomen esse alterius comœdiæ Menandri, in qua id mendose fecerat P. Lavinius, ut aliquis a quo inventum aurum petebatur, prius caussam diceret, o-

sten-

Prius unde petitur, aurum quare sit suum?
Quam ille, qui petit, unde esset thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monimentum pervenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;
Defunctus jam sum: nihil est quod dicat mihi.
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere.

stenderetque aurum ad se pertinere, quam is qui illud petebat, ostenderet esse suum: petitor autem sive actor prius debet caussam proponere & agere, quam reus, seu defensor. Senex quidam cum haberet filium prodigum, jusserat in suo monumento thesaurum defodi, caveratque testamento, ut post annos tantum decem aperiretur monumentum, & eo epulæ inferrentur quas mortuis adhiberi mos erat: eo consilio nimirum, ut hæc summa filio servaretur & absumptis opibus paternis hoc subsidium restaret adolescenti male prodigo. Interim agrum in quo id monumentum erat, senex alter ab hoc adolescente emerat, atque dum aperiretur sepulcrum reperit thesaurum illum: Sibi vindicat tanquam si ab aliquo cive, flagrante bello, hic defossus esset. Adolescens ipsi litem intendit, ac judicem capit, apud quem reus senex prior caussam dicit, quam adolescens: cum ille esset ordo potior, ut adolescens prior caussam proponeret qui petitor inducebatur: actore enim non probante, ut habet juris regula, reus quamvis nihil præstiterit, absolvitur. Itaque prius debebat adolescens probare quomodo aurum in patris sui monumentum pervenerit, id est positum fuerit in paterno sepulcro, &c. siquidem est petitor.

Unde. Eum a quo: sic Virgil. *genus unde Latinum*.

Quam ille . . . Subaudi ostenderet, unde esset sibi, id est ad se pertineret, quo pacto inclusum in patris sepulcro fuisset.

Frustretur. Ne se præterea Lavinius deludat falsa spe.

Defunctus. Omni solutus periculo & metu sum, satis est auctoritas mea confirmata & fama: vel, evomuit iram in me suam & stomachum abunde Terentius, impune jam possum scribere, nihil præterea mihi objiciet. *Defungi*, est expediri aliquo negotio & labore, cui

Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur,
Quæ proferentur post, si perget lædere
Ita ut facere instituit. Nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum; postquam Ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia:
Magistratus cum ibi adesset, occepta est agi,
Exclamat, furem, non poetam fabulam
Dedisse, & nil dedisse verborum tamen;
COLACEM esse Nævi, & Plauti veterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poetæ, non qui furtum facere studuerit.
Id ita esse, vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri est; in ea est parasitus colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat.

cui finis impositus fuerit: alias significat aliquid agere leviter ac perfunctorie.

Condonabitur. Condono cum accusativo antique jungebatur: quæ illi condonabuntur.

Emerunt. Mediam corripe. Ædiles ludorum publicorum curam gerebant: emebantque in eam rem comœdias a poetis, & eas ante expendebant: effecit igitur Lavinius ut Eunuchum istam cum in manibus adhuc ædilium esset, inspiceret.

Exclamat. Cum cœpta est agi comœdia, exclamare cœpit Lavinius, &c.

Nihil dedisse verborum. Eum tamen Ædilibus non imposuisse, nihil fraudis aut damni illis fecisse, si quidem alienas Nævii ac Plauti fabulas bonas dederat, qui si dedisset suas, malas dedisset. *Dare verba*, est fallere.

Colacem. Comœdia est Nævii & Plauti eodem utraque nomine: quæ itidem antea fuerat a Menandro facta. *Colax* adulatorem sonat.

Inde... Ex hac Colace fabula, Terentium sumpsisse personam Parasiti & militis.

Imprudentia. Ignorantia.

Non qui, &c. Non ea mente ut furtum de industria faceret.

Suam.

Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Græca; sed eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id vero pernegat.
Quod si personis iisdem uti aliis non licet,
Qui magis licet currentes servos scribere,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per servum senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
Nullum est jam dictum, quod non dictum sit prius.
Quare æquum est vos cognoscere, atque ignoscere
Quæ veteres factitarunt, si faciunt novi.
Date operam, & cum silentio animadvertite,
Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus velit.

Suam. Subaudi, comœdiam.

Ex græca. E Colace Menandri.

Facta . . . A Nævio & Plauto, & hinc a se sumptas.

Quod si, *&c.* Si nefas est poetis aliis & recentioribus, uti personis iisdem quibus veteres usi fuerint, inde sequeretur nefas quoque fore describere servulos cursitantes, &c. quod omnibus tamen conceditur & quod omnes æque faciunt, ac impune.

Cognoscere. Rem totam prudenter & benigne interpretari atque expendere.

Date operam. Hoc agite: adeste animis.

Velit. Quid agatur in hac fabula.

ACTUS

ACTUS PRIMUS.

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phædria exclusus olim a Thaide, nunc ab ea revocatus, deliberat, quæritque cum Parmenone, num adire ad eam debeat.

PH. QUid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti mulierum contumelias?
Exclusit: revocat; redeam? non, si me obsecret.
PA. Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius;
Verum si incipies, neque pertendes naviter:
Atque, ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam venies, judicans
Te amare, & ferre non posse: actum est; ilicet,
Periisti: eludet, ubi te victum senserit.

Eam. An redibo ad Thaidem.

Non si... Non ibo, quamvis me obsecret.

Nil prius. Nihil est melius, nihil antiquius debet esse.

Pertendes. Constans eris in proposito.

Naviter. Strenue: a navi quæ recta via celerrime defertur.

Atque ubi, &c. Sententia est, si non perseverabis fortiter, si venies ultro ad eam, ubi durare & pati ejus absentiam non poteris, cum ipsa te non expetet, antequam te vocet; nempe antequam pacem cum ipsa feceris, antequam redieris cum illa in gratiam; si adibis ad eam tum, indicans ipsi, te absentiam ejus ferre non posse: actum est, &c.

Co-

PH. Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita.
PA. Here, quæ res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes,
In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspicione, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum: incerta hæc si tu postules,
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas,
Egone illam? quæ illum? quæ me? sine modo:
Mori me malim ..... sentiet qui vir siem.
Hæc verba una me hercule falsa lacrimula,
Quam, oculos terendo misere, vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabit, & dabis ei
Ultro supplicium. *PH.* o indignum facinus! nunc ego &
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et tædet, & amore ardeo: & prudens, sciens,
Vivus, vidensque pereo; nec, quid agam, scio,
PA. Quid agas? nisi ut te redimas captum quam queas

Cogita. Juva me tuo consilio, cogita quid mihi sit opus.

Induciæ. Pax in paucos dies.

Certa facere. Stabilia reddere.

Agas. Promoveas.

Egone. Subaudi, adibo?

Quæ illum. Mihi prætulit.

Quæ me. Non admisit.

Sine modo. Patere, me indulgere modo ultioni & iracundiæ: verba sunt Phædriæ indignantis, quæ recitat Parmeno.

Dabis supplicium. Dabis illi pœnas, ab ea vapulabis; & fruetur dolore tuo.

Redimas captum. In liber-

Minimo; si nequeas paullulo: at quanti queas:
Et ne te afflictes. *PH.* Itane suades? *PA.* si sapis,
Neque præterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas: & illas quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas,
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

bertatem afferas.

Minimo. Subaudi; pretio.

Paullulo. Si non potes minimo, certe exiguo aliquo, certe quantolibet poteris, parvo vel magno.

Calamitas. Pernicies: proprie calamitatem rustici appellant grandinem, quia calamos, seu culmos segetum comminuat.

Intercipit. Eam pecuniam quam e fundo percipere deberemus, antequam ad nos pervenit, arripit.

SCENA SECUNDA.

THAIS, PHÆDRIA, PARMENO.

Excusat se apud Phædriam Thais quod eum excluserit: impetrat ab eo ut militem apud se biduum esse patiatur.

T. MIseram me? vereor ne illud gravius Phædria
Tulerit, neve aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromissus non est. *PH.* totus, Parmeno,
Tremo horreoque, postquam aspexi hanc. *PA.* bono animo es,
Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis.

Aliorsum. Aliam in partem, nempe in contumeliam, quod ego necessitate adducta feci.

Bono. Euge, perge sane...

Ignem. Thaidem, cujus amor igni similis est.

Tu-

T. Quis hic loquitur? hem, tune eras hic, mi Phædria?
Quid hic stabas? cur non recta introibas? *PA.* ceterum
De exclusione verbum nullum. *T.* quid taces?
PH. Sane quia vero hæ mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. *T.* missa isthæc face.
PH. Quid missa? o Thais, Thais utinam esset mihi
Pars æqua amoris tecum; ac pariter fieret, ut
Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet:
Aut ego isthuc abs te factum nihili penderem.
T. At obsecro ne crucia te, mi Phædria.
Non pol, quo quemquam plus amem, aut plus diligam,
Eo feci: sed ita erat res; faciundum fuit.
PA. Credo, ut fit, misera præ amore exclusisti hunc foras.
T. Sicne ais Parmeno? age; sed, huc qua gratia
Te accersi jussi, ausculta. *PH.* fiat. *T.* dic mihi

Tune eras? Qui loquebaris.

Nullum. Subaudi, facit: hoc tacitus dicit.

Sane quia... Ironia: nimirum facio perperam qui non ingrediar, quia tua domus mihi semper patet, &c. Nihil est quod taceam & sim tristis, tua enim domus semper mihi est aperta. Id est, merito irascor & taceo, quia tu me excludis.

Primus. Præcipuus.

Missa isthæc face. Omitte, obliviscere.

Pars æqua. Utinam amori meo ex æquo responderes; amorem & dolorem ex æquo mecum partireris.

Ac pariter, &c. Ut tam tibi doleret ea quæ mihi a te fit injuria, quam mihi dolet: aut eam, perinde ac tu, possem nihili facere.

Plus autem, &c. Amare plus quidam est quam diligere: amamus veluti voluntate, diligimus judicio.

Ita erat res. Ita rerum mearum ratio necessitasque poscebat.

Age. Esto, sane, perge.

Per-

Hoc primum: potin' est hic tacere? *PA.* egone? optime.
Verum, heus tu, lege hac tibi meam adstringe fidem;
Quæ vera audivi, taceo, & contineo optime:
Sin fallum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est.
Plenus rimarum sum, hac, atque illac perfluo.
Proin taceri si vis, vera dicito.
T. Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.
PA. Potest taceri hoc. *T.* ibi tum matri parvulam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam. *PH.* civemne? *T.* arbitror;
Certum non scimus; matris nomen, & patris
Dicebat ipsa: patriam, & signa cetera
Neque sciebat, neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat; e prædonibus,
Unde emerat, se audisse, abreptam e Sunio,
Mater ubi accepit, cœpit studiose omnia
Docere, educare, ita ut si esset filia.
Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cum illo, quocum uno tum versabar hospite,
Abii huc; qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.
PA. Utrumque hoc falsum est, effluet. *T.* qui isthuc? *PA.* quia

Perfluo. Ut dolium rimosum.
Samia. Samos est Insula maris Ægei.
Rhodi. Rhodus est insula e regione Ciliciæ, ad meridiem Asiæ minoris.
Ipsa. Parvula puella.
Potuerat... Scire patriam suam, &c.
Unde. A quibus.
Sunio. Est Atticæ promontorium.
Mater. Mea.
Ubi accepit. Ubi audivit eam abductam e Sunio fuisse; vel, ubi eam domi suæ habuit.
Hospite. Mercatore Atheniensi.
Huc. E Rhodo Athenas.
Effluet. Non tacebitur.

Cum

Neque tu cum uno tantum eras, neque solus hæc dedit:
Nam hic quoque bonam, magnamque partem ad te attulit.
T. Ita est: sed sine me pervenire, quo volo.
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam est profectus: te interea loci
Cognovi: tute scis, post illa quam intimum
Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
PH. Ne hoc quidem tacebit Parmeno. *PA.* oh! dudium ne id est?
T. Hoc agite, amabo: mater mea illic mortua est
Nuper: ejus frater aliquantum ad rem est avidiore
Is ubi hanc forma videt honesta virginem,
Et fidibus scire, pretium sperans, illico
Producit, vendit: forte fortuna adfuit
Hic meus amicus, emit eam dono mihi.
Imprudens harum rerum, ignarusque omnium,
Is venit: postquam sensit me tecum quoque
Versari, fingit caussas, ne det, sedulo:
Ait, si fidem habeat se iri præpositum tibi

Cum uno. Militem enim Thrasonem etiam admisisti, atque adeo non fuisti tantum cum uno.

Hic. Phædria.

Pervenire. Narrando fine ut absolvam.

Cariam. Regio est Minoris Asiæ contra Rhodum.

Interea loci. Interim.

Tacebit. Quia falsum est..

Hoc agite. Attendite, ne me interpellate.

Illic. In Rhodo.

Ad rem avidior. Plus æquo avarus.

Scire. Subaudi; canere.

Producit. Venalem proponit.

Hic. Miles Thraso dictus.

Imprudens, &c. Nesciens unde abrepta foret, cuja esset...

Venit. Ex Rhodo Athenas nunc advenit.

Me det. Ne mihi det hanc puellam quam mihi emit.

Sedulo. Dedita opera caussas varias comminiscitur.

Si fidem habeat. Si con

fa-

Apud me, ac non id metuat, ne, ubi acceperim,
Sese relinquam: velle se illam mihi dare:
Verum id vereri: sed ego quantum suspicor,
Ad virginem animum adjecit. *PH.* etiamne amplius?
T. Nil: nam quæsivi. Nunc ego eam, mi Phædria,
Multæ sunt caussæ, quamobrem cupio abducere.
Primum, quod soror est dicta: præterea, ut suis
Restituam, ac reddam: sola sum, habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatum: quamobrem Phædria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo, adjuta me, quod id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere: nihil respondes? *PH.* Pessuma!
Egone quidquam cum istis factis tibi respondeam?
PA. Eu noster, laudo, tandem perdoluit: vir es:

stare ipsi possit, si habeat unde possit credere futurum ut se tibi præponam, ac si non metuat ne se relinquam ubi ab ipso puellam acceperim, &c.

Vereri. Ne se deseram, ne te sibi præponam.

Animum adjecit. Illam sibi expetit.

Etiamne. Nihilne est præterea?

Abducere. Habere a milite, facere ut illam mihi det.

Dicta. Mea soror putata est.

Beneficio. Nempe affines puellæ & parentes, quibus eam restituere cupio, mihi volo devincere.

Eu. εὖ recte, o mi here; præclare dicis.

Perdoluit. Tandem aliquando ægre fert acceptas a Thaide injurias. Hoc demissa voce dicit: mos vocem tollens, vir es, inquit, nempe facis quod virum fortem decet.

Quor-

PH. At ego nesciebam quorsum tu ires. Parvula
Hinc est abrepta; eduxit mater pro sua,
Soror dicta est, cupio abducere, ut reddam suis,
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique,
Ego excludor, ille recipitur: qua gratia?
Nisi illum plus amas, quam me, & istam nunc times,
Quæ advecta est, ne illum talem præcipiat tibi?
T. Egone id timeo? *PH.* quid te ergo aliud sollicitat? cedo.
Num solus ille dona dat? nunc ubi meam
Benignitatem sensisti in te claudier,
Nonne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæsivi? Eunuchum porro dixti velle te,
Quia solæ utuntur his reginæ: repperi:
Heri minas viginti pro ambobus dedi:
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria:
Ob hæc facta abs te spernor. *T.* quid isthuc Phædria?
Quamquam illam cupio abducere, atque hac re arbitror
Id fieri posse maxime: verumtamen,
Potius quam te inimicum habeam, faciam, ut jusseris.

Quorsum tu ires? Quo pergeres narrando: quid tibi velles; quo spectares.

Et istam. Et hoc times ne ista puella plus ab eo quam tu diligatur, & sic tibi miles eripiatur, ideoque vis illam suis reddere.

Nunc ubi. Nunquid alicubi.

Claudier. Deesse, occludi.

His. Ejusmodi mancipiis ex Africa petitis.

Reginæ. Matronæ divites.

Minas. Vide Adelphos act. 2. sc. 1.

Hæc habui.... Memini hæc a te peti, & ut emerem cogitavi.

Quid isthuc. Itane dicis, an ita sentis?

Hac re. Si dies aliquot hinc absis.

Quam

PH. Utinam isthuc verbum ex animo ac vere diceres!
Potius quam te inimicum habeam: si isthac crederem
Sincere dici, quidvis possem perpeti.
PA. Labascit, victus uno verbo: quam cito!
T. Ego non ex animo misera dico? quam joco
Rem voluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. *PH.* Si quidem biduum .....
Verum ne fiant isti viginti dies.
T. Profecto non plus biduum, aut. *PH.* aut? nihil moror.
T. Non fiet: hoc modo sine te uxorem. *PH.* scilicet
Faciundum est, quod vis. *T.* merito te amo. *PH.* bene facis:
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum est, mos gerundus est Thaidi.
Tu, Parmeno, huc fac illi adducantur. *PA.* maxume.
PH. In hoc biduum Thais vale. *T.* mi Phædria,
Et tu, nunquid vis aliud? *PH.* Egone quid velim?

Quam joco . . . Quid a me petiisti etiam per jocum quid tibi dederim? . . .

Si quidem biduum.. Subaudi, tantum petis faciam, concedam.

Ne fiant . . . Subaudi, cave, vel ea lege concedo ne pro isto biduo fiant dies 20.

Aut. Subaudi, triduum . . .

Aut? nihil moror. Quid sibi vult istud aut? an plures dies petis? at ego nihil tibi moræ majoris concedo.

Non fiet. Non excurram ultra triduum.

Adducantur. Eunuchus & ancilla Æthiops.

Et tu. Subaudi, vale.

Quid velim? Rogasne me quid velim? nempe ut brevi te revisam.

T. Me miseram, forsitan hic mihi parvam habeat fidem,
Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicet.
Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certo scio,
Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phædria:
Et quidquid hujus feci, caussa virginis
Feci: nam me ejus spero fratrem propemodum
Jam reperisse, adolescentem adeo nobilem:
Et is hodie venturum ad me constituit domum:
Concedam hinc intro, atque expectabo, dum venit.

Me judicet. Me similem putet aliarum meretricum, quarum ingenia sunt ad mentiendum, & fallendum composita.

Hujus. In ea re, quidquid istius rei feci.

Adeo. Profecto.

ACTUS SECUNDUS.

SCENA PRIMA.

PHÆDRIA, PARMENO.

Phædria rus abiturus, mancipia jubet ad Thaidem a Parmenone deduci.

PH. FAc ita ut jussi, deducantur isti. *PA.* faciam. *PH.* at diligenter.
PA. Fiet. *PH.* at mature. *PA.* fiet. *PH.* satne hoc mandatum est tibi?

Isti. Eunuchus scilicet & Æthiopissa.

PA. Ah! rogitare? quasi difficile sit: utinam
Tam aliquid invenire facile possis, Phædria,
Quam hoc peribit! *PH.* ego quoque una pereo, quod mihi est carius.
Ne isthuc tam iniquo patiare animo. *PA.* minime: quin
Effectum dabo: sed nunquid aliud imperas?
PH. Munus nostrum ornato verbis, quod poteris, &
Istum æmulum, quod poteris, ab ea pellito.
PA. Memini, tametsi nullus moneas. *PH.* ego rus ibo, atque ibi manebo.
PA. Censeo. *PH.* sed heus tu. *PA.* quid vis? *PH.* censen' posse me obfirmare, &
Perpeti, ne redeam interea? *PA.* tene? non hercle arbitror.
Nam aut jam revertere; aut mox noctu te adigent horsum insomnia.
PH. Opus faciam, ut defatiger usque, ingratiis ut dormiam...
PA. Vigilabis lassus; hoc plus facies. *PH.* abi, sis, nihil dicis, Parmeno.
Ejiciunda hercle hæc mollities animi, nimis me indulgeo.

Utinam, &c. Utinam tam facile aliquid boni invenias, lucri aliquid facias, quam facile & certo hoc perdet, quam facile hæc tibi mancipia peribunt, hic sumptus.

Quod mihi est carius. Pro, qui mihi sum carior, nempe istis mancipiis...

Ne isthuc. Quo minus debes ægre ferre, si mancipia & pecunia mihi pereant.

Minime. Neutiquam istud fero iniquo animo: pereas sane tu & tua munera, siquidem ita vis: efficiam quod jubes.

Quod poteris. Quod, quantum poteris.

Istum. Militem.

Nullus. Non.

Horsum. Huc, in urbem adigent, redire cogent: nullam somni & quietis partem capere poteris, atque adeo brevi huc redibis.

Opus faciam. Me labore macerabo.

Ingratiis. Invitus, velim nolim, adverbium ex ablativo.

Nihil dicis. Falleris: verum non dicis.

Tandem ego non illa caream, si sit opus, vel totum triduum? *PA.* hui!
Universum triduum? vide quid agas. *PH.* stat sententia.
PA. Di boni quid hoc morbi est? adeone homines immutarier
Ex amore, ut non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis severus quisquam, nec magis continens.
Sed quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est parasitus Gnatho
Militis; ducit secum una virginem huic dono, papæ!
Facie honesta: mirum, ni ego me turpiter hodie hic dabo,
Cum meo decrepito hoc Eunucho: hæc superat ipsam Thaidem.

Stat sententia. Deliberatum hoc mihi & certum est.

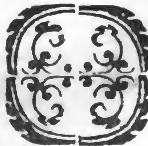
Virginem. De qua sermo fuit in scena ultima primi actus.

Huic. Thaidi.

Mirum, ni.... Profecto hodie me ludibrio exponam cum meo Eunucho, quando eum adducam ad Thaidem, ita deformis est, & dissimilis isti virgini, quam Gnatho adducit.

Decrepito. Rugoso, veternoso: proprie decrepiti sunt dicti quorum funera crepitu & plangore familia conclamata sunt. *Donat.*

Superat. Forma.

SCE-

SCENA SECUNDA.

GNATO, PARMENO.

Gnatho qui militis parasitus erat, dum ab eo virginem adducit ad Thaidem, incidit in Parmenonem, cum quo jocatur facete.

G. DI immortales homini homo quid præstat? stulto intelligens
Quid interest? hoc adeo ex hac re venit in mentem mihi.
Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurierat bona.
Video sentum, squalidum, ægrum, pannis, annisque obsitum.
Quid isthuc ornati est, inquam? quoniam miser, quod habui, perdidi: hem
Quo redactus sum! omnes noti me atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi præ me: quid, homo, inquam, ignavissime,

Quid præstat . . . . Quantum alii homines ab aliis discrepant: alii aliis præstantiores sunt! quantum est discriminis inter stultum & prudentem!

Hoc adeo . . . Cur id putem in caussa est ea res quam narrabo jam.

Conveni. Inveni, offendi.

Loci. Conditionis, generis.

Haud impurum. Ingenuum, non improbum.

Itidem. Ut ego.

Abligurierat. Decoxerat.

Sentum. Horridum; ut sentes & dumi sunt.

Obsitum. Plenum, pannosum, & annosum: ager proprie obsitus dicitur, qui segete refertus est & ad plenum satus.

Ornati. Antique pro ornatus, ornamenti.

Quoniam. Verba sunt illius quem Gnatho convenerat.

Itan' parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? viden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nihil cum est, nihil desit tamen.
At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.
Olim isti fuit generi quondam quæstus apud sæclum prius;
Hoc novum est aucupium: ego adeo hanc primus inveni viam:
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt: hos consector; hisce ego non paro me ut rideant,
Sed his ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego; ait, ajo: postremo imperavi egomet mihi

Parasti te. Vitam instituisti.

Cum re. Cum opibus.

Amisti. Amisisti.

Habitudo. Firmitas, vigor cutis & carnis *εὐεξία*.

Omnia habeo. Nihil mihi deest, etsi nihil habeam; nihil mihi fortuna dedit, omnia industria.

At ego . . . Voces alterius.

Quid tu. Loquitur Gnato. Quid? tune putas nisi plagis emi felicitatem istam non posse?

Credis fieri. Subaudi, ut dives sim, & bene habitus.

Isti generi. Scurrarum, & plagipatidarum: olim quæstum faciebant parasiti perferendis plagis, at nunc &c.

Hoc, &c. Ars quam exerceo, nempe adulandi & assentandi, est nova, & instar aucupii: ut enim aves es, ita laudibus stulti rapiuntur.

Primos omnium rerum. In omnibus rebus præstantissimos, omni laude ornatissimos.

Paro. Præbeo.

Sci-

Omnia assentari : is quæstus nunc est multo uberrimus.
P. Scitum hercle hominem ! hic homines prorsus ex stultis insanos facit.
G. Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi venimus,
Concurrunt læti mi obviam cupedinarii omnes,
Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores, aucupes;
Quibus & re salva, & perdita profueram, & prosum sæpe :
Salutant, ad cœnam vocant, adventum gratulantur.
Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem,
Et tam facile victum quærere, ibi homo cœpit me obsecrare,
Ut sibi liceret discere id de me : sectari jussi.
Si est, ut tanquam philosophorum habent disciplinæ ex ipsis
Vocabula, parasiti item ut Gnathonici vocentur.
P. Viden' otium, & cibus quid faciat alienus ?
G. sed ego cesso

Scitum. Lepidum & ingeniosum!

Dum hæc loquitur. Ego & iste mei loci atque ordinis.

Interea loci. Ea vox, *loci*, abundat, idemque est ac *interea temporis*.

Macellum. A mactandis pecoribus dictum.

Cupedinarii. Qui esculenta & pocula vendunt.

Cetarii. Qui cete, id est, magnos pisces vendunt.

Lanii. Qui laniant pecora, qui carnes distrahunt.

Fartores. Qui intrita & farcimina faciunt.

Re salva. Cum opibus florerem, antequam bona patria dilapidassem, cum de meo impenderem.

Et perdita. Cum de alieno pascor & expendo. *Donat*.

In tantum honorem. Pro, in tanto honore: ita Cicero dixit, *esse in potestatem*, pro, in potestate.

Sectari. Se mihi dedere comitem ac discipulum.

Si est ut.. Si fieri potest, ut parasiti aliquando appellentur a meo nomine Gna-

Ad Thaidem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat;
Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem video.
Rivalis servum: salva res est, nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. *P.* hice hoc munere arbitrantur
Suam Thaidem esse. *G.* plurima salute Parmenonem
Summum suum impertit Ghatho: quid agitur? *P.* statur. *G.* video.
Nunquidnam hic, quod nolis, vides? *P.* te. *G.* credo, at nunquid aliud?
P. Qui dum? *G.* quia tristis es. *P* nihil equidem. *G.* ne sis: sed quid videtur
Hoc tibi mancipium? *P.* non malum hercle. *G.* uro hominem. *P.* ut falsus animi est!
G. Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse? *P.* hoc nunc dicis:
Ejectos hinc nos: OMNIUM RERUM HEUS VICISSITUDO EST.
G. Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam;

thonici, tanquam sectæ Philosophorum singulæ ab ipsis philosophis earum auctoribus habent nomina. Socratici a Socrate, Platonici a Platone, &c.

Rivalis. Phædriæ.

Salva res est... Quia tristis, quia exclusus, & ante ostium stat Parmeno. Bene res habet; nihil mihi ab hoc rivali timendum.

Homines. Phædria & Parmeno.

Frigent... Male rem gerunt, non admittuntur.

Hice. Illi: Thraso, Gnatho.

Summum suum. Subaudi a amicum.

Hoc munere. Virgine quam Thaidi ferunt muneri.

Suam. Sibi devinciendam & demerendam.

Qui dum? Quorsum hoc petis?

Ne sis. Subaudi, tristis.

Uro. Ango, crucio.

Falsus animi. Ut, *felix animi*, *fortunatus laborum*, apud Virgilium. Quam longe errat! ut fallitur!

Hoc nunc dicis. Video quid velis. gloriaris nos a Thaide contemni, ab ea ejici.

Vicissitudo. Ut ejicimur mo-

Ne sursum, deorsum cursites; neve usque ad lucem vigiles:
Ecquid beo te? P. mene? papæ! G. sic soleo amicos. P. laudo.
G. Detineo te fortasse: tu profectus alio fueras.
P. Nusquam. G. tu igitur paullum da mihi operæ, fac ut admittar
Ad illam. P. age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia istam ducis.
G. Num quem evocari hinc vis foras? P. sine biduum hoc prætereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Næ tu istas, (saxo) calcibus sæpe insultabis frustra.
G. Etiam tu hic stas, Parmeno? eho numnam tu hic relictus custos?
Nequis forte internuntius clam a milite ad istam cursitet?
P. Facete dictum! mira vero, militi, quæ placeant.
Sed video herilem filium minorem huc advenire.
Miror, quid ex Piræo abierit: nam ibi custos publice est nunc:
Non temere est, & properans venit: nescio quid circumspectat.

modo, ejicieris postea.

Beo. Beatum facio.

Detineo te &c. Vult exprimere, inquit *Donat.* confessionem, quod ad Thaidem venerit & intrare non possit.

Paullum da operæ. Adjuva me.

Istam. Virginem, Pamphilam.

Insultabis. Pulsabis pedibus.

Internuntius. Qui ambarum partium mandata perfert.

Mira vero. Mira sunt quæ dicis, & ejusdem ut militi Thrasoni, cujus parasitus es, merito placeant.

Filium. Chæream.

Piræo. Piræum Athenarum portus fuit: ibi adversus prædonum & pyratarum incursus excubabat juventus Attica.

Temere. Sine caussa graviori.

SCENA TERTIA.

CHÆREA, PARMENO.

Vix Gnatho domum Thaidis erat ingressus, cum Phædriæ frater Chærea, qui virginem a Gnathone deductam in portu conspexerat, & eam secutus fuerat, eo accedit; init rationem cum Parmenone, quomodo eamdem uxorem habere sibi possit.

C. Occidi:
Neque virgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.
Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam?
Incertus sum: una hæc spes est, ubi ubi est, diu celari non potest.
P. Hic vero est, qui si occæperit amare, ludum jocumque
Dices fuisse illum alterum, præ ut hujus rabies, quæ dabit.
C. Ut illum Di Deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est;
Meque adeo, qui restiterim, tum autem, qui illum non flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem: salve. P. quid tu es tristis? quidve es alacris?

Neque ego. Subaudi, sum usquam; id est, perii: ubi sim nescio.

Ubi ubi est. Ubicumque sit.

Hic vero est. Agnosco, en ipse est Chærea, qui si amare cœperit, ita se geret, ut credi possit jocatus tantum esse Phædria, si cum illo compararetur, tantus erit illius furor & amentia.

Illum alterum. Phædriam.

Præ ut. Præ illis, quæ hujus furor admittet, flagitiis.

Senium. Senem.

Meque adeo. Subaudi, perdant.

Flocci fecerim. Qui aliquo honore, aditu, colloquio dignum hunc senem judicarim. *Floccus*, est lanæ particula, quæ ex vellere evolat, res pretii levis.

Quidve alacris... Modo læ-

Unde is? *C.* ego nescio hercule, neque unde eam, neque quorsum eam;

Ita prorsum oblitus sum mei.

P. Qui quæso? *C.* nunc, Parmeno, te ostendes qui vir sies.

Scis te mihi sæpe pollicitum esse; Chærea, uxorem inveni,

Modo, quam velis: in ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam:

Cum in cellulam ad te patris penum omne congerebam clanculum.

P. Age inepte. *C.* hercle hoc factum est: facsis nunc promissa appareant,

Sive adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos.

Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student

Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles sient.

Si qua est habitior paullo, pugilem esse ajunt, deducunt cibum,

lætitiam, modo tristitiam vultu præferebat Chærea.

Unde is? Unde venis?

Quorsum. Quo.

Inveni. Scis quid mihi sæpe sis pollicitus: dicebas mihi, quære & inveni uxorem, &c. modo illam optes, quæcumque illa sit, faciam ut ducas.

Utilitatem meam. Quam tibi sim utilis.

Cum in. Hæc mihi promittebas, cum ego ad te afferebam cibos e mensa paterna surreptos.

Cellulam. Servi in cellulis habitabant.

Penum. Opsonia.

Age inepte. Næ tu ineptus es; qui hæc mihi commemores.

Hoc factum est. Inveni uxorem, qualem optabam.

Facsis. Sis, pro, si vis, particula blandientis, ut, sodes, amabo: legitur &, faxis.

Sive adeo.... Da mihi operam, vel quia promisisti, in opus confer tua promissa; vel quia res digna est in qua industriam omnem ponas.

Vincto. Angusto, adstricto.

Habitior. Pinguior & obesior.

Pugilem. Similem pugilibus & Athletis, qui erant valentes & robusti.

Deducunt. Subtrahunt jejunio illas exsiccas reddunt.

Tametsi bona est natura, reddunt curatura junceas:
P. Quid? virgo cuja est? *C.* nescio hercle. *P.* unde est! *C.* tantundem. *P.* ubi habitat?
C. Ne id quidem. *P.* ubi vidisti? *C.* in via. *P.* qua ratione amisti? *C.* id equidem
Adveniens mecum stomachabar modo; neque
Quemquam esse ego hominem arbitror, cui magis bonæ
Felicitates omnes adversæ sient.
Quid hoc est sceleris? perii. *P.* quid factum est?
C. rogas?
Patris cognatum, atque æqualem. Archidemidem
Nostine? *P.* quidni? *C.* is dum sequor hanc, sit mihi obviam.
P. Incommode hercle. *C.* immo enim vero infeliciter:
Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.
Illum, liquet mihi dejerare, his mensibus
Sex, vel septem prorsum non vidisse proximis:
Nisi nunc, cum minime vellem, minimeque opus fuit.
Eho, nonne hoc monstri simile est? quid ais?
P. maxume.

Bona. Pinguis, bene habita.

Natura. Naturalis constitutio

Curatura. Studio, cultura: cura mentis est; curatio, medicinæ; curatura, diligentia. *Donat.*

Junceæ. Graciles & exiles in[illegible]ncorum.

Cuja. Ad quem pertinet, cujus in potestate est? cujus est filia?

Unde. Oriunda: cedo ejus patriam.

Tantundem. Id est, nihil scio, æque ignoro ejus patriam ac parentes.

Quid hoc ... Scelus hic pro infortunio ponitur.

Æqualem. Ejusdem ætatis.

Quidni? Novi, cur non nossem?

Alia. Malo isto leviora incommoda vocanda sunt: hoc satis gravi vocabulo appellari non potest.

Liquet. Ordo est: liquidum est mihi, posse me jura-

C. Continuo accurrit ad me, quam longe quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens.
Heus, heus, tibi dico, Chærea, inquit, restiti.
Scin' quid ego te volebam? dic: cras est mihi
Judicium, quid tum? ut diligenter nunties
Patri, advocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum hæc dicit, abiit hora, rogo nunquid velit.
Recte, inquit, abeo: cum huc respicio ad virginem,
Illa sese interea commodum huc advorterat
In hanc nostram plateam. *P.* mirum, ni hanc dicit, modo
Huic quæ data est dono. *C.* huc cum advenio, nulla erat.
P. Comites secuti scilicet sunt virginem?
C. Verum, parasitus cum ancilla. *P.* ipsa est, ilicet:
Desine; jam conclamatum est. *C.* alias res agis.

rare certo, me illum non vidisse, &c.

Quam longe quidem. Admodum longe, eminus.

Dico tibi. Te appello: volo te paucis.

Scin'. Verba molesti hujus interpellatoris.

Dic. Chæreæ vox.

Est mihi judicium. Mea caussa apud judices agitur.

Advocatus. Non is tantum erat qui caussam perorabat, sed quilibet etiam qui præsentia sua & amicitiæ significatione, auctoritate & gratia reo favebat, eique patrocinabatur.

Recte. Nihil aliud.

Advorterat. In hanc se viam verterat, versus ædes Thaidis.

Huic. Thaidi.

Data. A milite.

Nulla erat. Non apparuit, evanuit ex oculis.

Verum. Ita est.

Ilicet. Hæc particula clausulam rei notat & finem: ea judices e judicio aut consilio dimittebantur, quasi, *ire licet*: licet discedere: tuum negotium, inquit Parmeno, transactum est, quiesce, parce plura.

Conclamatum. Vox proprie funebris: *Conclamata funera* dicuntur, cum conceptis vocibus efferebatur ad rogum;

P. Isthuc ago quidem. *C.* nostin', quæ sit, dic mihi, aut
Vidistin'? *P.* vidi, novi; scio, quo abducta sit.
C. O Parmeno mi, nostine? *P.* novi. *C.* & scis, ubi siet?
P. Huc deducta est ad Thaidem, ei dono data est.
C. Quis is est tam potens cum tanto munere hoc? *P.* miles Thraso,
Phædriæ rivalis. *C.* duras fratris partes prædicas.
P. Immo, si scias quod donum huic dono contra comparet,
Tum magis id dicas. *C.* quidnam quæso hercle? *P.* Eunuchum. *C.* illumne obsecro
Inhonestum hominem, quem mercatus est here?
P. Isthunc ipsum. *C.* homo quatietur certe cum dono foras;
Sed istam Thaidem non scivi nobis vicinam. *P.* haud diu est.
C. Obsecro hercle, Parmeno, fac ut dicis. *P.* faciam sedulo, ac
Dabo operam, adjuvabo: nunquid me aliud vis? *C.* quo nunc is? *P.* domum,

eum: itaque sensus est: periit, miser est Chærea, desperata ejus salus est; quod Parmeno cum diceret minus clare, subjicit Chærea, eum non attendere.

Alias res agis. Non es animo præsenti & attento.

Isthuc ago. Immo attendo, & in re tua totus sum.

Duras partes. Dura est fratris conditio, qui æmulum tantum habeat: metaphora sumitur ab actoribus scenicis, qui partes in comœdia suas agunt, easque primas, secundas, &c.

Immo... Atqui longe deteriorem esse fratris tui conditionem judicabis, ubi cognoveris quale donum ipse comparet mittendum Thaidi & huic militis dono opponendum.

Inhonestum. Turpem, olidum.

Here. Heri.

Homo. Phædria.

Quatietur. Expelletur, excutietur.

Diu. Dudum.

Il-

Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaidem.

C. O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!

P. Quid, si nunc tute fortunatus fias? C. quare, Parmeno?

Responde. P. capias tu illius vestem. C. vestem? quid tum postea?

Pro illo te ducam. C. audio. P. te esse illum dicam. C. intelligo.

P. Quandoquidem illarum neque quisquam te novit, neque scit qui sies:

Præterea forma, ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.

C. Dixti pulchre: nunquam vidi melius consilium dari.

Age eamus intro: nunc jam orna me; abduc, duc, quantum potes.

P. Quid agis? jocabar equidem. C. garris? P. perii: quid ego egi miser?

Quo trudis? perculeris jam tu me? tibi equidem dico, mane.

C. Eamus. P. pergin'? C. certum est: P. vide ne nimium callidum hoc sit modo.

C. Non est profecto: sine. P. at enim isthæc in me cudetur faba: ah,

Flagitium, facinus! C. an id flagitium est, si in eam nunc domum

Illius vestem. Eunuchi.

Ætas ipsa est. Eadem in te atque in Eunucho.

Probes. Te illum esse persuadeas.

Orna. Appone mihi Eunuchi vestes & ornamenta.

Quo trudis? Quo me adigis?

Perculeris. Isthoc me quidem modo plane everteris & perdideris: nempe, si resciturn fuerit me hujus auctorem consilii fuisse: *plaustrum perculisse* dicuntur, qui negotium aliquod perturbant & evertunt.

Callidum. Ne ista fraus nobis periculosa sit: ne istud sit nimis præceps & audax facinus: ita Cicero in Off. periculosa & callida consilia vocat.

Isthæc in me cudetur faba. In me hoc malum recidet: du-

Deducar: & illis crucibus, quæ nos, nostramque adolescentiam
Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
An potius hæc pati? æquum est fieri ut a me ludatur dolis?
Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.
P. Quid isthuc? si certum est facere, facias. Verum ne post conferas.
Culpam in me. *C.* non faciam. *P.* jubesne? *C.* jubeo, cogo, atque impero.
P. Nunquam defugiam auctoritatem: sequere. *C.* Di vortant bene.

ductum ab area quæ tunditur & laborat, cum in ea faba tunditur & cuditur fustibus, ut e siliquis excutiatur: vel hinc etiam sumptum quod quidam male coctam fabam & duriorem supra caput coqui negligentioris tundunt, & saxo comminuunt, quasi fabæ ipsi irati, tumque univer sum malum ad coquum pervenit. *Donat.*

Crucibus. Improbis mulieribus.

An potius? An potius flagitium est, hæc indigna ab illis pati?

Ludatur. Thais.

Quod qui, &c. Objicit hoc sibi: atqui me culpabunt qui hoc audierint? respondet statim; immo vero illud merito factum omnes disputabunt.

Defugiam auctoritatem. Nunquam quidquam recusabo facere dum tu auctor sis facti; ita Donatus: at Muretus hæc verba tribuit Chæreæ: nunquam recusabo quin hoc auctore me gestum fuisse dicatur, ejus eventum in me recipio, & periculum invidiamque præstabo.

ACTUS

ACTUS TERTIUS.

SCENA PRIMA.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

Thraso invitaturus Thaidem ad cœnam adest, illi facete assentatur Gnatho. Parmeno intervenit.

T. MAgnas vero agere gratias Thais mihi?
G. Ingentes. *T.* ain' tu: læta est? *G.* non tam ipso quidem
Dono, quam abs te datum esse; id vero serio
Triumphat. *P.* huc proviso, ut, ubi tempus siet,
Deducam: sed eccum militem. *T.* est isthuc datum
Profecto mihi, ut grata sint quæ facio, omnia.
G. Advorti hercle animum. *T.* vel Rex semper maxumas
Mihi agebat, quidquid feceram: alii non item.
G. Labore alieno magnam partam gloriam,

Magnas. Nonne agit mihi grates Thais pro data ipsi a me Pamphila?

Datum esse. Quam quod a te datum sit. Non tam ipsi placet donum, quam dantis persona.

Proviso. Venio ut provideam quo tempore deducendi mihi sint huc Eunuchus & Æthiopissa.

Datum. Veluti fato concessum.

Grata. Idonea ad aliorum gratiam mihi conciliandam.

Advorti... Hoc sane semper animadverti.

Vel Rex. Ipse Rex: Imperator cujus ducebam copias, Rex Asiæ.

Agebat. Subaudi, gratias.

Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem;
Qui in te. *T.* habes. *G.* rex te ergo in oculis. *T.* scilicet.
G. Gestare. *T.* verum: credere omnem exercitum,
Consilia. *G.* mirum. *T.* tum sicubi eum satietas
Hominum, aut negoti si quando odium ceperat,
Requiescere ubi volebat quasi: nostin'? *G.* scio.
Quasi ubi illam expueret miseriam ex animo. *T.* tenes,
Tum me convivam solum abducebat sibi. *G.* hui,
Regem elegantem narras. *T.* immo sic homo est
Perpaucorum hominum. *G.* immo nullorum arbitror,
Si tecum vivit. *T.* invidere omnes mihi;
Mordere clanculum: ego non flocci pendere;
Illi invidere misere: verum unus tamen
Impense, elephantis quem Indicis præfecerat.
Is ubi molestus magis est; quæso, inquam, Strato,

In se transmovet. In se confert ac derivat tanquam propriam & suam, sibi sumit. Gloriam ab alio laboriose quæsitam occupat, sibi astute vindicat.

Salem. Ingenium, industriam, quæ est in te.

Habes. Intelligis, capis.

In oculis. Huc refer, *gestare*, est autem *gestare in oculis*, amare impense.

Verum. Ita est, recte dicis.

Sicubi. Si quando.

Ubi volebat. Cum vellet.

Quasi ubi. Quasi ut haberet ubi exoneraret se illa molestiā, me vocabat ut meum in sinum eam veluti deponeret.

Expueret. Rejiceret: ut hominum fastidium & negotiorum molestiam levaret.

Elegantem. Plenum humanitatis, lepidum.

Perpaucorum. Qui paucis utitur familiariter.

Immo. Certe puto ego illum nullos habere posse honestos homines pro familiaribus, qui te delectari pos-

Eone es ferox, quia habes imperium in belluas?

G. Pulchre, mehercle, dictum & sapienter: papæ!

Jugularas hominem: quid ille? T. mutus illico.

G. Quid ni esset? P. Di vestram fidem? hominem perditum,

Miserumque, & illum sacrilegum. T. quid, illud, Gnatho,

Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio:

Nunquid tibi dixi? G. nunquam: sed narra, obsecro,

Plus millies jam audivi. T. una in convivio

Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.

Cœpit ridere: quid ais, inquam, homo impudens?

Lepus tute es? & lepores quæris? G. ha, ha, hæ.

T. Quid est? G. facete, lepide, laude, nihil supra:

Tuumne, obsecro te, hoc dictum erat? vetus credidi.

T. Audieras? G. sæpe: & fertur in primis. T. meum est.

G. Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero?

P. At te Dii perdant. G. quid ille quæso? T. perditus.

possit: vel tu illi unus sufficis, carere ceteris potest, si te habet: hoc serio & clare diceret: illud, clam & aversus.

Eone. Ideone.

Impense. Subaudi, invidebat.

Jugularas. Perculeras, mutum reddideras.

Et illum. Gnathonem.

Tetigerim. Luserim, carpserim.

Plus millies... Hoc demissa voce dicit.

Lepus tute est. Lepus pro homine leviculo, imprudente, ac meticuloso sumitur: quæris in mensa id quod ipse es, quod habes.

Tuumne, &c. Tune illius dicti auctor primus & artifex es?

Fertur. Laudatur, circumfertur.

Dolet. Non dubium quin doluerit...

Perditus. Ita conturbatus fuit, ut nihil supra.

Pur-

Risu omnes, qui aderant, emoriri: denique
Metuebant omnes jam me. *G.* non injuria.
T. Sed heus, tu purgone ego me de isthac Thaidi,
Quod eam me amare suspirata est? *G.* nihil minus,
Immo magis auge suspicionem. *T.* cur? *G.* rogas:
Scin', si quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut si laudat, te ut male urat? *T.* sentio.
G. Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.
Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comessatum; tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contra: denique,
Tu par pari referto, quod eam remordeat.
T. Si quidem me amaret, tum isthuc prodesset, Gnatho.
G. Quando illud quod tu das, expectat atque amat,
Jamdudum amat te; jamdudum illi facile fit
Quod doleat; metuet semper, quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
T. Bene dixti: ac mihi isthuc non in mentem venerat.

Purgon'. An auctor mihi es ut me excusem apud Thaidem de isthac Pamphila: ut negem eam a me amari?

Ut male urat. Ut tibi ægre sit, ut te male torqueat? Scisne, cogitasne, quantum te cruciet Thais faciendo mentionem Phædriæ? quasi hunc tibi præferat.

Id ut ne fiat, &c. Non potes alio modo impedire ne te male urat Thais laudans Phædriam, quam si tu vicissim laudes Pamphilam.

Illius. Phædriæ.

Quando illud, &c. Si quidem amat expectatque Pamphilam, quam illi das.

Illi facile fit, quod doleat. Habet unde ipsi creari facile dolor & molestia possit; facile illi potest ægre fieri.

Metuet, &c. Ne pecuniam, munera, quæ a te accipit, & alios amicitiæ tuæ fructus amittat, ne illos alteri tribuas.

Ri-

G. Ridiculum, non enim cogitaras; ceterum
Idem hoc tute melius quanto invenisses Thraso.

Ridiculum. Rides; jocaris: quid enim mirum? id non cogitaras, nam si animum advertisses, longe id melius quam ego invenisses.

SCENA SECUNDA.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

Offert Thaidi Parmeno dona quæ ipsi a Phædria mittebantur: ea irridet Miles adulante Gnathone. Thais cum milite ad cœnam proficiscitur.

THA. AUdite vocem visa sum modo Militis,
Atque eccum: salve, mi Thraso. *THR.* o Thais mea,
Nunc te reviso: quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina isthac? *PA.* quam venuste? quod dedit
Principium adveniens? *THA.* plurimum merito tuo.
G. Eamus ergo ad cœnam: quid stas? *PA.* hem alterum.

Eccum. Ecce eum: id egrediens loquitur pro foribus.

Nos amas de... Id est, ecquid tibi placet hoc munus; ista fidicina, quam tibi dedi, hæc Pamphila: *amare aliquem de aliqua re*, est præbere se gratum ac memorem.

Quam venuste? Ironia, quam inepte orsus est? qui orationis principium duxerit ab commemoratione & quasi exprobratione beneficii! id demissa voce dicit.

Plurimum... Respondet Thrasoni: amo te plurimum ob tuum munus, id enim mereris.

Hem alterum. Subaudi, stultum, hem Gnathonem Thrasoni similem!

Ex

Ex homine hunc natum dicas. *THA.* ubi vis: non moror.

PA. Adibo, atque adſimulabo, quaſi nunc exeam.

Iturane Thais quopiam es? *THA.* hem, Parmeno,

Bene feciſti; hodie itura. *PA.* quo? *THA.* ecquid, hunc vides?

PA. Video, & me tædet: ubi vis, dona adſunt tibi

A Phædria. *THR.* quid ſtamus? cur non imus hinc?

PA. Quæſo hercle ut liceat, pace quod fiat tua,

Dare huic quæ volumus, convenire & colloqui.

THR. Perpulcra credo dona, haud noſtris ſimilia.

PA. Res indicabit: heus, jubete iſtos foras

Exire, quos juſſi, ocyus: procede tu hoc:

Ex Æthiopia eſt uſque hæc. *THR.* hic ſunt tres minæ?

Ex homine . . . Dicas, credas hunc e Thraſone natum eſſe: ita ſimilis eſt Thraſoni, eum ut ejus filium eſſe putes: alii apponunt notam interrogationis, ſic: an dicas hunc ex homine natum? e bellua potius credas.

Ubi vis. Ibimus ad cœnam cum tibi libuerit.

Quaſi. Fingam me modo exire noſtris ædibus: hoc ſecum tacitus: mox clare converſus ad Thaidem. An egrederis domo, Thais, an is quopiam, licet ne te morari tantiſper, & alloqui.

Hodie itura. Subaudi, eram apud militem, quem vides.

Ubi vis. Quandocumque volueris accipere dona a Phædria, præſto ſunt.

Hinc. Domum meam ad cœnam.

Jubete. Servos quoſdam alloquitur.

Tu. Æthiopiſſam alloquitur.

Uſque. Eſt *uſque* adverbium loci. Senſus eſt: hæc mulier adducta eſt ab ultima Æthiopia.

Hic ſunt . . . . . Empta eſt hæc ancilla tribus tantum minis. Quid ſit mina vide in Phormione, & alibi: hoc dicit per contemptum: oſtenditque rei tenuitatem & doni, ex pretii vilitate.

Vix.

G. Vix. *PA.* ubi tu es, Dore? accede huc; hem Eunuchum tibi:
Quam liberali facie, quam ætate integra!
THA. Ita me Di ament, honestus est. *PA.* quid tu ais, Gnatho?
Nunquid habes quod contemnas? quid tu autem, Thraso?
Tacent, satis laudant: fac periculum in litteris,
Fac in palæstra, in musicis; quæ liberum
Scire æquum est adolescentem, solertem dabo.
Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat
Te vivere, & sua caussa excludi ceteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat, quod quidam facit.
Verum, ubi molestum non erit, ubi tu voles,
Ubi tempus tibi erit, sat habet, si tum recipitur.
THR. Apparet servum hunc esse domini pauperis,
Miserique. *G.* Nam hercle nemo posset, sat scio,
Qui haberet qui pararet alium, hunc perpeti.
PA. Tace tu, quem ego esse puto infra omnes infimos
Homines: nam, qui huic animum assentari induxeris,

Vix. Vix sunt tres minæ. Vix constat tribus minis.

Dore. Nomen Eunuchi.

Tibi. Subaudi, sisto, habes.

Honestus. Elegans, venustus.

Fac periculum. Experire, tenta quid possit iste Eunuchus in litteris, id est quam sit eruditus: servi litteras docebantur, ut essent dominis utiliores.

Palæstra. Lucta, exercitationibus corporis omnibus, in arte saltandi, currendi, &c.

Quæ liberum, &c. Quæ liberalem & ingenuum hominem scire decet, in iis esse exercitatissimum affirmo.

Dabo solertem. Peritum præsto.

Qui misit. Phædria.

Non sibi, &c. Non petit ut omnes alios excludas, ut se solum ames.

Tibi obstat. Tibi molestus est.

Quidam. Thrasonem innuit.

Qui pararet. Unde emeret.

Pe-

E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR. Jamne imus? *THA.* hos prius introducam: &, quæ volo,
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. Ego hinc abeo, tu isthanc opperire. *PA.* haud convenit
Una ire cum muliere Imperatorem in via.
THR. Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.
G. Ha, ha, hæ. *THR.* quid rides? *G.* isthuc quod dixti modo,
Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.
Sed Thais exit. *THR.* abi, præcurre, ut sint domi
Parata omnia. *G.* fiat. *THA.* diligenter, Pythias,
Fac cures, si Chremes huc forte advenerit,
Ut ores, primum ut maneat, si id non commodum est,
Ut redeat, si id non poterit, ad me adducito.
PY. Ita faciam. *THA.* quid? quid aliud volui dicere?
Hem, curate istam diligenter virginem?

Petere. Rapere, id est, quidvis acturum passurumve, cibi caussa. Antiquum est verbum, inquit Donat. *petere cibum e flamma*, unde scilicet sine damno aut malo nil potest auferri; hoc verbo notat Parmeno Gnathonis egestatem ac voracitatem. Epulas pro inferis adhibitas in rogum conjiciebant, ex quo illas interdum mendiculi eripiebant. Hinc natum proverbium.

Tu.... Gnatho.

Isthanc. Thaidem.

Abi... Gnathonem alloquitur.

Isthuc. Rideo & miror id quod modo facete dixisti.

De Rhodio. Vide actum hunc III. Scen. I.

Parata. Quæ sunt opus ad cœnam.

Pythias. Erat hæc ancilla Thaidis, quæ domus curam gerebat.

Maneat. Hic me expectet.

Adducito. Domum Thrasonis, quo proficiscor, ad cœnam.

Quid aliud... Quasi si esset hoc oblita tantisper cogitat.

Virginem. Pamphilam.

Do-

Domi adſitis, facite. *THR.* eamus. *THA.* vos me ſequimini.

Domi adſitis. Ne domo pedem efferatis.

Vos. Ancillas quaſdam appellat, quæ ipſam honoris cauſſa ſectarentur: Pythias manet in theatro, ne vacuum ſit: quaſi pro foribus Thaidis, Chremetem expectans.

SCENA TERTIA.

CHREMES, PYTHIAS.

Chremes adoleſcens ruſticus, Pamphilæ frater a Thaide accerſitus, ut ſororem ſuam acciperet, ejus domum venit, & domum Thraſonis deducitur.

C. PRofecto, quanto magis magiſque cogito,
Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum,
Ita me video ab ea aſtute labefactarier.
Jam tum cum primum juſſit me ad ſe accerſier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem)
Ubi veni, cauſſam, ut ibi manerem, reperit:
Ait rem divinam feciſſe, & rem ſeriam

Malum. Timet Chremes ne ſuis bonis inhiet Thais, & fraudem ſibi aliquam nectat.

Labefactarier. Tentari & concuti; agitari in omnem partem.

Roget. Potuiſſet aliquis a me tum petere quare ad illam venirem; & merito, qui ne illam quidem noſſem.

Ibi. Domi ſuæ.

Cauſſam.... Eam nimirum, quod haberet negotium majoris momenti,

Velle agere mecum: jam tum erat suspicio,
Dolo malo hæc fieri omnia; ipsa accumbere
Mecum; mihi sese dare, sermonem quærere:
Ubi friget, huc evasit, quam pridem pater
Mihi & mater mortui essent; dico, jamdiu.
Rus Sunii ecquod habeam, & quam longe a mari:
Credo ei placere hoc; sperat se a me avellere:
Postremo, ecqua inde parva periisset soror:
Ecquis cum ea una: quid habuisset, cum periit;
Ecquis eam posset noscere; hæc cur quæritet? .....
Nisi illa forte, quæ olim periit parvula
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.

de quo mecum ageret, ideoque se Diis sacrificium obtulisset, ut ea res bene verteret.

Sese daret. Familiariter mecum agere, subaudi, cœpit, quærere varias artes ad sermonem inferendum & producendum: ubi vero frigere sermonem ac me mutum pene videt, huc denique progressa est, ut a me peteret quampridem, &c.

Rus. Villam.

Sunii. Sunium est Atticæ promontorium.

Ecquod. An quodpiam.

Hoc. Hunc agrum: ipsam ad illum oculos & cupiditatem adjecisse.

Avellere. Posse hoc rus mihi eripere.

Ecqua. Num qua.

Inde. Postea.

Periisset. Mihi.

Ecquis, &c. Num quis simul fuisset cum illa, quando periit? num habuisset tunc aliquid ex qua posset cognosci: puta annulum, fasciam, &c.

Quæritet . . . Subaudi, nescio.

Nisi . . . . Nisi forte intendit, contendit, hoc molitur & confingit, se esse hanc sororem parvulam, &c.

Ut est . . . Qua est audacia; ut est ejus audacia.

Verum ea si vivit, annos nata est sedecim,
Non major; Thais, ego quam sum, majuscula
est.
Misit porro orare ut venirem serio:
Aut dicat quid vult, aut molesta ne fiet:
Non hercle veniam tertio: heus, heus. *P.* hic
quis est?
C. Ego sum Chremes. *P.* o capitulum lepidissimum.
C. Dico ego mihi insidias fieri. *P.* Thais maximo
Te orabat opere ut cras redires. *C.* rus eo.
P. Fac amabo. *C.* non possumus, inquam. *P.* at
apud nos hic mane,
Dum redeat ipsa. *C.* nihil minus. *P.* cur, mi
Chremes?
C. Malam in rem hinc abi? *P.* si isthuc ita certum est tibi,
Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. *C.* eo.
P. Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.

Majuscula. Plures annos nata est, quam sim. Adeoque non est ista soror mea quæ periit, quæque, si vivit, annos habeat tantum sedecim.

Dico. Credo ita est, his nominum blanditiis ludificari me volunt istæ, ut mihi villam meam & fortunas auferant.

Fac. Redi cras.

Malam in rem. Crucem, patibulum. Imprecandi est formula. Sic in Andria dixit: Abi, suspende te.

Dorias. Ancillæ nomen est.

SCENA QUARTA.

ANTIPHO.

Antipho Chæreæ familiaris, dum ipsum e Piræo digressum sodalibus insciis, quæritat, offendit in limine Thaidis exeuntem cum ornatu Eunuchi.

A. HEri aliquot adolescentuli coiimus in Piræo,
In hunc diem ut de symbolis essemus: Chæream ei rei
Præfecimus, dati annuli, locus, tempus constitutum est.
Præteriit tempus: quo in loco dictum est, parati nihil est;
Homo ipse nusquam est, neque scio quid dicam, aut quid conjectem.
Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, illum ut quæram:
Idque adeo visam, si domi est: quisnam hinc a Thaide exit?
Is est, an non est? ipsus est, quid hoc hominis? qui est hic ornatus?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conjicere.

Coiimus. Convenimus, constituimus; cum in Piræo versaremur simul; nempe excubiarum caussa, ut ante dictum.

De Symbolis. Symbolum vel Symbola, est pecunia quæ confertur a multis in cœnam communibus impensis agitandam.

Essemus. Ederemus.

Ei rei. Cœnæ parandæ.

Annuli. Dabant annulos arrhæ loco & pignoris, ut cogerentur diem convivio destinatam & locum obire.

Dictum. Condictum & constitutum.

Homo. Chærea.

Ipsus. Chærea, indutus Eunuchi veste & ornatu.

Ni-

Nisi quidquid est, procul hinc libet prius, quid
sit, sciscitari.

Nisi. Certe, attamen.
Procul hinc. Cognoscere & investigare.
Sciscitari. Ex hoc remotiore soco.

SCENA QUINTA.

CHÆREA, ANTIPHO.

Chærea fugiens e Thaidis domo, incidit in Antiphcnem.

C. NUmquis hic est? nemo est: numquis
hinc me sequitur? nemo homo est.
Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium? proh
Jupiter!
Nunc tempus est profecto, cum perpeti me possum interfici:
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.
Sed neminemne curiosum intervenire nunc mihi,
Qui me sequatur, quoquo eam rogitando obtundat, enecet,
Quid gestiam, aut quid lætus sim, quo pergam,
unde emergam, ubi siem

Sequitur... Timebat ne quis ipsum deprehenderet aut comprehenderet ridicula veste Eunuchi ornatum.
Erumpere. Activa significatione ponitur: efferre, palam facere.
Vita. Spatium vitæ sequentis: ne mihi postea contingat aliquid quo istud gaudium corrumpatur.
Obtundat. Odiose petat atque instet.
Quid. Propter quid.
Emergam. Exeam.

Vestitum hunc nactus : quid mihi quæram : sanus sim, anne insaniam ?

A. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.

Chærea, quid est quod sic gestis ? quidve sibi hic vestitus quærit ?

Quid est quod lætus sis ? quid tibi vis, satin' sanus ? quid me

Adspectas ? quid taces ? *C.* o festus dies hominis, amice

Salve : nemo est, quem ego magis cuperem nunc videre, quam te.

A. Narra isthuc quæso quid fiet.... *C.* immo ego te obsecro hercle ut audias.

Nostin' hanc, quam amat frater ? *A.* novi, nempe opinor Thaidem.

C. Istam ipsam. *A.* sic commemineram. *C.* quædam hodie est ei dono data

Virgo : quid ego illam tibi nunc prædicem, aut laudem Antipho ?

Erat quidam Eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi.

Neque is deductus etiam tum ad eam : summonuit me Parmeno.

Ibi servus, quod ego arripui. *A.* quid id est ? *C.* tacitus, citius audies.

Ut vestem cum eo mutem, & pro illo jubeam me ducier.

A. Pro eunuchone ? *C.* sic est. *A.* quid ex ea re tandem ut caperes commodi !

Quæram. Velim : quid moliar.

Gratiam inibo. Gratiam inire est, dare beneficium, de aliquo bene mereri : faciam id quod cupit. Interrogabo cur lætus sit, quo pergat.

Festus dies hominis. O faustum & similem diei festo diem, quo te offendo.

Dies festus hominis, pro homo festi diei. *Donat.* vel o diem faustum & festum si quis homini potest unquam illucescere ! Plautus de amico dicit : *O meus festus dies.* Cass.

Summonuit. Monuit me de una re quam ego statim faciendam esse mihi duxi : consilium ibi, idest, tunc,

C. Rogas? viderem, audirem, animo obsequerer meo.

A. Perlonge est: sed tanto ocyus properemus, muta vestem.

C. Paratum est. *A.* frugi es: ubi? domin'? *C.* immo apud liberum Discum:

A. Perlonge est; sed tanto ocyus properemus; muta vestem.

C. Ubi mutem? perii, nam domo exulo: nunc metuo fratrem

Ne intus sit: porro autem, pater, ne rure redierit jam.

A. Eamus ad me, ibi proximum est ubi mutes. *C.* recte dicis.

Eamus: & de isthuc simul, quo pacto porro possim

Hanc ducere, consiliem volo capere una tecum. *A.* fiat.

tunc, mihi dedit quod statim arripui.

Frugi es. Strenuus, diligens recte factum.

Domin'. An tuæ domi paratum est convivium?

Sed tanto ocyus, &c. Quanto longius distat ista domus, tanto nos magis accelerare par est.

Porro autem. Subaudi, metuo.

Ibi proximum est. Locus proximus est iste, ubi vestem facile mutes.

Hanc ducere. Uxorem habere istam Pamphilam.

ACTUS QUARTUS.

SCENA PRIMA.

DORIAS.

Dorias ab Thaide domum remissa ut ejus gemmas & aureos ornatus referret, narrat quid in convivio factum sit a Thrasone, ubi ille incrementum Chremetem vidit.

D. ITa me Dii bene ament: quantum ego illum vidi, nonnihil timeo misera,
Ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaidi.
Nam postquam ille advenit Chremes adolescens frater virginis,
Militem rogat, ut illum admitti jubeat: ille continuo irasci,
Neque negare audere; Thais porro instare, ut hominem invitet.
Id faciebat retinendi illius caussa: quia, illa quæ cupiebat
De sorore ejus indicare, ad eam rem tempus non erat.
Invitat tristis; mansit: ibi illa cum illo sermonem occipit.
Miles vero sibi putare adductum ante oculos æmulum,

Quantum... Quantum e militis vultu conjicere potui.

Ille insanus. Thraso.

Virginis. Pamphilæ.

Rogat. Thais.

Admitti. Introire sinat.

Retinendi. Id faciebat Thais, volebat invitari Chremetem ad convivium ut illum retineret aliquantisper neque dimitteret fortasse non rediturum.

Ad eam rem... Ad ea indicanda ipsi tempus hoc, & lo-

Voluit facere contra huic ægre : heus, inquit, puer, Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos : illa exclamat, minime gentium,
In convivium illam? miles tendere; inde ad jurgium.
Interea aurum sibi clam mulier demit: dat mihi ut auferam.
Hoc est signi, ubi primum poterit, sese illinc subducet, scio.

& locus convivii non erat idoneus.

Facere ægre. Rem molestam & odiosam facere Thaidi.

Delectet. Sciebat enim fidibus canere.

Illa. Thais.

Illam. Subaudi, introduces virginem?

Tendere. Pugnare id ut fiat, id contendere.

Inde ad jurgiam. Subaudi, verum est.

Mulier. Thais. Verita, scilicet ne illud sibi aut eriperetur, aut deterreretur in rixa.

Hoc est signi . . . . Nempe quod brevi se subductura sit e militis domo.

Illinc. E convivio & Thrasonis ædibus.

SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA.

Rus abierat Phædria ut militi locum aliquem apud Thaidem daret : inde revertitur vix dum exacta die , quamvis se biduo adfuturum promisisset .

P. DUm rus eo , cœpi egomet mecum inter vias ,
Ita ut fit , ubi quid in animo est molestiæ ,
Aliam rem ex alia cogitare , & ea omnia in
Pejorem partem : quid opus est verbis ; dum hæc puto ,
Præterii imprudens villam : longe jam abieram ,
Cum sensi , redeo rursum , male vero me habens :
Ubi ad ipsum veni diverticulum , constiti .
Occœpi mecum cogitare , hem , biduum hic
Manendum est soli sine illa ? quid tum postea ?
Nihil est ; quid , nihil ? villam prætereo sciens :

Ita ut fit. Ut solet contingere iis quorum animus aliqua laborat molestia.

Aliam rem ex alia. Ex una cogitatione delabi ad aliam.

Pejorem partem. Subaudi, interpretari.

Cum sensi. Me villam præteriisse.

Diverticulum. Est hic semita quæ a via publica in aliquem alium locum deducit : via igitur publica in urbem ducebat : diverticulum & semita in villam Phædriæ : omisit diverticulum ; & via publica in urbem, unde venerat, rediit.

Sine illa. Thaide.

Nihil est. Brevis est hæc bidui mora & tolerabilis.

Quid mihi ? Hoccine tandem est leve, & facile ferendum ?

Villam prætereo. Ubi hoc

Sed quid hoc est, quod timida subito egreditur
Pythias?

hoc mecum cogitavi; cœpi serio & certo consilio villam meam relinquere & præter illam ire, ut huc in urbem venirem.

Egreditur. Ex ædibus Thaidis.

SCENA TERTIA.

PYTHIAS, PHÆDRIA, DORIAS.

Quæritur Pythias ancilla quod Eunuchus aufugerit: eam Phædria interrogat.

PY. Ubi ego illum scelerosum miseram atque impium inveniam? aut ubi quæram?
Hoccine tam audax facinus facere esse ausum? *PH.* perii, hoc quid sit vereor.
Hem! *PY.* qui nunc si detur mihi,
Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico?
PH. Nescio quid profecto absente nobis turbatum est domi.
Adibo: quid isthuc? quid festinas? aut quem quæris, Pythias?
PY. Hem, Phædria, egone quem quæram? abi hinc quo dignus es cum donis tuis
Tam lepidis. *PH.* quid isthuc est rei?
PY. Rogas me? Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

Egone quem quæram? Petisne a me quem ego quæram?

Eunuchum. Pro Eunuchus. Quem Eunuchum dedisti, ille quas turbas domi concitavit? sic Virgil. *Urbem quam statuo, vestra est*, pro, *quam urbem*.... vel *urbs quam*.

D. Perii. PH. temulenta es. PT. utinam sic sint, qui male volunt.
D. Hau, obsecro mea Pythias, quid isthuc nam monstrui fuit?
PT. Ille autem bonus vir nusquam apparet, etiam hoc misera suspicor,
Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH. nequeo mirari satis;
Quo ille abire ignavus possit longius, nisi si domum
Forte ad nos redierit. PT. vise, amabo, num sit. PH. jam faxo scias.

Sic sint. Sic ebrii sint: nempe animi impotes & quasi temulenti; præ dolore ac perturbatione.

SCENA QUARTA.

PHÆDRIA, DORUS, PYTHIAS, DORIAS.

Phædria Dorum Eunuchum male verbis accipit, quasi ipse domo Thaidis aufugerit, quam ingressus tamen non erat, sed Charea.

PH. EXi foras, sceleste: at etiam restitas,
Fugitive? prodi; male conciliare. DO. obsecro. PH. eh,
Illud vide, os ut sibi distorsit carnufex.
Quid huc reditio est? quid vestis mutatio est?

Exi. Evocat & prodire jubet Dorum.
Restitas? Moraris, cessas?
Male conciliate. Magno meo dispendio & periculo empte. *Conciliare* idem est ac parare, acquirere, emere.
Quid huc reditio est? Quare huc ex ædibus Thaidis, quo te duci jusseram, rediisti.

Quid

Quid narras? paullulum si cessassem, Pythias,
Domi non offendissem; ita jam ornabat fugam.
PY. Habesne hominem, amabo? *PH.* quidni habeam? *PY.* o factum bene.
D. Isthuc pol vero bene. *PY.* ubi est? *PH.* rogitas? non vides?
PY. Videam obsecro quem? *PH.* hunc scilicet. *PY.* quis hic est homo?
PH. Qui ad vos deductus hodie est. *PY.* hunc oculis suis
Nostrarum nunquam quisquam vidit, Phædria.
PH. Non vidit? *PY.* an tu hunc credidisti esse, obsecro,
Ad nos deductum? *PH.* namque alium habui neminem. *PY.* hau,
Ne comparandus hic quidem ad illum est: ille erat
Honesta facie, & liberali. *PH.* ita visus est
Dudum, quia varia veste exornatus fuit.
Nunc eo tibi videtur fœdus, quia illam non habet.
PY. Tace, obsecro: quasi vero paullum intersiet.
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu vero videre velles, Phædria.

Quid narras? Quid dicis? quam caussam affers?
Si cessassem. Si tantisper hic moratus fuissem... hoc ancillæ dicit.
Ornabat. Parabat.
Habesne hominem? An Eunuchum hunc reperisti?
Quidni habeam? Reperi.
Nostrarum. Ancillarum. antiquo more subiunxit masculinum *quisquam*, nemo nostrarum ancillarum vidit.
Ad illum. Præ illo.
Dudum. Antea: cum modo ad vos deductus est, talis vobis visus est, nempe honesta facie & liberali.
Varia. Picturata, variis coloribus tincta; assutis diversi coloris pannis fulgente.
Tace. Immo vero.
Quasi vero... Noli hæc dicere, quasi vero parum sit inter illos discriminis, & penes vestem tantum?

Vie-

Hic est vetus, vietus veternosus, senex,
Colore mustellino. *PH.* hem, quæ est fabula?
Eo redigis me, ut, quid egerim egomet nesciam.
Eho tu, num ego te? ..... *DO.* emisti. *PY.* jube mihi denuo
Respondeat. *PH.* roga. *PY.* venistine hodie ad nos? negat.
At ille alter venio annos natus sedecim,
Quem secum adduxit Parmeno. *PH.* agedum, hoc mihi expedi
Primum: istam, quam habes, unde habes, vestem? taces?
Monstrum hominis? non dicturus? *DO.* venio Chærea.
PH. Fraterne? *DO.* ita. *PH.* quando? *DO.* hodie. *PH.* quam dudum? *DO.* modo.
PH. Quicum? *DO.* cum Parmenone. *PH.* notasne eum prius?
DO. Non, nec quis esset, unquam audieram dicier.
PH. Unde igitur, fratrem meum esse sciebas? *DO.* Parmeno
Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi vestem. *PH.* occidi.
DO. Meam ipse induit; post una ambo abierunt foras.
PY. Jam satis credis me sobriam esse, & nihil mentitam tibi?
PH. Credis huic quod dicat? *PY.* quid isti credam? res ipsa indicat.

Vietus. Mollis, flaccidus, putris, a *viere*, unde vimen, idest, virga flexibilis & mollis.

Veternosus. Segnis, languidus... veternus est morbus otiosos & somnolentos faciens: lethargus.

Mustellino. Fusco, livido, qualis est mustellarum.

Quid egerim...? An hunc emerim, an duci ad Thaidem jusserim.

Num ego te? Subaudi, emi.

Negat. Gestu scilicet.

Non dicturus? Itane dicturus non es?

Quid isti.... Non egeo illo auctore & teste; res ipsa loquitur.

Con-

PH. Concede isthuc paullulum; audin' etiam nunc paullulum: sat est.

Dicdum hoc rursum, Chæreane tuam vestem detraxit tibi?

DO. Factum. *PH.* & ea est indutus? *DO.* factum. *PH.* & pro te huc deductus est? *DO.* ita.

PH. Jupiter magne! o scelestum, atque audacem hominem! *PY.* væ mihi,

Etiam nunc non credis indignis nos esse irrisas modis?

PH. Mirum ni tu credas quod iste dicat, quid agam, nescio.

Heus tu negato rursum: possumne hodie ex te exculpere

Verum? vidistin' fratrem Chæream? *DO.* non. *PH.* non potest sine

Malo fateri, video: sequere hàc; modo ait, modo negat.

Ora me. *DO.* obsecro te vero Phædria.... *PH.* I intro. *DO.* hoi, hei.

PH. Alio pacto honeste quomodo hinc abeam, nescio.

Concede, &c. Dorum alloquitur clam, & jubet se removere ab ancillis.

Etiam nunc, &c. Recede adhuc paullulum.

Factum. Ita est.

Mirum ni tu credas. Non est mirum si credis tam facile, femina, serva, stulta. *Donat.*

Quid agam. Hoc secum tacitus.

Heus tu. O Dore iterum loquere, & nega quæ modo affirmasti.

Negato. Demissa hoc voce dicit, ut honori Chæreæ consulat.

Exculpere. Extorquere.

Malo..... Tormentis adhibenda est quæstio, ut ab eo verum exprimatur, qui modo ait, modo negat: aliter nunquam fatebitur quod res est.

Sequere hac. Quasi ad tormenta.

Ora me. Hoc lentius & demissus, ut si caussa non sæviendi, & ad quæstionem non rapiendi: itaque jubetur mox domum redire.

Alio pacto... Hoc demissa voce dicit.

Actum

Actum est siquidem, tu me hic etiam nebulo ludificabere?

Actum est siquidem. Siquidem id a Chærea est factum. Potest etiam sic interpungi: *Actum est*; res conclamata est, periimus. *Siquidem*... Subaudiendo vera isthæc sunt, si vera Dorus dicit.

Tu me... Hoc clare dicit Dorus, quem verberatum expellebat intuens, ac sequens abeuntem.

SCENA QUINTA.

PYTHIAS, DORIAS.

Inter se deliberant quid facturæ sint.

PY. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quam me vivere.
D. Sic est. *PY.* inveniam hodie parem ubi pol referam gratiam.
Sed nunc quid faciundum censes Dorias? *D.* de isthoc rogas?
Id modo dic, abisse Dorum. *PY.* ita faciam. *D.* sed videon' Chremem?
Thais jam aderit. *PY.* quid ita? *D.* quia cum inde abeo, jam tum inceperat
Turba inter eos. *PY.* aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid fiet.

Technam. Fraudem.

Referam. Parmenoni: ulciscar illum probe.

Abisse Dorum. Tace Chæream loco illius venisse.

Inde abeo. Cum abii primum ex domo militis.

Turba. Rixa.

Eos. Thaidem & Thrasonem.

Aufer. Fer intro hæc aurea ornamenta Thaidis.

Quid fiet. Quid evenerit, quo res evaserit a Chremete petam.

SCENA SEXTA.

CHREMES, PYTHIAS.

Chremes bene potus & hilarior e militis domo ad ædes Thaidis revertitur: hunc ipsa Thais assequitur.

C. AT at, data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.
Ac dum accubabam, quam videbar mihi esse pulcre sobrius:
Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.
P. Chreme. *C* quis est? ehem Pythias, vah quanto nunc urbanior
Videre mihi, quam dudum? *P.* certe tu quidem pol multo hilarior.
C. Sed Thais multo ante venit? *P.* an abiit jam a milite?
C. Jamdudum, ætatem, lites sunt inter eos factæ maximæ.
P. Nihil dixit tum, ut sequerere sese? *C.* nihil, nisi abiens mihi innuit.
P. Eho, nonne id sat erat? *C.* at nesciebam id dicere illam, nisi quia
Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extrusit foras

At at.... At enim deceptus sum: imprudens paullo plus adbibi, & vino victus sum:

Accubabam. Mensæ accumbebam.

Quam. Valde, vel, admirantis est.

Surrexi. E Mensa.

Venit. An venit? quam pridem huc rediit?

Ætatem. Jam fluxit ætas integra ab eo tempore: ætas pro longo tempore: proprie est annorum 30. spatium.

Dicere. Significare: non putabam idcirco illam innuere mihi ut sequerer, sed Thraso correxit me, & castigavit tarditatem in intelligendo meam, hanc emendavit suo facto, nam me ex ædibus & convivio exturbavit, ut Thaidem sequerer ocyus fecit.

Ubi-

Sed eccam ipsam : miror ubi ego huic anteverterim.

Ubi. Quomodo. *Anteverterim*. Præcesserim.

SCENA SEPTIMA.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

Thais a milite domum rediens statuit illi Pamphilam non reddere, & illius impetum ac impotentiam frangere: Chremes timidior vix retinetur quin fugiat, ubi militem cum suorum agmine adventantem aspicit.

T. CRedo equidem illum jam affuturum esse, ut illam a me eripiat : sine
Ut veniat : atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico effodientur :
Usque adeo ego illius ferre possum ineptias, & magnifica verba.
Verba dum sint : verum enim, si ad rem conferentur, vapulabit.
C. Thais, ego jamdudum hic adsum. T. o mi Chreme, teipsum expectabam :
Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? C. ad me? qui? quasi isthuc ...... T. quia dum tibi sororem studeo
Reddere, & restituere, hæc atque hujusmodi sum multa passa.

Sine. Patere : veniat modo.
Usque adeo. Eatenus.
Dum. Modo mera verba sint, at ea si in opus conferet, si facta verbis addet.
Qui. Quomodo.
Quasi isthuc. Subaudi, jurgium commoverim.
Reddere. Reddimus aliena ; restituimus integra.

Quid

C. Ubi ea est? T. domi apud me. C. hem! T. quid est?

Educta ita, uti teque illaque dignum est. C. quid ais? T. id quod res est:

Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quicquam pretii.

C. Et habetur, & refertur a me, Thais, tibi, ita uti merita es, gratia.

T. At enim cave, ne prius, quam hanc a me accipias, amittas, Chreme.

Nam hæc ea est, quam miles a me vi nunc ereptum venit.

Abi tu, cistellam, Pythias, domo effer cum monumentis.

C. Viden' tu illum: Thais? P. ubi sita est? T. in risco: odiosa cessas?

C. Militem secum ad te quantas copias adducere?

At at ... T. num formidolosus, obsecro, es mi homo? C. apage sis:

Ego formidolosus? nemo est hominum, qui vivat, minus.

T. Atque ita opus est. C. ah! metuo, qualem tu me esse hominem existimes.

T. Immo hoc cogitato; qui cum res tibi est, peregrinus est.

Quid est? Quid extimescis? quid a mea domo tuæ sorori male metuis?

Educta. Educata.. nempe honeste & pudice.

Cistellam. Arculam, capsulam.

Monumentis. Signis & indiciis, unde agnoscatur Pamphila soror Chremetis esse, & libera: vult ea Chremeti ostendere.

Illum. Thrasonem procul adventantem significat.

Sita est? Cistella.

Risco. Riscus est cista, seu capsula corio tecta.

Odiosa. Molesta, importuna.

Militem. Infinitivus absolute sic aliquando ponitur, ad perturbationem aliquam significandam, v. g. iram, admirationem.

Apage sis. Verbum comicum, sive adverbium Græcum: id est, recede.

Opus est. Te formidolosum non esse.

Metuo qualem.. Metuo ne me nimis fortem putes.

Qui cum res tibi est: Is Thraso in quem es pugnaturus.

Sed

Minus potens quam tu, minus notus, amicorum hic habens minus.
C. Scio isthuc: SED TU QUOD CAVERE possis, stultum admittere est.
Malo ego nos prospicere, quam hunc ulcisci accepta injuria.
Tu abi, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum,
Volo ego adesse hic advocatos nobis in turba hac. T. mane.
C. Melius est. T. mane. C. omitte: jam isthic adero. T. nihil opus est istis, Chreme.
Hoc dic modo, sororem illam tuam esse, & te parvam virginem
Amisisse, nunc cognosse: signa ostende. P. adsunt. T. cape.
Si vim faciet, in jus ducito hominem: intellextin'? C. probe.
T. Fac, animo hæc præsenti dicas. C. faciam. T. attolle pallium.
Perii, huic ipsi est opus patrono, quem defensorem paro.

Sed tu . . . Stultum est exponere se periculo quod vitari possit.

Prospicere. Providere ne accipiamus injuriam, ne ab illo vapulemus, quam illum ulcisci, cum ipse nos male mulctaverit.

Transcurro. Proximitatem fori ostendit. *Donat*. Interim dum excurro ad vicinum forum, abi domum & fores claude.

Advocatos. Homines certos, vocatos ut testes sint ac propulsatores injuriæ.

Turba. Tumultu: rixa quæ instat a milite.

Melius est. Ut evocem homines e foro.

Omitte. Sine me abire.

Adsunt. Cistellam & monumenta tradit.

Attolle pallium. Quod ex humeris defluit pallium collige; accinge te, ut sis ad pugnam expeditus: notat socordiam Chremetis, rusticani hominis ignavi, & temulenti.

SCE-

SCENA OCTAVA.

THRASO, GNATHO, CHREMES, THAIS, SANGA, &c.

Miles abducturus Pamphilam accedit ad ædes Thaidis, velut ad urbem obsidendam, & ridicule imperatorem agit; tandem, infecta re; abscedit.

THR. HAnccine ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam, Gnatho?
Mori me satius est: Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.
Primum ædes expugnabo. *G.* recte. *THR.* virginem eripiam. *G.* probe.
THR. Male mulctabo ipsam. *G.* pulcre, *THR.* in medium huc agmen cum vecti, Donax;
Tu, Simalio, in sinistrum cornu; tu, Syrisce, in dexterum.
Cedo alios, ubi centurio est Sanga, & manipulus furum? *S.* eccum, adest.
THR. Quid, ignave? peniculon' pugnare, qui istuc huc portes, cogitas?

Simalio, &c. Lixas aliquot & mancipia, ut duces suos, alloquitur.

Cum vectis. Subaudi, accede: *vectis*, est oblongus fustis, & crassior, quo emoventur onera, infringuntur portæ, &c.

Cornu. Cornua sunt exercitus latera hinc inde prominent a.

Centurio. Præfectus centum militum.

Manipulus. Exigua militum manus, quæ unum sequitur signum, quia prisci Romani manipulum fœni suspensum e pertica pro signo habebant & vexillo militari.

Furum. Fures, hic servi sunt, maxime culinarii, lixæ, calones...

Peniculon'. Peniculus est pannus lineus, mantile crassius, quo præcincti solent esse coqui.

Ego-

S. Egone ? Imperatoris virtutem noveram, & vim militum.
Sine sanguine hoc fieri non posse, qui abstergerem vulnera.
THR. Ubi alii? *S.* qui (malum) alii? solus Sannio servat domum.
THR. Tu hosce instrue: hic ego ero post principia, inde omnibus signum dabo.
G. Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipsius sibi cavit loco.
THR. Idem hoc Pyrrhus factitavit. *CH.* viden' tu, Thais, quam hic rem agit?
Nimirum consilium illud rectum est, de occludendis ædibus.
THA. Sane quod tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est,
Ne metuas. *THR.* quid videtur? *G.* fundam tibi nunc nimis vellem dari,
Ut tu illos procul hinc ex occulto cæderes; facerent fugam.
THR. Sed eccam Thaidem ipsam video. *G.* quam mox irruimus? *THR.* mane.

Egone. Egone cur hunc portem rogas?

Hoc fieri. Bellum istud non fore incruentum cogitavi.

Vulnera. Subaudi, periculum attuli.

Instrue. In aciem compone.

Post principia. Post milites qui principes dicuntur. In acie Romana prima erat acies hastatorum, secunda principum, tertia triariorum: itaque iste Thraso in loco securo se collocat, in medio nempe exercitu.

Ut. Postquam, vel, quam præclare.

Sibi cavit loco. Suæ saluti consuluit opportunitate loci a periculo remoti, quem sibi delegit.

Pyrrhus. Epirotarum in Græcia Rex, qui castra & aciem optime descripsisse & instruxisse dicitur.

Sane quod tibi, &c. Quamquam videatur Thraso tibi vir fortis, &c.

Fundam. Ita dicitur, quia funduntur ex ea lapides & jaciuntur.

Facerent. Caperent.

Quam mox. Ecquando?

Ex-

Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Qui scis, an, quæ jubeam, sine vi faciat? *G.* Dii vestram fidem?

Quanti est sapere! nunquam accedo, quin abs te abeam doctior.

THR. Thais? primum hoc mihi responde, cum tibi do istam virginem,

Dixtin' mihi hos dies soli dare te? *THA.* quid tum postea? *THR.* rogitas,

Quæ mihi ante oculos Chremetem coram adduxisti tuum?

Quid cum illo ut agas? & cum eo clam subduxit te mihi?

THA. Libuit. *THR.* Pamphilam ergo huc redde, nisi vi mavis eripi.

CH. Tibi illam reddat? aut tu illam tangas? omnium ... *G.* ah, quid ais? tace.

CH. Quid tu tibi vis? *THR.* ego non habeam meam? *CH.* tuam autem, furcifer?

G. Cave sis, nescis cui maledicas nunc viro. *CH.* non tu hinc abis?

Scin' tu ut tibi res sese habeat? si quidquam hodie hic turbæ cœperis.

Faciam ut hujus loci, dieique, meique semper memineris.

G. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.

CH. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis. *G.* ain' vero, canis?

Siccine ais? *THR.* quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est?

Experiri. Tractare, transigere.

Quam armis. Subaudi, agere: vel prius quam armis experiatur, utatur? *experiri* verbum est forense: itaque sensus est, consilio & verbis prius utendum quam armis.

Quid cum illo ut agas? Quid tibi cum illo est negotii.

Omnium. Subaudi, sceleratissime.

Quid tu. O Chreme.

Diminuam. Conteram.

Os

CH. Scribis : principio eam esse dico liberam : *THR*. hem. *CH*. civem Atticam. *THR*. hui!

CH. Meam sororem. *THR*. os durum! *CH*. miles, nunc adeo edico tibi,

Ne vim facias ullam in illam : Thais, ego eo ad Sophronam

Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc. *THR*. tunc me prohibeas,

Meam ne ego habeam? *CH*. prohibeo, inquam. *G*. audin' tu? hic furti se alligat.

Satin' hoc est tibi? *THR*. idem hoc tu ais? *THA*. quære qui respondeat.

THR. Quid nunc agimus? *G*. quin redeamus : jam hæc tibi aderit supplicans

Ultro. *THR*. credin'? *G*. uno certe : novi ingenium mulierum :

Nolunt, ubi velis, ubi nolis, cupiunt ultro. *THR*. bene putas.

G. Jam dimitto exercitum? *THR*. ubi vis. *G*. Sanga ubi fortes decet

Os durum! Hominem impudentem.

Nutricem. Pamphilæ.

Signa. Monumenta de quibus antea jam dixit.

Prohibeas, &c. An tu me prohibebis quominus eam habeam quam emi?

Audin' tu? &c. Audisne o Thraso? iste Chremes in jus a te vocari potest & reus furti a te fieri, qui rem alienam, tam impudenter suam esse asserat. Hoc effugium Gnatho ad pugnam dirimendam aperit militi.

Furti se alligat. Furti se reum efficit.

Satin' hoc est tibi? Nonne hoc tibi sufficit? certe jam bellum & pugnam omittas censeo, satis hoc tibi est ad repetendam Pamphilam, & injuriam vindicandam, quod Chremes furti se crimine obstringas.

Idem hoc tu ais. An tu, o Thais, idem ais quod Chremes? nempe Pamphilam ejus sororem esse? liberam? &c.

Quare . . . Indignus es cui respondeam, abi, interroga qui respondere tibi velit.

Jam dimitto . . . An exercitum jam dimittam.

Ubi vis. Quando libuerit, dimitte.

Vi-

Militem domique focique fac viciſſim ut meminerit.

S. Jamdudum eſt animus in patinis. *G.* frugies. *THR.* vos me hac ſequimini.

Viciſſim. Focum lareſque repete, & bene coquum mone, ut foci & culinæ repetendæ meminerit: jubere militem domus & patriæ meminiſſe, eſt eum remittere, militia ſolvere.

ACTUS QUINTUS.

SCENA PRIMA.

THAIS, PYTHIAS.

Thais graviter ancillam objurgat: Chærea intervenit.

T. PErgin' ſceleſta mecum perplexe loqui?
Scio, neſcio, abiit, audivi, ego non adfui.
Non tu iſthuc mihi dictura aperte es, quidquid eſt?
Eunuchus abiit: quamobrem? quid factum eſt? taces?
P. Quid tibi ego dicam miſere? illum Eunuchum negant
Fuiſſe. *T.* Quis fuit igitur? *P.* iſte Chærea:
T. Qui Chærea? *P.* iſte ephebus frater Phædriæ.
T. Quid ais venefica? *P.* atqui certo comperi.
T. Quid is obſecro ad nos? aut quamobrem adductus eſt? *P.* neſcio,

Scio: Eunuchum veniſſe.
Neſcio: Quo, vel cur fugerit.
Ephebus: Adoleſcens annorum circiter 14.

 Iſthu-

Nisi amasse credo Pamphilam. *T.* hem misera occidi.
Infelix, si quidem tu isthæc vera prædicas.
Num id lacrumat virgo. *P.* id opinor. *T.* quid ais sacrilega?
Isthuccine interminata sum hinc abiens tibi?
P. Hera mea tace, obsecro, salvæ sumus,
Habemus hominem ipsum. *T.* ubi is est? *P.* hem ad sinistram,
Videsne? *T.* video. *P.* comprehendi jube, quantum potest.
T. Quid illo facies, stulta? *P.* quid faciam, rogas?
Vide, amabo, si non, cum aspicias, os impudens
Videtur. *T.* non est. *P.* tum quæ ejus confidentia est.

Isthuccine, &c. Nonne ego fueram hoc tibi interminata, ne quem virum huc introire sineres,

Habemus. Præsto est.

Quantum. Quanta vi maxima & celeritate fieri potest.

Illo. Comprehenso.

Rogas? Subaudi, verberabis, interrogabis, in jus rapies, &c.

Non est. Non est, non videtur impudens, ut ais, immo urbanus, &c.

SCE-

SCENA SECUNDA.

CHÆREA, THAIS, PYTHIAS.

Chærea cum Eunuchi vestem in ædibus Antiphonis depositum iret, redire cogitur & in Thaidem incidit.

C. APud Antiphonem uterque, mater & pater,
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin viderent me: interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obviam
Venit: ubi vidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam desertum; inde item
In aliud, inde in aliud: ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed estne hæc Thais, quam video? ipsa est, hæreo.
Ah; quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
T. Adeamus; bone vir Dore, salve: dic mihi,
Aufugistin? C. hera, factum. T. satin' id tibi placet?
C. Non. T. credin' te impune abiturum? C. unam hanc noxiam
Mitte: si aliam unquam ullam admisero, occidito.

Me in pedes. Subaudi, conjicio: fugio.

Angiportum. Vicum angustum.

Quid mea. Subaudi refert?

Dore. Ludit Thais, & joco Dorum appellat quem esse Chæream novit.

Mitte. Condona unam hanc culpam.

T. Num meam sævitiam veritus es? *C.* non. *T.* quid igitur?
C. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
T. At quorsum? *P.* vix me contineo quin involem
In capillum: monstrum, etiam ultro derisum advenit:
T. Abi hinc insana. *P.* quid ita vero? debeam
Credo isti quidquam furcifero, si id fecerim:
Præsertim cum se servum fateatur tuum?
T. Missa hæc faciamus: non te dignum, Chærea,
Fecisti, nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen:
Neque ædepol quod nunc consilii capiam, scio,
De virgine isthac, ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,
Ita ut æquum fuerat, atque ut studui, tradere:
Ut solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
C. At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam
Fore Thais: sæpe ex hujusmodi re quapiam, &
EX MALO PRINCIPIO magna familiaritas
Conflata est: quid si hoc quispiam voluit Deus?
T. Equidem pol in eam partem accipioque & volo.
C. Immo ita quæso: unam hoc scito, contumeliæ
Non me fecisse caussa. *T.* credo equidem tibi.
P. Tum pol, ab isthoc tibi, hera, cavendum intelligo.

Veritus es? Ut fugeres.
Criminaretur. Accusaret apud te Pythias.
Quid ita vero. Quorsum abeam? nonne impune licet mihi male mulctare istum furciferum, qui se servum esse tuum agnoscat?
Debeam istis quidquam. Pœnas ullas debeam: *debere pœnas alicui* dicimur, cui fecimus injuriam: & inimici, *debitores* nostri vocantur in Oratione Dominica.
Solidum. Perfectum & integrum: amicos sibi restituenda Pamphila conciliare Thais volebat, & hoc

C. Non ausim. P. nil tibi quidquam credo. T. desinas.
C. Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix sies:
Ego me tuæ commendo & committo fidei;
Te mihi patronam cupio, Thais; te obsecro:
Emoriar, si non hanc uxorem duxero.
T. Tamen si pater... C. quid? ah volet, certo scio,
Civis modo hæc sit. T. paullulum opperirier
Si vis, jam frater ipse hic aderit virginis;
Nutricem accersitum iit, quæ illam aluit parvolam
In cognoscendo tute ipse aderis, Chærea.
C. Ego vero maneo. T. visne interea dum is venit,
Domi opperiamur, potius quam hic ante ostium?
C. Immo percupio. P. quam tu rem actura obsecro es?
T. Nam quid ita est? P. rogitas? hunc tu in ædes cogitas
Recipere posthac? T. cur non? P. crede hoc meæ fidei,
Dabit hic aliquam pugnam denuo. T. au, tace, obsecro.
P. Parum perspexisse ejus videre audaciam.
T. Adest optime ipse frater. C. perii hercle, obsecro
Abeamus intro Thais, nolo me in via
Cum hac veste videat. T. quamobrem tandem? an quia pudet?
C. Id ipsum. P. id ipsum? virgo vero. T. I præ, sequor.
Tu isthic mane, ut Chremem introducas, Pythias.

hoc beneficio demereri.

Non ausim. Subaudi, quidquam facere quod Thaidi doleat.

Desinas. Tace.

Si pater. Subaudi, velit: ea lege ut annuat tuus pater.

In cognoscendo. Dum agnoscetur quænam sit.

Id ipsum? virgo vero. An vere hoc ipsum dicis, te pudore moveri? o hominem virginali præditum verecundia! Ironice: significat enim illum pudoris omnis expertem & pudicitiæ.

SCENA TERTIA.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

Chremes Sophronam nutricem adducit, a quo Pamphila soror esse Chremetis ipsius agnoscitur.

P. QUid, quid venire in mentem nunc possit mihi?
Quidnam? qui referam illi sacrilego gratiam.
Qui hunc supposuit nobis? C. move vero ocyus
Te nutrix. S. moveo. C. video, sed nihil promoves.
P. Jam ne ostendisti signa nutrici? C. omnia.
P. Amabo, quid ait? cognoscitne? C. ac memoriter.
P. Bene Ædepol narras: nam illi faveo virgini.
Ite intro, jam dudum hera vos expectat domi;
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: vide ut otiosus it, si Dis placet!
Spero me habere qui hunc meo excruciem modo:
Ibo intro, de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

Quid? quid, &c. Quid ego jam excogitabo, quid agam ut ulciscar istum sacrilegum, nempe Parmenonem qui Chæream nobis pro Doro attulit?

Promoves... Non acceleras.

Ac memoriter. Illa vero omnia cognoscit quasi si dedita opera omnia mandasset memoriæ.

Si Dis placet. Proprium est exclamantis propter indignitatem rei.

Qui. Quomodo.

Cognitione. Agnitione Pamphilæ.

SCE-

SCENA QUARTA.

PARMENO.

Parmeno quasi re bene gesta exultat.

PA. REviso, quidnam Chærea hic rerum gerat:
Quod si astu rem tractavit, Di vostram fidem?
Quantam, & quam veram laudem capiet Parmeno!
Nam ut omittam, quod ei amorem difficilimum, &
Carissimum ab muliere avara, virginem
Quam amabat, eam confeci sine molestia,
Sine sumptu, sine dispendio: tum hoc alterum,
Id vero est, quod mihi puto palmarium,
Me reperisse, quomodo adolescentulus
Illarum ingenia, & mores posset noscere:
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum quidquam, nec magis elegans:
Quæ, cum cœnant cum civibus, liguriunt.
Harum videre ingluviem, sordes, inopiam,
Quam inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi,
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:
Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.
PY. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Ulciscar, ut ne impune in nos illuseris.

Quod si astu. Si caute & prudenter istud negotium administravit.

Amorem. Virginem quam uxorem expetebat.

Carissimum. Magna emendum pecunia.

Confeci. Eam ut uxorem habere posset, feci.

Palmarium. Facinus palma dignum.

Illarum. Thaidis & similiũ.

Liguriunt. Delicate & modeste suaviora quæque degustant.

Ex jure hesterno. In confecto pridie jusculo maccratum panem.

SCENA QUINTA.

PYTHIAS, PARMENO.

Pythias Parmenone ficto metu perturbat.

PY. PRoh Deum fidem, facinus fœdum! o infelicem adolescentulum!
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit! *PA.* quid est?
PY. Miseret me: itaque, ut ne viderem, misera huc effugi foras,
Quæ futura esse exempla dicunt in eum indigna! *PA.* o Jupiter!
Quæ illæc turba est? numnam ego perii? adibo: quid isthuc, Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? *PY.* rogitas, audacissime?
Perdidisti istum, quem adduxti pro Eunucho, adolescentulum,
Dum studes date verba nobis. *PA.* quid ita? aut quid factum est? cedo.
PY. Dicam: virginem istam, Thaidi hodie quæ dono data est,
Scis eam hinc civem esse, & fratrem ejus adprime nobilem?
PA. Nescio. *PY.* atqui sic inventa est: eam iste ludificatus est miser.
Ille ubi rescivit factum frater violentissimus,
PA. Quidnam fecit? *PY* colligavit primum cum miseris modis. *PA.* hem.
Colligavit? *PY.* atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.

Exempla. Pœnæ graves quæ ceteris documento esse possunt exempla hic dicuntur.

Indigna. Fœda, crudelia.

Turba. Vociferatio, perturbatio.

Numnam ego perii? Num quid accidit mali & infortunii mihi quod nesciam?

Iste. Chærea.

Ludificatus est. Oblata spe

PA. Quid ais? *PY.* nunc minatur porro sese id, quod leges sinunt.

PA. Tantumne facinus audet? at ne hoc nesciatis, Pythias,

Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. *PY.* hem,

Obsecro an is est? *PA.* ne quam in illum Thais vim fieri sinat:

Atque adeo autem cur non egomet introeo? *PY.* vide, Parmeno,

Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,

Quidquid factum est, ex te esse ortum. *PA.* quid igitur faciam miser?

Quidve incipiam? ecce autem video rure redeuntem senem:

Dicam huic, an non? dicam hercle, etsi mihi magnum malum

Scio paratum; sed necesse est, huic ut subveniat. *PY.* sapis.

Ego abeo intro: tu isti narrato omnem rem ordine, ut factum siet.

spe matrimonii decepit.

Sese id. Subaudi, facturum: pœnas repetiturum graves.

Senem. Lachetem.

Huic. Chæreæ. Ut Chæream eximat supplicio, illi opem ferat.

Ut factum. Quomodo hoc sit negotium.

SCENA SEXTA.

LACHES, PARMENO.

Parmeno ab ancilla deceptus, incaute se atque adolescentes prodit, ac rem totam Lacheti ipsorum patri aperit.

L. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi,
Neque agri, neque urbis odium me unquam percipit.
Ubi satias cœpit fieri, commuto locum.
Sed estne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.
Quem præstolare Parmeno hic ante ostium?
P. Quis homo est? ehem, salvum te advenire, here, gaudeo.
L. Quem præstolare? P. perii: lingua hæret metu. L. hem
Quid est, quod trepidus? satisne salvæ? dic mihi.
P. Here, primum te arbitrari quod res est velim
Quidquid hujus factum est, culpa non factum est mea.
L. Quid? P. recte sane interrogasti: oportuit
Rem prænarrasse me. Emit quendam Phædria
Eunuchum, quem dono huic daret. L. cui? P. Thaidi.
L. Emit? perii hercle: quanti? P. viginti minis.
L. Actum est. P. tum quandam fidicinam amat hic Chærea.

Percipit. Invadit.
Satias. Satietas.
Præstolare. Expectas.
Salvæ. Subaudi, res sunt: an omnia recte se hic habent?
Quidquid hujus. Subaudi, rei.
Recte sane. Recte petis quid sit illud pro quo venia petatur a me: nam debueram tibi antea rem totam narrare.
Viginti minis. Vide Adelph. act. 2. scen. 1. Phormionem, &c.
Huic daret. Thaidi!
Actum est. Perii: ad ino-

L. An in Astu venit? aliud ex alio malum.
P. Here, ne me spectes; me impulsore hæc non facit.
L. Omitte de te dicere: ego te furcifer ....
Si vivo: sed isthuc quidquid est, primum expedi.
P. Is pro illo Eunucho ad Thaidem hanc deductus est.
L. Pro Eunuchon'? *P.* sic est: hunc pro mœcho postea
Comprehendere intus, & constrinxere. *L.* occidi.
P. Audaciam hominum, quæso, specta. *L.* nunquid est
Aliud mali, damnive, quod non dixeris.
Reliquum? *P.* tantum est. *L.* cesso huc intro irrumpere?
P. Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum:
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse eventurum mali.
Nam jamdiu aliquam caussam quærebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret iis; nunc reperit.

inopiam redactus sum.

Astu. Urbem, sic Athenas Græca voce appellabant: an portum Piræum, in quo excubabat, ut in urbem veniret, reliquit?

Aliud ex alio malum. Oritur. Primum malum quod fidicinam amat: alterum ex hoc ortum, quod suam stationem deseruerit, in urbem veneris.

Si vivo. Subaudi, tractabo, ut mereris.

Expedi. Narra, perfice.

Mœcho. Adultero.

Hominum. Thaidis & aliarum id genus.

Damni malive. *Damnum*, ad emptionem Eunuchi pertinet; *malum*, ad comprehensam, constrictumque Chæream.

Tantum est. Nihil est præterea.

Nisi quia. Sed tamen quia necesse fuit hoc narrare seni, gaudeo Thaidi & ejus ancillis propter ea quæ jam a me dicta sunt, aliquid mali venturum esse.

Aliquid faceret. Quærebat Laches occasionem aliquam vexandæ Thaidis & creandæ illi molestiæ, quam ut perniciem suorum liberorum intuebatur.

SCENA SEPTIMA.

PYTHIAS, PARMENO.

Pythias narrat quomodo Laches deprehenderit Chæream in ædibus Thaïdis, & Parmenonem ludificari pergit.

PY. NUnquam Ædepol quidquam jamdiu, quod magis vellem evenire,
Mihi evenit, quam quod modo senex intro ad nos venit errans.
Mihi solæ ridiculo fuit, quæ, quid timeret, sciebam.
PA. Quid hoc autem est? *PY.* nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem.
Sed ubi obsecro est? *PA.* mene quærit hæc? *PY.* atque eccum video: adibo.
PA. Quid est inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin'? *PY.* perii,
Defessa jam sum misera de te ridendo. *PA.* quid ita? *PY.* rogas?
Nunquam Ædepol hominem stultiorem vidi, nec videbo! ah.
Non possum satis narrare quos ludos præbueris intus.
At etiam primo callidum & disertum credidi hominem.
PA. Quid? *PY.* illicone credere ea, quæ dixi, oportuit te?

Senex. Laches.
Errans. Forte, fortuna, non consilio.
Solæ. Antique, pro soli.
Ridiculo. Ludibrio.
Quid timeret. Timebat ne filium constrictum, & male mulctatum deprehenderet, id enim fieri a Parmenone falso audierat.
Id prodeo. Idcirco, propter id.
Perii. Enecta sum ridendo.
Hominem te. Putabam olim te esse callidum.

An

An pœnitebat flagitii, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserum insuper etiam patri indicares?
Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi vestem vidit
Illam esse eum indutum pater? quid est? jam scis te periisse?
PA. Hem, quid dixti pessima? an mentita es? etiam rides?
Itane lepidum tibi visum est, scelus, nos irridere? *PY.* nimium.
PA. Siquidem isthuc impune habueris. *PY.* verum? *PA.* reddam hercle. *PY.* credo.
Sed in diem isthuc Parmeno est fortasse quod minitare;
Tu jam pendebis, qui stultum adolescentulum nobilitas
Flagitiis, & eundem indicas; uterque in te exempla edet.
PA. Nullus sum. *PY.* hic pro illo munere tibi honos est habitus: abeo:

An pœnitebat .... An parvum tibi flagitium videbatur, & leve: pœnitere interdum rei alicujus aliquem dicitur, qui contentus aliqua re non sit.

Jam scis, &c. Nunc demum scis opinor, & intelligis certum esse supplicium tuum, & exitium: actum de te esse: hoc ita dicit ancilla ut eam ridere, ac se delusum esse Parmeno intelligat.

Mentita es. Cum mihi renuntiasti Chæream esse constrictum.

Scelus. Scelesta.

Nimium. Sane omnino.

Siquidem, &c. Si inultum hoc tuleris . . . Subaudi, dispeream.

Verum? Irridentis interrogatio: itane est? an ex animo loqueris?

In diem. Longo post tempore accidet.

Pendebis. Servos e trabe vel scalis suspensos flagellis cædebant.

Nobilitas. Insignem & notum facis.

Uterque: Laches & Chærea.

Exempla. Ejusmodi tormenta tibi infliget, in te statuet, quæ pro exemplis narrentur. *Donat.*

Edet. Publice dabit. Si legatur *edent* figuratum est, inquit Donatus.

Munere. Eunucho.

Honos. Præmium, merces.

Quasi

PA. Egomet meo indicio miser, quasi sorex, hodie perii.

Quasi sorex, &c. Proprium soricum est stridere clarius, vel strepere cum obrodunt frivola, quo fit ut deprehendantur. Proverbium in os qui ipsi se produnt: Sorex enim latere potuit, & tacere. *Donat.*

SCENA OCTAVA.

GNATHO, THRASO.

Redit ad Thaidem Thraso, ut ei se quasi victum dedat: ita componi bellum placet homini generoso.

G. QUid nunc? qua spe, aut quo consilio huc imus? quid cœptas, Thraso?

T. Egone? ut Thaidi me dedam, & faciam quod jubeat. *G.* quid est?

T. Qui minus, quam Hercules servivit Omphalæ? *G.* exemplum placet.

Utinam tibi commitigari videam sandalio caput!

Sed foras crepuere ab ea. *T.* perii: quid hoc autem est mali?

Hunc ego nunquam videram, etiam hic quidnam properans prosilit?

Quid est? Quid isthuc consilii est?

Qui minus. Subaudi, serviam & me dedam Thaidi? Cur magis me pudeat servire Thaidi, quam Herculem puduit servire Omphalæ?

Omphalæ. Fuit Omphale Lydiæ regina, cujus amore captus Hercules non erubuit, clava deposita, colum tractare.

Commitigari. Tundendo comprimi, & macerari.

Sandalio. Est calceamentum muliebre.

Quid est hoc mali? Quodnam hoc monstrum est?

Hunc ego. Videt Chæream Eunuchi habitu prosilientem.

SCE-

SCENA NONA.

CHÆREA, PARMENO, PHÆDRIA, GNATHO, THRASO.

Chærea gratulatur Pamphilam agnitam, & sibi uxorem a patre datam.

G. O Populares, ecquis me vivit hodie fortunatior?
Nemo hercle quisquam: nam in me plane Di potestatem suam
Omnem ostendere, cui tam subito tot congruerint commoda.
PA. Quid hic lætus est? *C.* o Parmeno mi, o mearum voluptatum omnium
Inventor, incœptor, perfector: scin' me in quibus sim gaudiis?
Scis Pamphilam meam inventam civem? *PA.* audivi. *C.* scis sponsam mihi?
PA. Bene, ita me Di ament, factum. *G.* audin' tu illum, quid ait? *C.* tum autem Phædriæ
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo; una est domus,
Thais patri se commendavit in clientelam, & fidem;
Nobis dedit se. *PA.* fratris igitur Thais tota est? *C.* scilicet.

Populares. Cives, homines ejusdem populi, oppidi, pagi.
Scin' me. Græca locutio, abundat *me*.
Sponsam mihi. Subaudi, datam fuisse.
In tranquillo. Conciliatam esse illi & devinctam Thaidem.
Una est domus. Domus nostra & domus Thaidis ita jam sunt mutua benevolentia junctæ, ut una domus dici possint.
In clientelam. In patrocinium & tutelam: peregrini se cuipiam civi ornato & locupleti tradebant, quem colerent, tuta-

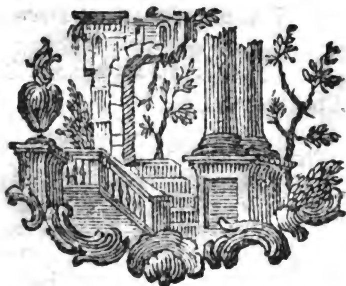
PA. Jam hoc aliud est, quod gaudemus, miles pellitur foras.

C. Frater, ubi ubi est, fac quamprimum hæc audiat. *PA.* visam domum.

T. Nunquid Gnatho dubitas, quin ego perpetuo perierim? *G* sine
Dubio, opinor. *C.* quid commemorem primum? aut quem laudem maxume?
Illum, quem mihi dedit consilium ut facerem, an me qui ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit?
Quæ tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem?
An mei patris festivitatem, & facilitatem? o Jupiter
Serva, obsecro, hæc nobis bona.

tarentur, &c. illos Clientes Romani appellabant, patronos vero vocabant eos, in quorum fidem clientes se commendabant.
Miles. Thraso.

Ubi ubi. Ubicumque est.
Festivitatem. Hilaritatem, suavitatem: *festivitas* est in verbis, ait *Donat.* *facilitas* in animo & factis.

SCE-

SCENA DECIMA.

PHÆDRIA, CHÆREA, PARMENO, GNATHO, THRASO.

Phædria redit in gratiam cum Thrasone.

PH. DI vestram fidem, incredibilia
Parmeno modo quæ narravit! sed ubi est frater? *C.* præsto adest.
PH. Gaudeo. *C.* satis credo, nihil est Thaide tua dignius,
Quod ametor; ita nostræ est omni fautrix familiæ. *PH.* mihi
Illam laudas? *T.* perii, quanto minus spei est, tanto magis amo:
Obsecro, Gnatho, in te spes est. *G.* quidvis faciam? *T.* perfice hoc
Precibus, pretio, ut hæream in parte aliqua tandem apud Thaidem.
G. Difficile est. *T.* si quid collibuit, novi te; hoc si effeceris,
Quodvis donum, & præmium a me optato, id optatum feres.
G. Itane? *T.* sic erit. *G.* si hoc efficio, postulo ut mihi tua domus
Te præsente, absente, pateat: invocato ut sit locus
Semper. *T.* do fidem ita futurum. *G.* accingar. *PH.* quem hic ego audio?
O Thraso. *T.* salvete. *PH.* tu fortasse quæ facta hic sint nescis?

Hæream, &c. Non penitus excludar, ut saltem aliquo me apud se in loco & numero esse patiatur.

Collibuit. Subaudi, hoc facillime perficis.

Donum &c. Donum, ut a largo homine; *præmium*, ut a præclaro facinore. *Donat.*

Optato. Elige, postula.

Invocato. Non vocato ad cœnam.

Accingar. Aggredior id facere quod postulas.

Rev

T. Scio. *PH.* cur ergo in his ego te conſpicor regionibus?

T. Vobis fretus. *PH.* ſcin' quam fretus? miles, edico tibi

Si in platea hac te offendero poſt unquam, nihil eſt quod dicas mihi,

Alium quærebam, iter hac habui: periiſti. *G.* eja, haud ſic decet.

PH. Dictum eſt. *G.* non cognoſco veſtrum tam ſuperbum. *PH.* ſic erit.

G. Prius audite paucis, quod cum dixero, ſi placuerit,

Facitote. *PH.* audiamus. *G.* tu concede paullulum iſthuc, Thraſo.

Principio ego vos credere ambos hoc mihi vehementer velim,

Me, hujus quidquid facio, id facere maxume cauſſa mea;

Verum idem ſi vobis prodeſt, vos non facere, inſcitia eſt.

PH. Quid id eſt? *G.* militem rivalem ego recipiendum cenſeo. *PH.* hem.

Regionibus. Urbis partibus, locis iſtis.

Vobis fretus. Subaudi, huc venio; confido fore veſtra opera ut locum aliquem apud Thaidem habeam, quæ jam vobis devincta eſt, & veſtræ familiæ.

Scin'... Scin' quam confidere nobis debeas? quam recte ſis fretus.

Nihil eſt &c. Non accipiam iſtas tuas excuſationes, alium quærebam, non Thaidem; evenit ut hac tranſirem.

Periiſti. Te verberibus mactabo, &c.

Dictum eſt. Ratum, deliberatum eſt.

Veſtrum. Subaudi, ingenium, animum, vel abſolute ut in Andria, *Pol trito antiquum obtines*, tam ſuperbe reſpondere veſtrum non eſt, non eſt veſtri ingenii & humanitatis, quam probe novi.

Concede. Amove te, abſcede: & locum oſtendit quo abeat.

Ambo. Chæream & Phædriam alloquitur.

Hujus. Rei.

Verum ſi vobis. Si id quod vobis dicturus ſum & propoſiturus, eſt in rem quoque veſtram, faceretis profecto inſcite ac imprudenter, id ſi repudiaretis.

Rivalem. Dictum a feris be-

Recipiendum? C. cogita modo; tu hercle cum illa Phædria
Et libenter vivis, etenim bene libenter victitas.
Est quod des, paullulum; & necesse est multum accipere Thaidem,
Ut tuo amori suppeditare possit, sine sumptu tuo.
Ad omnia hæc, magis opportunus, nec magis ex usu tuo
Nemo est: principio & habet quod det, & dat nemo largius:
Fatuus est, insulsus, tardus; stertit noctesque, & dies:
Neque istum metuas, facile pellas ubi velis.
PH. Quid agimus? *G.* præterea hoc etiam, quod ego vel primum puto,
Accipit hominem nemo melius prorsus, neque prolixius.
PH. Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est. *C.* idem arbitror.
G. Recte facitis: unum etiam hoc vos oro, ut me in vestrum gregem
Recipiatis; satis diu hoc jam saxum volvo. *PH.* recipimus.

bestiis, inquit *Donat.* quæ sitientes cum ex eodem rivulo haustam petunt, in prælium contra se concitantur.

Cogita modo. Fac id modo tecum cogites, reputes, te cum Thaide libenter vivere, & epulari libentissime....

Suppeditare. Neutrum est, id est, sufficere, satis esse.

Ex usu. Utilior.

Nemo est. Quam iste Thraso.

Fatuus. Incepta loquens, a fando; *Insulsus* inepta sentiens, a sale & sapientia.

Quid agimus? Vox deliberantis & labantis.

Accipit. Pascit convivio excipit.

Mirum ut... Profecto, opus est...

Gregem. Numerum, amicitiam & societatem.

Hoc saxum volvo. Ut Sisyphus apud inferos: satis jam diu cum hoc insulso Thrasone versor. Proverbium est in eos qui diuturno & gravi aliquo labore affligantur.

Pro

C. Ac libenter. G. at ego pro isthoc Phædria, & tu Chærea,
Hunc comedendum, & deridendum vobis propino. C. placet.
PH. Dignus est. G. Thraso, ubi vis, accede, T. obsecro te., quid agimus?
G. Quid? isti te ignorabant; postquam eis mores ostendi tuos,
Et collaudavi secundum facta & virtutes tuas,
Impetravi. T. bene fecisti, gratiam habeo maximam:
Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.
G. Dixin' ego in hoc esse vobis Atticam eloquentiam?
PH. Nihil præter promissum est. Ite hac omnes. Vos valete, & plaudite.

Pro isthoc. Vestro beneficio.

Propino. Præbeo, exponam verbum convivis aptum, & parasito: est autem proprie *propinare*, poculum prægustatum & delibatum alteri tradere.

Ubi vis. Quando libuerit.

Impetravi. Ut te reciperent.

Atticam. Insignem. Athenienses eloquentiæ gloria maxime florebant: ironia.

Nihil præter.... Omnia promisso tuo respondent; nihil infra illud est, nihil minus est quam promisisti: Thrasonem videmus qualem ostendisti: *præter*, hoc in loco significat, infra: sic Horatius dixit, *flumina prætereunt ripas*, pro, infra ripas fluunt, lib. 4. od. 7.

Ite hac. Commessatum apud militem, vel Thaidem.

FINIS.

